

Pag 63	Mémorial de Sainte-Hélène Dinsdag 20 juni 1815 <i>Terugkeer van de keizer naar het Élysée, na Waterloo</i> Ik hoorde dat de keizer was teruggekeerd naar het Élysée en ik ging spontaan naar het Élysée om mijn dienst daar voort te zetten. Ik ben daar met de heren de Montalembert en de Montholon, gedreven door hetzelfde gevoel. De keizer had zojuist een grote veldslag verloren. De redding van Frankrijk lag nu in het Huis van Afgevaardigden, in hun vertrouwen en hun ijver. De Keizer begaf met het idee om zich over te geven, nog steeds bedekt met het stof van de strijd, naar hun midden om onze gevaren en onze hulpbronnen bloot te leggen, om te getuigen dat zijn persoonlijke belangen nooit een obstakel zouden vormen voor het geluk van Frankrijk en om onmiddellijk te vertrekken. Naar verluidt hebben meerdere mensen hem dit afgeraden, waardoor hij vreesde dat er onrust zou ontstaan onder de gedeputeerden. Bovendien kunnen wij nog niet alles begrijpen wat er over deze ongelukkige slag wordt verteld: sommigen beweren dat er sprake was van openlijk verraad; anderen van een ongekende dodelijke afloop. Dertigduizend man, onder bevel van Grouchy, misten het uur en de weg; ze werden niet gevonden tijdens de slag; het leger, zegevierend tot 's avonds, naar verluidt, werd plotseling rond acht uur overvallen door een paniekaanval. Ze smolt onmiddellijk. Het zijn Crécý, Agincourt, etc. ...Iedereen beeft, we denken dat alles verloren is!		
64	Woensdag 21 juni <i>Abdicatie</i> Gisteravond en de hele nacht is er door bepaalde mensen gewerkt aan de nationale vertegenwoordiging door de best bedoelende, invloedrijkste leden. Zij hebben, als we hen mogen geloven, authentieke documenten opgesteld, bijna officiële documenten, die de redding van Frankrijk hebben gegarandeerd, enkel en alleen door de troonsafstand van de keizer, zeggen ze. Deze ochtend was deze mening zo sterk geworden, dat ik er niet meer aan kon weerstaan. De voorzitter van de vergadering, de belangrijkste van de staat en tevens de beste vrienden van de keizer, kwamen hem smeken Frankrijk te redden door af te treden. De keizer is niet overtuigd en antwoordt grootmoedig: hij treedt af! Dit bericht veroorzaakt de grootste beweging rond het Élysée; de menigte verdringt zich daar en toont de levendigste belangstelling; veel individuen gaan erheen, sommigen zelfs uit de gewone klasse beklimmen de muren; sommigen in tranen, anderen met een waanzin in hun stem, komen om de keizer, die vredig door de tuin wandelt, allerlei aanbiedingen te doen. Alleen de Keizer blijft kalm en zal voortaan deze ijver en tederheid ten dienste stellen van de redding van het vaderland.		
	1. Er ontstond een echte Dag van Hoop. Wat tot de verwijdering ervan heeft geleid, mag ik hier niet verzwijgen. De keizer op Sint-Helena, de enige die wist dat ik een dagboek bijhield, wilde op een dag dat ik hem een paar pagina's voorlas. Bij deze meneer, snel... Een Dag van Hoop!... Wat een vergissing! wat een laster L... Een Dag van Hoop!' herhaalde hij. 'Ah! arm leger! moedige soldaten! Je hebt er nog nooit zo goed gestreden!' En na een korte pauze vervolgde hij met een stem die van ver leek te komen:		

	achteloos geuite uitdrukking van de Dag van Hoop riep hij heftig uit: 'Ah! ongelukkige! Wat heb je daar geschreven! Gum dit uit, 'Wij hebben toch ellendelingen onder ons gehad! Moge de hemel hen vergeven! Maar zal Frankrijk zich daar ooit van bevrijden?'
65	Die dag stelde bracht ik hem de delegatie van afgevaardigden. Ze kwamen hem bedanken voor zijn inzet voor nationale aangelegenheden. De papieren en documenten, die zo'n grote ophef hebben veroorzaakt en de grote gebeurtenis van vandaag, hebben veroorzaakt, blijken regelmatige communicaties van de heren Fouché en Metternich te zijn, waarin deze laatste Napoleon II het regentschap garandeert, mocht de keizer willen aftreden. Deze communicatie zou lange tijd hebben plaatsgevonden zonder dat Napoleon hiervan op de hoogte was. Meneer Fouché moet een enorme voorliefde hebben voor geheime operaties. We weten dat zijn eerste schande, enkele jaren geleden, voortkwam uit het feit dat hij op eigen initiatief onderhandelingen met Engeland was begonnen, zonder dat de keizer hiervan op de hoogte was. In grote omstandigheden heeft hij altijd iets scheefs. God, mogen zijn duistere daden van vandaag niet rampzalig zijn voor het vaderland! <i>Donderdag 22 juni</i> <i>Afvaardiging van het Huis van Edelen.</i> <i>Coulaincourt. Fouché</i> Ik kom terug om een paar dagen thuis door te brengen. Op deze dag werd de delegatie van het Huis van Edelen voorgesteld. Tegen de avond was een deel van de voorlopige regering al benoemd; de heren Caulaincourt en Fouché, die onder hen waren, waren ook bij ons, in de dienststruimte. We hebben de eerste een compliment gegeven, waarmee we onszelf eigenlijk alleen maar feliciteerden met het algemeen belang. Hij reageerde alleen met angst op ons. Wij juichten de reeds bekende keuzes toe, zeiden we. 'Het is zeker', zei Fouché luchtig, 'dat ik geen verdachte ben.' 'Was dat wel zo geweest', antwoordde de aanwezige afgevaardigde Boulay de la Meurthe nogal bot, 'geloof me, dan hadden wij u niet benoemd.'
66	<i>Vrijdag 23, zaterdag 24 juni</i> <i>Voorlopige regering voorgesteld aan de keizer</i> Het gejuich en de belangstelling van buitenaf blijven in het Élysée voortduren. Ik draag de voorlopige regering over aan de keizer. Hij ontslaat haar en laat haar door hertog Decrès weer installeren. De broers van de keizer, Jozef, Lucien en Hieronymus, werden gedurende de dag meerdere malen aan hem voorgesteld en spraken langdurig met hem. Elke avond verzamelde zich echter een groot deel van de bevolking rond het Élysée; het groeide nog steeds. Zijn toejuichingen en zijn belangstelling voor de keizer wekten bezorgdheid bij de tegenover elkaar staande partijen. De onrust in de hoofdstad was extreem. De keizer besloot de volgende dag te vertrekken. <i>Zondag 25 juni</i> <i>De keizer verlaat Het Élysée</i>

	Ik ga met de keizer mee, die naar Malmaison gaat en vraag hem bij hem te mogen blijven in zijn nieuwe lot. Mijn voorstel verrast hem blijkbaar, ik kende hem alleen via mijn werk; hij keurt het goed. Maandag 26 juni Mijn vrouw komt mij halen; ze begrijpt mijn bedoelingen. Het wordt moeilijk om ze aan haar te bekennen en haar te overtuigen. "Beste vriendin," zei ik tegen haar, "ik geef mij over aan de plicht waar mijn hart vol van is en ik heb de troost, dat ik uw belangen niet schaad. Als Napoleon II over ons moet regeren, laat ik u grote titels na; als de hemel anders beschikt, zal ik u een zeer glorieus asiel verschaffen, een naam, die met enig respect wordt geëerd; hoe dan ook, we zullen elkaar weerzien, al is het maar in een betere wereld.
67	Na tranen en zelfs verwijten die alleen maar lief bedoeld waren, gaf ze zich over en liet me beloven dat ze snel bij me zou komen en vanaf dat moment vond ik in haar niets anders dan de verrukking, de moed die ik nodig zou hebben gehad als ik die nodig had gehad. Dinsdag 27 juni <i>De minister van Marine komt naar Malmaison</i> Ik ga een tijdje naar Parijs met de minister van Marine, die naar Malmaison kwam in verband met de fregatten, die bestemd zijn voor de keizer. Hij las mij de instructies voor, die hij hen stuurde en vertelde mij dat de Keizer op mij rekende, dat hij mij mee zou nemen; hij belooft mij om voor mijn vrouw te zorgen in de crisis, die zich aan het ontwikkelen is. Napoleon II wordt door de wetgevende macht uitgeroepen. Ik liet mijn zoon van de middelbare school overkomen, vastbesloten om hem mee te nemen. We pakken een kleine hoeveelheid linnengoed en kleding in en keren terug naar Malmaison. Mijn vrouw gaat met ons mee en komt dezelfde avond terug. De weg begon moeilijk en zorgwekkend te worden; de vijand naderde. Woensdag 28 juni Ik wilde mijn vrouw nog even zien. De hertogin van Rovigo nam mijn zoon en mij mee naar Parijs. Ik vond bij mij thuis de heren de Vertillac en de Quित्रy zijnde de laatste vrienden, die ik heb omarmd. Ze waren doodsbang. In Parijs werden de onrust en onzekerheid steeds groter, de vijand stond voor de poort. Bij Malmaison aangekomen zagen we de Chatou-brug in vlammen opgaan. Er werden wachters om ons heen geplaatst, het werd verstandig om op jezelf te letten. Ik ging naar de keizer en beschreef hem hoe de hoofdstad er in mijn ogen uitzag. Ik gaf hem de algemene mening dat Fouché schaamteloos de nationale zaak verraadde, dat de
68	hoop van een goede Fransman was, dat hij, Napoleon, zich diezelfde nacht nog bij het leger zou begeven, dat om hem had gevraagd. De keizer luisterde aandachtig naar mij en liet mij daarna zonder iets te zeggen weggaan. Donderdag 29, vrijdag 30 juni <i>De voorlopige regering plaatst de keizer onder toezicht van generaal Becker. Napoleon verlaat Malmaison.</i>

	<i>Hij vertrekt naar Rochefort.</i> De hele ochtend bleef de grote weg van Saint-Germain in de verte echoën en kreten van Leve de Keizer: dit waren troepen, die onder de muren doortrokken. Rond het middaguur arriveerde generaal Becker, gestuurd door de voorlopige regering. Hij vertelde ons, met een zekere verontwaardiging, dat hij de opdracht had gekregen om Napoleon te bewaken en over hem te waken. <table border="1" data-bbox="319 483 1386 1104"> <tr> <td data-bbox="319 483 852 1104"> 1. Bij mijn terugkeer naar Europa kreeg ik toevallig de volgende documenten in handen die betrekking hebben op deze verwoestende omstandigheid. Ik schrijf ze hier over, omdat ik denk dat ze onbekend zijn bij het publiek. Ze zijn gekopieerd van de originelen zelf. Ze hebben geen commentaar nodig. Kopie van de brief van de regeringscommissie, aan de heer, de Suaréchal prins van Eckmühl, Minister van Oorlog. <i>Parijs, 27 juni 1815.</i> <i>Meneer maarschalk,</i> <i>De omstandigheden zijn zodanig, dat het noodzakelijk is dat Napoleon besluit om te vertrekken naar l'île d'Aix.</i> </td><td data-bbox="852 483 1386 1104"> <i>Indien hij besluit dit niet te doen, nadat u hem op de hoogte hebt gesteld van het bijgevoegde bevel, moet u hem te Malmaison in de gaten laten houden, zodat hij niet kan ontsnappen. Daarom zullen alle politie en troepen ter beschikking staan van Generaal Becker om alle wegen, die naar Malmaison leiden te bewaken. U geeft hiervoor een telegram aan de eerste inspecteur-generaal van de gendarmerie. Deze maatregelen moeten zoveel mogelijk geheim blijven.</i> <i>Deze brief, maarschalk, is voor generaal Becker, die de opdracht krijgt terug te keren naar Napels en die speciale belangen zal proberen te behartigen. Hij zal dan het gevoel krijgen, dat hij rekening heeft gehouden met de belangen van de staat en zijn eigen veiligheid en dat een snelle uitvoering essentieel is.</i> <i>Getekend: Hertog van OTRANT, enz</i> </td></tr> </table>	1. Bij mijn terugkeer naar Europa kreeg ik toevallig de volgende documenten in handen die betrekking hebben op deze verwoestende omstandigheid. Ik schrijf ze hier over, omdat ik denk dat ze onbekend zijn bij het publiek. Ze zijn gekopieerd van de originelen zelf. Ze hebben geen commentaar nodig. Kopie van de brief van de regeringscommissie, aan de heer, de Suaréchal prins van Eckmühl, Minister van Oorlog. <i>Parijs, 27 juni 1815.</i> <i>Meneer maarschalk,</i> <i>De omstandigheden zijn zodanig, dat het noodzakelijk is dat Napoleon besluit om te vertrekken naar l'île d'Aix.</i>	<i>Indien hij besluit dit niet te doen, nadat u hem op de hoogte hebt gesteld van het bijgevoegde bevel, moet u hem te Malmaison in de gaten laten houden, zodat hij niet kan ontsnappen. Daarom zullen alle politie en troepen ter beschikking staan van Generaal Becker om alle wegen, die naar Malmaison leiden te bewaken. U geeft hiervoor een telegram aan de eerste inspecteur-generaal van de gendarmerie. Deze maatregelen moeten zoveel mogelijk geheim blijven.</i> <i>Deze brief, maarschalk, is voor generaal Becker, die de opdracht krijgt terug te keren naar Napels en die speciale belangen zal proberen te behartigen. Hij zal dan het gevoel krijgen, dat hij rekening heeft gehouden met de belangen van de staat en zijn eigen veiligheid en dat een snelle uitvoering essentieel is.</i> <i>Getekend: Hertog van OTRANT, enz</i>
1. Bij mijn terugkeer naar Europa kreeg ik toevallig de volgende documenten in handen die betrekking hebben op deze verwoestende omstandigheid. Ik schrijf ze hier over, omdat ik denk dat ze onbekend zijn bij het publiek. Ze zijn gekopieerd van de originelen zelf. Ze hebben geen commentaar nodig. Kopie van de brief van de regeringscommissie, aan de heer, de Suaréchal prins van Eckmühl, Minister van Oorlog. <i>Parijs, 27 juni 1815.</i> <i>Meneer maarschalk,</i> <i>De omstandigheden zijn zodanig, dat het noodzakelijk is dat Napoleon besluit om te vertrekken naar l'île d'Aix.</i>	<i>Indien hij besluit dit niet te doen, nadat u hem op de hoogte hebt gesteld van het bijgevoegde bevel, moet u hem te Malmaison in de gaten laten houden, zodat hij niet kan ontsnappen. Daarom zullen alle politie en troepen ter beschikking staan van Generaal Becker om alle wegen, die naar Malmaison leiden te bewaken. U geeft hiervoor een telegram aan de eerste inspecteur-generaal van de gendarmerie. Deze maatregelen moeten zoveel mogelijk geheim blijven.</i> <i>Deze brief, maarschalk, is voor generaal Becker, die de opdracht krijgt terug te keren naar Napels en die speciale belangen zal proberen te behartigen. Hij zal dan het gevoel krijgen, dat hij rekening heeft gehouden met de belangen van de staat en zijn eigen veiligheid en dat een snelle uitvoering essentieel is.</i> <i>Getekend: Hertog van OTRANT, enz</i>		
69	Het laagste gevoel had deze keuze gedicteerd: Fouché wist dat generaal Becker persoonlijke redenen had om over de keizer te klagen en hij twijfelde er niet aan dat hij Napoleon uitlachte vanwege zijn toekomstige bevelhebberschap, <table border="1" data-bbox="319 1285 1386 2018"> <tr> <td data-bbox="319 1285 852 2018"> Kopie van het besluit van de regeringscommissie. Uittreksel uit de notulen van het Staatssecretariaat. <i>Parijs, 26 juni 1815.</i> <i>De regeringscommissie beslist als volgt:</i> <i>Art. I.</i> <i>De minister van Marine zal opdracht geven om twee schepen uit Rochefort te bewapenen om Napoleon Bonaparte naar de Verenigde Staten te vervoeren.</i> <i>Art. II.</i> <i>Als hij dat wenste, werd hem een veilige reis gegarandeerd tot aan de dag van inscheping, onder het gezag van wijlen generaal Becker, die verantwoordelijk zou zijn voor de beveiliging.</i> <i>Art. III.</i> <i>De Directeur-Generaal van Posten geeft op eigen initiatief bevelen met betrekking tot de wetten.</i> <i>Art. IV.</i> </td><td data-bbox="852 1285 1386 2018"> Kopie van de brief van de hertog van Otranto als minister van <i>Parijs, 27 juni 1815, 's middags.</i> <i>Meneer de maarschalk,</i> <i>Ik heb een kopie gemaakt van de brief, die ik zojuist aan de Minister van Marine schreef over Napoleon. Als u dit leest, zult u de behoefte voelen om bevelen te geven aan Generaal Becker, zodat hij zich niet van Napolitaanse personen scheidt, zolang hij in de haven blijft. Vriendelijke groet, enz.</i> <i>Getekend: hertog OTRANTE.</i> Kopie van de brief van de hertog van Otranto aan de minister van de marine. <i>Parijs, 27 juni 1815, 's middags.</i> </td></tr> </table>	Kopie van het besluit van de regeringscommissie. Uittreksel uit de notulen van het Staatssecretariaat. <i>Parijs, 26 juni 1815.</i> <i>De regeringscommissie beslist als volgt:</i> <i>Art. I.</i> <i>De minister van Marine zal opdracht geven om twee schepen uit Rochefort te bewapenen om Napoleon Bonaparte naar de Verenigde Staten te vervoeren.</i> <i>Art. II.</i> <i>Als hij dat wenste, werd hem een veilige reis gegarandeerd tot aan de dag van inscheping, onder het gezag van wijlen generaal Becker, die verantwoordelijk zou zijn voor de beveiliging.</i> <i>Art. III.</i> <i>De Directeur-Generaal van Posten geeft op eigen initiatief bevelen met betrekking tot de wetten.</i> <i>Art. IV.</i>	Kopie van de brief van de hertog van Otranto als minister van <i>Parijs, 27 juni 1815, 's middags.</i> <i>Meneer de maarschalk,</i> <i>Ik heb een kopie gemaakt van de brief, die ik zojuist aan de Minister van Marine schreef over Napoleon. Als u dit leest, zult u de behoefte voelen om bevelen te geven aan Generaal Becker, zodat hij zich niet van Napolitaanse personen scheidt, zolang hij in de haven blijft. Vriendelijke groet, enz.</i> <i>Getekend: hertog OTRANTE.</i> Kopie van de brief van de hertog van Otranto aan de minister van de marine. <i>Parijs, 27 juni 1815, 's middags.</i>
Kopie van het besluit van de regeringscommissie. Uittreksel uit de notulen van het Staatssecretariaat. <i>Parijs, 26 juni 1815.</i> <i>De regeringscommissie beslist als volgt:</i> <i>Art. I.</i> <i>De minister van Marine zal opdracht geven om twee schepen uit Rochefort te bewapenen om Napoleon Bonaparte naar de Verenigde Staten te vervoeren.</i> <i>Art. II.</i> <i>Als hij dat wenste, werd hem een veilige reis gegarandeerd tot aan de dag van inscheping, onder het gezag van wijlen generaal Becker, die verantwoordelijk zou zijn voor de beveiliging.</i> <i>Art. III.</i> <i>De Directeur-Generaal van Posten geeft op eigen initiatief bevelen met betrekking tot de wetten.</i> <i>Art. IV.</i>	Kopie van de brief van de hertog van Otranto als minister van <i>Parijs, 27 juni 1815, 's middags.</i> <i>Meneer de maarschalk,</i> <i>Ik heb een kopie gemaakt van de brief, die ik zojuist aan de Minister van Marine schreef over Napoleon. Als u dit leest, zult u de behoefte voelen om bevelen te geven aan Generaal Becker, zodat hij zich niet van Napolitaanse personen scheidt, zolang hij in de haven blijft. Vriendelijke groet, enz.</i> <i>Getekend: hertog OTRANTE.</i> Kopie van de brief van de hertog van Otranto aan de minister van de marine. <i>Parijs, 27 juni 1815, 's middags.</i>		

	<i>De minister van Marine zal de nodige financiële middelen ter beschikking stellen om de onmiddellijke terugkeer van de fregatten, direct na de landing, te waarborgen.</i> <i>Art. V</i> <i>De fregatten zullen de haven van Rochefort pas binnenvaren als de aangevraagde leidingen zijn aangekomen.</i> <i>Art. VI</i> <i>De ministers van Marine, Oorlog en Financiën, zijn ieder op hun eigen gebied verantwoordelijk voor de bescherming van deze overeenkomst.</i> <i>Ondertekend: hertog van OTRANTE.</i> <i>Door de Regeringscommissie, de adjunct-secretaris van het Staatsministerie.</i> <i>Ondertekend: graaf BERLIER.</i>	<i>Meneer de Hertog,</i> <i>De Commissie herhaalt de instructies, die zij u een uur geleden heeft toegezonden. Het is noodzakelijk om het bevel uit te vaardigen dat de commissie gisteren heeft uitgevaardigd, op grond waarvan Napoleon Bonaparte in de haven van Aix zal blijven tot de aankomst van de paspoorten.</i> <i>Het is voor het welzijn van de staat, die hem niet onverschillig kan zijn, niet relevant dat hij daar blijft totdat zijn lot en dat van zijn gezin definitief geregeld zijn. Er zullen alle middelen worden aangewend om ervoor te zorgen dat de onderhandeling naar zijn tevredenheid verloopt: De Franse eer is van groot belang, maar in de tussentijd moeten we alle mogelijke voorzorgsmaatregelen nemen voor Napoleons persoonlijke veiligheid en ervoor zorgen dat hij de verblijfplaats, die hem speciaal is toegewezen, niet verlaat.</i> <i>Vriendelijke groet, enz.</i> <i>De President van de regeringscommissie.</i> <i>Ondertekend: de hertog OTRANTE.</i>
70	in hem een bitter hart en een neiging tot wraak. Men had zich niet schromelijker kunnen vergissen: deze generaal liet nooit na om respect en toewijding te tonen die zijn karakter eer aandeden. De tijden werden echter dringender De keizer staat op het punt te vertrekken en biedt, via generaal Becker zelf, de voorlopige regering aan om als gewone burger aan het hoofd van de troepen te marcheren. Hij beloofde Blücher terug te dringen en onmiddellijk zijn weg te vervolgen. Toen de voorlopige regering weigerde, verlieten we Malmaison', de keizer en een deel van zijn gevolg namen de weg naar Rochefort, via Tours; ik, mijn zoon, de heren Montholon, Planat, Résigny nemen we Orléans en nog twee of drie andere rijktheden achter elkaar. Op de ochtend van de 30e kwamen we aan in Orléans en rond middernacht in Châtellerault.	
	De Minister van Oorlog aan Generaal Becker. <i>Ik heb de eer u hierbij het bericht over te brengen, dat de Regeringscommissie u heeft opgedragen keizer Napoleon op de hoogte te stellen en Zijne Majesteit erop te wijzen dat de omstandigheden zo dringend zijn dat het noodzakelijk is geworden dat hij besluit om naar het eiland Aix gaan. De Commissie merkt op dat zij deze beschikking heeft gegeven zowel voor de veiligheid van zijn eigen bezittingen als in het belang van de staat, waarvoor hij altijd verantwoordelijk moet zijn. Indien Zijne Majesteit op het moment van deze</i>	N.B. Deze brief bleef ongetekend. De prins van Eckmühl zei bij het versturen ervan tegen zijn secretaris: 'Ik zal deze brief nooit ondertekenen. Onderteken jij hem, dan is hij af.' Waar de secretaris zich op zijn beurt niet meer sterk voor voelde. Is de brief verzonden of niet? Dat is wat ik niet kan zeggen.

	<i>beschikking geen besluit neemt, is het de bedoeling van de Regeringscommissie dat het nodige toezicht wordt uitgeoefend om te voorkomen dat Zijne Majesteit uit zijn privéleven ontsnapt of dat er een aanslag wordt gepleegd op een persoon.</i> <i>Ik herhaal u, Generaal, dat dit is gedaan in het belang van de staat en voor de permanente veiligheid van de Keizer. De Regeringscommissie is van mening dat de snelle uitvoering ervan essentieel is voor het toekomstige lot van Zijne Majesteit en zijn familie.</i> <i>Ik heb de eer, enz.</i>	
71	Zaterdag 1 juli, zondag 2 juli <i>Onze route van Orléans naar Jarnac</i> Wij reden op 1 juli rond vier uur 's avonds door Limoges. Op 2 juli dineerden we in La Rochefoucauld en om zeven uur kwamen we in Jarnac aan. Daar sliepen we, door doordrukken van de postmeester, die wilde dat we de nacht daar door brachten. Maandag 3 juli <i>Avontuur in Saintes</i> We kunnen pas om vijf uur 's ochtends weer op pad. De slechtheid van de postmeester, die niet tevreden was met ons alleen de nacht te laten ophouden, hij zette in het geheim alles op alles om ons nog langer op te houden. Zo werden we gedwongen om bijna stapvoets naar het relaisstation in Cognac te rijden. Daar uitten de postmeester en de toeschouwers heel verschillende gevoelens over ons. Wij konden gemakkelijk inschatten dat onze tocht op verschillende plaatsen voor veel opschudding zorgde. Toen we rond elf uur in de ochtend in Saintes aankwamen, werden we bijna het slachtoffer van een volksopstand: een van de plaatselijke fanatici, zo werd ons verteld, had deze hinderlaag opgezet en onze slachting georganiseerd. Wij worden tegengehouden door de bevolking, ondersteund door de nationale garde, maar werden gevangen genomen en naar een herberg gebracht. Er werd gezegd dat we de schatten van de staat meenamen. Wij waren schurken, wier dood alleen gerechtigheid kon brengen. Zij die beweerden tot de vooraanstaande klasse van de stad te behoren, met name de vrouwen, waren het hevigst in onze martelingen. Ze kwamen een voor een langs de aangrenzende ramen om ons ongeluk nog meer te beledigen. Ze waren woedend, zo zou je kunnen denken, tot het punt dat ze hun tanden knarsten bij het zien van onze kalmte en toch was dit de eerste society, de echte vrouwen van de stad!... Zou Réal gelijk hebben gehad toen hij zo grappig in de Honderd Dagen tegen de keizer zei dat hij in zaken van de jakobijnen het recht had om ervan op de hoogte te zijn en dat hij protesteerde dat alle verschillen daar waren in de verschillen tussen de zwarten en de blanken was dat sommigen klompen droegen en anderen zijden kousen.	

72	Prins Joseph, die zonder dat wij het wisten door de stad trok, kwam ons avontuur nog verder compliceren; Hij werd gearresteerd en naar de prefectuur gebracht, maar genoot veel aanzien. Onze herberg keek uit op een plein, dat nog steeds vol was met een zeer opgewonden en zeer vijandige menigte. Ze overspoelde ons met bedreigingen en beledigingen. Ik bleek de onder-prefect te kennen, wat een garantie vormde voor wie wij waren. Ons rijtuig werd geïnspecteerd en we werden als het ware geheim gehouden. Rond vier uur kreeg ik toestemming om naar Prins Joseph te gaan. Op weg naar de prefectuur en hoewel ik onder bewaking stond van een onderofficier, kwamen er verschillende personen op mij af. Sommigen gaven mij in het geheim briefjes, anderen fluisterden een paar woorden in mijn oor. Iedereen verzamelde zich om mij ervan te verzekeren, dat we heel stil moesten zijn en dat de echte Fransen over ons waakten. Tegen de avond mochten wij vertrekken, maar toen was alles veranderd. We verlieten onze herberg onder het meest uitbundige gejuich: vrouwen uit het volk namen in tranen onze handen en kusten ze. Van alle kanten boden ze aan om ons te volgen. Zo wilden ze, zo vertelden ze ons, een hinderlaag ontwijken die de vijanden van de keizer voor ons hadden opgezet op enige afstand van de stad. Deze opmerkelijke verandering van gedachten kwam voort uit het feit dat veel mensen van het platteland en een groot aantal federale politici naar de stad waren gekomen en nu de publieke opinie beheersten. <i>Dinsdag 4 juli</i> <i>Aankomst in Rochefort</i> Op korte afstand van Rochefort kwamen we de gendarmerie tegen. Toen deze van ons ongeluk hoorde, was deze op ons afgestuurd. Wij kwamen om twee uur 's nachts in Rochefort aan. De keizer was er sinds de vorige dag. REISSCHEMA VAN DE KEIZER <table border="1" data-bbox="319 1328 1388 1444"> <tr> <td data-bbox="319 1328 1348 1444">Vertrokken op 29 juni en geslapen te Rambouillet; op de 30e te Tours; 1 juli, geslapen in Niort; op de 2e verlaat hij Niort en komt op de 3e aan in Rochefort; bleef tot de 8e; gaat op de 15e aan boord van de Bellérophon.</td><td data-bbox="1348 1328 1388 1444"></td></tr> </table>	Vertrokken op 29 juni en geslapen te Rambouillet; op de 30 ^e te Tours; 1 juli, geslapen in Niort; op de 2 ^e verlaat hij Niort en komt op de 3 ^e aan in Rochefort; bleef tot de 8 ^e ; gaat op de 15 ^e aan boord van de Bellérophon.	
Vertrokken op 29 juni en geslapen te Rambouillet; op de 30 ^e te Tours; 1 juli, geslapen in Niort; op de 2 ^e verlaat hij Niort en komt op de 3 ^e aan in Rochefort; bleef tot de 8 ^e ; gaat op de 15 ^e aan boord van de Bellérophon.			
73	Prins Joseph kwam diezelfde avond aan en ik bracht hem naar de keizer. Ik maakte van het eerste vrije moment gebruik om de voorzitter van de Raad van State op de hoogte te stellen van de redenen voor mijn afwezigheid: "Grote en plotselinge gebeurtenissen", schreef ik hem, "hebben mij ertoe gebracht Parijs te verlaten zonder de vereiste toestemming." De aard en de ernst van de omstandigheden leidden tot deze onregelmatigheid: ik was op wacht bij de keizer ten tijde van zijn vertrek. Ik kon niet aanzien dat de grote man, die ons met zoveel pracht en praal heeft geregeerd, zichzelf heeft verbannen om het lot van het vaderland te vergemakkelijken, die vandaag de dag van zijn almacht niets meer over heeft dan zijn glorie en zijn naam, zou vertrekken. Ik kon hem niet zien weggaan, zei ik, zonder toe te geven aan de behoefte hem te volgen. In tijden van voorspoed was hij zo verwaardigd mij met bepaalde gunsten te overladen. Vandaag de dag ben ik hem alle gevoelens en acties verschuldigd die bij mij horen, etc.		

	Woensdag 5 tot en met vrijdag 7 juli <i>De kalmte van de keizer</i> In Rochefort droeg de keizer geen militair uniform meer. Hij werd gehuisvest in de prefectuur, veel mensen bleven voortdurend rond het huis verzameld, van tijd tot tijd klonk er gejuich. De keizer verscheen twee of drie keer op het balkon van de prefectuur. Generaals die persoonlijk langskomen of speciale afgezanten sturen, doen hem vaak voorstellen. Bovendien was de keizer gedurende zijn gehele verblijf in Rochefort voortdurend aanwezig, net als in de Tuilerieën, wij gaan hier later verder op in, hij ontvangt vrijwel niemand anders dan Bertrand en Savary en wij zijn beperkt tot geruchten en gissingen over wat hem bezighoudt. Het lijkt er echter op dat de Keizer, te midden van alle onrust onder de mensen en de zaken, kalm en onbewogen blijft. Hij toont zich volkomen onverschillig en bovenal volkomen niet haast.
74	Een luitenant van onze marine, die het bevel voerde over een Deens koopvaardijship, bood genereus aan om hem te redden. Hij biedt aan hem alleen mee te nemen en belooft hem zo goed te verbergen, dat hij aan iedere zoektocht ontsnapt. Ook biedt hij aan onmiddellijk naar de Verenigde Staten te varen. Hij vraagt slechts een klein bedrag om zijn eigenaren te compenseren voor eventuele schade die zijn bedrijf veroorzaakt. Bertrand verleent het, onder bepaalde voorwaarden, die hij in mijn naam opstelt en ik onderteken dit fictieve contract, in aanwezigheid en onder de ogen van de maritieme prefect. Zaterdag 8 juli <i>Inschepping van de keizer</i> De keizer bereikte Fouras tegen de avond, onder gejuich van de stad en het platteland, hij sliep aan boord van de <i>Saal</i>, die hij rond acht uur bereikte. Ik kwam daar veel later aan. Ik had mevrouw Bertrand meegenomen in een roeiboot, die vanaf een andere plaats was vertrokken. Zondag 9 juli <i>De keizer bezoekt de vestingwerken van het eiland Aix</i> Ik ga met de keizer mee, die vroeg in de ochtend op het eiland Aix van boord gaat; Hij bezoekt alle vestingwerken en keert terug om aan boord te lunchen. Maandag 10 juli <i>Eerste interview aan boord van de Bellerophon</i> In de nacht van zondag op maandag werd ik samen met de hertog van Rovigo naar de commandant van het Engelse schip gestuurd om te vragen of we het vrijgeleide hadden ontvangen, dat de voorlopige regering ons had beloofd om naar de Verenigde Staten te gaan. Er werd geantwoord van nee, maar we werden onmiddellijk doorverwijzen naar de bevelvoerende admiraal. Wij gingen ervan
75	uit dat de keizer met de parlementaire vlag op de fregatten zou uitvaren en het antwoord was dat we zouden worden aangevallen. We spraken over zijn tijd op een neutraal schip. Er werd gezegd dat elk neutraal schip streng zou worden geïnspecteerd en wellicht zelfs naar Engelse havens zou worden gebracht, maar ons werd aangeraden naar Engeland te gaan en ons werd verzekerd dat we daar

	geen enkele slechte behandeling hoefden te vrezen. Om twee uur 's middags waren we terug. Het Engelse schip, de <i>Bellerophon</i>, waarop wij ons bevonden, volgde ons en kwam voor anker in de haven van Basques, zodat we dichterbij konden zijn. De gebouwen van beide landen bleven zichtbaar en stonden heel dicht bij elkaar. Toen wij op de <i>Bellerophon</i> aankwamen, sprak de Engelse kapitein ons in het Frans aan. Ik had geen haast om hem te vertellen, dat ik zijn taal min of meer kon begrijpen en een beetje kon spreken. Sommige uitspraken tussen hem en andere Engelse officieren, in het bijzijn van de hertog van Rovigo en mij, hadden de onderhandelingen kunnen verstoren, als ik had toegegeven dat ik ze had begrepen. Toen ons enige tijd later gevraagd werd of wij Engels verstonden, antwoordde de hertog van Rovigo ontkennend. Onze politieke situatie was voldoende om mij van alle scrupules te bevrijden en maakte mijn kleine bedrog heel eenvoudig. Ik spreek er alleen over omdat ik, na twee weken bij al die mensen te zijn geweest, in eerste instantie heel voorzichtig moest zijn om niet te ontdekken wat ik verborgen had gehouden. En later, tijdens de overtocht naar Sint-Helena, merkten sommige Engelse officieren op dat ik razendsnel vooruitgang boekte in hun taal. Trouwens, ik was Engels aan het lezen, maar ik had er de grootste moeite mee om het te begrijpen, het was meer dan dertien jaar geleden dat ik het had beoefend. <i>Dinsdag 11 juli</i> <i>De keizer was onzeker over de koers die hij moest varen</i> Alle doorgangen werden geblokkeerd door Engelse zeilen. De keizer leek nog steeds onzeker over de koers die hij zou varen; het ging om neutrale schepen,
76	
77	Over vissersboten, bemand door jonge mannen. We gingen verder met voorstellen over landzijde, etc. <i>Woensdag 12 juli</i> <i>De keizer op het eiland Aix</i>

	De keizer landt op het eiland Aix, onder luid gejuich van iedereen. Hij verliet de fregatten. Zij weigerden te vertrekken, hetzij omdat de commandant een zwak karakter had, hetzij omdat hij nieuwe bevelen van de voorlopige regering had ontvangen. Velen dachten dat de onderneming met enige kans op succes kon worden ondernomen. Toch moet toegegeven worden dat de wind voortdurend ongunstig was. <i>Donderdag 13 juli</i> <i>Belangstelling voor vissersboten</i> Prins Joseph kwam overdag zijn broer bezoeken op het eiland Aix. Rond elf uur 's avonds staat de keizer op het punt zich op de vissersboten te storten. Twee gingen met enkele van zijn bepakkingen en zijn mensen op pad, dhr. de Planat was op een van hen. <i>Vrijdag 14 juli</i> <i>Tweede interview aan boord van de Bellerophon.</i> <i>Brief van Napoleon aan de Prins-Regent</i> Om vier uur in de ochtend keerde ik terug met generaal Lallemand aan boord van de Bellerophon om te horen of er al antwoord was gekomen. De Engelse kapitein vertelde ons dat hij het elk moment verwachtte en voegde eraan toe dat als de keizer vanaf dat moment naar Engeland wilde inschepen, hij de bevoegdheid had om hem daar heen te brengen.
78	Hij voegde eraan toe dat het volgens hem en volgens verschillende andere aanwezige kapiteins, geen twijfel leed dat Napoleon in Engeland alle aandacht en behandeling zou krijgen, die hij maar kon verwachten. om ervoor te zorgen dat de prins en de ministers in dit land niet de willekeurige macht van het continent uitoefenen; dat het Engelse volk een gulheid van gevoelens en een vrijgevigheid van meningen had, die superieur waren aan de soevereiniteit zelf. Ik antwoordde dat ik de keizer op de hoogte zou brengen van het aanbod van de Engelse kapitein en van zijn hele gesprek. Ik voegde eraan toe, dat ik dacht dat ik keizer Napoleon goed genoeg kende om te denken dat het niet lang meer zou duren voordat hij naar Engeland zou gaan om daar faciliteiten te vinden om zijn reis naar de Verenigde Staten voort te zetten. Ik schilderde Frankrijk, ten zuiden van de Loire, helemaal in vuur en vlam; de hoop van het volk dat zich altijd op Napoleon richtte, zolang hij aanwezig was; de voorstellen die hem van alle kanten, op elk moment, werden gedaan; zijn absolute vastberadenheid om niet als oorzaak of voorwendsel voor een burgeroorlog te dienen; de vrijgevigheid, die hij had getoond door af te treden, om de vrede gemakkelijker te maken; het vaste besluit dat hij had om zichzelf te verbannen, om het sneller en vollediger te maken. Generaal Lallemand, die ter dood was veroordeeld en zelf ook belang had bij de beslissing, die genomen kon worden, vroeg aan kapitein Maitland, met wie hij vroeger in Egypte had gesproken en door wie hij, geloof ik, zelfs gevangen was geweest, of iemand zoals hij, die gecompromitteerd was door de burgeroorlogen in zijn land, ooit bang hoefde te zijn om uitgeleverd te worden aan Frankrijk en zich zo vrijwillig naar Engeland te begeven. Kapitein Maitland bevestigde dat dit niet het geval was en deed de twijfel af als een belediging. Voordat we vertrokken, vatten we alles nog even samen. Ik herhaalde dat het mogelijk zou zijn dat hij,

	gezien de omstandigheden en de vaste bedoelingen van de keizer, volgens het aanbod van kapitein Maitland zou gaan om zijn vrijgeleide naar Amerika te verkrijgen. Kapitein Maitland wilde duidelijk maken dat hij geen garantie gaf dat deze zouden worden toegekend en wij gingen uit elkaar. Diep van binnen dacht ik ook niet dat ze ons gegund zouden worden, maar de keizer wilde alleen in vrede leven, hij was vastbesloten om voortaan persoonlijk verre te blijven van de politieke gebeurtenissen; wij zagen daarom zonder veel bezorgdheid de mogelijkheid in, dat wij Engeland niet zouden kunnen verlaten, maar daar hielden al onze angsten en veronderstellingen op, daar was ook ongetwijfeld Maitlands
79	Overtuiging. Ik doe hem recht aan het geloof dat hij oprecht en te goeder trouw was, net als de andere officieren, in het beeld dat ze ons hadden geschetst van de gevoelens van Engeland. Om elf uur waren we terug. Maar een onweer kwam dichterbij, de momenten werden kostbaar en er moest een beslissing worden genomen. De keizer riep ons bijeen in een soort raad, alle mogelijkheden werden besproken: het Deense schip leek onpraktisch; van de vissersboten was geen sprake meer, de Engelse tocht was onvermijdelijk. Er zat niets anders op dan terug te keren naar het land en de burgeroorlog te beginnen of de aanbiedingen van kapitein Maitland te accepteren. We kozen voor deze laatste optie: door aan boord te gaan van de Bellerophon, zo werd gezegd, zouden we ons al op Britse bodem bevinden. De Engelsen zouden zich vanaf dat moment gebonden voelen aan de heilige rechten van gastvrijheid, die zelfs door de meest barbaarse volkeren als heilig werden beschouwd. Vanaf dat moment zouden we onder de burgerrechten van het land vallen. De Engelsen zouden niet zo ongevoelig voor hun glorie zijn, dat ze deze mooie omstandigheid met gretigheid zouden aangrijpen. Napoleon schreef toen aan de Prins-Regent: <i>Koninklijke Hoogheid,</i> <i>Geconfronteerd met de partijen die mijn land verdelen en met de vijandschap van de grootste mogendheden van Europa, heb ik mijn politieke carrière beëindigd. Ik kom, net als Themistocles, om te zitten aan de haard van het Britse volk: ik stel mijzelf onder de bescherming van haar wetten, die ik opeis van Uwe Koninklijke Hoogheid, als die van de machtigste, meest constante en meest genereuze van mijn vijanden.</i> Rond vier uur vertrok ik met mijn zoon en generaal Gourgaud naar de Bellerophon, waar ik zou verblijven. Mijn opdracht was om de aankomst van Zijne Majesteit de volgende ochtend aan te kondigen en om Kapitein Maitland een kopie van de brief van de Keizer aan de Prins-Regent te bezorgen. De opdracht van generaal Gourgaud was om onmiddellijk de handgeschreven brief van de keizer naar de Prins-Regent van Engeland te brengen en deze bij hem af te leveren. Kapitein Maitland las deze brief van Napoleon, die hij zeer bewonderde.
80	Hij stond toe dat twee andere kapiteins in het geheim een kopie maakten totdat het openbaar werd en zorgde ervoor dat generaal Gourgaud zonder uitstel op het korvet Slany werd weggezonden. Slechts enkele ogenblikken nadat dit laatste schip de Bellerophon had verlaten, bevond ik mij alleen met mijn zoon in de kapiteinskamer. Meneer Maitland was weggegaan om bevelen te geven, bevelen, toen hij haastig terugkwam, zijn gezicht en stem veranderd: "Graaf de Las Cases, ik ben bedrogen! Wanneer ik met u zaken

	doe, wanneer ik een schip verlies, krijg ik te horen dat Napoleon me net is ontglipt. Dit zou me in een vreselijke situatie met mijn regering brengen!” Deze woorden deden me huiveren; ik had voor alles ter wereld het ware nieuws willen horen. De keizer had zich niet verplicht, ik was te goeder trouw geweest, ik zou mezelf vrijwillig het slachtoffer hebben gemaakt van een omstandigheid waaraan ik volkomen onschuldig was. Ik vroeg kapitein Maitland, met de grootste kalmte, op welk uur de keizer naar verluidt was vertrokken; Maitland was zo getroffen dat hij zichzelf geen tijd had gegund om te vragen. Hij rende terug naar de brug en kwam het me vertellen: Om twaalf uur 's middags. Als dat zo was, zei ik tegen hem, zou het vertrek van de Slany, die u nu alleen maar wegstuurt, u geen kwaad doen. Maar wees gerust, ik heb de keizer om vier uur op het eiland Aix achtergelaten. Vertel je me dat?” Hij vertelde het me. Ik gaf hem mijn woord; Hij wendde zich tot een paar officieren, die hij bij zich had en vertelde hen in het Engels, dat het nieuws onwaar moest zijn, dat ik te kalm was, dat ik te eerlijk leek en bovendien had ik hem net mijn woord gegeven. Tijdens de Engelse overtocht waren er veel inlichtingendiensten aan onze kusten. Ik heb inmiddels kunnen vaststellen dat zij tijdig op de hoogte waren gesteld van al onze stappen (1)		
	<table> <tr> <td> 1. Aan boord van de Northumberland, tijdens onze overtocht naar Sint-Helena, had admiraal Cockburn zijn bibliotheek tot onze beschikking gesteld. Een van ons bladerde door een deel van de Encyclopaedia Britannica en vond een brief uit La Rochelle, geadresseerd aan de leider van de Engelse loot. Het bevatte, woord voor woord, onze gehele Deense bootactiviteit, de tijd van zijn beoogde aanpassing, zijn bedoeling, enz. We gaven de brief van hand tot hand door en legden hem voorzichtig terug. Ze heeft ons weinig geleerd; we wisten hoeveel diensten er van binnen en van buiten bestonden, maar wij vonden het toch merkwaardig om zulk bewijs te </td><td> lezen. Hoe kwam deze brief aan boord van de Northumberland? Het is dat kapitein Maitland, toen hij ons aan boord van dit schip plaatste, ongetwijfeld ook de documenten heeft overhandigd, die ons betreffen en men gelooft dat het dezelfde brief was, die zoveel angst veroorzaakte bij kapitein Maitland, tijdens de overtocht van de keizer, toen ik al aan boord was. </td></tr> </table>	1. Aan boord van de Northumberland, tijdens onze overtocht naar Sint-Helena, had admiraal Cockburn zijn bibliotheek tot onze beschikking gesteld. Een van ons bladerde door een deel van de Encyclopaedia Britannica en vond een brief uit La Rochelle, geadresseerd aan de leider van de Engelse loot. Het bevatte, woord voor woord, onze gehele Deense bootactiviteit, de tijd van zijn beoogde aanpassing, zijn bedoeling, enz. We gaven de brief van hand tot hand door en legden hem voorzichtig terug. Ze heeft ons weinig geleerd; we wisten hoeveel diensten er van binnen en van buiten bestonden, maar wij vonden het toch merkwaardig om zulk bewijs te	lezen. Hoe kwam deze brief aan boord van de Northumberland? Het is dat kapitein Maitland, toen hij ons aan boord van dit schip plaatste, ongetwijfeld ook de documenten heeft overhandigd, die ons betreffen en men gelooft dat het dezelfde brief was, die zoveel angst veroorzaakte bij kapitein Maitland, tijdens de overtocht van de keizer, toen ik al aan boord was.
1. Aan boord van de Northumberland, tijdens onze overtocht naar Sint-Helena, had admiraal Cockburn zijn bibliotheek tot onze beschikking gesteld. Een van ons bladerde door een deel van de Encyclopaedia Britannica en vond een brief uit La Rochelle, geadresseerd aan de leider van de Engelse loot. Het bevatte, woord voor woord, onze gehele Deense bootactiviteit, de tijd van zijn beoogde aanpassing, zijn bedoeling, enz. We gaven de brief van hand tot hand door en legden hem voorzichtig terug. Ze heeft ons weinig geleerd; we wisten hoeveel diensten er van binnen en van buiten bestonden, maar wij vonden het toch merkwaardig om zulk bewijs te	lezen. Hoe kwam deze brief aan boord van de Northumberland? Het is dat kapitein Maitland, toen hij ons aan boord van dit schip plaatste, ongetwijfeld ook de documenten heeft overhandigd, die ons betreffen en men gelooft dat het dezelfde brief was, die zoveel angst veroorzaakte bij kapitein Maitland, tijdens de overtocht van de keizer, toen ik al aan boord was.		
81	Wij hoefden ons alleen maar zorgen te maken over de volgende dag. Kapitein Maitland vroeg mij of ik wilde dat zijn boten de keizer zouden gaan halen. Ik antwoordde dat de scheiding te pijnlijk was voor de Franse matrozen, dat zij tot het laatste moment de keizer moesten bewaken. <i>Zaterdag 15 juli</i> <i>De keizer aan boord van de Bellerophon</i> Bij het aanbreken van de dag werd onze brik, de Epervier, gezien. Ze voerde de parlementaire vlag en manoeuvreerde naar de Bellerophon. Omdat de wind en het tij tegen zaten, stuurde kapitein Maitland zijn boot vooruit. Toen kapitein Maitland hem zag terugkeren, maakte hij zich grote zorgen. Hij wilde met zijn verrekijker ontdekken of de Keizer daar was ingestapt. Hij bleef mij vragen om zelf te onderzoeken, maar ik kon hem geen antwoord geven. Eindelijk was er geen twijfel meer mogelijk: de keizer ging, omringd door zijn officieren, aan boord van de Bellerophon. Ik stond bij de scheepsladder om kapitein Maitland te roepen, tegen wie hij zei: ‘Ik ben aan boord gekomen om mezelf te stellen onder de bescherming van de Engelse wetten.’ Kapitein Maitland leidde hem naar zijn hut en stelde hem		

	die ter beschikking. Kort daarna stelde de kapitein al zijn officieren voor aan de keizer, die vervolgens aan dek kwam en 's ochtends alle delen van het schip bezocht. Ik vertelde hem over de angst, die kapitein Maitland de dag ervoor had gehad over zijn vermeende ontsnapping, de keizer oordeelde niet zoals ik: 'Wat had hij dan te vrezen,' zei hij met kracht en waardigheid, "had hij jou niet bij zich?" Rond drie uur zagen we de Superb, vierenzeventig kanonnen, voor anker liggen, met Admiraal Hotham als commandant van de schip. Deze admiraal kwam op
82	bezoek bij de Keizer, bleef voor het diner en, op de vragen die de Keizer hem stelde over zijn schip, vroeg hij of hij bereid was de volgende dag daarheen te komen. De keizer nodigde zichzelf uit om met ons allen te lunchen, <i>Zondag 16 juli</i> <i>De keizer aan boord van Admiraal Hotham.</i> <i>Ze zetten koers naar Engeland.</i> <i>De keizer beveelt de Engelse soldaten om te oefenen</i> De keizer gaat aan boord bij admiraal Hotham. Ik ga met hem mee. Alle eerbewijzen, behalve de kanonschot6en, worden hem ten deel gegeven. We bekijken tot in de kleinste details alle onderdelen van het schip. We vinden ze in uitstekende staat en orde. Admiraal Hotham toont alle gratie en onderzoek die kenmerkend zijn voor een man met een hoge rang en hoge opleiding. Rond één uur keerden we terug naar de Bellerophon en vertrekken naar Engeland, twaalf dagen na ons vertrek uit Parijs. Het weer was bijna rustig. De volgende ochtend, toen de keizer aan boord van de Admiraal Hotham wilde gaan, hield hij stil op het dek van de Bellerophon, vlak voor de soldaten ,die in de rij stonden om hem eer te bewijzen. Hij gaf hen opdracht verschillende oefeningen te doen, liet hen de bajonetten en omdat deze laatste beweging niet geheel op de Franse manier werd uitgevoerd, liep hij snel tussen de soldaten door, duwde de bajonetten met beide handen opzij en greep een van de geweren van de laatste rang, waarmee hij zelf eens bij ons was verschenen. Toen was er een plotselinge en hevige beweging op de gezichten van de soldaten, de officieren en alle toeschouwers. Er was alom verbazing toen de keizer zich midden in de Engelse bajonetten plaatste, waarvan sommige zijn borst raakten. Deze omstandigheid trof mij hevig, bij terugkomst van de Superbe werden wij hierover indirect ondervraagd. Er werd ons gevraagd of hij vaker zo met zijn soldaten omging en wij aarzelden niet om te huiveren bij het zien van zijn zelfvertrouwen. Geen van hen was bedoeld voor het idee van vorsten, die op deze manier bevelen zouden geven, zichzelf zouden uitleggen en zichzelf zouden executeren. Het was toen gemakkelijk voor ons om te erkennen dat geen van hen geen flauw benul had
83	dat hij degene was, die ze op dat moment zagen, hoewel hij al twintig jaar het voortdurende voorwerp was van al hun aandacht, al hun inspanningen, al hun woorden. <i>Maandag 17, dinsdag 18 juli</i> Het weer blijft rustig, wij bewegen langzaam vooruit, terwijl we het land uit het oog verliezen.

	<i>Woensdag 19 juli</i> De wind wordt zeer krachtig, maar is niet gunstig, we varen negen knopen aan de wind. <i>Donderdag 20 tot en met zaterdag 22 juli</i> <i>Invloed van de keizer op de Engelsen van de Bellerophon.</i> <i>Samenvatting door de keizer.</i> We vervolgen onze route met ongunstige wind. De Keizer bevond zich niet lang te midden van zijn wreedste vijanden, degenen die voortdurend gevoed werden met de meest absurde en irritante geruchten, zonder dat hij op hen enige roemrijke invloed kon uitoefenen. De kapitein, de officieren en de bemanning namen al snel de moraal van hun entourage over, het was dezelfde aandacht, dezelfde taal, hetzelfde respect. De kapitein noemde hem alleen maar Sire en Your Majesty. Als hij op het dek verscheen, nam iedereen zijn hoed af en bleef zo zolang hij aanwezig was, wat in de eerste momenten niet was gebeurd, men kon zijn hut alleen via zijn officieren betreden.
84	Hij kwam slechts aan tafel als de genodigden van het schip daar waren. Ten slotte was Napoleon, aan boord van de Bellerophon, keizer. Hij verscheen vaak op het dek en praatte met sommigen van ons of met mensen van het schip. Van allen die hem volgden, was ik misschien degene die hij het minst kende, we hebben eerder gezien dat ik, ondanks mijn betrekkingen met hem, weinig direct contact met hem had. Sinds ik Parijs had verlaten, had hij nauwelijks met mij gesproken, maar tijdens onze tocht begon hij heel vaak met mij te praten. De mogelijkheden en omstandigheden waren voor mij zeer gunstig, ik sprak voldoende Engels om hem uitgebreid uit te kunnen leggen wat er gebeurde. Ik was zeeman geweest en gaf de keizer alle uitleg, die hij wenste over de manoeuvres van het schip, de wind en de zee. Ik was tien jaar in Engeland geweest. Ik had daar vaste ideeën gekregen over de wetten, de moraal en de gewoonten van het land. Ik kon alle vragen, die de Keizer mij over deze voorwerpen stelde, adequaat beantwoorden. Ten slotte liet mijn historische atlas mij een groot aantal periodes, data en verbanden achter waar ik altijd op kon terugrijpen. Tegelijkertijd maakte ik van de vrije tijd, die we hadden om te navigeren, gebruik om het volgende overzicht te geven over onze situatie in Rochefort en de motieven, die de keizer tot zijn besluit hadden aangezet. Nu kreeg ik nauwkeurige en authentieke gegevens. Hier zijn ze: <i>Deze samenvatting is een dictaat van Napoleon zelf.</i> De Engelse kruisers waren niet erg sterk, twee korvetten lagen voor Bordeaux en blokkeerden daar een Frans korvet. Daarnaast achtervolgden ze de Amerikanen, die elke dag in grote getale opkwamen. Op het eiland Aix hadden we twee

85	goed bewapende schepen, het korvet Vulcain, die aangemeerd aan de kade lag en een grote brik, dit alles werd geblokkeerd door een schip van 74 kanonnen, een van de kleinste schepen van de Engelse marine en door een of twee armzalige korvetten. Er bestaat geen twijfel over dat als we het risico hadden gelopen om een of twee schepen te verliezen, we geslaagd zouden zijn; maar de bevelvoerende kapitein was zwak en weigerde naar buiten te gaan. De tweede, die zeer vastberaden was, zou het geprobeerd hebben, de commandant had waarschijnlijk instructies gekregen van Fouché, die al openlijk verraad pleegde en de keizer wilde uitleveren. Hoe dan ook, er was niets te verwachten van de zeezijde Vervolgens landde de keizer op het eiland Aix. Als deze missie aan Admiraal Werhuel was toevertrouwd, zoals hem bij zijn vertrek uit Parijs was beloofd, zou hij waarschijnlijk geslaagd zijn, aldus de Keizer. De bemanningen van de twee fregatten waren vol enthousiasme en aanhankelijkheid. Het garnizoen van het eiland Aix bestond uit vijftienhonderd matrozen, die een zeer fijn regiment vormden. De officieren waren verontwaardigd, dat de fregatten niet wilden vertrekken en stelden voor om zich te bewapenen. Twee vissersboten uit de haven, elk vijftien ton, met jonge aspiranten die wilden zeeman worden, maar op het moment van uitvoering verklaarden ze dat het moeilijk was Amerika te bereiken zonder een punt aan de kust van Spanje of Portugal aan te doen. Onder deze omstandigheden stelde de keizer een soort volksraad samen, bestaande uit zijn gevolg. Er werd gezegd dat men niet langer op fregatten of bewapende schepen kon rekenen, dat de jacht op zee geen waarschijnlijke uitkomst bood en dat ze nauwelijks tot iets anders konden leiden dan dat ze op open zee door de Engelsen zouden worden veroverd of in handen van de geallieerden zouden vallen. Vanaf dat moment waren er nog maar twee opties over: terugkeren naar het binnenland en hun geluk beproeven met wapens of asiel aanvragen in Engeland. Om het eerste te volgen, bevonden we ons aan het hoofd van vijftienhonderd matrozen, vol ijver en goede wil; de commandant van het eiland was een voormalig officier van het Egyptische leger, die volledig toegewijd was aan Napoleon. Hij zou met deze vijftienhonderd man bij Rochefort zijn geland, het garnizoen van deze stad, waar de geest uitstekend was, zou daar zijn toegenomen. Het garnizoen van La Rochelle, bestaande uit vier bataljons federale soldaten, die hun diensten aanboden, zou zijn opgeroepen en men zou generaal Clausel hebben kunnen bereiken, die zo standvastig aan het hoofd van het leger van Bordeaux stond of generaal Lamarque, die wonderen had verricht met die van de Vendée,
86	beiden wachtten, verlangden naar Napoleon. In Frankrijk had gemakkelijk een burgeroorlog kunnen ontstaan. Maar Parijs werd ingenomen, de Kamers werden ontbonden. Vijfhonderd- tot zeshonderdduizend vijanden bevonden zich in het binnenland van het rijk. De burgeroorlog kon geen ander resultaat hebben dan de vernietiging van alle edelmoedige mannen in Frankrijk, die zich bij Napoleon hadden aangesloten. Dit verlies zou aanzienlijk en onherstelbaar zijn geweest. Het zou de hoop op het toekomstige lot van Frankrijk hebben vernietigd, zonder enig ander voordeel op te leveren dan dat het de keizer in een positie bracht om te onderhandelen en regelingen te verkrijgen, die gunstig waren voor zijn belangen. Maar Napoleon had afstand gedaan van zijn soevereiniteit, hij vroeg alleen om een rustig asiel, hij durfde niet, vanwege zo'n klein resultaat, al zijn vrienden te vermoorden, het voorwendsel te worden voor de verwoesting van onze provincies

	en tenslotte, om alles te zeggen, de nationale partij haar meest oprechte steun te ontnemen, die vroeg of laat de eer en de onafhankelijkheid van Frankrijk zou kunnen herstellen. Hij wilde alleen als privépersoon leven. Amerika was de meest geschikte plek, de plek van zijn keuze. maar uiteindelijk kon Engeland zelf, met zijn positieve wetten, hem nog steeds bevallen en uit mijn eerste gesprek met kapitein Maitland bleek, dat deze hem met zijn hele gevolg naar Engeland zou kunnen meenemen, waar hij dan naar behoren behandeld zou worden. Vanaf dat moment stonden de keizer en zijn gevolg onder de bescherming van de Britse wetten en de mensen van dit land hielden te veel van roem om een kans voorbij te laten gaan, die zich vanzelf aandiende en die de mooiste bladzijden uit de geschiedenis van het land zou vormen. Er werd daarom besloten om zo snel mogelijk met de Engelse vloot mee te gaan, zodra Maitland het bevel had gegeven om ons te ontvangen. We keerden naar hem terug. Kapitein Maitland gaf letterlijk te kennen dat hij van zijn regering de bevoegdheid had om de keizer te ontvangen, indien deze aan boord van de Bellerophon wilde komen en hem en zijn gevolg naar Engeland te begeleiden.¹ Toen ging de keizer erheen, niet omdat hij door de gebeurtenissen gedwongen werd, want hij kon in Frankrijk blijven, maar omdat hij als een eenvoudig mens wilde leven, en dat hij zich niet meer wilde bemoeien met de <table border="1" data-bbox="316 922 1390 1137"> <tr> <td data-bbox="316 922 852 1137"> 1. Vier jaar na de publicatie van het Memorial en tien jaar na de gebeurtenis publiceerde kapitein Maitland het verslag van Napoleons inscheping en verblijf aan boord van zijn schip. Ik ben het op bijna alle punten volledig eens met zijn Herinneringen. </td><td data-bbox="852 922 1390 1137"> Kapitein Maitland was het op één punt niet eens, waardoor het weerleggen ervan onontbeerlijk werd, Deze informatie vindt u aan het einde van het boek. Het is van de hand van M. Barthe, die door de Revolutie van 1830 Zegelbewaarder werd. </td></tr> </table>	1. Vier jaar na de publicatie van het Memorial en tien jaar na de gebeurtenis publiceerde kapitein Maitland het verslag van Napoleons inscheping en verblijf aan boord van zijn schip. Ik ben het op bijna alle punten volledig eens met zijn Herinneringen.	Kapitein Maitland was het op één punt niet eens, waardoor het weerleggen ervan onontbeerlijk werd, Deze informatie vindt u aan het einde van het boek. Het is van de hand van M. Barthe, die door de Revolutie van 1830 Zegelbewaarder werd.
1. Vier jaar na de publicatie van het Memorial en tien jaar na de gebeurtenis publiceerde kapitein Maitland het verslag van Napoleons inscheping en verblijf aan boord van zijn schip. Ik ben het op bijna alle punten volledig eens met zijn Herinneringen.	Kapitein Maitland was het op één punt niet eens, waardoor het weerleggen ervan onontbeerlijk werd, Deze informatie vindt u aan het einde van het boek. Het is van de hand van M. Barthe, die door de Revolutie van 1830 Zegelbewaarder werd.		
87	zaken en vooral om die van Frankrijk niet ingewikkelder te maken. Hij zou deze handelwijze zeker niet hebben gevolgd als hij had kunnen vermoeden dat hij op een onwaardige manier werd behandeld, iedereen zal hiervan gemakkelijk overtuigd raken. Zijn brief aan de Prins-Regent verkondigt luid en duidelijk zijn vertrouwen en overtuiging. Kapitein Maitland, aan wie officieel werd meegedeeld voordat de keizer aan boord ging, heeft, zonder enige opmerking, alleen al door deze omstandigheid de gevoelens, die het bevatte herkend en geheiligd. <i>Zondag 23 juli</i> <i>Quessant en de kusten van Engeland</i> Om vier uur in de ochtend zagen wij Ouessant, waar wij gedurende de nacht langs waren gekomen. Toen we het Kanaal naderden, zagen we voortdurend Engelse schepen en fregatten in alle richtingen varen of aankomen. Bij het vallen van de avond kregen we de kust van Engeland in zicht. <i>Maandag 24 juli</i> <i>Ankerplaats in Torbay</i> Rond acht uur in de ochtend lieten we het anker zakken in de haven van Torbay. De Keizer stond om zes uur in de ochtend op het achterdek en bekeek de kust en de voorbereidingen voor het anker. Ik heb hem niet de gelegenheid gekregen om hem alle relevante uitleg te geven.		

	Kapitein Maitland stuurde onmiddellijk een koerier naar Lord Keith, zijn admiraal-generaal, die zich in Plymouth bevond. Generaal Gourgaud, die naar de Slany was vertrokken, kwam zich bij ons voegen, hij moest de brief aan de Prins Regent afgeven. Hij mocht niet van boord gaan en er werd hem zelfs een verbod opgelegd om op welke manier dan ook te communiceren. Dit was een slecht voorteken voor ons en het eerste teken van de vele beproevingen die zouden volgen.
88	Zodra bekend werd dat de keizer aan boord van de Bellerophon was, stroomde de haven vol met boten en nieuwsgierige toeschouwers. De eigenaar van een prachtig landhuis, dat in zicht was, stuurde hem een mand met vruchten. <i>Dinsdag 25 juli</i> <i>Boten stromen toe om de keizer te zien</i> Hetzelfde varen van boten, hetzelfde publiek. De keizer keek vanuit zijn hut naar hen en soms liet hij zich ook op het dek zien. Kapitein Maitland gaf mij, toen hij van het vaste land terugkwam, een brief van Lady C..., waarin ook een brief van mijn vrouw zat. Mijn verbazing was aanvankelijk groot en mijn voldoening even groot, maar deze verbazing hield op, toen ik besepte dat de lengte van de overtocht het de Franse kranten mogelijk had gemaakt ons lot wijd en zijd te publiceren en uit te zenden. Alles over de keizer en zijn gevolg was dus al bekend in Engeland en we werden daar vijf of zes dagen voor aankomst verwacht. Mijn vrouw had zich gehaast om hierover aan Lady C... te schrijven en zij had het adres om naar kapitein Maitland te schrijven, zonder hem te kennen en hem mijn twee brieven te sturen. De brief van mijn vrouw ademde een zoete smart, maar die van Lady C..., die in Londen al wist wat ons toekomstige lot zou zijn, was vol van de meest levendige verwijten. Het was niet aan mij om op deze manier over mijzelf te beschikken. Het was een misdaad om mijn vrouw en kinderen in de steek te laten. Wat een treurig resultaat van onze moderne opvoeding, die onze ziel zo weinig verheft, dat wij de waarde of de charme van grote voornemens en grote offers niet kunnen begrijpen! Wij denken dat we alles gezegd hebben, dat we alles gerechtvaardigd hebben, zodra we de gevaren van privé belangen en huiselijke genoegens hebben benadrukt. Wij vermoeden niet dat de eerste plicht, die men tegenover zijn vrouw heeft, is haar een ereplaats te geven en dat de rijkste erfenis, die men aan zijn kinderen kan nalaten een voorbeeld is van enkele deugden en een naam, die verbonden is met een beetje roem.
89	<i>Woensdag 26 juli</i> <i>Voor anker in Plymouth.</i> <i>Verblijf, enz.</i> Gedurende de nacht waren er bevelen gekomen om onmiddellijk naar Plymouth te vertrekken, we vertrokken vroeg in de ochtend, we arriveerden op onze nieuwe bestemming rond vier uur in de middag, tien dagen na ons vertrek uit Rochefort, zevenentwintig na ons vertrek uit Parijs en vijfendertig na de troonsafstand van de keizer. Onze horizon is sindsdien aanzienlijk donkerder geworden. Het schip werd omsingeld door bewapende boten. Ze roeiden ver weg en verdreven nieuwsgierigen, zelfs met geweerschoten. Admiraal Keith, die zich in de haven bevond, kwam niet aan boord. Twee fregatten gaven het sein voor onmiddellijk vertrek. Ons wordt verteld dat een buitengewone koerier hen die ochtend een verre

	missie had gebracht. Sommigen van ons werden over andere schepen verdeeld. Alle figuren leken ons met sombere belangstelling te bekijken, de meest sinistere geruchten hadden het schip bereikt. Er gingen geruchten over verschillende bestemmingen onder ons, de ene nog afschuwelijker dan de andere. Gevangenschap in de Tower leek het zoetst en sommigen spraken over Sint-Helena. Intussen zetten de twee fregatten, waarop ik hevig was wakker geschud, zeil, hoewel de wind tegen was om uit te varen en toen ze recht tegenover ons aankwamen, lieten ze het anker links en rechts van ons vallen, tot ze ons bijna raakten. Toen fluisterde iemand in mijn oor, dat ze ons 's nachts mee moesten nemen en naar Sint-Helena moesten varen. Nee, ik kan nooit het effect van deze vreselijke woorden weergeven! Het zweet brak mij uit: dit was een onverwacht doodvonnis! Meedogenloze beulen grepen mij vast om mij te martelen. Ik werd met geweld losgerukt van alles wat mij aan het leven bond. Met pijn in mijn hart strekte ik mijn armen uit naar wat mij zo dierbaar was. Het was tevergeefs, wij moesten omkomen! Deze gedachte en vele andere brachten een ware storm in mij teweeg: het was de verscheurdheid van een ziel, die zichzelf probeert te bevrijden van haar aardse wirwar! Mijn haar werd wit!... Gelukkig duurde de crisis niet lang en kwam mijn moraal als overwinnaar uit de strijd, zo volledig als overwinnaar, dat ik mij vanaf dat moment boven alle menselijke aanvallen verheven voelde. Ik voelde dat ik nu onrecht kon aanvechten,
90	mishandeling, marteling. Ik heb vooral gezworen dat ik voortaan nooit meer klachten of verzoeken van iemand zou horen. Maar laten wij, voor wie ik in deze noodlottige omstandigheden zo kalm moet zijn geweest, mij er niet van beschuldigen, dat ik geen gevoelens heb! Ze hebben hun lijden in detail uiteengezet, het mijne was compleet geopereerd. Eén van de verbanden, die niet de minst bizarre uit mijn leven zal zijn, kwam al snel weer in mijn herinnering terug. Twintig jaar geleden, tijdens mijn emigratie naar Engeland, had ik niets in de wereld en weigerde ik om naar India te gaan om daar mijn fortuin te verwerven. Ik zei tegen mezelf dat het te ver weg was en dat ik mezelf te oud vond. Vandaag, twintig jaar ouder, zou ik mijn familie, mijn vrienden, mijn fortuin, mijn zoetste genoegens achterlaten om tweeduizend mijl verderop te gaan wonen en mezelf vrijwillig te verbannen naar een rots midden in de oceaan, voor niets. Maar nee, ik heb het mis! Het gevoel dat mij daarheen leidde was veel beter dan de rijkdommen, die ik toen met tegenzin zocht. Ik volgde, ik vergezelde degene, die de wereld bestuurde en die de eeuwigheid zal bereiken! Zoals gebruikelijk verscheen de keizer aan dek. Ik zag hem een tijdje in zijn hut, zonder hem te vertellen wat ik had gehoord. Ik wilde zijn trooster zijn en niet bijdragen aan zijn kwelling. Al deze geruchten hadden hem echter bereikt: hij was zo vrijmoedig en met zoveel vertrouwen aan boord van de Bellerophon gekomen en had gemerkt, dat hij zich zo sterk aangetrokken voelde tot de Engelsen zelf. Hij beschouwde zijn brief aan de Prins Regent, die hij vooraf aan Kapitein Maitland had gestuurd, als stilzwijgende voorwaarden. Uiteindelijk legde hij zoveel grootmoedigheid in zijn benadering, dat hij met verontwaardiging alle angsten, die wij hem wilden geven, verwierp en ons niet toeliet om nog enige twijfel te hebben.
91	<i>Donderdag 27, vrijdag 28 juli</i> <i>Admiraal Keith.</i>

	<i>Gejuich van de Engelsen in de haven van Plymouth, bij het zien van de keizer</i> Het zou moeilijk zijn om onze angst en kwelling te beschrijven: de meesten van ons leefden niet meer. Het minste of geringste wat we vanaf het land meemaakten, de meest vulgaire mening van iemand aan boord, het minst authentieke krantenartikel, waren het onderwerp van onze ernstigste discussies en de oorzaak van onze voortdurende schommelingen tussen hoop en angst. Wij gingen op zoek naar de kleinste geruchten. We wekken bij de eerste de beste gunstige verwachtingen op, en misleidende verwachtingen: de expansie en de mobiliteit van ons nationale karakter maken ons zo weinig geschikt voor deze stoïsche berusting, voor deze emotionele concentratie, die alleen voortkomen uit vaste ideeën en positieve doctrines, die we uit onze kindertijd hebben meegekregen. De openbare documenten, vooral de ministeriële, werden tegen ons gebruikt. Het was de kreet van de ministers, die zich voorbereidden op de klap, die ze zouden uitdelen. Het is moeilijk om je de verschrikkingen, de leugens en de vervloeking voor te stellen, waarmee ze ons overladden en we weten, dat er altijd wel iets overblijft van de menigte, hoe goedgezind die ook mag zijn. Ook de omgangsvormen met ons waren minder gemakkelijk geworden, de verlegen beleefdheden, de onzekere gezichten. Admiraal Keith verscheen pas nadat hij zich al meerdere malen had aangekondigd: het was voor ons duidelijk dat men bang was voor de situatie en dat men zijn woorden had vermeden. In de papieren stonden de maatregelen, die genomen zouden worden, maar omdat er nog niets officieels was en ze elkaar op sommige kleine details tegenspraken, hielden we ervan onszelf te vleien en bleven we in deze vaagheid hangen. Deze onzekerheid was hoe dan ook erger dan alle uitslagen. Aan de andere kant had onze verschijning in Engeland echter een vreemde beweging daar teweeggebracht, de komst van de keizer had daar een nieuwsgierigheid gewekt, die aan woede grensde. Het waren de kranten zelf, die ons dit vertelden en de omstandigheid deze te veroordelen.
92	Heel Engeland haastte zich naar Plymouth. Iemand die direct na mijn aankomst Londen verliet om mij te bezoeken, moest al snel stoppen vanwege het absolute gebrek aan paarden en onderdak onderweg. De zee was bedekt met een groot aantal boten om ons heen. Later werd ons verteld dat sommigen tot wel zestig Napoleons betaald kregen. De keizer, aan wie ik alle kranten voorlees, toonde in het openbaar dezelfde kalmte, dezelfde taal en dezelfde gewoonten. Wij wisten dat hij altijd rond vijf uur op het dek verscheen. Een tijdje geleden lagen alle boten dicht op elkaar, er waren er duizenden. Hun dichte samenzijn deed niet langer denken aan de zee, je zou denken dat deze menigte toeschouwers zich op een openbaar plein had verzameld. Toen de keizer verscheen, vormden het lawaai, de bewegingen en de gebaren van zoveel mensen een uniek schouwspel. Tegelijkertijd was het gemakkelijk te oordelen dat er niets vijandigs aan dit alles was en dat, als nieuwsgierigheid hen had aangetrokken, ze er wel hun interesse uit putten. We merkten zelfs dat dit gevoel zichtbaar toenam. Eerst waren we tevreden om te kijken, daarna groetten we, sommigen bleven onbedekt en soms gingen we zelfs zo ver om te juichen, onze symbolen zelf begonnen zich onder hen te vertonen, vrouwen en jongeren

	arriveerden versierd met rode anjers. Maar al deze omstandigheden waren in de ogen van de ministers en hun aanhangers juist nadelig voor ons en maakten onze voortdurende pijn alleen maar pijnlijker. Op dat moment dicteerde de keizer, getroffen door alles wat hij hoorde, mij een stuk dat als basis kon dienen voor de juristen om zijn werkelijke politieke situatie te bespreken en te verdedigen. We vonden een manier om haar aan land te krijgen. Ik heb er geen kopie van bewaard.
93	Zaterdag 29, zondag 30 juli <i>Ministerieel besluit betreffende ons.</i> <i>Angsten, enz.</i> Vierentwintig uur oftewel twee dagen ging het gerucht dat er een onderminister van Buitenlandse Zaken uit Londen zou komen om de keizer officieel op de hoogte te stellen van de besluiten van de ministers betreffende hem. Het bleek in feite de ridder Banbury te zijn, die met Lord Keith meekwam en een ministerieel document overhandigde, waarin de deportatie van de keizer werd beschreven en waarin het aantal mensen dat hem moest vergezellen werd beperkt tot drie, met uitzondering van de hertog van Rovigo en generaal Lallemand, die op een verbodsbijst in Frankrijk stonden. Ik werd niet bij de keizer geroepen, de twee Engelsen spraken en verstonden Frans. De keizer liet ze alleen toe. Ik wist dat hij met grote energie en logica had gevochten en het geweld dat tegen hem werd gebruikt, had afgeweerd. "Hij was een gast van Engeland", had hij gezegd, 'hij was geen gevangene van Engeland; hij was vrijwillig gekomen om zich onder de bescherming van de Engelse wetten te stellen; de heilige rechten van gastvrijheid werden geschonden; hij zou nooit vrijwillig gehoor geven aan de wandaden, die voor hem werden voorbereid; alleen geweld kon hem daartoe dwingen, enzovoort, enzovoort.' De keizer gaf mij het ministeriële document ter vertaling, hier is het: <i>MEDEDELING GEDAAN DOOR LORD KEITH NAMENS DE ENGELSE MINISTERS</i> <i>Aangezien het voor generaal Bonaparte nuttig kan zijn om zonder verder uitstel kennis te nemen van de bedoelingen van de Britse regering jegens hem, zal Uwe Lordschap hem de volgende informatie meedelen:</i> <i>Het zou in strijd zijn met onze plichten jegens ons land en de bondgenoten van Zijne Majesteit, als generaal Bonaparte opnieuw de middelen of de mogelijkheid zou aangrijpen om de vrede in Europa te verstoren; Daarom is het absoluut</i>
94	<i>noodzakelijk dat hij beperkt wordt in zijn persoonlijke vrijheid, voor zover dit eerste en belangrijke doel dat vereist.</i> <i>Het eiland Sint-Helena is gekozen als zijn toekomstige verblijfplaats, het klimaat is gezond en de plaatselijke situatie maakt het mogelijk om het met meer tolerantie te behandelen dan elders mogelijk zou zijn, gezien de essentiële voorzorgsmaatregelen, die genomen moeten worden om de veiligheid te garanderen.</i>

	<i>Generaal Bonaparte mag een keuze maken uit de mensen, die hem naar Engeland hebben vergezeld, met uitzondering van de generaals Savary en Lallemand. Deze drie officieren krijgen samen met zijn chirurgijn toestemming om hem naar Sint-Helena te vergezellen. Zij mogen het eiland niet verlaten zonder de toestemming van de Britse regering.</i> <i>Schout-bij-nacht Sir George Cockburn, die benoemd is tot opperbevelhebber van de Kaap de Goede Hoop en de aangrenzende zeeën, zal generaal Bonaparte en zijn gevolg naar Sint-Helena begeleiden en gedetailleerde instructies ontvangen met betrekking tot de uitvoering van deze dienst.</i> <i>Sir G. Cockburn zal waarschijnlijk binnen enkele dagen klaar zijn om te vertrekken. Daarom is het wenselijk, dat generaal Bonaparte zo snel mogelijk de mensen uitkiest die hem moeten vergezellen.</i> Hoewel wij verwachtten, dat wij naar Sint-Helena gedeporteerd zouden worden, bleef het ons toch raken, het heeft ons allemaal ontsteld. De keizer kwam echter zoals gewoonlijk de brug op met hetzelfde gezicht en op dezelfde manier om de menigte, die hem graag wilde zien, gade te slaan. <i>Maandag 31 juli</i> <i>Generaals Savary en Lallemand kunnen de keizer niet volgen</i> Onze situatie was verschrikkelijk, ons verdriet onuitsprekelijk; We zouden stoppen met leven in Europa, voor ons vaderland, voor onze families, voor onze vrienden,
95	onze genoegens, onze gewoonten. In werkelijkheid werd ons de keuze gelaten om de Keizer niet te volgen, maar deze keuze was die van de martelaren. Het ging erom, dat je je religie en je geloof moest opgeven, of dat je zou sterven. Er gebeurde iets waardoor onze kwellingen nog ingewikkelder werden. Het was de speciale uitsluiting van de generaals Savary en Lallemand, die er doodsbang voor waren, ze zagen niets anders dan het schavot. Zij waren ervan overtuigd dat Engeland, dat geen onderscheid maakte tussen politieke daden tijdens een revolutie en burgerlijke misdaden in een vreedzame staat, hen aan zijn vijanden zou uitleveren om hun straf te ondergaan. Het zou zo'n schande voor alle wetten zijn geweest, zo'n schande voor Engeland zelf, dat men in de verleiding zou zijn gekomen om ze te negeren, maar zo kon men alleen spreken als men zich door hen in een keurslijf bevond. Bovendien hebben zij niet gearzeld, omdat zij niet wilden blijven behoren tot degenen, die de keizer kon uitkiezen. We hadden maar één angst: dat we zouden worden buitengesloten. <i>Dinsdag 1 augustus</i> <i>De keizer vraagt mij of ik hem naar Sint-Helena wil volgen</i> We bleven in dezelfde staat. Des ochtends ontving ik een brief uit Londen. Daarin werd op zeer nadrukkelijke wijze gesteld, dat ik ongelijk had en dat het zelfs een misdaad zou zijn om mezelf te verbannen. Degene, die het naar mij stuurde, schreef aan Kapitein Maitland om met alle kracht mij het advies te geven om te voorkomen dat ik zo'n extreme handelwijze zou volgen. Ik stopte de eerste woorden van kapitein Maitland en wees hem erop, dat men op mijn leeftijd weloverwogen handelde.

	Ik las elke dag de verschillende kranten aan de Keizer voor. Vandaag waren er twee onder hen, hetzij uit goedheid, hetzij omdat de meningen verdeeld raakten, die onze zaak met grote hartelijkheid bepleitten en ons compenseerden voor de grove beledigingen, waarmee de anderen werden overladen. Wij gaven ons over aan de hoop, dat de haat die door een vijand wordt aangewakkerd, spoedig zou worden opgevolgd door de interesse, die grote daden moeten opwekken. Wij zeiden tegen onszelf dat Engeland over een groot aantal nobele harten en verheven zielen beschikte, die ongetwijfeld vurige voorstanders zouden worden, etc.
96	Het aantal boten werd elke dag groter; De keizer verscheen op zijn gebruikelijke tijd in het openbaar en werd steeds gunstiger ontvangen. Wat zijn interieur betreft, bleef de keizer voor de meesten van ons zoals altijd in de Tuilerieën, wij waren hem in grote getale gevolgd, van alle rangen en standen; alleen de Grootmaarschalk en de hertog van Rovigo zagen hem regelmatig. Sinds ons vertrek was hij nauwelijks meer naar hem toe gekomen en had hij niet meer met hem gesproken, net zo min als hij in Parijs zou hebben gedaan. Ik werd overdag opgeroepen wanneer er documenten vertaald moesten worden en geleidelijk aan raakte de keizer eraan gewend om mij elke avond rond acht uur te roepen om een tijdje met hem te converseren. Vandaag, tijdens ons gesprek en na verschillende onderwerpen, vroeg hij mij of ik hem naar Sint-Helena wilde volgen. Ik antwoordde heel openhartig, mijn gevoelens maakten het mij gemakkelijk. Ik vertelde hem dat ik, toen ik Parijs verliet om hem te volgen, elke gelegenheid had aangegrepen en dat Sint-Helena geen uitzondering vormde, maar dat wij met grote getale om hem heen waren, dat hij slechts drie van ons mee mocht nemen, dat veel mensen het een misdaad vonden dat ik mijn familie in de steek liet, dat ik daarom, in relatie tot hen en in relatie tot mijn eigen geweten, moest weten dat ik nuttig en aangenaam voor hem zou zijn, dat ik, kortom, nodig had dat Hij mij zou kiezen, dat deze observatie bovendien geen bijbedoelingen bevatte, want ik had hem nu mijn leven zonder voorbehoud gegeven. Intussen stormde mevrouw Bertrand, zonder dat het gevraagd was, zonder dat het aangekondigd was, plotseling de hut van de keizer binnen. Ze was buiten zichzelf. Ze schreeuwde dat hij niet naar Sint-Helena moest gaan en dat hij haar man niet mee moest nemen. Tot verbazing van de keizer, diens gezicht verbaasde en kalm antwoord gaf, vertrok ze net zo haastig als ze was binnengekomen. De keizer, nog steeds verbaasd, zei tegen mij: Begrijp je daar iets van? toen we luide kreten hoorden en de hele bemanning in paniek naar de achterkant van het schip rende. De keizer gaf mij opdracht om de oorzaak te achterhalen. Het was Mevrouw Bertrand die, nadat ze de keizerlijke hut had verlaten, zich in het water wilde gooien, maar met de grootste moeite werd tegen gehouden. Laten we aan de hand van dit tafereel een oordeel vellen over wat er allemaal in ons gebeurde.
97	<i>Woensdag 2, donderdag 3 augustus</i> <i>Opmerkelijke woorden van de keizer</i> In de ochtend laat de hertog van Rovigo mij weten dat ik definitief op reis ga naar Sint-Helena. De keizer had hem tijdens het gesprek verteld dat, zelfs als er maar twee van ons waren, die hem zouden volgen, hij nog steeds verwachtte dat ik

	onder hen zou zijn, dat hij van mij nuttigheid en troost verwachtte. Dankzij de welwillendheid van de hertog van Rovigo heb ik de zoetheid te weten gekomen van deze woorden van de keizer. Ik ben dankbaar. Zonder hem zouden ze voor mij altijd onbekend zijn gebleven. De keizer had mij niet geantwoord, toen wij dit onderwerp bespraken. Zo is zijn manier, ik krijg meer dan één kans om het te laten zien. Ik heb niemand van de aanhangers van de keizer werkelijk leren kennen, behalve generaal Bertrand en zijn vrouw, met wie ik tijdens mijn missie in Illyrië, waar hij als gouverneur-generaal het bevel voerde, een goede band had gehad. Tot dan toe had ik nog nooit met de hertog van Rovigo gesproken, bepaalde vooroordelen hielden mij er altijd van weg. We hadden elkaar nauwelijks gezien toen ze werden verwoest. Savary hield oprecht van de Keizer. Ik kende hem als iemand met een ziel, een hart, een rechtvaardigheid en een dankbaarheid. Hij leek mij in staat tot een echte vriendschap, we zouden ongetwijfeld een hechte band hebben gekregen. Moge hij ooit deze gevoelens lezen en het spijt dat hij mij heeft verlaten! De keizer had mij vanavond zoals gewoonlijk laten komen om te praten over allerlei verschillende zaken. Hij kwam bij Sint-Helena en vroeg me hoe het daar zou zijn, of het mogelijk zou zijn om daar te leven, enzovoort, enzovoort... 'Maar,' zei hij tegen mij, 'is het werkelijk zeker dat ik daarheen moet gaan? Is een mens dan afhankelijk van zijn medemens wanneer hij dat niet meer wil zijn?' Wij liepen door zijn hut, hij was kalm, maar geaffecteerd en afwezig. 'Mijn beste', vervolgde hij, 'soms heb ik de behoefte om je te verlaten en dat is niet zo moeilijk. Het is gewoon een kwestie van een beetje opgewonden raken en
98	ik zal je helpen spoedig ontsnapt, zal alles voorbij zijn en zullen jullie je bij jullie families voegen... Vooral omdat mijn innerlijke principes mij helemaal niet storen. Ik behoor tot degenen, die geloven dat de pijnen van de andere wereld alleen maar ingebeeld zijn als een aanvulling op de ontoereikende aantrekkingskracht, die ons daar wordt geboden. God kan niet zo'n tegenwicht willen hebben tegen zijn oneindige goedheid, zeker niet bij daden als deze. En wat is het eigenlijk? Ik wil graag wat sneller bij hem terugkomen.' Ik kom in opstand tegen zulke gedachten. De dichter en de filosoof zeiden dat het een schouwspel was, waardig aan de goden, om de mens te zien worstelen met tegenslag. Tegenslagen en standvastigheid hadden ook hun glorie, zo'n nobel en groot karakter kon zich niet verlagen tot het niveau van de meest vulgaire zielen. Hij die ons met zoveel glorie heeft geregeerd, die zowel de bewondering als het lot van de wereld heeft geschapen, kon niet eindigen als een wanhopige gokker of een bedrogen minnaar. Wat zou er gebeuren met al diegenen, die in hem geloofden en op hem hoopten? Zou hij daarom het land zonder tegenprestatie aan zijn vijanden prijsgeven? Was het extreme verlangen dat deze mensen opriepen niet genoeg om hem te laten besluiten zich te verzetten? En wie kent de geheimen van de tijd? Wie zou de toekomst durven voorspellen? Wat niet tot stand kon worden gebracht door een simpele wisseling van een ministerie, de dood van een prins, die van een van zijn vertrouwelingen, de geringste passie, de kleinste ruzie?... enz., enz. 'Sommige van deze woorden zijn interessant,' zei de keizer, 'maar wat kunnen we doen op deze verloren plek? Heer, wij zullen in het verleden leven. Hij heeft iets om ons tevreden te stellen. Genieten wij niet van het leven van Caesar, van het leven van Alexander? Wij zullen het beter doen, u zult het opnieuw lezen, Sire! Goed! Hij zei, we gaan onze memoires schrijven. Ja, het zal nodig zijn om te werken. Werk is ook de zeis van de tijd. Je moet tenslotte je lot vervullen. Dit is

	ook mijn grote leer (1). Nou, laat de mijne dan maar in vervulling gaan!’ En vanaf dat moment nam hij weer een ontspannen en zelfs opgewekte houding aan en ging over op onderwerpen die totaal vreemd waren aan onze situatie. <table border="1"> <tr> <td> 1. Hier is een oud document dat door de bovenstaande omstandigheid waardevol wordt. Het is een dagorder van de eerste consul aan zijn bewaker tegen zelfmoord. ORDE VAN 22 FLORÉAL JAAR X Grenadier Gobain pleegde zelfmoord uit liefde, hij was overigens een heel goed slachtoffer. Dit is het tweede gebeurtenis van deze aard, die zich gedurende een maand in het korps voordoet. De Eerste Consul geeft bevel dat hij in de rang van de Garde wordt opgenomen: </td><td> Dat een soldaat moet weten hoe hij de pijn en melancholie van passies moet overwinnen; dat er zoveel echte kansen zijn. Het is beter om met woede de pijnen van de ziel met standvastigheid te ondergaan dan om dood te blijven onder het schot van een batterij. Toegeven aan verdriet zonder weerstand, zelfmoord plegen om eraan te ontsnappen, is hetzelfde als het slagveld verlaten voordat je gewonnen hebt. </td></tr> </table>	1. Hier is een oud document dat door de bovenstaande omstandigheid waardevol wordt. Het is een dagorder van de eerste consul aan zijn bewaker tegen zelfmoord. ORDE VAN 22 FLORÉAL JAAR X Grenadier Gobain pleegde zelfmoord uit liefde, hij was overigens een heel goed slachtoffer. Dit is het tweede gebeurtenis van deze aard, die zich gedurende een maand in het korps voordoet. De Eerste Consul geeft bevel dat hij in de rang van de Garde wordt opgenomen:	Dat een soldaat moet weten hoe hij de pijn en melancholie van passies moet overwinnen; dat er zoveel echte kansen zijn. Het is beter om met woede de pijnen van de ziel met standvastigheid te ondergaan dan om dood te blijven onder het schot van een batterij. Toegeven aan verdriet zonder weerstand, zelfmoord plegen om eraan te ontsnappen, is hetzelfde als het slagveld verlaten voordat je gewonnen hebt.
1. Hier is een oud document dat door de bovenstaande omstandigheid waardevol wordt. Het is een dagorder van de eerste consul aan zijn bewaker tegen zelfmoord. ORDE VAN 22 FLORÉAL JAAR X Grenadier Gobain pleegde zelfmoord uit liefde, hij was overigens een heel goed slachtoffer. Dit is het tweede gebeurtenis van deze aard, die zich gedurende een maand in het korps voordoet. De Eerste Consul geeft bevel dat hij in de rang van de Garde wordt opgenomen:	Dat een soldaat moet weten hoe hij de pijn en melancholie van passies moet overwinnen; dat er zoveel echte kansen zijn. Het is beter om met woede de pijnen van de ziel met standvastigheid te ondergaan dan om dood te blijven onder het schot van een batterij. Toegeven aan verdriet zonder weerstand, zelfmoord plegen om eraan te ontsnappen, is hetzelfde als het slagveld verlaten voordat je gewonnen hebt.		
99	<i>Vrijdag 4 augustus</i> <i>Vertrek uit Plymouth.</i> <i>Cruise in het Engelse Kanaal, etc.</i> <i>Protest</i> In de nacht kregen we het bevel om vroeg in de ochtend uit te varen. We vertrokken. Dat intrigeerde ons enorm. Alle papieren, de officiële mededelingen en de privégesprekken vertelden ons dat we door de Northumberland naar St. Helena zouden worden gebracht, we wisten dat dit schip nog steeds in Chatham of Portsmouth lag en werd uitgerust. We moesten dus rekenen op minimaal acht tot tien dagen respijt. De Bellerophon was te oud voor deze reis, het schip beschikte niet over de nodige voorzieningen. Bovendien was de wind op dat moment niet geschikt om naar Sint-Helena te zeilen. Toen wij onszelf zagen varen door het Kanaal richting het oosten, begonnen onze onzekerheden en gissingen opnieuw en wat het ook was, het was allemaal een verzachting van de deportatie naar Sint-Helena. Wij vonden echter dat de keizer op dit beslissende moment officieel tegen dit geweld moest optreden. Voor hem was het niet belangrijk en hij maakte zich er ook niet druk om. Wij zeiden echter dat wij wapens aan het voorbereiden waren voor degenen die in ons geïnteresseerd waren en dat wij in het openbaar redenen voor herdenking en motieven voor verdediging achterlieten. Ik waagde het hem een essay voor te lezen dat ik had geprobeerd te schrijven. De betekenis beviel hem, hij schrapte een paar zinnen, corrigeerde een paar woorden, ondertekende het en stuurde het naar Lord Keith; hier is het:		
100	<i>PROTEST.</i> <i>Aan boord van de Bellerophon, op zee.</i> <i>"Ik protesteer hier plechtig, in het aangezicht van hemel en mens, tegen het geweld dat mij is aangedaan, tegen de schending van mijn heiligste rechten, door met geweld afstand te doen van mijn persoon en mijn vrijheid. Ik ben vrijwillig aan boord van de Bellerophon gekomen. Ik ben geen gevangene, ik ben een gast van Engeland. Ik kwam hier op instigatie van de kapitein zelf, die zei dat hij orders van de regering had om mij te ontvangen en mij met mijn gevolg naar Engeland te brengen, als dat mij behaagde. Ik meldde mij te goeder trouw om te komen en mij</i>		

	<i>onder de bescherming van de Engelse wetten te stellen. Zodra ik aan boord van de Bellerophon zat, bevond ik mij in het hart van het Britse volk. Als de regering, door de kapitein van de Bellerophon orders te geven om mij en mijn gevolg te ontvangen, alleen maar een hinderlaag wilde leggen, heeft zij haar eer verbeurd en haar vlag bezoedeld.</i> <i>Als deze daad zou worden voltrokken, zouden de Engelsen tevergeefs willen spreken over hun loyaliteit, hun wetten en hun vrijheid. Het Britse vertrouwen zal verloren gaan in de gastvrijheid van het Bellerophon.</i> <i>Ik doe een beroep op de geschiedenis: die zal vertellen dat een vijand die twintig jaar lang oorlog voerde tegen het Engelse volk, in zijn ongeluk, vrijwillig asiel kwam zoeken onder de Engelse wetten. Welk treffender bewijs van zijn achting en zelfvertrouwen kon hij hem geven? Maar hoe werd er in Engeland op zulke grootmoedigheid gereageerd? Zij deden alsof zij deze vijand gastvrij ontvingen en toen hij zich te goeder trouw had overgegeven, werd hij geofferd.</i> <i>Ondertekend: NAPOLEON.</i> De hertog van Rovigo deelt mij mee dat de keizer mij naar Londen heeft gestuurd, naar de prins-regent, maar dat hij daar koppig is geweigerd. De zee was ruw, de wind was hevig en de meesten van ons waren zeeziek. En wat kan morele bezorgdheid doen tegen lichamelijke kwalen! Het is misschien wel de enige keer in mijn leven dat ik bij dergelijk weer geen last heb gehad van zeeziekte.		
101	Toen we Plymouth verlieten, koersten we eerst naar het oosten, met de wind in de rug, maar al snel kwamen we er heel dichtbij, we snelden weg van de kust, we staken over en we konden niets begrijpen van deze nieuwe vorm van marteling. Zaterdag 5 augustus <i>Bewijzen van vertrouwen die de keizer mij heeft gegeven</i> De hele dag van de 5e verliep op dezelfde manier. De keizer gaf mij tijdens zijn gebruikelijke avondgesprek twee grote blijken van vertrouwen. Ik kan ze niet op papier zetten 1. Zondag 6 augustus <i>Ankerplaats bij het startpunt. Mensen die de keizer vergezellen</i> We ankerden rond het middaguur bij Start-Point, waar een schip niet veilig is en toch hoefden we maar twee stappen te zetten om ons zeer comfortabel te voelen <table border="1"> <tr> <td> 1. Er is er één die ik vandaag kan vertellen. Op zijn gebruikelijke tijd haalt de Keizer, die met mij door de galerij van het schip loopt, onder zijn jas vandaan. Terwijl hij een voorwerp vastpakt dat vreemd is aan wat hij aan het doen was, haalt hij een soort riem tevoorschijn. Hij geeft hem aan mij en zegt: Houd hem vast. Zonder hem verder te onderbreken, stop ik hem op dezelfde manier weer onder mijn vest. Later vertelde hij mij dat het een ketting ter waarde van tweehonderdduizend frank was die koningin Hortense hem had laten verliezen toen hij </td><td> zich op de een of andere manier met mijn persoon. Ik dacht er niet meer aan, zozeer zelfs dat het pas na een paar dagen, toen ik losgerukt was van Longwood, bij toeval weer in mijn gedachten opkwam en ik toen huiverde. Om de keizer te verlaten en hem van zo'n hulpbron te beroven. Want hoe kan ik het hem nu teruggeven; Ik werd in de striktste geheimhouding gehouden, omringd door bewakers en schildwachten, en er was geen enkele communicatie mogelijk. Ik streefde tevergeefs; De tijd begon te dringen: ik had nog maar een paar dagen over en niets kon </td></tr> </table>	1. Er is er één die ik vandaag kan vertellen. Op zijn gebruikelijke tijd haalt de Keizer, die met mij door de galerij van het schip loopt, onder zijn jas vandaan. Terwijl hij een voorwerp vastpakt dat vreemd is aan wat hij aan het doen was, haalt hij een soort riem tevoorschijn. Hij geeft hem aan mij en zegt: Houd hem vast. Zonder hem verder te onderbreken, stop ik hem op dezelfde manier weer onder mijn vest. Later vertelde hij mij dat het een ketting ter waarde van tweehonderdduizend frank was die koningin Hortense hem had laten verliezen toen hij	zich op de een of andere manier met mijn persoon. Ik dacht er niet meer aan, zozeer zelfs dat het pas na een paar dagen, toen ik losgerukt was van Longwood, bij toeval weer in mijn gedachten opkwam en ik toen huiverde. Om de keizer te verlaten en hem van zo'n hulpbron te beroven. Want hoe kan ik het hem nu teruggeven; Ik werd in de striktste geheimhouding gehouden, omringd door bewakers en schildwachten, en er was geen enkele communicatie mogelijk. Ik streefde tevergeefs; De tijd begon te dringen: ik had nog maar een paar dagen over en niets kon
1. Er is er één die ik vandaag kan vertellen. Op zijn gebruikelijke tijd haalt de Keizer, die met mij door de galerij van het schip loopt, onder zijn jas vandaan. Terwijl hij een voorwerp vastpakt dat vreemd is aan wat hij aan het doen was, haalt hij een soort riem tevoorschijn. Hij geeft hem aan mij en zegt: Houd hem vast. Zonder hem verder te onderbreken, stop ik hem op dezelfde manier weer onder mijn vest. Later vertelde hij mij dat het een ketting ter waarde van tweehonderdduizend frank was die koningin Hortense hem had laten verliezen toen hij	zich op de een of andere manier met mijn persoon. Ik dacht er niet meer aan, zozeer zelfs dat het pas na een paar dagen, toen ik losgerukt was van Longwood, bij toeval weer in mijn gedachten opkwam en ik toen huiverde. Om de keizer te verlaten en hem van zo'n hulpbron te beroven. Want hoe kan ik het hem nu teruggeven; Ik werd in de striktste geheimhouding gehouden, omringd door bewakers en schildwachten, en er was geen enkele communicatie mogelijk. Ik streefde tevergeefs; De tijd begon te dringen: ik had nog maar een paar dagen over en niets kon		

	Malmaison verliet. Bij aankomst op Sint-Helena heb ik meerdere malen gezegd dat ik de ketting wilde teruggeven, maar ik kreeg geen antwoord; Toen hij daar weer was geweest, zei Longwood kortaf tegen mij: Valt hij je lastig? Nee, meneer. Goed! Bewaar het! Met de tijd, als een ketting die ik altijd om me heen droeg en nooit verliet, identificeerde het	tippen aan zijn wanhoop om op deze manier te vertrekken. In deze situatie heb ik alles voor alles uitgezocht: een Engelsman, met wie ik vaak had gesproken, kwam langs als particulier, zelfs gezien door de gouverneur.
102	Deze omstandigheid verraste ons. Wij hadden echter vernomen dat ons doel was de Northumberland te ontmoeten, die overhaast uit Portsmouth moest vertrekken. Dit schip verscheen inderdaad, met twee fregatten beladen met troepen, die de garnizoensbasis van Sint-Helena moesten vormen. Ze kwamen allemaal vlakbij ons voor anker te liggen en de communicatie tussen hen werd heel actief. De voorzorgsmaatregelen om niet benaderd te worden, bleven van kracht. Het mysterie van ons overhaaste vertrek uit Plymouth en alle daaropvolgende manoeuvres werd uiteindelijk onthuld. Admiraal Keith kreeg per telegraaf te horen dat een ambtenaar zojuist Londen had verlaten met een <i>Habeas corpus</i>-bevelschrift om, in naam van de wetten of een tribunaal, de persoon van de keizer op te eisen. De motieven en details konden wij niet verifiëren. Lord Keith, zo werd eraan toegevoegd, had nauwelijks de tijd gehad om aan deze verlegenheid te ontsnappen. Hij moest zich haastig van zijn schip naar een brik verplaatsen en bij daglicht uit de haven van Plymouth verdwijnen, om dezelfde reden bleven wij uit Torbay. Admiraals Keith en Cockburn kwamen aan boord van de Bellerophon, de laatste heeft het bevel over de Northumberland. Ze overlegden met de keizer en gaven hem een uittreksel van de instructies met betrekking tot onze deportatie en ons verblijf op Sint-Helena. Ze bepaalden dat al onze bezittingen de volgende dag doorzocht zouden worden en dat ze dat voor ons in bewaring zouden nemen. Het geld, de bankbiljetten en de diamanten, die zowel van ons als van de keizer waren. We hoorden ook dat de volgende dag onze wapens zouden worden afgenomen en dat we aan boord van de Northumberland zouden worden vervoerd. Dit zijn hun eisen:	
103	BEVEL VAN ADMIRAAL KEITH TOT KAPITEIN MAITLAND VAN DE BELLEROPHON <i>Alle wapens, van welke rang dan ook, die zich aan boord van het schip bevinden waarover u het bevel voert, zullen worden afgenomen van alle Fransen. Ze worden zorgvuldig verzameld en blijven voort uw verantwoordelijkheid zolang ze aan boord van de Bellerophon blijven. Daarna vallen ze onder de verantwoordelijkheid van de kapitein van het schip, waarop ze worden vervoerd.</i> <i>Startbaai, 6 augustus 1815.</i> INSTRUCTIES VAN DE MINISTERS AAN ADMIRAAL COCKBURN <i>Wanneer Generaal Bonaparte van de Bellerophon naar de Northumberland wordt overgebracht, is dat een geschikt moment voor Admiraal Sir G. Cockburn om de inspectie te leiden van de bezittingen, die de generaal met zich meeneemt.</i> <i>Admiraal Sir G. Cockburn zal alle meubels, boeken en wijnen, die de generaal bij zich heeft, toestaan. (Wijn! Een opmerking die Engelse ministers onwaardig is.)</i>	

	<i>Onder het artikel meubilair wordt zilverwerk gerekend, mits het niet in zo'n grote hoeveelheid is dat het niet zozeer voor huishoudelijk gebruik is, maar meer als een inwisselbaar bezit.</i> <i>Hij zal zijn geld, zijn diamanten en al zijn verhandelbare bankbiljetten moeten opgeven, van welke aard dan ook.</i> <i>De gouverneur zal hem uitleggen, dat de Britse regering niet van plan is zijn bezittingen in beslag te nemen, maar alleen de administratie in beslag wil nemen, om te voorkomen dat deze als instrument voor ontduiking wordt gebruikt.</i> <i>Het onderzoek moet plaatsvinden in aanwezigheid van verschillende personen, die door generaal Bonaparte zijn aangewezen en een inventaris van deze bezittingen moet door deze personen ondertekend worden alsmede door de schout-bij-nacht</i>
104	<i>of enig ander individu dat door hem is aangewezen om dit onderzoek bij te wonen. De rente of de hoofdsom zal, afhankelijk van de hoogte van het bedrag, aan zijn behoeften worden toegekend en de besteding ervan zal in de eerste plaats aan hem overgelaten worden. Hij zal hierover van tijd tot tijd zijn wensen kenbaar maken, eerst aan de admiraal en vervolgens aan de gouverneur, wanneer deze is aangekomen en tenzij er reden is om zich daartegen te verzetten, zullen zij de nodige bevelen geven en de kosten betalen door middel van bankbiljetten getrokken op de schatkist van Zijne Majesteit.</i> <i>Mocht hij komen te overlijden (wat een vooruitziende blik!!!), dan zal de bestemming van de bezittingen van de generaal bepaald worden door zijn testament. Wij verzekeren dat de inhoud hiervan strikt zal worden nageleefd. Indien het kan gebeuren dat een deel van zijn eigendom toebehoort aan de personen, die tot zijn entourage behoren, dan zijn ook zij aan dezelfde regels onderworpen.</i> <i>De admiraal zal niemand uit het entourage van Generaal Bonaparte naar Sint-Helena aan boord nemen, tenzij met diens eigen toestemming en nadat hem is uitgelegd dat hij zich moet houden aan alle regels, die hij passend acht om de persoon van de generaal te beveiligen. De generaal krijgt te horen dat als hij probeert te ontsnappen, hij gevangenisstraf (gevangenis!!!) riskeert, net als iedereen in zijn entourage, die betrapt wordt op het helpen van zijn ontsnapping. (Later werd dit laatste door het parlement aan een wetsvoorstel onderworpen, dat de doodstraf vereiste.)</i> <i>Alle brieven die aan hem en ook aan zijn gevolg zijn gericht, worden eerst aan de admiraal of de gouverneur overhandigd. Deze zal ze lezen alvorens ze terug te sturen. Hetzelfde geldt voor brieven, die door de generaal of zijn entourage geschreven zijn.</i> <i>De generaal moet weten dat de gouverneur of de admiraal uitdrukkelijke bevelen hebben ontvangen om aan de regering van Zijne Majesteit elke wens of voorstelling te richten die hij nodig acht: niets ter zake wordt aan hun oordeel overgelaten, maar het papier waarop de voorstellen worden gedaan, moet open blijven, zodat zij er de opmerkingen aan kunnen toevoegen die zij passend achten.</i>

	Het is moeilijk om je voor te stellen hoe groot de omvang en de aard van onze gevoelens zijn op dit beslissende moment, wanneer er zoveel geweld, onrecht en verontwaardiging opduiken!
105	De keizer was gedwongen zijn gevolg terug te brengen tot drie personen en koos de Grootmaarschalk, ikzelf, de heren de Montholon en Gourgaud. De instructies gaven de keizer slechts het recht om drie officieren mee te nemen. Men besloot mij als zuiver burger te beschouwen en op basis van deze interpretatie een vierde officier toe te laten. <i>Maandag 7 augustus</i> <i>Gesprek met Lord Keith.</i> <i>Bezoek over de bezittingen van de keizer.</i> <i>De keizer verlaat de Bellerophon.</i> <i>Afscheid. Vertrek naar Sint-Helena</i> De keizer richt een nieuw soort protest tot Lord Keith tegen het geweld dat hem werd aangedaan, toen hij van de Bellerophon werd weggerukt. “Ik liet hen meegaan aan boord van de Tonnant.” Admiraal Keith, een mooie oude man met perfecte manieren, ontving mij met de grootste beleefdheid, maar hij vermeed zorgvuldig een discussie over het onderwerp en zei dat hij schriftelijk zou antwoorden. Dit hield mij niet tegen: ik legde de huidige toestand van de keizer uit. Hij was erg ziek, zijn benen zwollen op en ik getuigde tegenover Lord Keith dat het wenselijk zou zijn als de keizer niet onmiddellijk zou uitvaren. Hij antwoordde dat ik een zeeman was geweest en dat ik moest inzien dat de ankerplaats kritiek was, wat waar was. Ik maakte hem duidelijk, dat de keizer het niet op prijs stelde, dat zijn bezittingen werden doorzocht en geïnspecteerd, zoals zojuist was verklaard. Ik verzekerde hem dat hij ze zonder spijt in zee zou laten gooien. Hij antwoordde dat het een bevel was, dat aan hem was opgelegd en dat hij dit bevel niet kon negeren. Ten slotte vroeg ik hem of het mogelijk zou zijn om het zwaard van de Keizer af te nemen. Hij antwoordde dat het gerespecteerd zou worden, maar dat Napoleon de enige zou zijn en dat de rest ontwapend zou worden. Ik liet hem zien dat ik dat al was: ze hadden mijn zwaard afgenomen om aan boord te gaan. Een secretaris, die apart werkte, wees Lord Keith er in het Engels op dat het bevel luidde dat Napoleon zelf ontwapend moest worden, waarop de admiraal droog antwoordde: ‘Sire ,ga verder met uw werk, laat ons met onze zaken bezig zijn.’
106	Ik ging verder en overdacht alles wat ons was overkomen. Ik was de onderhandelaar, zei ik, ik had het het meest moeilijk moeten hebben, ik had het meeste recht om gehoord te worden. Lord Keith luisterde met opvallend ongeduld naar mij. We stonden daar en elk moment probeerde hij me met zijn groeten weg te sturen. Toen ik hem kwam vertellen dat kapitein Maitland had gezegd dat hij bevoegd was om ons naar Engeland te brengen, zonder ons te laten vermoeden dat

	hij ons krijgsgevangenen maakte, dat deze kapitein ongetwijfeld niet kon ontkennen, dat wij vrijwillig en te goeder trouw waren gekomen, dat de brief van de keizer aan de Prins van Wales, waarvan ik kapitein Maitland eerder op de hoogte had gesteld, noodzakelijkerwijs stilzwijgende voorwaarden moet hebben geschapen, aangezien hij er geen opmerkingen over had gemaakt, toen schemerde het slechte humeur bij de admiraal, zelfs zijn woede, volledig door. Hij vertelde mij kortaf dat kapitein Maitland in dat geval een beest zou zijn geweest, want zijn instructies hielden niets van dat alles in en hij was er zeker van, omdat ze van hem afkomstig waren. "Maar, mijnheer," merkte ik op, "ter verdediging van kapitein Maitland spreekt Uwe Genade hier met een strengheid, waarvoor hij misschien zelf verantwoordelijk is. Niet alleen kapitein Maitland, maar ook admiraal Hotham en alle officieren, die we toen zagen, gedroegen zich op dezelfde manier tegenover ons. Zou dat zo kunnen zijn geweest als hun instructies zo duidelijk en positief waren geweest?" En ik verloor hem, hij wilde dus niet langer een onderwerp uitgesponnen zien dat, diep van binnen, waarschijnlijk niet zonder de nodige gevoeligheden voor hem was. Een douanebeampte en admiraal Cockburn inspecteerden de bezittingen van de keizer. Ze namen vierduizend Napoleons in beslag en lieten vijftienhonderd achter om het volk te betalen: dat was de gehele schat van de keizer. De admiraal leek bijzonder geschokt door het feit, dat ieder van ons weigerde hem, ondanks het verzoek, op tegenstrijdige wijze te helpen bij zijn operatie. Waarmee hij voldoende aantoonde hoezeer deze maatregel ons voor de keizer schandalig leek en voor degenen, die hem uitvoerde, oneervol. Maar toen was het tijd om het Bellerophon te verlaten.
107	De keizer zat al lange tijd opgesloten met de Grootmaarschalk, we waren al eerder in de hut, de deur gaat open, de hertog van Rovigo barst in tranen uit en werpt zich snikkend aan de voeten van de keizer, hij kust zijn handen. De keizer, kalm en onbewogen, omhelsde hem en ging op weg naar de roeiboot. Terwijl hij liep, knikte hij vriendelijk naar de mensen, die zijn pad kruisten. Wij die achterbleven hadden allemaal tranen in onze ogen. Ik kon het niet laten om tegen Lord Keith, met wie ik op dat moment sprak, te zeggen: 'U zult opmerken, mijnheer, dat hier degenen die huilen, degenen zijn die achterblijven.' We bereikten Northumberland. Het was één of twee uur. De keizer bleef aan dek en praatte gewillig en vertrouwelijk met de Engelsen, die naderden. Lord Lowther en een zekere meneer Littleton hadden een lang en uitgebreid gesprek met hem over politiek en hoog bestuur. Ik heb er niets meer over gehoord. Het leek erop dat de keizer wilde dat wij hem met rust lieten. Maar later, toen hij de Engelse kranten las, waarin over dit gesprek werd bericht, klaagde hij dat zijn woorden op vreemde wijze waren verdraaid. Toen we op het punt stonden om uit te varen, bracht een kotter, die rond het schip hing om nieuwsgierigen op afstand te houden, een boot vol toeschouwers tot zinken, vlak bij ons. Het lot had hen van ver gebracht om slachtoffers te worden. Er werd mij verteld dat er twee vrouwen stierven. Uiteindelijk vertrokken we naar

	Sint-Helena, dertien dagen na onze aankomst in Plymouth en veertig na ons vertrek uit Parijs. Degenen onder ons, die de Keizer niet mee kon nemen, waren de laatsten, die het schip verlieten. Zij droegen getuigenissen van zijn tevredenheid en zijn spijt met zich mee. Er vloeiden nog veel meer tranen en de laatste scène was heel ontroerend. Rond zeven uur trok de keizer zich terug in de hut, die voor hem bestemd was. De Engelse ministers hadden scherpe kritiek geuit op het respect dat aan boord van de Bellerophon voor de keizer werd getoond, zij hadden dienovereenkomstig orders gegeven, aan boord van de Northumberland vertoonden ze dus heel verschillende uitdrukkingen en manieren en er was een belachelijke haast om zich voor hem te bedekken, hem was streng bevolen hem geen andere kwalificatie te geven dan die van generaal en hem als zodanig te behandelen.
108	Dat was het ingenieuze vooroordeel, het gelukkige concept. de titel die de diplomatie van de ministers van Engeland deed ontstaan, dat was de titel, die zij zich voorstelden te geven aan degene, die zij als eerste consul hadden erkend, die zij zo vaak hadden omschreven als het hoofd van de Franse regering, met wie ze als keizer in Parijs, tijdens Lord Lauderdale, zaken hadden gedaan en misschien zelfs artikelen hadden ondertekend in Châtillon. Toen de keizer een slecht humeur had, kon hij in krachtige bewoordingen zeggen: "Laat ze me noemen wat ze willen, ze zullen me niet beletten mezelf te zijn." Het was inderdaad bizar en bovenal belachelijk om te zien hoe de Engelse ministers er groot belang aan hechtten om alleen de titel van generaal te geven aan de man, die Europa had geregeerd, die daar zeven of acht koningen had gemaakt, van wie er verschillende deze titel nog steeds behielden vanaf de oprichting, die meer dan tien jaar keizer van de Fransen was geweest, in die hoedanigheid was gezalfd en gewijd door het hoogste hoofd van de Kerk, wat twee of drie verkiezingen van het Franse volk tot soevereiniteit omvatte, die door het hele Europese continent als keizer was erkend, als zodanig met alle vorsten had gehandeld en met hen alle allianties van bloed en belangen had gesloten: hij verenigde dus in zijn persoon de totaliteit van de religieuze, burgerlijke en politieke titels, die er onder de mensen bestaan en die, door een bizarre, maar ware bijzonderheid, geen van de in Europa regerende vorsten op deze manier had kunnen aantonen, dat ze zich hadden opgehoopt bij de eerste, de leider, de stichter van zijn dynastie. De keizer echter, die van plan was geweest om bij zijn aankomst in Engeland een incognito-naam aan te nemen, die van kolonel Duror of Muiron, dacht er niet meer aan, zodra mensen zijn werkelijke titels bleven betwisten. <i>Dinsdag 8, woensdag 9 augustus</i> <i>Een gedetailleerde beschrijving van de accommodatie van de keizer aan boord van de Northumberland</i> Het schip verkeerde in de grootste chaos, het was vol met mannen en voorwerpen. Wij waren zo haastig vertrokken, dat er aan boord bijna niets op zijn plaats stond en terwijl we onder zeil waren, werkten ze onvermoeibaar door aan de uitrusting van het schip.

109	Hier is de gedetailleerde beschrijving van het deel van het schip, waarop wij ons bevonden. De ruimte achter de bezaansmast bevatte twee gemeenschappelijke ruimtes en twee privé-hutten, de eerste was de eetzaal, ongeveer drie meter breed, de hele breedte van het schip beslaand, verlicht door een patrijspoort aan beide uiteinden en door een bovenraam. De andere ruimte bestond uit al het overige, verkleind door twee symmetrische hutten, aan de rechter- en linkerzijde, elk met een ingang naar de eetruimte en een andere naar de woonruimte. De keizer verbleef in het linker hut, waar zijn veldbed was opgesteld, de admiraal had degene rechts. Er werd vooral nadrukkelijk aanbevolen, dat de salon gemeenschappelijk zou blijven en niet alleen aan de keizer zou worden overgelaten. De ministers hadden hun bezorgdheid zo groot gemaakt, dat ze zich zorgen begonnen te maken over zo'n triviale onderdanigheid. De eettafel volgde de vorm van de eetruimte. Daar stond de keizer, leunend tegen de salon, kijkend in de richting van het schip. Aan zijn linkerzijde zat mevrouw Bertrand, aan zijn rechterhand de admiraal, rechts van hem, Madame de Montholon. Toen draaide het rollen om: aan de korte kant zat de commandant van het schip (Kapitein Ross) tegenover hem, aan de overeenkomstige zijde, zat de heer de Montholon, naast mevrouw Bertrand, dan de secretaris van het schip, bleef de kant tegenover de Keizer over, die, beginnend bij de commandant van het schip, werd gevuld door de Grootmaarschalk, de Generaal, de kolonel van het 53ste, ikzelf en Baron Gourgaud. De admiraal wees elke dag tot een of twee officieren aan, die dan tussen ons zaten. Ik zat bijna oog in oog met de Keizer. Het onlangs gerekruteerde 53ste muziekkorps oefende gedurende het diner op onze kosten. We hebben twee serviezen, maar we hadden te weinig proviand, bovendien verschilden onze smaken zo enorm van die van onze gastheren! Het is waar, ze deden wat ze konden, maar het mag toch niet moeilijk zijn. Ik werd met mijn zoon ondergebracht aan de stuurboordzijde, ter hoogte van de grote mast, in een kleine hut, die was ingericht met canvas met daarin een kanon. We voeren, zover de wind het toeliet, het Kanaal uit en voeren langs de kust van Engeland. Daar werden schepen naar elke haven gestuurd om proviand op te halen en de behoeften van het schip aan te vullen. Veel zaken kwamen naar ons toe vanuit Plymouth, vanwaar verschillende schepen zich bij ons aansloten, het was hetzelfde uit Falmouth.
110	<i>Donderdag 10 augustus</i> <i>We verliezen het land uit het oog.</i> <i>Reflecties.</i> <i>Pleidooien tegen de Engelse ministers</i> Op de 10e waren we helemaal uit het Kanaal en verloren we het land uit het zicht. Toen begonnen onze nieuwe bestemmingen werkelijkheid te worden! Dit moment roerde opnieuw de diepten van mijn hart, bepaalde voorwerpen kregen daar hun volledige kracht terug, ik vond er bittere voldoening in om mezelf met mijn eigen handen uit elkaar te scheuren! "O jij, die ik liefhad! Jij die mij aan het leven hebt verbonden! Mijn ware vrienden, mijn dierbaarste genegenheid, ik heb bewezen dat ik jou waardig ben! Wees de mijne, vergeet mij nooit!"

	Maar we waren onderweg en zouden binnenkort Europa verlaten. En zo had de keizer in minder dan zes weken afstand gedaan van zijn troon, had hij zichzelf in de handen van de Engelsen gelegd en bevond hij zich veroordeeld op een rots in het midden van de uitgestrekte Oceaan. Dit is ongetwijfeld een ongewone schaal om de kansen op geluk en de kracht van de ziel te meten! De geschiedenis zal deze drie grote gebeurtenissen echter gunstiger beoordelen dan wij: zij zal zich moeten uitspreken over een volkomen heldere horizon: wij zijn niet meer dan in de wolken geweest. Nauwelijks had Napoleon afstand gedaan van de troon, toen hij zag hoe het vaderland in nood verkeerde en hij de schuld kreeg van dit grote offer. Zodra bekend werd dat hij gevangen zat in Plymouth, werd hij beschuldigd van zijn edele grootmoedigheid. Hij durfde hem zelfs te verwijten dat hij zich naar Sint-Helena had laten sturen: zo is het vulgaire! Hij zegt nooit iets anders dan wat hij op dat moment ziet. Maar naast de problemen, die een voornemen niet kon voorkomen, moeten we ook de problemen in ogenschouw nemen, die een tegenbesluit met zich mee zou hebben gebracht. Door zijn troonsafstand verenigde Napoleon alle vrienden van het vaderland met één doel voor ogen: de redding van het vaderland! Hij liet Frankrijk achter zonder nog langer, tegenover alle naties, iets anders te eisen dan de heilige rechten van de onafhankelijkheid van de volkeren. Hij nam ieder voorwendsel weg voor de geallieerden om ons grondgebied te verwoesten en te verdelen. Hij liet alle ideeën over zijn eigen ambitie varen. Hij werd de held van een zaak, waarvan hij nog steeds de messias is. Als men uit zijn genie en zijn kracht niet heeft gehaald wat men als burger mag verwachten, dan ligt de schuld enkel bij de incompetentie
111	of het verraad van de overgangsregering, die hem opvolgde. Teruggekeerd naar Rochefort en zou de kapitein van de fregatten, die weigerde terug te keren, de vruchten van zijn troonsafstand moeten verliezen? Zou hij terugkeren naar het binnenland en zich aan het hoofd stellen van eenvoudige troepen, nu hij afstand had gedaan van zijn legers? Om wanhopig een burgeroorlog aan te wakkeren zonder resultaat, die alleen maar kon leiden tot het verlies van de laatste steunpilaren, de toekomsthoop van het vaderland? In deze situatie nam hij het meest grootmoedige besluit: het is zijn leven waard en een antwoord op de twintig jaar durende belachelijke lastercampagne tegen zijn karakter. Maar wat zal de geschiedenis leren over deze ministers van een liberale natie, beschermers en bewaarders van de rechten van het volk, die altijd op zoek waren naar Coriolanen, en die voor een Camille alleen maar ketenen hadden? En wat het verwijt betreft, dat hij zich naar Sint-Helena heeft laten deporteren: het zou schandelijk zijn om daarop te reageren. Zich in een scheepshut met hand en tand verdedigen, iemand eigenhandig doden, proberen het kruitvat in brand te steken, is op zijn best een piratendaad. Waardigheid in tegenspoed en onderwerping aan de nood hebben ook hun glorie. Het is het verhaal van grote mannen, die door tegenslag getroffen worden. Toen de Engelse ministers ontdekten, dat ze de baas waren over Napoleon, lieten ze zich meer leiden door passie dan door rechtvaardigheid en politiek. Ze verwaarloosden de triomf van hun wetten, negeerden het recht op gastvrijheid, vergaten hun eer en brachten de eer van hun land in gevaar. Ze gingen hun

	gastheer naar het midden van de oceaan verbannen en hem gevangen te houden op een rots, tweeduizend mijl van Europa, ver buiten het zicht en bereik van de mensen. Men zou kunnen zeggen, dat ze zich wilden toevertrouwen aan de angst van de ballingschap, aan de vermoedheid van de reis, aan ontberingen van allerlei aard, aan de dodelijke invloed van een brandende hemel, een vernietiging, die ze niet op zich durfden te nemen. Om op de een of andere manier de wensen van het volk te verenigen met de noodzaak van de omstandigheden, wakkerden de openbare kranten, op hun aandringen, de gemoederen van de massa aan en roerden ze de modderpoel van oude laster en leugens weer op. Tegelijkertijd verklaarden de ministers, dat hun besluit slechts een verbintenis met de bondgenoten betrof. Nu kwamen wij op het moment zelf van opwinding, op het moment dat alles wat iemand weerzinwekkend kon maken, wakker werd: de kranten stonden vol met de meest venijnige declamaties; Er werden met bitterheid alle daden herhaald, de
112	uitingen zelf die, tijdens deze twintig jaar durende strijd de nationale trots zou kunnen schaden en haat opnieuw zou kunnen aanwakkeren. Tijdens ons verblijf in Plymouth echter, snelde heel Engeland naar het zuiden om ons te zien. De houding en gevoelens van degenen, die ons bereikten, overtuigden ons ervan dat deze kunstmatige irritatie vanzelf zou verdwijnen. We konden hopen dat het Engelse volk, bij ons vertrek, met de dag minder belangstelling zou tonen voor een zaak, die niet langer de hunne was en zich op den duur tegen de ministers zou keren. We bereidden ons erop voor, dat zij in de toekomst zware aanvallen zouden ondergaan en een grote verantwoordelijkheid zouden dragen. En wat zou het antwoord zijn aan het lid van de Britse Senaat, die onder de huidige omstandigheden, zou opstaan en zou zeggen: We zijn zojuist overweldigd door een ongekend succes! Het lot heeft onze onverzoenlijke vijand naar eigen goeddunken aan ons overgeleverd. Opeens zagen we dat het lot van de vorst en het Franse volk in onze handen lag. We hebben de toekomst kunnen uitsluiten of in ieder geval voor een lange tijd de ongunstige kansen aan elkaar kunnen knopen. Onze ministers hebben toch zeker van zoveel voordelen geprofiteerd? Zij zullen onze belangen, ons geluk, onze glorie hebben veiliggesteld? Zouden zij ons een blijvende vrede hebben gegarandeerd, de eerste van onze wensen, maar ook de eerste van onze behoeften? Zouden zij in Europa deze turbulente onrust, dit oorlogsgevoel, dat alle volkeren in de wapens houdt, kunnen uitdoven? Zouden zij dan een gelukkig politiek evenwicht hebben bereikt, dat revoluties voorkomt en oorlogen tot een minimum beperkt? Hebben zij onze nationale principes versterkt en verspreid? Zouden zij erin geslaagd zijn de welwillendheid en genegenheid van de Europese volkeren te verwerven als beloning voor onze inspanningen voor hen? Hebben zij de uitmuntendheid en superioriteit van onze instellingen en wetten aan het licht gebracht? Maar helaas! Op al deze vragen krijg ik alleen maar: Nee! Nee ! Nee! Integendeel, zo wordt mij verteld, Europa is nog nooit zo in rep en roer geweest, zijn situatie is hooguit een wapenstilstand, elke mogendheid vergroot het aantal soldaten, het politieke evenwicht is volledig vernietigd en verbroken. Wij hebben in onze burens de principes vernietigd, die de heilige basis vormen van onze politieke doctrine. Een universele jaloezie brengt het hele continent tegen ons in opstand en onze burgerlijke wetten hebben een dusdanige schending ondergaan dat het een onuitwisbare smet op het land achterlaat.
113	

	Hadden onze ministers zich maar ermee geveleid, dat ze alles konden beantwoorden door ons te laten nadenken over de vernietiging van onze rivaal! Maar waar ligt onze grote interesse? Is het bestaan ervan, goed berekend, niet noodzakelijk voor onze glorie en ons voortbestaan? Want ik behoor tot degenen, die bang zijn voor onze eigen excessen, als we te midden van al te veel welvaart niet in toom worden gehouden. Wat zeg ik! Het kan zelfs zo zijn dat deze rivaal voor ons wezenlijk noodzakelijk is, als bondgenoot of als tegenwicht. Het zou een enorme dwaasheid zijn om te denken dat de machten van het continent, zodra de grote strijd voorbij is, niet opnieuw hun natuurlijke jaloezie jegens onze maritieme grootmacht zullen opwekken, omdat dit zo schadelijk is voor hun belangen. Door zich te goeder trouw bij ons aan te sluiten, hebben ze alleen het dringendste gevaar afgewend. Binnenkort worden de zaken onvermijdelijk weer ingewikkeld. En als deze universele monarchie, die ons aan zoveel gevaren heeft blootgesteld en die we omverwierpen toen ze van zuid naar noord opkwam, ons opnieuw zou bedreigen door van noord naar zuid op te rukken, waar zouden we dan onze toevlucht moeten zoeken? Waarin zijn wij zo blind, dat wij Frankrijk op deze manier hebben vernietigd, door het een regering op te leggen, die onze legers moeten verdedigen en bewaken? Waarom hebben we juist de individuele vijandigheid van de immense bevolking over ons heen gekregen? Als de verzwakking of zelfs de vernietiging van Frankrijk in ons echte belang was, was het noodzakelijk om uit te voeren wat de moraal had kunnen veroordelen, maar de politiek had kunnen vrijpleiten; Maar het moest eerlijk worden toegegeven: naties, net als individuen, weten hoe ze zich aan de noodzaak moeten onderwerpen. Door de overwonnenen duidelijk te maken dat hun overwinningsrechten worden gebruikt, zoekt hun trots zijn toevlucht in de wisselvalligheden van het lot, maar hun harten zijn gevuld met gal en woede. Als ze zich ontdoen van de taal van leugen, hypocrisie en kwade trouw, dan voegt dat geweld toe aan de verontwaardiging. Waarom zeggen we dan dat we alleen het geluk van de Fransen nastreven en hen opzadelen met bijdragen? Waarom doet u alsof u ze alleen maar van de tirannie wilt bevrijden en ze ondraaglijke ellende wilt laten lijden? Dat hij oorlog zou voeren tegen slechts één man en een heel volk zou vertrappen, de vestingen zou innemen en het zou beroven van de trofeeën, die de overwinningen hem opleverden, niet omdat het op zijn beurt veroverd was, wat heel eenvoudig en volkomen legitiem zou zijn, maar omdat die, zo wordt hem verteld, slechts het resultaat waren van diefstal en banditisme? Waarom zijn er zoveel tegenstrijdigheden tussen daden en woorden? Het is dat wij door dit alles heen naar een doel toewerken, dat wij niet zouden durven toegeven, we laten ons leiden door een leer, die te onhaalbaar is.
114	Wij willen een partij in Europa dienen en geen eeuwige principes. Het zij verre van mij om hier een persoonlijke toepassing voor te hebben. Ik wil hier zijn zonder vooroordelen, zonder passies. Op dit moment ken ik alleen de belangen van mijn land. Mogen onze ministers enkel zulke gevoelens kennen! Maar hoe konden zij Groot-Brittannië in de rangorde of aan het hoofd plaatsen van de machten, die schaamteloos voor het oog van de naties het heilige recht op onafhankelijkheid van volkeren tenietdeden? Met welk gezicht konden zij dergelijke stelregels goedkeuren? Heeft hun verblijf op het Congres van Wenen hen bedwelmd door de beker van de oude continentale doctrines? Of zou de komst van buitenlandse vorsten naar dit land een gevoel van absolute macht hebben gewekt en de nationale grondregel van de rechten van het volk hebben vernietigd? Wie had hen ertoe kunnen brengen de plechtige keuze van een natie teniet te doen? Bij zijn terugkeer had Napoleon de openbare instellingen ingewijd, de fundamentele wetten, die de

	onze zijn. Aan deze daden dankte hij al zijn populariteit en al zijn kracht. Als hij ze had gebroken, was hij niets meer waard geweest. Bovendien was hij te slim en te sterk om te kunnen veronderstellen, dat hij het zelf had bedacht. Dan zouden de instellingen van beide volkeren met elkaar overeenkomen, maar ondanks alles kwam er misschien een moment van een nieuw, onbekend systeem en twee volkeren, die tot nu toe alleen afstand en haat voelden, konden alleen een natuurlijke verbintenis en onafscheidelijke en gemeenschappelijke belangen smeden. In plaats daarvan hebben bekrompen en immorele opvattingen ons in een gedwongen en onnatuurlijke houding geplaatst. Ze plaatsen Groot-Brittannië in direct contrast met zijn moraal, zijn wetten, zijn doctrines en zijn religie. Wij, een vrij volk, leggen onze burens ketenen op! Wij, het soevereine volk, vernietigen de soevereiniteit van het volk aan onze zijde! Wij, de hoeders van het liberale gedachtegoed, gebruiken onze krachten om het te blussen! Wij, de beschermers en leiders van de protestantse godsdienst, staan toe dat onze broeders in Frankrijk worden afgeslacht onder het toeziend oog van onze nationale vaandels! Laten de ministers niet komen beweren, dat het voor ons een voordeel is om een groot leger op het continent te hebben, dat ons niets kost. Ik vrees dit voordeel veel meer dan bepaalde tegenslagen. Op buitenlandse bodem worden onze soldaten nu buitenlanders. Uiteindelijk hebben ze geen ander thuisland dan het slagveld. De moraal en de principes van onze jongeren raken verdorven door de moraal en de principes van buitenlanders. Als de ministers, de hoeders van onze grondwet, de geest van onze vaders hadden geërfd, in plaats van een prijs te stellen op het
115	behoud van een groot leger, dan willen ze het liever zo snel mogelijk verkleinen. Zouden de ministers terugvallen op wat de geallieerden wilden: de revolutionaire geest in hun principes eens en voor altijd vernietigen? Maar in die zin was de revolutie voorbij: de geallieerden begonnen haar opnieuw. Door hun voorrechten op te blazen en de aristocratie buitensporig te bevoordelen hebben de vorsten de jaloezie en hartstochten van het volk opgewekt. Europa zal binnenkort overal verdeeld zijn in de twee extreme partijen van Marius en Sulla. De zaak van de koningen en hun hoven was gewonnen, zij ondervroegen hen. Waar kan dit ons niet heen leiden? Er is geen land in Europa dat meer kreunt onder de excessen van de Franse Revolutie dan Frankrijk zelf. Is dit ongelukkige land gedoemd om een schouwspel van tegenovergestelde excessen te vertonen? Een veelvoorkomende fout, die door onze maatregelen in de hand wordt gewerkt en die we terloops moeten vermelden, is dat degene die vandaag de dag wordt vervloekt als de man van de revolutie, juist degene is die de revolutie op wonderbaarlijke wijze tot stilstand heeft gebracht met de kracht en energie van een atleet, die een strijdswagen tot stilstand brengt, die in een steengroeve belandt; Hij was degene, die Frankrijk terugbracht in de Europese samenleving. Hij was degene die de moraal, de principes en de taal van onze moderne beschaving opnieuw invoerde. Hij was het, die de vlekken van deze revolutie deed verdwijnen ten overstaan van de mooiste schittering van de glorie. Toen de geallieerden Frankrijk binnenvielen, konden ze niet anders dan hulde brengen aan de monumenten, de instellingen en het bestuur van het land. Het was het meest krachtige en verlichte bestuur, dat ooit had bestaan. Wat zou er gebeurd zijn met de vorsten van Wenen en Berlijn als hij bij zijn intrede in hun hoofdsteden had toegestaan hun bevolking te revolutioneren? Integendeel, wij weten dat de kiemen, die hij daarin vond, in hem zaten, zozeer zelfs dat de revolutionairen hem toen zagen als een afvallige van de revolutie. Hoe is het mogelijk dat de omstandigheden en onze onhandigheid Hem

	vandaag de dag in de ogen van diezelfde volkeren tot martelaar en messias hebben verklaard? We hadden tegen hem moeten vechten toen we bang voor hem waren en ons bij zijn genie moeten aansluiten, zodra we ons eerste doel hadden bereikt. Laten onze ministers niet verder komen met het rechtvaardigen van hun gedrag en maatregelen door ons te vertellen dat zij daartoe noodzakelijkerwijs verplicht waren op grond van het grote legitimiteitsbeginsel. Wat zouden ze daarmee bedoelen?
116	Zou dit het absolute obstakel vormen voor de opkomst van een nieuwe dynastie? Weten wij niet dat deze principes, hoewel ze in theorie waar zijn, alleen door feiten in de politieke wereld worden bepaald? Weten wij niet dat kronen in de hand van God zijn en in het winnen van veldslagen? Als Waterloo anders was afgelopen, wat zou er dan van dit belangrijke principe van hun legitimiteit zijn geworden? Als ze hadden geweigerd de noodzakelijke behandeling te geven en zijn wij werkelijk en te goeder trouw van mening, dat Europa niet had kunnen bestaan met de komst van een nieuwe dynastie? Zou men durven beweren dat het welzijn van de mensen ervan afhangt dat de gunst van de Hemel zich volledig heeft uitgeput ten opzichte van de families die vandaag de dag regeren? Maar sinds wanneer is deze nieuwe religie aanwezig bij onze predikanten? Hoe zijn ze zo kieskeurig en strikt geworden wat betreft dit principe? Zouden de vertrouwelijke communicaties van Wenen, de vele geheime rapporten, niet alleen een coalitie van koningen hebben kunnen vormen, maar ook een coalitie van doctrines en ministers, een samenzwering tegen de kansspelen en het onweerstaanbare rijk der dingen? Wij waren dan ook zeer onkies toen wij de Eerste Consul herkenden en zijn ambassadeurs ontvingen, toen we later, toen we met hem in oorlog waren, hem erkenden als hoofd van de Franse regering, toen we Lord Lauderdale naar Parijs stuurden om met de keizer der Fransen te onderhandelen, toen deze zelfde ministers op dezelfde voet werkten in Châtillon en misschien zelfs artikelen ondertekenden. Als ze waren bekrachtigd, wat zou er dan met de heiligheid van hun nieuwe principe zijn gebeurd? Waarom zijn ze op dit moment zo onverschillig tegenover de gebeurtenissen in Spanje, waar een zoon zijn vader van de troon heeft gestoten? Hoe kunnen zij, de bondgenoten van Zweden, waar de rechtmatige vorst werd verdreven, een buitenlander inhuren? Maar belangrijker nog, hoe durfden ze deze nieuwe leer te omarmen, zonder te denken aan het gezin, dat ons regeert, aan de glorieuze revolutie, die ons die leer gaf, aan de prachtige wetten, die haar heiligden en die ons met zoveel pracht en praal tot op de dag van vandaag hebben geregeerd? Maar genoeg over de fouten van onze ministers in het buitenland. Ik kom op een van hun binnenlandse daden, die onze wetten schendt en hun eer schaadt: de deportatie van Napoleon. Deze nobele vijand, door een grootmoedigheid die zijn leven waardig was, versmaadde het zich te wenden tot de keizer van Rusland, die zichzelf zijn vriend noemde, versmaadde het zich te wenden tot de keizer van Oostenrijk, wiens zoon hij werd, had zijn toevlucht gekozen op ons eiland, binnen onze natie, waartegen
117	hij twintig jaar had gestreden: het was dat hij, geconfronteerd met heel Europa, ondanks zijn tegenslagen nog steeds beweerde zijn onafhankelijkheid te behouden en die te vinden in de stabiliteit, het rijk van onze wetten. Welke grotere triomf voor hen? Bestaat er nog een schitterender eerbetoon aan onze instellingen? De ministers zetten een val voor hem op, ze moedigden dit gevoel aan en toen hij zichzelf weer in hun macht gaf, laadden ze hem met kettingen, het is een feit dat

	niemand kan ontkennen, dat Napoleon vrijwillig en te goeder trouw aan boord van de Bellerophon kwam. Hem werd verteld, dat hij de bevoegdheid had hem te ontvangen en mee te nemen naar Engeland, hij vatte deze woorden op als een belofte tot gastvrijheid, zijn brief aan de Prins Regent getuigt hiervan en deze betrokkenheid moet voor hem werkelijkheid zijn geworden, aangezien deze brief, die al was verzonden voordat hij verscheen, zonder commentaar bleef. Onze ministers zullen ons tevergeefs vertellen, dat zij gedwongen waren hem over te leveren aan de verbanning van de koningen, dat zij de toezegging hadden gedaan. Ze zullen altijd met dit overweldigende dilemma worden geconfronteerd: Ofwel bent u deze belofte aangegaan vóór zijn komst en door hem aan te trekken hebt u uw eer verspeeld, ofwel bent u deze belofte na zijn komst aangegaan en hebt u uw plichten verspeeld door onze wetten en onze waardigheid te onderwerpen aan buitenlandse conventies. Ik vraag daarom, dat Napoleon wordt teruggebracht, dat hij in ons land is beland, dat hij voor asiel heeft uitgekozen, Ik vraag om deze terugkeer als een plechtige genoegdoening voor de schending van onze wetten. Door deze triomf zullen deze wetten alleen maar toenemen vanwege hun tijdelijke schending, enzovoort, enzovoort. <i>Vrijdag 11 tot en met maandag 14 augustus</i> <i>Details en gewoonten van de keizer aan boord</i> Wij waren van plan de Golf van Biskaje over te steken en rond Kaap Finisterre te varen. De wind was gunstig, maar zwak, het jaargetijde was heet, onze meest eentonige dagen. De keizer ontbeet op onregelmatige tijden in zijn hut. Wij Fransen ontbeten om tien uur op onze eigen manier, de Engelsen ontbeten op hun manier om acht uur. De keizer riep in de ochtend om de beurt een van ons bij zich om het scheepslogboek te horen, de afgelegde mijlen, de windstand, het nieuws, enz., enz.
118	Na veel lezen rond vier uur aangekleed en toen naar de algemene salon gegaan, waar hij om vijf uur met een van ons schaak speelde. Om vijf uur de admiraal, die een paar momenten eerder uit zijn hut was gekomen om hem te zeggen dat het eten geserveerd zou worden. Iedereen weet dat de keizer nauwelijks langer dan een kwartier aan het diner zat, hier duurden de twee gangen wel een uur tot anderhalf uur; het was een van de meest pijnlijke ergernissen voor hem, hoewel hij er nooit enig teken van liet zien. Zijn gezicht, zijn gebaren, zijn hele persoon waren voortdurend emotioneel. Deze nieuwe keuren, het verschil in de gerechten, de kwaliteit ervan, heeft bij hem nooit goedkeuring of afkeuring opgeleverd, hij heeft nooit enige wens of irritatie geuit. Hij werd bediend door zijn twee bedienden, die achter hem stonden. In principe wilde Pamiral hem alles bieden, maar de eenvoudige dankbetuiging van de keizer, en de manier waarop die tot uitdrukking werd gebracht, waren voor hem voldoende om er niet op terug te komen. Niettemin bleef de admiraal zeer oplettend, alleen aan de bedienden gaf hij aan wat wenselijk zou zijn. De keizer had er geen weet van. Hij zag, zocht en nam niets waar. Hij bleef meestal stil en bleef midden in het gesprek (altijd in het Frans, maar zeer terughoudend) zitten, alsof hij het niet had gehoord. Als hij de stilte verbrak, was dat om een paar wetenschappelijke of technische vragen te stellen of om enkele woorden te richten tot de mensen, die de admiraal af en toe uitnodigde voor het diner. Meestal was ik dan degene tot wie de keizer zijn vragen richtte, zodat ik ze kon vertalen.

	Het is bekend dat de Engelsen gewend zijn om na het dessert nog lang aan tafel te blijven zitten, te drinken en te praten, de keizer, die door de lange duur van de maaltijd al erg moe was, kon deze gewoonte niet verdragen, ook en vanaf de eerste dag, stond hij meteen na de koffie op en ging aan dek. De Grootmaarschalk en ik volgden hem. De admiraal was ontsteld, hij drukte zich luchtig tegenover zijn eigen mensen. Maar gravin Bertrand, wier moedertaal Engels is, vervolgde: “Vergeet niet, mijnheer de Admiraal, dat u te maken hebt met iemand die de heerser van de wereld was en dat koningen ernaar verlangden om aan zijn tafel te worden toegelaten.” “Dat is waar”, antwoordde de admiraal.
119	En deze officier, die bovendien een zekere nauwkeurigheid in zijn geest heeft, een zekere gepastheid van manieren en soms veel gratie, haastte zich om vanaf dat moment deze gewoonte van de keizer te faciliteren, hij versnelde de diensten en vroeg om koffie vóór de tijd voor de keizer en degenen, die met hem mee zouden gaan. Zodra de keizer klaar was, vertrok hij, iedereen stond op totdat hij de hut uit was, de rest bleef nog ruim een uur staan. De keizer liep vervolgens tot het donker werd over de brug, samen met de Grootmaarschalk en mij, wat een alledaagse en gewijde zaak werd. Dan ging de keizer terug naar zijn hut en begonnen we vingt-et-un te spelen. Meestal vertrok hij na een half uur. <i>Dinsdag 15 augustus</i> <i>De bizarre gunst van het fortuin</i> In de ochtend verzochten wij om tot de keizer te worden toegelaten, we gingen allemaal tegelijk zijn hut binnen. Hij raadde de reden niet, het was zijn verjaardag. Hij had er niet aan gedacht. Wij kwamen hem die dag vaak tegen op andere plekken, vervuld van zijn kracht, maar nooit hebben we oprechter wensen en harten gevuld met hem gebracht. Onze dagen leken allemaal op elkaar, 's avonds speelden we voortdurend vingt-et-un, De admiraal en enkele Engelsen waren er soms. De keizer trok zich terug nadat hij gewoonlijk zijn tien of twaalf Napoleons had verloren. Dit overkwam hem elke dag, omdat hij zijn napoleons bleef achterlaten totdat hij er een groot aantal had verloren. Vandaag had hij er zo'n tachtig tot honderd verloren, de admiraal hield de hand vast, de keizer wilde deze stil laten liggen om te weten hoe ver hij kon reiken, maar hij meende in te zien dat de admiraal het net zo prettig zou vinden als hij niets deed: hij zou zestien keer hebben gewonnen en meer dan zestigduizend Napoleons hebben kunnen bereiken. Terwijl de mensen opgetogen waren over deze bijzondere gunst van de keizer, merkte een van de Engelsen op dat het vandaag 15 augustus was, de dag van zijn geboorte en dus een feestdag.
120	<i>Woensdag 16 tot en met maandag 21 augustus</i> <i>Navigatie.</i> <i>Uniformiteit.</i> <i>Bezigheden.</i> <i>Over de familie van de keizer.</i> <i>Zijn afkomst, Anekdoten</i> Op de 16e rondde we Kaap Finisterre en op de 18e Kaap Saint Vincent. Op de 19e bevonden we ons ter hoogte van de Straat van Gibraltar en de daaropvolgende

	dagen voeren we verder langs Afrika, richting Madeira. Onze navigatie leverde niets bijzonders op en al onze dagen leken op elkaar wat betreft onze gewoonten en de besteding van onze uren. Het onderwerp van het gesprek alleen zou het verschil kunnen maken. De keizer bleef de hele ochtend in zijn hut. Het was verschrikkelijk heet. Hij kleepte zich niet aan en bleef nauwelijks gekleed. Hij had niet geslapen en werd gedurende de nacht meerdere keren wakker. Lezen was zijn grote hobby. Hij liet mij bijna iedere ochtend komen. Ik vertaalde voor hem wat er in de Encyclopedia Britannica stond of in andere boeken, die we aan boord konden vinden, over Sint-Helena of de landen in de buurt waar we naartoe voeren. Dit bracht hem op natuurlijke wijze mijn historische Atlas weer onder ogen, hij had die alleen maar aan boord van de Bellerophon gezien en daarvoor had hij er een heel verkeerd beeld van. Hij werkte er drie of vier dagen achter elkaar aan. Hij zei dat hij er heel blij mee was, hij kon zijn ogen niet geloven toen hij zag hoeveel materiaal hij daar aantrof, in welke volgorde en op welke manier ze gepresenteerd waren. Hij zei dat hij tot dan toe geen idee had gehad van dit werk. Hij keek alleen maar naar de geografische kaarten, alle andere sloeg hij over. Vooral de wereldkaart trok zijn aandacht. Ik durfde hem niet te vertellen en te bewijzen dat geografie toch het zwakke punt was, dat het veel minder werk en inhoud opleverde, dat de algemene tabellen en de genealogische tabellen veel beter waren, de algemene tabellen konden qua opzet, symmetrie, duidelijkheid en gebruiksgemak nauwelijks overtroffen worden en de genealogische tabellen, die elk op zichzelf staand, een beknopte, complete geschiedenis van het land weergeven waarover ze gaan. Ze waren tegelijkertijd in alle opzichten de meest complete analyse en het meest elementaire materiaal.
121	De keizer vroeg mij of dit werk niet in alle vormen van onderwijs werd gebruikt. Als hij het had geweten, zei hij, dan had hij de middelbare scholen en scholen ermee vol gehad. Hij vroeg mij ook waarom ik het onder de geleende naam Le Sage had uitgegeven. Ik antwoordde, dat ik een zeer ruwe schets hiervan had gepubliceerd in Engeland, ten tijde van mijn emigratie, in een tijd waarin wij onze verwanten intern alleen via onze namen naar buiten toe bekendmaakten en misschien had ik het ook wel gedaan, vertelde ik hem lachend, met de vooroordelen uit mijn kindertijd, op de manier van de Bretonse edelen, die om niet af te wijken hun zwaarden bij het stadhuis inleverden, tijdens hun handelszaken, etc. Iedere dag stond de keizer, zoals ik al zei, na het diner lang vóór iedereen op en de Grootmaarschalk en ik lieten het niet na hem naar de brug te volgen. Vaak bleef ik daar zelf alleen, omdat de Grootmaarschalk dan naar zijn vrouw ging, die meestal ziek was. Na de eerste observaties van het weer, het kielzog van het schip en de wind, begon de keizer een gespreksonderwerp of kwam zelfs terug op de gebeurtenissen van de vorige dag of de dagen daarvoor. Na tien of twaalf rondjes over het dek gelopen te hebben, ging hij, zoals gebruikelijk, tegen het voorlaatste kanon aan de linkerkant van het schip leunen, vlak bij de loopplank. De adelporsten (jonge adelporsten) merkten al snel deze voorliefde op en dit kanon werd op het schip vanaf toen het kanon van de keizer genoemd. Daar sprak de keizer vaak urenlang en hoorde ik voor het eerst een deel van wat ik ga vertellen. Ik waarschuwde de rest dat ik hier tegelijkertijd meebreng wat ik later opmaakte uit de vele losse gesprekken die volgden. Ik stelde voor om in dit stuk alles wat ik opmerkelijk vond over dit onderwerp, meteen te presenteren en samen

	te vatten. Misschien is dit de plek om eens en voor altijd te zeggen of te herhalen dat als ik in dit dagboek weinig orde en geen methode aanbreng, dat komt omdat de tijd dringt, dat mijn tijdgenoten verwachten en wensen en dat mijn gezondheidstoestand mij ervan weerhoudt het te gebruiken. Ik vrees dat ik geen tijd zal hebben om het af te maken. Dit zijn mijn al te goede excuses, mijn ware aanspraken op toegeeflijkheid in de vertelstijl en de rangschikking van objecten, ik reproduceer haastig wat ik vind. Ik zit vrijwel vast bij de eerste versie.
122	De naam Bonaparte wordt onduidelijk geschreven als Bonaparte of Buonaparte, zoals alle Italianen weten. Napoleons vader schreef Buonaparte, een oom van laatstgenoemde, aartsdiaken Lucien, die hem overleefde en de vader van Napoleon en al zijn broers waren, onder hetzelfde dak en in dezelfde tijd, Bonaparte. Napoleon ondertekende zijn hele jeugd lang, net als zijn vader, Buonaparte. Toen hij aan het hoofd van het leger van Italië kwam te staan, zorgde hij er goed voor dat hij deze spelling, die meer specifiek de Italiaanse nuance weergaf, niet veranderde, maar later en onder de Fransen, wilde hij het verfransen en signeerde hij alleen met Bonaparte. Deze familie heeft lange tijd een vooraanstaande rol gespeeld in Midden-Italië, ze was machtig in Treviso. Zij wordt vermeld in het Gouden Boek van Bologna en bij de Florentijnse patriciërs. Toen Napoleon, destijds generaal van het leger van Italië, als overwinnaar Treviso binnentrok, kwamen de leiders van de stad hem verheugd tegemoet en overhandigden hem de titels en akten die bewezen dat zijn familie daar een belangrijke rol had gespeeld. Tijdens het onderhoud in Dresden, voorafgaand aan de Russische veldtocht, informeerde keizer Frans op een dag zijn schoonzoon, keizer Napoleon, dat zijn familie vorst was geweest in Treviso, dat hij daar zeker van was, omdat hem alle documenten waren overhandigd. Napoleon antwoordde lachend dat hij er niets van wilde weten en dat hij veel liever de Rudolf van Habsburg van zijn familie wilde zijn. Frans hechtte er meer waarde aan hij vertelde hem dat het hem niets kon schelen of hij rijk was geweest of arm was geworden, maar dat het onbetaalbaar was om soeverein te zijn geweest en dat hij het aan Marie-Louise moest vertellen, die daar heel blij mee zou zijn. Toen Napoleon tijdens zijn Italiaanse veldtocht Bologna binnentrok, kwamen Marescalchi, Caprara en Aldini, die in Frankrijk inmiddels zeer bekend waren en destijds afgevaardigden van de senaat van hun stad waren, hem met welwillendheid hun Gouden Boek overhandigen. Hierin stonden de naam en het wapen van zijn familie gegraveerd. Verschillende huizen en gebouwen in Florence getuigen nog steeds van het bestaan dat de familie Bonaparte daar ooit genoot. Er zijn nog enkele exemplaren bewaard gebleven met zijn wapenschild.
123	Cesari, een Corsicaan of een Bolognezer, geloof ik, was in Londen geschokt door de manier waarop de regering de vreedzame brief van generaal Bonaparte, die het consulaat had ontvangen. Vervolgens publiceerde hij genealogische informatie, waaruit bleek dat Bonaparte een bondgenootschap had met het oude huis d Est, Welf of Guelf, waarvan wordt aangenomen, dat het de stam is van de huidige koningen van Engeland.(1)

	De hertog van Feltre, Frans minister in Toscane, bracht uit de Medici-galerij het portret mee naar Parijs van een zekere Buonaparte, die getrouwd was met een van de prinses van deze familie. De moeder van paus Nicolaas V of Paulus V van Sarzane was een Bonaparte. Het was een Bonaparte, die verantwoordelijk was voor het verdrag, waarbij de ruil van Livorno voor Sarzane plaatsvond. Aan een zekere Bonaparte hebben wij uit de Renaissance van de literatuur een van de oudste komedies te danken, die van de Weduwe, die zich in de openbare bibliotheek van Parijs bevindt.(2) Toen Napoleon aan het hoofd van het leger van Italië naar Rome oprukte en in Tolentino de voorstellen van de paus ontving, merkte een van de vijandelijke onderhandelaars op dat hij de enige Fransman was, die sinds de Connétable van Bourbon naar Rome was opgerukt, maar wat, zo zei hij, aan deze omstandigheid iets zeer vreemds toevoegde, was dat het verhaal van de eerste expeditie juist was geschreven door een van de familieleden van degene, die de tweede expeditie uitvoerde, door Monseigneur Nicolas Buonaparte, die in feite <i>'De plundering van Rome door de Connétable van Bourbon'</i> had achtergelaten. (3) <table border="1" data-bbox="319 851 1385 1921"> <tr> <td data-bbox="319 851 853 1921"> 1. Deze alinea werd in het manuscript aangetroffen in een staat die bij mij twijfels oproep en ik stond op het punt hem te verwijderen. Maar hier is toch de reden waarom ik hem heb behouden. Wat beweert ik? Het achterlaten van voornamelijk risicovolle materialen. Heb ik mijn doel niet voldoende bereikt door aan te geven hoe ik ze verzameld heb, door te zeggen dat ik ze heb verzameld door een eenvoudig alledaags gesprek, dat ik ze mogelijk heb misvormd door ze ter plekke te grijpen, door een glimp op te vangen van hun mogelijke gebreken en door te wijzen op de manier om ze te verhelpen? Momenteel laat ik verschillende van deze verificaties uitvoeren en als de resultaten mij op tijd bereiken, zal ik ze aan het einde van het werk terugvinden, in de vorm van errata of als bijlage. 2. Ingezien bij de Koninklijke Bibliotheek. Het manuscript is er inderdaad en het werk is zelfs gedrukt. <i>Een gibelin verwijst naar een lid van een politieke factie in Italië tijdens de middeleeuwen. De Ghibellijnen waren aanhangers van de keizer van het Heilige Roomse Rijk en stonden tegenover de Welfen, die de paus steunden. Deze twee facties vochten om de macht en invloed in verschillende Italiaanse steden en regio's. De strijd tussen de Ghibellijnen en de Welfen was een belangrijk onderdeel van de politieke en sociale geschiedenis van Italië in die tijd. (Copilot, rkv)</i> </td><td data-bbox="853 851 1385 1921"> 3. Geverifieerd in de bibliotheek, waar dit verslag van de plundering van Rome zich in feite bevindt, maar door Jarques Buonaparte, en niet door Nicolas. James was een tijdgenoot van de plundering van Rome en een ooggetuige. Zijn manuscript werd voor het eerst gedrukt in Keulen in 1756. Het boek bevat een genealogie van de familie Bonaparte, die heel ver teruggaat en hem kwalificeert als een van de meest illustere families van Toscane. Het toont zonder enige twijfel iets heel vreemds aan, namelijk dat de eerste Bonaparte, die in deze genealogie wordt genoemd, naar verluidt uit zijn land is verbannen als gibelin. Was het dan ook het lot van deze familie, in alle tijden, om te lijden onder de kwaadaardige invloed van de guelfs? De Keulse uitgever schrijft soms Buonaparte en soms Bonaparte. Deze Monseigneur Nicolas Bonaparte, hierboven in de tekst genoemd als historicus, is slechts de oom. Hij wordt in de genealogie ook genoemd als een zeer vooraanstaand geleerde en als de oprichter van de studie van rechtspraak aan de Universiteit van Pisa. </td></tr> </table>	1. Deze alinea werd in het manuscript aangetroffen in een staat die bij mij twijfels oproep en ik stond op het punt hem te verwijderen. Maar hier is toch de reden waarom ik hem heb behouden. Wat beweert ik? Het achterlaten van voornamelijk risicovolle materialen. Heb ik mijn doel niet voldoende bereikt door aan te geven hoe ik ze verzameld heb, door te zeggen dat ik ze heb verzameld door een eenvoudig alledaags gesprek, dat ik ze mogelijk heb misvormd door ze ter plekke te grijpen, door een glimp op te vangen van hun mogelijke gebreken en door te wijzen op de manier om ze te verhelpen? Momenteel laat ik verschillende van deze verificaties uitvoeren en als de resultaten mij op tijd bereiken, zal ik ze aan het einde van het werk terugvinden, in de vorm van errata of als bijlage. 2. Ingezien bij de Koninklijke Bibliotheek. Het manuscript is er inderdaad en het werk is zelfs gedrukt. <i>Een gibelin verwijst naar een lid van een politieke factie in Italië tijdens de middeleeuwen. De Ghibellijnen waren aanhangers van de keizer van het Heilige Roomse Rijk en stonden tegenover de Welfen, die de paus steunden. Deze twee facties vochten om de macht en invloed in verschillende Italiaanse steden en regio's. De strijd tussen de Ghibellijnen en de Welfen was een belangrijk onderdeel van de politieke en sociale geschiedenis van Italië in die tijd. (Copilot, rkv)</i>	3. Geverifieerd in de bibliotheek, waar dit verslag van de plundering van Rome zich in feite bevindt, maar door Jarques Buonaparte, en niet door Nicolas. James was een tijdgenoot van de plundering van Rome en een ooggetuige. Zijn manuscript werd voor het eerst gedrukt in Keulen in 1756. Het boek bevat een genealogie van de familie Bonaparte, die heel ver teruggaat en hem kwalificeert als een van de meest illustere families van Toscane. Het toont zonder enige twijfel iets heel vreemds aan, namelijk dat de eerste Bonaparte, die in deze genealogie wordt genoemd, naar verluidt uit zijn land is verbannen als gibelin. Was het dan ook het lot van deze familie, in alle tijden, om te lijden onder de kwaadaardige invloed van de guelfs? De Keulse uitgever schrijft soms Buonaparte en soms Bonaparte. Deze Monseigneur Nicolas Bonaparte, hierboven in de tekst genoemd als historicus, is slechts de oom. Hij wordt in de genealogie ook genoemd als een zeer vooraanstaand geleerde en als de oprichter van de studie van rechtspraak aan de Universiteit van Pisa.
1. Deze alinea werd in het manuscript aangetroffen in een staat die bij mij twijfels oproep en ik stond op het punt hem te verwijderen. Maar hier is toch de reden waarom ik hem heb behouden. Wat beweert ik? Het achterlaten van voornamelijk risicovolle materialen. Heb ik mijn doel niet voldoende bereikt door aan te geven hoe ik ze verzameld heb, door te zeggen dat ik ze heb verzameld door een eenvoudig alledaags gesprek, dat ik ze mogelijk heb misvormd door ze ter plekke te grijpen, door een glimp op te vangen van hun mogelijke gebreken en door te wijzen op de manier om ze te verhelpen? Momenteel laat ik verschillende van deze verificaties uitvoeren en als de resultaten mij op tijd bereiken, zal ik ze aan het einde van het werk terugvinden, in de vorm van errata of als bijlage. 2. Ingezien bij de Koninklijke Bibliotheek. Het manuscript is er inderdaad en het werk is zelfs gedrukt. <i>Een gibelin verwijst naar een lid van een politieke factie in Italië tijdens de middeleeuwen. De Ghibellijnen waren aanhangers van de keizer van het Heilige Roomse Rijk en stonden tegenover de Welfen, die de paus steunden. Deze twee facties vochten om de macht en invloed in verschillende Italiaanse steden en regio's. De strijd tussen de Ghibellijnen en de Welfen was een belangrijk onderdeel van de politieke en sociale geschiedenis van Italië in die tijd. (Copilot, rkv)</i>	3. Geverifieerd in de bibliotheek, waar dit verslag van de plundering van Rome zich in feite bevindt, maar door Jarques Buonaparte, en niet door Nicolas. James was een tijdgenoot van de plundering van Rome en een ooggetuige. Zijn manuscript werd voor het eerst gedrukt in Keulen in 1756. Het boek bevat een genealogie van de familie Bonaparte, die heel ver teruggaat en hem kwalificeert als een van de meest illustere families van Toscane. Het toont zonder enige twijfel iets heel vreemds aan, namelijk dat de eerste Bonaparte, die in deze genealogie wordt genoemd, naar verluidt uit zijn land is verbannen als gibelin. Was het dan ook het lot van deze familie, in alle tijden, om te lijden onder de kwaadaardige invloed van de guelfs? De Keulse uitgever schrijft soms Buonaparte en soms Bonaparte. Deze Monseigneur Nicolas Bonaparte, hierboven in de tekst genoemd als historicus, is slechts de oom. Hij wordt in de genealogie ook genoemd als een zeer vooraanstaand geleerde en als de oprichter van de studie van rechtspraak aan de Universiteit van Pisa.		
124	Misschien komt de naam Nicolaas daar vandaan of van de hierboven genoemde paus. In bepaalde pamfletten werd namelijk de naam van de keizer bedoeld in plaats van die van Napoleon. Dit boek is te vinden in alle bibliotheken. Het wordt		

	voorafgegaan door een geschiedenis van het huis Buonaparte, dat veertig of vijftig jaar geleden is gedrukt en is geschreven door een professor van de Universiteit van Pisa, Doctor Vaccha. De heer De Cetto, de ambassadeur van Beieren, heeft mij vaak verteld dat er in de archieven van München een groot aantal Italiaanse stukken aanwezig zijn die getuigen van de faam van dit huis. Napoleon weigerde tijdens zijn machtsperiode elke vorm van werk of zelfs maar een gesprek over dit onderwerp. Tijdens zijn consulaat heeft hij een eerste poging in deze richting te zeer ontmoedigd, zodat niemand meer zou proberen om het opnieuw te doen. Iemand publiceerde een genealogie waarin zijn familie in verband werd gebracht met oude koningen uit het Noorden. Napoleon liet deze poging tot vleierij belachelijk maken in een openbaar document, waarin werd geconcludeerd dat de adelstand van de Eerste Consul alleen dateerde vanaf Montenotte of vanaf de achttiende Brumaire. Deze familie werd, net als zoveel anderen, slachtoffer van de vele revoluties, die de steden van Italië verwoestten. Door de onrust in Florence behoorden de Bonapartes tot de fuorusciti fuorusciti (emigranten). Een van hen trok zich eerst terug in Sarzane en vertrok vandaar naar Corsica, vanwaar zijn nakomelingen hun kinderen altijd naar Toscane hebben gestuurd, naar de tak die daar in San Miniato bleef. Al generaties lang draagt het tweede kind uit deze familie onafgebroken de naam Napoleon, een naam, die oorspronkelijk is afgeleid van een Napoleon van Ursins, die beroemd was om de militaire pracht en praal in Italië. Napoleon sliep, na zijn expeditie naar Livorno en onderweg naar Florence, in San Miniato bij de oude abt Buonaparte, die al zijn gasten voortreffelijk ontving.
125	Nadat hij alle familiememorabilia had uitgeput, vertelde hij de jonge generaal dat hij het meest waardevolle stuk voor hem zou halen. Napoleon dacht dat hij hem een mooie stamboom ging laten zien, waarschijnlijk om zijn ijdelheid te bevredigen, zei hij lachend, maar het was een zeer formele herdenking, ten gunste van een Pater Bonaventura Buonaparte, Kapucijn van Bologna, die al lang zalig was verklaard, maar die niet heilig verklaard kon worden vanwege de enorme kosten, die dat met zich mee zou brengen. “De paus zal het u niet weigeren,” zei de goede abt, “als u erom vraagt en als u ervoor moet betalen, dan zal het voor u vandaag weinig zijn.” Napoleon moest erg lachen om de goedaardigheid van de oude verwant, die zozeer in strijd was met de gewoonten van die tijd en die geen idee had dat de heiligen niet meer in de mode waren. Bij zijn aankomst in Florence dacht Napoleon dat hij hem goed zou doen door hem het lint van de Orde van de Heilige Stefanus te bezorgen, waarvan hij slechts een eenvoudige ridder was, maar de vrome abt was minder geraakt door de gunsten van deze wereld dan door de hemelse toeschrijving, die hij opeiste en die was overigens niet zonder reële grondslagen. De paus, die naar Parijs was gekomen om keizer Napoleon te kronen, bracht op zijn beurt de titels van vader Bonaventura ter sprake. Hij was het ongetwijfeld, zei hij, die vanuit de verblijfplaats der gezegenden zijn verwant als bij de hand had geleid naar het prachtige aardse leven, dat hij zojuist had doorlopen. Het was ongetwijfeld deze heilige persoonlijkheid, die hem in zijn talrijke veldslagen, enz., enz. voor alle gevaren had behoed. De keizer hield zijn oren voortdurend gesloten en liet het aan de persoonlijke

	welwillendheid van de paus over om iets voor de zalige Bonaventura zelf te doen. De oude abt liet zijn erfenis uiteindelijk na aan Napoleon, die nu keizer was en die schonk het aan een openbare instelling in Toscane. Bovendien zou het moeilijk zijn om hier op basis van gesprekken alleen een genealogische reeks te verbinden, aangezien de keizer, zei hij lachend, nog nooit naar een van zijn perkamenten had gekeken. Ze bleven altijd in handen van zijn broer Joseph, die hij vrolijk de genealoog van de familie noemde. En uit angst het te vergeten, zal ik hier over dit onderwerp optekenen dat de keizer hem op het eiland Aix, bij zijn vertrek, een boekdeel gaf met de aan hem geadresseerde handgeschreven brieven alle vorsten van Europa. Ik heb meer dan eens mijn	
126	verdriet aan de keizer kenbaar gemaakt, omdat ik afscheid moest nemen van zo'n kostbaar historisch manuscript. (1) Charles Bonaparte, de vader van Napoleon, was erg lang, knap en goed gebouwd, zijn opvoeding was zorgvuldig geweest in Rome en Pisa, waar hij rechten had gestudeerd, hij had warmte en energie. Hij was het, die tijdens de buitengewone raadpleging op Corsica, waar werd voorgesteld zich aan Frankrijk te onderwerpen, een toespraak hield, die de gemoederen in beroering bracht. Hij was toen pas twintig jaar oud. "Als het alleen maar een kwestie was van willen om vrij te zijn," zei hij, "zouden alle volkeren vrij zijn: de geschiedenis leert ons echter dat weinigen de voordelen van vrijheid hebben bereikt, omdat weinigen de energie, de moed en de noodzakelijke deugden hebben gehad." Toen het eiland veroverd werd, wilde hij Paoli vergezellen tijdens diens emigratie. Tie. Een oude oom, aartsdiaken Lucien, die het gezag van een vader over de rest van de familie uitoefende, dwong hem om terug te keren. In 1779 was Charles Bonaparte afgevaardigde van de adel van de Corsicaanse staten in Parijs en hij nam de jonge Napoleon, toen tien jaar oud, met zich mee. Hij was via Florence gereisd en had daar een aanbevelingsbrief gekregen van groothertog Leopold voor zijn zuster, de koningin van Frankrijk, Marie-Antoinette. Hij dankte deze brief aan de rang en aanzien, die de publieke bekendheid in Florence aan zijn naam en zijn Toscaanse afkomst toekenden. Op dat moment bevonden zich twee Franse generaals op Corsica, die onderling zeer verdeeld waren; hun ruzies vormden twee partijen: het waren de heer de Marbeuf, zachtvaardig en populair en populair; en de heer de Narbonne Pellet, luid en gewelddadig.	
	1. Bij mijn terugkeer in Europa verzuimde ik niet om naar deze belangrijke plek te informeren en ik haastte mij om Prins Joseph voor te stellen om er een kopie van te laten maken om het bestaan ervan verder te verzekeren. Hoe treurig was het om te vernemen dat dit historische monument verloren was gegaan, dat wij niet wisten wat er mee gebeurd was. In wiens handen zou het gevallen zijn? Mogen zij deze verzameling waarderen en voor de geschiedenis bewaren!	werd medegedeeld. Ik heb uit betrouwbare bron vernomen dat de ambassadeur van Rusland tienduizend pond betaalde om de enige brieven van zijn meester terug te kopen. Onder de verschillende passages, die mij zijn voorgelezen door degenen, die het voorrecht hadden de handgeschreven documenten te lezen, valt mij een passage op van de koning van Pruisen, waarin hij schrijft dat hij altijd vaderlijke gevoelens voor Hanover heeft gehad. Alles bij elkaar blijkt uit deze documenten, dat de vorsten over het algemeen oprechte smeekbeden deden om grondgebied te verkrijgen. Als ik eerlijk ben, zou het kunnen dat we, ondanks de details die de heer O'Méara ons

	Sinds de eerste publicatie van mijn Memorial, zie wat ik over dit onderwerp vind in dhr. O'Méara, Londense editie, 1822, pagina 416: ‘Prinses Joseph achtte het, voordat hij Rochefort verliet om naar Amerika te gaan, verstandig om deze geldigheidsdocumenten in handen te geven van een persoon op wiens integriteit hij mocht vertrouwen, maar het lijkt erop dat hij op grove wijze is verraden. Een paar maanden geleden werden deze originele brieven naar Londen gebracht met de bedoeling ze te verhandelen voor de som van duizend pond sterling, wat onmiddellijk werd meegedeeld aan de ministers en ambassadeurs in het buitenland van Zijne Majesteit	heeft onthuld, toch niet geheel verstoken blijven van de omvang van deze waardevolle collectie. De bewaarder, verzekerde ik hem, die door een dubbele schurkenstreek een exemplaar in bezit had genomen op kosten van degenen aan wie hij de originelen had verkocht en die sindsdien met een andere persoon had afgesproken, die voor de volgende publicatie zou zorgen
127	De laatste, van superieure afkomst en reputatie, moet vanzelfsprekend gevaarlijk zijn geweest voor zijn rivaal. Gelukkig voor de op Corsica zeer geliefde heer de Marbeuf arriveerde de delegatie uit deze provincie in Versailles. Charles Bonaparte leidde het. Hij werd geraadpleegd en de warmte van zijn getuigenis leidde ertoe dat de heer de Marbeuf gelijk kreeg. De neef van laatstgenoemde, aartsbisschop van Lyon en minister van het Begunstigdenregister, vond dat hij Charles Bonaparte moest komen bedanken. Toen laatstgenoemde zijn zoon naar de militaire school van Brienne bracht, gaf de aartsbisschop een speciale aanbeveling voor de familie in Brienne, die daar het grootste deel van het jaar woonde. Vandaar de interesse en goodwill van de families Marbeuf en Brienne ten opzichte van de kinderen Bonaparte. De kwaadaardigheid is amusant genoeg om een andere oorzaak te creëren, Alleen al door naar de data te kijken, wordt het absurd. De oude heer de Marbeuf, commandant van het eiland, woonde in Ajaccio, de familie Bonaparte was een van de belangrijkste, die daar aanwezig was. Mevrouw Bonaparte was de meest aangename, de mooiste vrouw in de stad. Het was dan ook geen wonder, dat de commandant haar zijn attenties gaf en haar met al zijn genegenheid zou overladen. Charles Bonaparte stierf op 38-jarige leeftijd aan de gevolgen van maagkanker. Tijdens een reis naar Parijs had hij een soort genezing ervaren, maar hij overleed tijdens een tweede aanval in Montpellier, waar hij in een van de kloosters van deze stad werd begraven. Tijdens het consulaat vroegen de notabelen van Montpellier, via het orgaan van hun landgenoot Chaptal, minister van Binnenlandse Zaken, de Eerste Consul om	
128	hen toe te staan een monument opgericht ter nagedachtenis aan zijn vader. Napoleon bedankte hen voor hun goede bedoelingen, maar weigerde het aanbod. "Laten we de rest van de doden niet storen," zei hij, "laten we hun as met rust laten. Ik heb ook mijn grootvader, mijn overgrootvader verloren, waarom doen we niet iets voor hen? Dit is te lang geleden. Als ik gisteren mijn vader had verloren, zou het passend en natuurlijk zijn geweest als ik hem had vergezeld of een andere teken voor hem, maar het is twintig jaar geleden, deze gebeurtenis. Als het publiek er niets van weet, laten we er dan niet over praten.'	

	Sindsdien heeft Lodewijk Bonaparte, zonder medeweten van Napoleon, het lichaam van zijn vader laten opgraven en overgebracht naar Saint-Leu, waar hij een monument voor hem heeft opgericht. Charles Bonaparte was niets minder dan vroom, hij had zich zelfs enkele antireligieuze gedichten toegestaan en toch waren er bij zijn dood niet genoeg priesters voor hem in Montpellier, zei de keizer. Hierin verschilde hij sterk van zijn oom, aartsdiaken Lucien, een geestelijke, zeer vroom en een waar gelovige, die pas veel later stierf op zeer hoge leeftijd. Toen hij op het punt stond te sterven, werd hij heel boos. tegen Fesch, die, reeds priester, in stola en koorhemd was toegesneld om hem in zijn laatste ogenblikken bij te staan. Hij smeekte hem om hem in vrede te laten sterven en hij werd uiteindelijk omringd door al zijn mensen en gaf hun de instructies van de wijze man en de zegen van de patriarchen (1) De keizer ging vaak terug naar deze oude oom, die als een tweede vader voor hem was geweest en lange tijd het hoofd van de familie was gebleven. Hij was aartsdiaken van Ajaccio, een van de hoogste hoogwaardigheidsbekleders van het eiland. Zijn zorg en spaargeld hadden de familie zaken weer op orde gebracht, die door Charles' uitgaven en luxe ernstig waren verstoord. De oude aartsdiaken genoot grote verering en een echt moreel gezag in het kanton, er was geen sprake van onenigheid tussen de boeren en de herders over zijn beslissingen en hij zond hen weg met Zijn oordelen en Zijn zegeningen. <table border="1"> <tr> <td> 1. Ik ontvang een verzoek van kardinaal Fesch om hier enkele correcties aan te brengen, die hoewel gering, hem essentieel leken en ik kon in dit opzicht niet beter doen dan specifiek te verwijzen naar het artikel uit zijn brief dat betrekking heeft op dit onderwerp. "Als u een nieuwe editie zou maken," zegt hij, "zou ik graag willen dat u aan het artikel een paar woorden toevoegt waar u spreekt van de aartsdiaken, die het tafereel van zijn laatste ogenblikken beschrijven. Ik vroeg hem of hij zijn biechtvader niet mee wilde horen. Hij antwoordde dat hij hem niets meer te zeggen had en dat hij op dat moment al alle sacramenten van de Kerk had ontvangen. Geen enkel gewetensbezwaar of buitensporige ijver van mijn kant zou aanleiding kunnen geven tot het vermoeden dat de aartsdiaken </td><td> zich er niet druk om maakte dat hij al zijn religieuze plichten zou vervullen. Het is waar dat de keizer zich slechts een deel van de zaak moet hebben herinnerd, aangezien hij niet kon horen wat ik zei toen ik stierf en inderdaad, de keizer zei hetzelfde tegen mij, in privégesprekken en wilde nooit mijn uitleg horen. Ik kan echter voor God getuigen dat hij mijn verzoek en het antwoord van zijn oom verkeerd heeft begrepen, als hij tenminste iets heeft kunnen horen. Dit is echter niet van belang, de overleden aartsdiaken zal geen enkele schadevergoeding ontvangen; Wij mogen niet verwachten dat de keizer een belachelijke bewering over hem zal doen. </td></tr> </table>	1. Ik ontvang een verzoek van kardinaal Fesch om hier enkele correcties aan te brengen, die hoewel gering, hem essentieel leken en ik kon in dit opzicht niet beter doen dan specifiek te verwijzen naar het artikel uit zijn brief dat betrekking heeft op dit onderwerp. "Als u een nieuwe editie zou maken," zegt hij, "zou ik graag willen dat u aan het artikel een paar woorden toevoegt waar u spreekt van de aartsdiaken, die het tafereel van zijn laatste ogenblikken beschrijven. Ik vroeg hem of hij zijn biechtvader niet mee wilde horen. Hij antwoordde dat hij hem niets meer te zeggen had en dat hij op dat moment al alle sacramenten van de Kerk had ontvangen. Geen enkel gewetensbezwaar of buitensporige ijver van mijn kant zou aanleiding kunnen geven tot het vermoeden dat de aartsdiaken	zich er niet druk om maakte dat hij al zijn religieuze plichten zou vervullen. Het is waar dat de keizer zich slechts een deel van de zaak moet hebben herinnerd, aangezien hij niet kon horen wat ik zei toen ik stierf en inderdaad, de keizer zei hetzelfde tegen mij, in privégesprekken en wilde nooit mijn uitleg horen. Ik kan echter voor God getuigen dat hij mijn verzoek en het antwoord van zijn oom verkeerd heeft begrepen, als hij tenminste iets heeft kunnen horen. Dit is echter niet van belang, de overleden aartsdiaken zal geen enkele schadevergoeding ontvangen; Wij mogen niet verwachten dat de keizer een belachelijke bewering over hem zal doen.
1. Ik ontvang een verzoek van kardinaal Fesch om hier enkele correcties aan te brengen, die hoewel gering, hem essentieel leken en ik kon in dit opzicht niet beter doen dan specifiek te verwijzen naar het artikel uit zijn brief dat betrekking heeft op dit onderwerp. "Als u een nieuwe editie zou maken," zegt hij, "zou ik graag willen dat u aan het artikel een paar woorden toevoegt waar u spreekt van de aartsdiaken, die het tafereel van zijn laatste ogenblikken beschrijven. Ik vroeg hem of hij zijn biechtvader niet mee wilde horen. Hij antwoordde dat hij hem niets meer te zeggen had en dat hij op dat moment al alle sacramenten van de Kerk had ontvangen. Geen enkel gewetensbezwaar of buitensporige ijver van mijn kant zou aanleiding kunnen geven tot het vermoeden dat de aartsdiaken	zich er niet druk om maakte dat hij al zijn religieuze plichten zou vervullen. Het is waar dat de keizer zich slechts een deel van de zaak moet hebben herinnerd, aangezien hij niet kon horen wat ik zei toen ik stierf en inderdaad, de keizer zei hetzelfde tegen mij, in privégesprekken en wilde nooit mijn uitleg horen. Ik kan echter voor God getuigen dat hij mijn verzoek en het antwoord van zijn oom verkeerd heeft begrepen, als hij tenminste iets heeft kunnen horen. Dit is echter niet van belang, de overleden aartsdiaken zal geen enkele schadevergoeding ontvangen; Wij mogen niet verwachten dat de keizer een belachelijke bewering over hem zal doen.		
129	Charles Bonaparte was getrouwd met Letizia Ramolino, wier moeder, die weduwe was geworden, getrouwd was met de heer Fesch, een kapitein in een van de Zwitserse regimenten, die Genua gewoonlijk op het eiland onderhield. Uit dit tweede huwelijk kwam kardinaal Fesch voort, die dus de halfbroer van Madame en de oom van de keizer werd. Madame was een van de mooiste vrouwen van haar tijd. Haar schoonheid was op het eiland bekend. Paoli, die aan de macht was en een ambassadeurschap uit Algiers of Tunis had ontvangen, wilde de Barbarijse zeerovers een idee geven van de aantrekkingskracht van zijn landgenoten. Hij verzamelde alle schoonheden van		

	het eiland. Madame stond er op de eerste plaats. Later, toen ze haar zoon in Brienne bezocht, werd ze zelfs in Parijs opgemerkt. Mevrouw deelde tijdens de vrijheidsoorlog op Corsica vaak de gevaren van haar echtgenoot, die zich zeer warm toonde. Soms volgde ze hem te paard op zijn expedities, vooral tijdens haar zwangerschap van Napoleon. Madame had een geweldig karakter, een sterke ziel, veel verhevenheid en trots. Ze kreeg dertien kinderen en had er gemakkelijk veel meer kunnen krijgen. Ze was rond haar dertigste weduwe geworden en had de mogelijkheid om ze tot na haar vijftigste te krijgen, verlengd. Van deze dertien kinderen leefden er slechts vijf jongens en drie meisjes. Ze speelden allemaal een belangrijke rol tijdens Napoleons regering. Joseph, de oudste van allen, die als eerste in de Kerk werd geplaatst vanwege de aartsbisschop van Lyon, Marbeuf, die de lijst van predikanten bijhield, studeerde dienovereenkomstig. Maar toen het moment daar was om zich te binden, weigerde hij pertinent. Hij was achtereenvolgens koning van Napels en van Spanje.
130	Lodewijk was koning van Holland en Jérôme koning van Westfalen; Elisa, groothertogin van Toscane; Caroline, koningin van Napels; Pauline, Prinses Borghese. Lucien, die door zijn tweede huwelijk en een verkeerd karakter ongetwijfeld van de kroon was beroofd, veredelde in ieder geval zijn verzet en de meningsverschillen met zijn broer door zich bij zijn terugkeer van het eiland Elba in zijn armen te werpen en dat terwijl hij er verre van zeker van was dat zijn zaken goed geregeld waren. Lucien, zei de keizer, had een stormachtige jeugd. Op vijftienjarige leeftijd werd hij door dhr. de Sémon meegenomen naar Frankrijk. Een stad, die hem al vroeg tot een ijverig revolutionair en een vurig clublid maakte. Napoleon zei hierover dat er in de vele lasterlijke uitspraken, die tegen hem waren gepubliceerd, adressen of brieven waren aangetroffen, die waren ondertekend door Brutus Bonaparte of anderszins en die aan Lucien werden toegeschreven. Hij wilde niet bevestigen, zo vervolgde hij, dat deze geschriften niet van iemand uit de familie afkomstig waren. Hij kon alleen met zekerheid zeggen dat ze niet van hem, Napoleon, afkomstig waren. Ik heb Prins Lucien van heel dichtbij gezien toen Napoleon terugkwam van het eiland Elba. Het zou moeilijk zijn geweest om gezondere, meer vastberaden politieke ideeën te tonen en ook een absolutere en beter bedoelde toewijding. <i>Dinsdag 22 tot en met zaterdag 26 augustus</i> <i>Madeira, etc.</i> <i>Zeer sterke wind.</i> <i>Schaakspel</i> Op de 22e hoorden we over Madeira. 's Nachts kwamen we aan bij de haven. Er werden slechts twee boten gestuurd om voor de behoeften van het squadron te zorgen. De wind was erg sterk en de zee erg ruw. De keizer schaamde zich ervoor en ik werd er erg ziek van. Het waaide als een storm. De lucht was buitengewoon heet en leek beladen met heel fijn zand. Het waren de verschrikkelijke winden van de Afrikaanse woestijn, die dit zand naar ons toe bracht. Dit weer hield de hele volgende dag aan en de communicatie met het land werd zeer moeilijk. Toen kwam echter de Engelse consul aan boord en vertelde ons dat ze al jaren niet meer zulk weer hadden gehad. Alle ramen in de stad waren kapot, op straat kon men

	nauwelijks nog ademen en de wijnoogst was verloren. Gedurende deze tijd deinden we langs de rede voor de stad, zo gingen het de hele nacht door,
131	de volgende dag en de dag van de 24e, waar we wat ossen en ander proviand, onrijpe sinaasappelen, slechte perziken, smakeloze peren, maar uitstekende vijgen en druiven aan boord namen. 's Avonds zetten we met grote snelheid koers, want de wind was nog steeds erg krachtig. Op de 25e en 26e stopten we een deel van de dag om voorraden aan het squadron te distribueren, de rest van de tijd maakten we goede en snelle vorderingen, Niets verstoorde de uniformiteit van onze momenten, elke dag ging langzaam en regelmatig voorbij en vergrootte een verleden dat ons in omvang kort leek, omdat het kleurloos was en omdat er niets was dat het kenmerkte, De keizer had de kring van zijn vermaak uitgebreid met een spelletje piquet, dat hij vrij regelmatig rond drie uur speelde. Na dit spel volgden enkele schaakpartijen met de Grootmaarschalk, dhr. de Montholon of iemand anders, waarna het diner volgde. Er was niemand op het schip, die erg goed kon schaken, de keizer was er nog veel minder goed in, hij won van sommigen en verloor van anderen, wat hem op een avond deed denken aan: "Hoe kan het dat ik zo vaak verlies van hen die nog nooit gewonnen hebben, terwijl ik bijna altijd win?" Is dit niet een tegenstrijdigheid? Hoe dit probleem op te lossen? zei hij met een knipoog, om te laten zien dat hij zich niet liet misleiden door de gebruikelijke dapperheid van degene, die inderdaad de sterkste was. 's Avonds speelden we geen eenentwintigen meer. Wij onderbraken het omdat hij de lat te hoog werd gelegd, wat de Keizer, een geduchte vijand van het spel, kennelijk niet beviel. Toen Napoleon na het diner terugkwam van zijn wandeling op het dek, speelde hij nog twee of drie partijen schaak en ging hij al vroeg naar bed. <i>Zondag 27 tot en met donderdag 31 augustus</i> <i>Canarisch eilanden.</i> <i>Passage van de keerkring.</i> <i>Een man overboord. Jeugd van de keizer.</i> <i>Details.</i> <i>Napoleon bij Briënne.</i> <i>Pichegru.</i> <i>Napoleon op de Militaire School in Parijs.</i> <i>Bij de artillerie.</i> <i>Zijn omgeving.</i> <i>Napoleon aan het begin van de revolutie.</i> Op zondag de 27e bevonden we ons overdag midden tussen de Canarische
132	Eilanden, die we overdag passeerden, met een snelheid van tien of twaalf knopen (drie of vier lieues), zonder de beroemde top van Tenerife te hebben gezien, een omstandigheid die des te zeldzamer is, omdat men die op gunstigere tijden goed kan zien op een afstand van meer dan zestig mijl. Op de 29e staken we de keerkring over. We zagen veel vliegende vissen rond het schip. Op de 31e, om elf uur 's avonds, viel er een man in zee, het was een dronken

	neger, hij vreesde de zweepslagen, die de straf voor zijn fout zouden zijn. Hij had gedurende de avond meerdere malen geprobeerd zichzelf in zee te gooien, in een laatste poging slaagde hij erin erheen te snellen, maar hij bekeerde zich er meteen van en riep met luider stem, hij zwom heel goed. Er werd echter lange tijd tevergeefs naar hem gezocht met een boot: hij was vermist. De roep van een overboord geslagen man heeft aan boord van een schip altijd wel iets opvallends, de hele bemanning rende in alle richtingen, het lawaai is geweldig, de beweging universeel. Terwijl ik in deze omstandigheid van bovendeks naar de gemeenschappelijke ruimte ging, liep ik via de deur naar de keizer, zag ik een adelporst (aspirant) van tien of twaalf jaar oud, met een zeer interessant gezicht. Hij dacht dat ik de keizer ging zoeken en hield me bij mijn jas tegen, met een zeer teder en belangstellend accent: "Ah! Meneer," zei hij, "maak hem niet bang! Zeg hem dan tenminste dat al dat lawaai niets voorstelt, dat er slechts een man overboord is." Een goed en onschuldig kind, dat zijn gevoelens meer uitdrukte dan zijn gedachten. Over het algemeen toonden al deze jonge mensen, die zich in groten getale aan boord bevonden, de keizer veel respect en aandacht. Elke avond werd een scène gerepeteerd, die elke keer iets ontroerends opleverde: alle matrozen droegen 's ochtends vroeg hun hangmatten in grote netten aan de zijanten van het schip. 's Avonds, rond zes uur, worden ze met een fluitsignaal afgevoerd, de langzaamsten worden gestraft, er ontstaat dus een ware opwindning en er was genoeg op dat moment, toen men zag hoe vijf of zes van deze kinderen een kring vormden rond de Keizer of hij nu midden op de brug stond of bij zijn favoriete kanon; aan de ene kant volgden ze zijn bewegingen met een bezorgde blik, aan de andere kant hielden ze de groffe zeelui tegen, stuurden ze hen aanwijzingen of duwden ze hen terug met gebaren en stemmen.		
133	Elke keer dat de keizer zag, dat ik deze beweging afkeurde, merkte hij met voldoening op dat de harten van kinderen altijd het meest openstaan voor enthousiasme. Ik ga verder met wat verschillende momenten mij de eerste jaren hebben opgeleverd met de keizer. Napoleon werd geboren op 15 augustus 1769 (1), Maria Hemelvaartsdag, rond het middaguur. Zijn moeder, een moreel en fysiek sterke vrouw, die tijdens haar zwangerschap van hem naar de oorlog was geweest, wilde vanwege de plechtigheid van de dag naar de mis. Ze werd gedwongen om in alle haast terug te keren, kon haar slaapkamer niet bereiken en legde haar kind op een van die oude antieke tapijten met grote figuren, van die helden uit de fabel of misschien de Ilias: het was Napoleon. Napoleon was in zijn vroege jeugd een onstuimig, vaardig, levendig en buitengewoon snel. Hij had, zo zei hij, een zeer grote macht over zijn oudste Jozef. Deze werd geslagen, gebeten. Er werd al geklaagd bij de moeder, de moeder was aan het schelden, omdat de arme Jozef nog geen tijd had gehad om zijn mond open te doen. <table border="1"> <tr> <td>1. Uittreksel uit het doopregister van de parochie en de kathedraal van Notre-Dame d'Ajaccio, genummerd en geparafereerd op 27 april 1771 door de heer François Cunéo,</td><td>Opmerking: Gedoopt op dezelfde dag als zijn zus Marie-Anne, geboren op 14 juli 1771, overleden als kind en wiens doopcertificaat overeenkomt met dat van hemzelf.</td></tr> </table>	1. Uittreksel uit het doopregister van de parochie en de kathedraal van Notre-Dame d'Ajaccio, genummerd en geparafereerd op 27 april 1771 door de heer François Cunéo,	Opmerking: Gedoopt op dezelfde dag als zijn zus Marie-Anne, geboren op 14 juli 1771, overleden als kind en wiens doopcertificaat overeenkomt met dat van hemzelf.
1. Uittreksel uit het doopregister van de parochie en de kathedraal van Notre-Dame d'Ajaccio, genummerd en geparafereerd op 27 april 1771 door de heer François Cunéo,	Opmerking: Gedoopt op dezelfde dag als zijn zus Marie-Anne, geboren op 14 juli 1771, overleden als kind en wiens doopcertificaat overeenkomt met dat van hemzelf.		

	adviseur van de koning, koninklijk rechter van de provincie Ajaccio (5* blad, verso). <i>In het jaar duizend zeventhonderd eenenzeventig, op eenentwintig juli, werden de bovengenoemde ceremonies en gebeden uitgevoerd voor Napoleon, zoon geboren uit een wettig huwelijk met de heer Charles, wijlen Joseph Bonaparte, en zijn vrouw, mevrouw Maria Letizia, die met toestemming water in zijn huis kreeg, enz., door de zeer eerwaarde meester Luciano Bonaparte, geboren op vijftien augustus in het jaar duizend zeventhonderd negenenzestig, en de bovengenoemde ceremonies werden bijgewoond door de zeer eerwaarde Lorenzo Giuhies di Calri, advocaat van de koning, en door Lady Gertrude als meter, echtgenote van de heer Nicolo Paravicini, presenteer zijn vader die samen met mij heeft getekend</i>	<i>Getekend Gio Balta Diamante, economen: Lareasa Giubeca Gertruda Paravicini en Carlo Buonaparte.</i> (NB. Deze acte staat in dit boek in de oorspronkelijke taal: het Italiaans! (r.k.vos) Dit uittreksel werd in 1822 in Ajaccio gemaakt door Edouard Favand d'Alais en op 6 september 1824 door zijn oom, kolonel Boyer Peyrelean, aan graaf de Las Cases gegeven.
134	Napoleon arriveerde op ongeveer tienjarige leeftijd op de militaire school in Brienne. Zijn naam, die hij met zijn Corsicaans accent ongeveer als Napoilloné uitsprak, leverde hem van zijn kameraden de bijnaam 'rietje in zijn neus' op. Deze periode was een periode van verandering in het karakter van Napoleon. In tegenstelling tot alle apocriefe verhalen, die anekdotes over zijn leven bevatten, was Napoleon in Brienne zachtaardig, kalm, ijverig en zeer gevoelig. Op een dag veroordeelde de kwartiermeester, die van nature bruto was, Napoleon, zonder overleg, vanwege zijn fysieke en morele gesteldheid, het kind tot het dragen van een jutejas en tot het op zijn knieën eten voor de deur van de eetzaal. Dat was een soort schande. Napoleon had veel zelfvertrouwen, een grote innerlijke trots. Het moment van de uitvoering werd gekenmerkt door plotseling braken en een hevige zenuwaanval. De overste, die toevallig voorbijkwam, redde hem van de marteling door zijn meester uit te schelden over zijn gebrek aan onderscheidingsvermogen. Vader Patrault, zijn wiskundeleraar, snelde toe en klaagde dat zijn beste wiskundige zonder enige consideratie op deze manier werd vernederd. Op de leeftijd van de puberteit werd Napoleon somber en somber. Lezen was voor hem een soort passie, die tot aan het punt van razernij werd gedreven, hij verslond alle boeken. Pichegru werd kwartiermeester en zijn repetitor in de wiskunde. Pichegru kwam uit Franche-Comté en kwam uit een boerenfamilie. De Miniemen van Champagne waren belast met de leiding van de militaire school van Brienne; hun armoede en hun weinige middelen, waardoor er maar weinig onderdanen waren, betekende dat ze niet konden overleven; zij namen hun toevlucht tot de Miniemen van Franche-Comté. Vader Patrault was één van hen. Een tante van Pichegru, een Zuster van Liefde, volgde hem om voor de ziekenzaal te zorgen. Ze bracht ook haar neefje mee, een jong kind dat als student gratis onderwijs kreeg. Pichegru, begiftigd met grote intelligentie werd, zodra zijn leeftijd het toeliet,	
135	Kwartiermeester en repetitor van Vader Patrault, die hem wiskunde had geleerd. Hij dacht erover om een Minim te worden: dat was zijn hele ambitie en de ideeën van zijn tante, maar Vader Patrault raadde hem dit af en zei hem dat hun beroep niet meer van deze tijd was en dat Pichegru iets beters moest bedenken. Hij bracht hem ertoe zich aan te melden bij de artillerie, waar hij door de revolutie werd	

	aangenomen als onderofficier. Wij kennen zijn militaire lot: hij is de veroveraar van Holland. Zo heeft pater Patrault de eer de twee grootste generaals van het moderne Frankrijk onder zijn leerlingen te mogen rekenen. Later werd deze pater Patrault gesecculariseerd door dhr. de Brienne, aartsbisschop van Sens en kardinaal van Loménie, die hem tot een van zijn vicarissen-generaal benoemde en hem het beheer over zijn talrijke predikanten toevertrouwde. Tijdens de revolutie deed pater Patrault, die een politieke mening had, die fel gekant was tegen die van zijn aartsbisschop, toch zijn uiterste best om hem te redden. Hij bemiddelde hierover bij Danton, die in de buurt was. Maar het was tevergeefs. Men gelooft dat hij de kardinaal op de manier van de Ouden de dienst bewees door hem het gif te bezorgen, waarmee hij zichzelf om het schavot bracht om het schavot te ontlopen. Napoleon behield slechts een verward idee van Pichegru. Hij was nog steeds lang en had iets roods in zijn gezicht. Dat was blijkbaar niet het geval bij Pichegru. Hij had kennelijk nog steeds goede herinneringen aan de jonge Napoleon. Toen Pichegru zich had overgegeven aan de royalistische partij, werd hem gevraagd of het mogelijk zou zijn om tot opperbevelhebber van het leger van Italië te komen: "Verspil je tijd niet", zei hij, "Ik kende hem uit zijn kindertijd, hij moet een onbuigzaam karakter zijn, hij heeft een standpunt ingenomen, hij zal dat niet veranderen". De keizer lacht veel om alle verhalen en anekdotes, waarmee zijn jeugd beladen is, in de vele kleine werkjes die hij heeft gezien en hij geeft er bijna geen gehoor aan. Toch is er één, die hij herkent met betrekking tot zijn bevestiging op de militaire school in Parijs. Namens Napoleon had de aartsbisschop, die dit bevestigde, zijn verbazing geuit en gezegd dat hij deze heilige niet kende en dat hij niet op de kalender stond. Het kind antwoordde kortaf dat dit geen reden kon zijn, aangezien er een groot aantal heiligen waren en er maar driehonderdvijfenzestig dagen waren.
136	Napoleon had vóór het Concordaat nog nooit een feestdag gekend: zijn beschermheilige was namelijk onbekend aan de Franse kalender, de datum ervan was overal onzeker. Het was de dapperheid van de Paus, die het op 15 augustus liet vastleggen, de dag waarop hij geboren werd, tijdens een zitting van de Keizer en de ondertekening van het Concordaat. In 1784 was Napoleon een van degenen, die door de gebruikelijke concurrentie aan Brienne werden aangewezen om zijn opleiding aan de militaire school in Parijs te voltooien. De keuze werd jaarlijks gemaakt door een inspecteur, die de twaalf militaire scholen bezocht, deze functie werd vervuld door de ridder van Keralio, generaal, auteur van een tactisch werk en die in zijn jeugd de leraar was geweest van de huidige koning van Beieren, hertog van Deux-Ponts. Hij was een aimabele oude man, zeer geschikt voor deze functie, hij hield van kinderen, speelde met ze na ze te hebben ondervraagd en hield degenen, die hem het meest bevielen bij zich aan de tafel van de Miniemen. Hij had een zeer speciale invloed op de jonge Napoleon, die hij graag op alle mogelijke manieren prikkelde, hij stelde hem voor om naar Parijs te gaan, hoewel hij misschien niet de vereiste leeftijd had. Het kind was alleen goed in wiskunde en de leraren stelden voor om tot het volgende jaar te wachten, zodat hij dan tijd zou hebben om zich in al het andere te versterken, waar

	de ridder van Keralio niet naar wilde luisteren, zeggende: "Ik weet wat ik ben aan het doen, als ik de regel overschrijd, is dit geen gunst van de familie, ik weet niet wat dit kind ten deel valt. Het is geheel aan hemzelf te danken dat ik hier een vonk zie, die ik niet genoeg kan aanwakkeren." Deze goede ridders bijna onmiddellijk, maar degene, die na hem kwam, meneer de Régnaud, die niet... Hoewel hij misschien niet over het juiste inzicht beschikte, voerde hij toch de aantekeningen uit die hij vond en de jonge Napoleon werd naar Parijs gestuurd. Vanaf dat moment getuigde alles in hem van superieure kwaliteiten, een uitgesproken karakter, diepe overpeinzingen en sterke opvattingen. Het lijkt erop dat, vanaf de vroegste jeugd zijn ouders al hun hoop op hem hadden gevestigd. Zijn vader lag op sterven in Montpellier en Joseph bij hem was. In zijn waanzin droomde hij alleen nog maar van Napoleon, die ver weg op zijn school zat. Hij riep hem voortdurend te hulp met zijn grote degen. Later, bij het sterfbed, omringd door hen allen, zei de oude oom Lucien tegen Jozef:
137	‘Je bent de oudste van de familie, maar hier is het hoofd, wijzend naar Napoleon, vergeet dat nooit. ‘Het was’, zei de keizer opgewekt, een regelrechte onterving, de scène tussen Jacob en Ezau.’ ‘Omdat ik zelf was opgeleid aan de Militaire School van Parijs, maar een jaar eerder dan Napoleon, kon ik er later, bij mijn terugkeer uit de emigratie, met de leraren over praten, die we al kenden. Onze geschiedenisleraar, de heer de l'Eguille, pochte, dat als je de archieven van de militaire school zou doorzoeken, je zou ontdekken dat hij een grootse carrière voor zijn leerling had voorspeld. In zijn aantekeningen prees hij de diepgang van zijn beschouwingen en de scherpzinnigheid van zijn oordeel. Hij vertelde me dat de Eerste Consul hem vaak naar Malmaison liet komen en altijd met hem over zijn oude lessen sprak: ‘De opstand die de grootste indruk op me heeft gemaakt,’ vertelde hij hem ooit, ‘was de opstand van de Connétable van Bourbon, hoewel u die niet met de grootst mogelijke nauwkeurigheid weergeeft: volgens u was zijn grootste misdaad dat hij tegen zijn koning had gevochten, wat zeker een heel kleine misdaad was in deze tijd van gedeelde heerschappij en soevereiniteit, vooral gezien het schandalige onrecht, waarvan hij het slachtoffer was geworden. Zijn enige, zijn grootste, zijn werkelijke misdaad, waar u niet genoeg op hamerde, was dat hij met de buitenlanders was meegekomen om zijn geboortegrond aan te vallen.’ De heer Domairon, onze literatuurleraar, vertelde mij dat hij altijd al getroffen was door de ambities van Napoleons. Sindsdien noemt hij ze vulkanisch verhit graniet. Slechts één persoon had het mis: meneer Bauer, de grote, zware leraar Duits. De jonge Napoleon deed niets in deze taal, hetgeen bij de heer Bauer, die er niets boven meende te stellen, de diepste minachting had gewekt. Op een dag, toen de schooljongen niet op zijn plek was, vroeg meneer Bauer waar hij dan wel kon zijn. Hij kreeg te horen dat hij op dat moment bezig was met zijn artillerie-examen. ‘Maar weet hij dan ook iets?’, zei de dikke meneer Bauer ironisch. ‘Luister, meneer? Hij is toch de beste wiskundige van de school’, antwoordden ze.
138	‘Goed! Ik heb het altijd gehoord en gedacht, die wiskunde alleen voor dommen was.’

	‘Het zou interessant zijn’, vertelde de keizer mij, ‘om te weten of meneer Bauer lang genoeg heeft geleefd om van zijn oordeel te genieten.’ Hij was amper achttien jaar oud toen Abbé Raynal, getroffen door de omvang van zijn kennis, hem zo waardeerde, dat hij hem tot een van de pronkstukken van zijn wetenschappelijke lunches maakte. Ten slotte was er de beroemde Paoli, die, na lange tijd een soort cultus in hem te hebben gewekt, hem plotseling aan het hoofd van een partij tegen hem vond, zodra hij hem wilde bevoordelen om zich tegen de Engelsen te verzetten ten koste van Frankrijk, zei men dat deze jongeman een antieke stijl had en dat hij een man van Plutarchus was. In 1787 verliet Napoleon de militaire school, nadat hij was toegelaten als leerling en artillerieofficier, om zich bij het regiment La Fère aan te sluiten als tweede luitenant, vanwaar hij later eerste luitenant werd in het regiment van Grenoble. Nadat Napoleon de militaire school had verlaten, sloot hij zich aan bij zijn regiment in Valence. De eerste winter, die hij daar doorbracht, waren zijn tafelenoten Lariboisière, die hij later als keizer benoemde tot inspecteur-generaal van de artillerie. Sorbier, die Lariboisière in deze titel opvolgde, cadet van d'Hédouville, gevlucht minister in Frankfurt; Mallet, de broer van de man, die in 1813 de schermutselingen in Parijs leidde, een man genaamd Mabilie, die de keizer na verloop van tijd bij de postadministratie plaatste toen hij terugkwam van emigratie, Rolland de Villarceaux, later prefect van Nîmes, Desmazzis cadet, zijn kameraad op de militaire school en metgezel van zijn vroege jaren, aan wie hij, toen hij keizer was geworden, de opslagplaats van het meubilair toevertrouwde en Van de kroon. Er waren officieren in het korps, die minder of meer welgesteld waren. Napoleon behoorde tot de eerste groep, hij kreeg van zijn familie twaalfhonderd frank, wat destijds de hoogste toelage voor officieren was. Slechts twee man in het regiment beschikten over een cabriolet of rijtuig en zij waren grote heren. Sorbier was een van deze twee. Hij was de zoon van een dokter uit Moulins.(1) <table border="1" data-bbox="316 1400 1388 1556"> <tr> <td data-bbox="316 1400 853 1523">1. Zijn vader was hoofdarts bij de gendarmerie geweest. Hij was een man die zich zeer onderscheidde door zijn karakter en de vriendelijke,</td><td data-bbox="853 1400 1388 1523">eigenschappen wat de bijzondere welwillendheid van Lodewijk XV opwekte, van wie hij de koninklijke staf van Saint-Michel en adelbrieven ontving.</td></tr> <tr> <td data-bbox="316 1523 853 1556"></td><td data-bbox="853 1523 1388 1556"></td></tr> </table>	1. Zijn vader was hoofdarts bij de gendarmerie geweest. Hij was een man die zich zeer onderscheidde door zijn karakter en de vriendelijke,	eigenschappen wat de bijzondere welwillendheid van Lodewijk XV opwekte, van wie hij de koninklijke staf van Saint-Michel en adelbrieven ontving.		
1. Zijn vader was hoofdarts bij de gendarmerie geweest. Hij was een man die zich zeer onderscheidde door zijn karakter en de vriendelijke,	eigenschappen wat de bijzondere welwillendheid van Lodewijk XV opwekte, van wie hij de koninklijke staf van Saint-Michel en adelbrieven ontving.				
139	Napoleon werd in Valence al snel toegelaten bij Madame du Colombier, zij was een vrouw van vijftig, van de zeldzaamste verdiensten. Zij regeerde in de stad en was meteen zeer ingenomen met de jonge artillerieofficier, ze introduceerde hem uit in alle kringen van de stad en op het platteland en introduceerde hem in de vertrouwelijke sfeer van een abt van Saint-Rufe, die rijk en op leeftijd was en die vaak de meest vooraanstaande personen van het land bijeenbracht. Napoleon dankte zijn gunst en de voorliefde van Madame du Colombier aan zijn buitengewone opleiding, aan het gemak, de kracht en de helderheid, waar hij daarvan gebruik maakte. Deze dame voorspelde hem vaak een grote toekomst. Bij haar dood was de Revolutie begonnen, ze had er veel belangstelling voor en in een van haar laatste ogenblikken hoorde men haar zeggen dat, als de jonge Napoleon niet iets ergs zou overkomen, hij daar ongetwijfeld een grote rol in zou spelen. De keizer spreekt slechts met tedere dankbaarheid over haar en hij aarzelt niet om te				

	geloven dat de voorname relaties en de superieure positie, waarin deze dame hem op zo'n jonge leeftijd in de maatschappij plaatste, een grote invloed hebben gehad op het lot van zijn leven. Napoleons bevoorrechte bestaan wekte een enorme jaloezie op bij zijn kameraden, ze vonden het pijnlijk om te zien hoe vaak hij niet in hun midden was, terwijl dat hen absoluut niet benadeelde. Gelukkig had de commandant, de heer d'Urtubie, een respectabele oude man, hem uitstekend beoordeeld. Hij hield nooit op hem gunstig te stemmen en alle middelen te vergemakkelijken om de goederen van de dienst te combineren met de genoegens van de maatschappij, Napoleon had een zwak voor Mademoiselle du Colombier, die daar niet onverschillig tegenover stond, het was hun eerste wens en dat kon op hun leeftijd en gezien hun opvoeding het geval zijn. 'Niemand kon onschuldiger zijn dan zij,' zei de keizer, 'ze regelden kleine bijeenkomsten. Ik kan me er nog één herinneren, midden in de zomer, bij het aanbreken van de dag. Het is moeilijk te geloven dat al ons geluk te danken is aan het samen eten van kersen. Bovendien is het onjuist, zoals ik horen zeggen, dat de moeder dit huwelijk wilde en dat de vader ertegen was. Hij beweerde dat ze elkaar zouden schaden als ze zich verenigden, terwijl ze toch allebei hun eigen fortuin moesten maken. Het verhaal van zo'n huwelijk met Miss Clary en dat van Madame Bernadotte, tegenwoordig koningin van Zweden, is niet nauwkeuriger.
140	In 1805 ontmoette de keizer, die tot koning van Italië gekroond zou worden, in Lyon Mlle du Colombier, die inmiddels Mme de Bressieux was geworden. Zij drong met moeite tot hem door zoals normaal is binnen de cultus rond vorsten. Hij zag haar met groot genoegen weer, maar hij zag dat ze erg veranderd was. Hij deed voor haar man wat zij wenste en plaatste haar, een dame, bij een van zijn zusters. In die tijd genoten de dames de Laurencin en Saint-Germain van de goede tijden en deelden alle harten daar. Deze laatste werd Madame de Valence, net als Talivet. Haar echtgenoot was toen ook al goed bekend bij de keizer, die hem tot zijn minister van Binnenlandse Zaken benoemde. Eerlijke man, die, geloof ik," zei Napoleon, 'altijd zeer aan mij gehecht is.' De keizer was op achttien tot twintigjarige leeftijd zeer ontwikkeld, had een sterke geest en bezat een uiterst strikte logica. Hij had ontzettend veel gelezen, diep nagedacht en was dat inzicht misschien inmiddels kwijtgeraakt, zei hij. Zijn geest was scherp en snel, zijn spraak energiek. Overal werd hij meteen opgemerkt en behaalde hij veel succes bij beide geslachten, vooral bij degene, die op die leeftijd de voorkeur kreeg en hij moest hen plezieren met nieuwe en mooie ideeën, met gedurfde redeneringen. Mensen moeten bang zijn geweest voor zijn logica en zijn argumenten, waartoe de kennis van zijn eigen kracht hem op natuurlijke wijze leidde. Velen die hem in zijn jonge jaren kenden, voorspelden dat hij een buitengewone carrière tegemoet zou gaan, niemand was verrast dat hij dat waar maakte. Rond deze tijd won hij anoniem een prijs aan de Academie van Lyon, gebaseerd op de door Raynal gestelde vraag: "Welke principes en instellingen moeten de mensen worden bijgebracht om hen zo gelukkig mogelijk te maken?" De anonieme werd

	snel opgemerkt. Bovendien paste hij volledig binnen de ideeën van die tijd. Hij begon met de vraag wat geluk was en antwoordde, dat het inhield dat je ten volle van het leven kon genieten, op een manier die het beste paste bij je morele en fysieke gesteldheid. Nadat hij keizer was geworden, besprak hij op een dag deze omstandigheid met dhr. de Talleyrand. Deze laatste, als een fijnbesnaarde hoveling, bracht hem na acht dagen deze beroemde geschriften terug, die hij had opgediept uit de archieven van de Academie van Lyon. Het was winter, de keizer nam het boek, las een paar bladzijden en gooide zijn eerste productie van zijn jeugd in het vuur.
141	‘Omdat men niet aan alles denkt’, zei Napoleon, ‘had dhr. de Talleyrand niet de moeite genomen om het te laten kopiëren.’ Op een dag meldde de Prins van Condé zich bij de artillerieschool van Auxonne. Het was een grote eer en een bijzondere gebeurtenis, dat deze school door deze militaire prins werd geïnspecteerd. De commandant gaf, ondanks de hiërarchie, de jonge Napoleon de leiding over het kannonendeel, ten opzichte van anderen met een hogere rang. Nu gebeurde het dat de dag vóór de inspectie alle kanonnen in de opslag waren, maar Napoleon was te alert, zijn oog te scherp, om zich te laten verleiden door deze list van zijn kameraden of misschien zelfs door de valstrik van de illustere bezoeker. In het algemeen wordt aangenomen dat de eerste jaren van het keizerschap zwijgzaam, donker en somber waren, maar toen hij in dienst trad, was hij juist heel vrolijk. Hij heeft hier geen groter genoegen dan ons te vertellen over de grappen op zijn artillerieschool, het lijkt alsof hij even de tegenslagen vergeet, die ons binden, wanneer hij zich overgeeft aan de details van de gelukkige tijden uit zijn vroege jeugd. Het was een oude commandant met meer dan tachtig jaar ervaring, voor wie ze veel ontzag hadden, die op een dag kwam om de kanonoefening te doen en die elk schot met zijn verrekijker volgde, ervan overtuigd dat ze zich wel heel ver van het doel moesten bevinden. Hij maakte zich zorgen en vroeg aan zijn burens of iemand het schot had zien inslaan, niemand was op zijn hoede, de jongemannen ontweken de kanonskogel iedere keer dat ze aanvielen. De oude generaal was slim, na vijf of zes schoten kreeg hij het in zijn hoofd om de kanonskogels te laten tellen, er was geen manier om hem op andere gedachten te brengen. Hij vond de truc erg grappig en gaf toch bevel om iedereen te arresteren. Een andere keer waren het enkele van hun kapiteins die ze niet mochten of tegen wie ze wraak wilden nemen. Vervolgens hielden ze op met het verbannen van deze mensen uit de maatschappij, waardoor ze een soort arrestatie op zichzelf uitvoerden. Vier of vijf jongeren verdeelden de rollen en volgden in de voetsporen van de ongelukkige bandiet, ze werden overal aangetroffen waar hij in het gezelschap verscheen en hij deed zijn mond niet open zonder dat hij onmiddellijk op de meest beleefde wijze methodisch werd tegengesproken, met humor en logica. De ongelukkige man had geen andere keuze dan weg te gaan.
142	‘Weer een andere keer was het een kameraad’, zei Napoleon, ‘die boven mij woonde, die de noodlottige smaak voor het hoornblazen te pakken had gekregen.

	Het was oorverdovend genoeg om de aandacht af te leiden van ieder werk. We ontmoeten elkaar op de trap. ‘Mijn beste, je bent wel erg moe van het toeteren?’ ‘Maar nee, helemaal niet’. ‘Nou, je maakt anderen wel erg moe!’ ‘Dat spijt me’. ‘Maar het is beter om wat verderop te gaan staan en te toeteren’. ‘Ik ben de baas van mijn eigen kamer’. ‘Mogen wij dat in twijfel trekken?’ ‘Ik denk niet dat iemand het aandurft’. Twistgesprek gestopt, de raad van kameraden onderzoekt het, alvorens het goed te keuren en spreekt uit dat in de toekomst nog verder weg op de trompet zal worden geblazen en dat het dan langer mag duren. Tijdens de campagne van 1814 trof de keizer zijn hoornblazer aan in de buurt van Soissons of Laon. Hij woonde op zijn grondgebied en kwam belangrijke informatie verstrekken over de positie van de vijand. De keizer behield hem en maakte hem tot zijn adjudant; hij was Kolonel Bussy. Napoleon volgde met zijn artillerieregiment overal de trompet en altijd met groot succes. Vrouwen hechtten in die tijd veel waarde aan humor. Voor hen was het toen het grote verleidingsmiddel. In deze periode maakte hij wat hij zijn Sentimentele Reis noemt, van Valence naar Mont-Cenis in Bourgondië en hij schreef het op dat moment in de stijl van Sterne. De trouwe Desmazzis was er, deze verliet hem nooit en zijn verhalen over het privéleven van Napoleon, die verbonden werden met zijn openbare leven, zouden het hele leven van de keizer kunnen beschrijven. We willen inzien dat, hoewel de gebeurtenissen buitengewoon zijn, er geen eenvoudiger of natuurlijker verloop is.
143	Omstandigheden en reflectie hebben zijn karakter sterk veranderd. Zelfs zijn stijl, die nu zo beknopt en laconiek is, was destijds nadrukkelijk en uitbundig. Vanaf de tijd dat Napoleon de Wetgevende Vergadering betrad, werd hij serieus, streng in zijn optreden en weinig communicatief. Het leger van Italië was door zijn karakter een tijdperk bepalend. Toen hij op jonge leeftijd aan de macht kwam, eiste hij grote terughoudendheid en de allerhoogste moraal. ‘Het was noodzakelijk, onmisbaar,’ zei hij, ‘om mannen te kunnen aanvoeren, die zo ver boven mij stonden in leeftijd. Mijn gedrag daar was dus onberispelijk, voorbeeldig, ik toonde me een soort Cato, zo moet ik in ieders ogen hebben geleden en ik was in feite een filosoof, een wijs man.’ Met dit karakter presenteerde hij zich op het wereldtoneel. Napoleon was gelegerd in Valencia toen de revolutie begon en al snel werd er een bijzondere nadruk gelegd op de emigratie van artillerieofficieren. De meningen hierover waren echter zeer verdeeld. Napoleon, volledig geïnspireerd door de ideeën van die tijd, met een instinct voor grote dingen en een passie voor nationale glorie, koos de kant van de revolutie en zijn voorbeeld beïnvloedde het overgrote deel van het regiment. Hij was een zeer vurig patriot onder de Grondwetgevende Vergadering, maar de Wetgevende Macht werd een tijdperk voor zijn ideeën en meningen.

	Op 21 juni 1792 was hij in Parijs en was hij getuige van de onstuimige samenscholingen in de buitenwijken, die via de Tuilerieën naar het paleis drongen. Er waren slechts zesduizend man. Het was een ongeorganiseerde menigte, die in taalgebruik en kleding symbool stond voor alles wat het meest gewoon en het meest verachtelijk is onder de bevolking. Hij was ook getuige van 10 augustus, toen de aanvallers nog niet heftig en indrukwekkend waren. In 1793 bevond Napoleon zich op Corsica en had daar het bevel over de nationale garde. Hij vocht tegen Paoli, zodra hij het vermoeden kreeg dat deze oude man, die hem tot dan toe zo dierbaar was geweest, van plan was het eiland aan de Engelsen over te dragen. Bovendien is het niet waar dat Napoleon of een van zijn mannen, ooit naar Engeland is gegaan, zoals daar algemeen werd beweerd, om aan te bieden een Corsicaans regiment voor hem op te richten. De Engelsen en Paoli kregen de overhand op de Corsicaanse patriotten. Ze hebben Ajaccio platgebrand. Het huis van Bonaparte werd in brand gestoken en de hele familie ging naar het continent. Ze vestigde zich in Marseille, vanwaar Napoleon
144	naar Parijs reisde. Hij arriveerde daar op het moment, dat de federalisten van Marseille Toulon aan de Engelsen hadden overgedragen. <i>Vrijdag 1 september tot en met woensdag 6 september</i> <i>Kaapverdische eilanden.</i> <i>Navigatie. Details, enz.</i> <i>Napoleon bij het beleg van Toulon.</i> <i>Conimencements van Duroc, van Junot. Ruzie met volksvertegenwoordigers.</i> <i>Ruzie met Aubry.</i> <i>Anekdoten over Vendémiaire.</i> <i>Napoleon, generaal van het leger van Italië.</i> <i>Zuiverheid van administratie.</i> <i>Onbaatzuchtigheid.</i> <i>Waarom kleine korporaal?</i> <i>Verskil tussen het systeem van de directory en dat van de generaal van het leger van Italië</i> Op 1 september gaf onze breedtegraad aan dat we overdag de Kaapverdische Eilanden zouden zien. De horizon was bewolkt. 's Nachts zagen we nog steeds niets. De admiraal, ervan overtuigd dat we een verkeerde lengtegraad hadden, stond op het punt om rechtsaf te slaan en naar het westen te varen om deze eilanden te bereiken, toen een brik die vooruit voer, aangaf dat hij ze aan de linkerkant het had ontdekt. Gedurende de nacht stak er vanuit het zuidoosten een soort storm op en als de fout in de tegenovergestelde richting was gemaakt en de admiraal inderdaad rechts was gevaren, waren we wellicht ten onder gegaan. Waaruit blijkt dat, ondanks de grote vooruitgang in de wetenschap de kansen nog steeds zeer gevaarlijk zijn. De wind was nog steeds erg krachtig en de zee erg ruw. De admiraal gaf er de voorkeur aan zijn route voort te zetten in plaats van water te blijven zoekem. Hij hoopte bovendien dat hij genoeg zou hebben. Alles duidde op een voorspoedige reis, we waren al ver gevorderd, de omstandigheden bleven gunstig, de temperatuur was mild, onze navigatie verliep vlot. Het had ons zelfs aangenaam kunnen lijken, als het volgens onze plannen en onze wil was gegaan. Maar hoe kunnen we onze kwalen vergeten en ons afleiden van de toekomst?

	Alleen al door het werk kunnen we de dagen lang saai en saai vinden. Ik had me voorgesteld dat ik mijn zoon Engels zou leren. De keizer, met wie ik over zijn vorderingen sprak, wilde het ook leren. Ik heb geprobeerd een heel eenvoudige methode en tabel voor hem op te stellen, die hem al die moeite zouden besparen.
145	Het ging twee of drie dagen heel goed, maar de verveling van deze studie was minstens even groot als die welke het bestrijden ervan betrof; het Engels werd aan de kant geschoven. De keizer verweet mij soms dat ik niet langer lessen vervolgde. Ik antwoordde dat ik het medicijn klaar had, als hij maar de moed had het door te slikken. Bovendien, vooral wat de Engelsen betreft, bleven zijn manier van zijn en leven, al zijn gewoonten, hetzelfde: nooit een klacht, nooit een verlangen, altijd onbewogen, altijd kalm, altijd zonder humor. De admiraal, die, naar ik meen, in het begin zwaar gesloten was, ontwapende zichzelf geleidelijk en toonde elke dag meer en meer belangstelling voor zijn gevangene. Hij kwam na het diner om te laten zien dat de rust en de vochtigheid gevaarlijk konden zijn; dan nam de Keizer soms zijn arm en verlengde het gesprek met hem, wat Sir George Cockburn met voldoening scheen te vervullen. Hij was er blij mee. Er werd mij verzekerd dat hij alles wat hij kon vinden, zorgvuldig had opgeschreven. Als dat zo is, dan zal wat de Keizer op een dag tijdens het diner zei over de marine, over onze marine bronnen in het Zuiden, die hij al had gecreëerd, die hij nog steeds projecteerde op de havens en ankerplaatsen in de Middellandse Zee, waar de admiraal naar luisterde met die angst die vreest om onderbroken te worden, dat alles zal voor een zeeman een waarlijk kostbaar hoofdstuk vormen. Ik keer terug naar de details die ik tijdens de gebruikelijke gesprekken heb verzameld. Hieronder vindt u informatie over het beleg van Toulon. In september 1793 was Napoleon Bonaparte, op vierentwintigjarige leeftijd, nog steeds onbekend in de wereld, die hij met zijn naam zou vullen. Hij was luitenant-kolonel bij de artillerie en verbleef al enkele weken in Parijs. Hij kwam uit Corsica, waar hij vanwege de politieke omstandigheden in de gunst was gekomen bij de Paoli-factie. De Engelsen hadden zojuist Toulon ingenomen en er was een vooraanstaande artillerieofficier nodig om de belegering te leiden. Napoleon werd daarheen gestuurd. Daar zal de geschiedenis hem meenemen en nooit meer verlaten, daar begint zijn onsterfelijkheid. Ik verwijs naar de memoires over de Italiaanse campagne, we zullen het aanvalsplan lezen dat hij had opgesteld, de manier waarop hij het uitvoerde, we zullen zien dat het juist hij en hij alleen, was die de plaats innam. Het moet ongetwijfeld een grote triomf zijn geweest, maar om het nog beter te kunnen waarderen, zou het vooral nodig zijn het proces te vergelijken met het verslag van
146	het aanvalsplan met het proces-verbaal van de evacuatie: één is de weide. letterlijke dictie, de andere is woordelijke vervulling. Vanaf dat moment was de reputatie van de jonge artilleriecommandant extreem, de keizer spreekt er niet zonder genoegen over. Het was een van de periodes in zijn leven, waarin hij, zo zei hij, de meeste voldoening voelde, het was zijn eerste succes. We weten dat het die periode is, die de mooiste herinneringen achterlaat. Het verslag van de Italiaanse veldtocht geeft een voldoende beeld van de drie oppergeneraals, die elkaar tijdens het beleg opvolgden: de onbegrijpelijke onwetendheid van Cartaux, de duistere

	wreedheid van Doppet en de goedmoedige dapperheid van Dugommier; Ik zal er hier niets over zeggen, In deze eerste momenten van de revolutie was er alleen maar wanorde op materieel gebied en onwetendheid onder het personeel. Dit kwam zowel door de onregelmatigheid van de tijden als door de snelheid en verwarring, die de promoties met zich meebrachten. Hieronder staat wat u een idee kan geven van de dingen en gewoonten van die tijd. Napoleon arriveert op het hoofdkwartier. Hij loopt naar generaal Cartaux toe, een geweldige man, van top tot teen goudgeel en die hem vraagt wat hij voor opdracht hij heeft gekregen. De jonge officier overhandigt bescheiden zijn brief, waarin hem wordt opgedragen om, onder zijn bevel, de artillerieoperaties te leiden. "Het is volkomen nutteloos," zei de knappe man, terwijl hij over zijn snor streek, 'we hebben niets meer nodig om Toulon te heroveren. Maar wees welkom, morgen deel je de glorie van het branden ervan, zonder dat je er de vermoeidheid van ondervindt.' En hij liet hem blijven voor het avondeten. Dertig mensen zitten aan tafel, alleen de generaal wordt als een prins bediend, de rest sterft van de honger, wat in die tijd van gelijkheid, de nieuwkomer op vreemde wijze schokte. Bij het aanbreken van de dag nam de generaal hem mee in zijn cabriolet om, zo zei hij, de offensieve maatregelen te gaan bewonderen. Zodra we de hoogte voorbij zijn en de haven zien, stappen ze uit het rijtuig en verbergen zich aan de zijkant, in de wijnranken. De artilleriecommandant ziet dan enkele kanonnen, enkele bewegingen op het land, waarover hij letterlijk onmogelijk iets kan veronderstellen. 'D...', zei de generaal trots, die tegen zijn aide de camp, zijn vertrouwenspersoon, sprak, 'zijn dat onze kanonnen?'
147	'Ja, generaal'. 'En ons artilleriepark?' 'Daar, vier stappen verderop'. 'En onze gloeiende kogels?' 'In de naburige forten, waar twee compagnieën sinds vanochtend de kogels rood opstoken'. 'Maar hoe ver komen deze rode kanonskogels?' En hier raken de twee mannen in verlegenheid en ze vragen de artillerieofficier of hij, gelet op zijn kennis, niet een oplossing weet voor dit probleem. Laatstgenoemde, die in de verleiding zou zijn gekomen het hele voorval voor een grap aan te zien als de twee gesprekspartners er minder natuurlijk mee om waren gegaan (ze zaten immers minstens anderhalve mijl van het aan te vallen object), deed een beroep op alle terughoudendheid, overweging en ernst, die maar mogelijk was om hen ervan te overtuigen het eerst koud te proberen, voordat ze zich met gloeiendhete kogels gingen bezighouden, om zeker te zijn van de reikwijdte. Het kostte hen veel moeite om succes te boeken en dan nog alleen maar, omdat hij maar al te graag de vakterm "coup d'épreuve" gebruikte. Dat maakte indruk op velen en bracht hen terug bij zijn standpunt. Dus dit proefschot werd afgevuurd; maar hij bereikte niet eens een derde van de afstand en de generaal en zijn adjudant gingen tekeer tegen de Marseillais en de aristocraten, die ongetwijfeld

	met kwade bedoelingen het kruut hadden bedorven. De volksvertegenwoordiger kwam er echter te paard bij. Het was Gasparin, een verstandig man, die had gediend. Napoleon, die vanaf dat moment alle omstandigheden in ogenschouw nam en moedig zijn partij koos, richtte zich plotseling zes voet omhoog, riep de vertegenwoordiger en sommeerde hem om hem de absolute leiding over zijn werk te geven, toonde zonder terughoudendheid de ongelooflijke onwetendheid over alles om hem heen aan en nam vanaf dat moment de leiding over het beleg, waar hij vanaf dat moment als meester het bevel voerde. Cartaux was zo bekrompen dat het onmogelijk was hem duidelijk te maken dat, om Toulon gemakkelijker te bereiken, men de stad bij de uitgang van de haven moest aanvallen en aangezien de artilleriecommandant wel eens had gezegd, bij het aanwijzen van deze uitgang op de kaart, dat dit de plaats was waar Toulon lag, vermoedde Cartaux dat hij niet zo goed was in geografie en toen uiteindelijk, ondanks zijn verzet, de autoriteit van de vertegenwoordigers tot deze verre aanval had besloten, was deze generaal niet zonder wantrouwen. Hij vermoedde enig
148	verraad, hij merkte vaak met bezorgdheid op dat Toulon niet aan deze kant lag, Op een dag wilde Cartaux de commandant dwingen een batterij te plaatsen met de rug een huis, dat geen enkele terugtocht toeliet, een andere keer, toen hij terugkwam van zijn ochtendwandeling, riep hij dezelfde commandant erbij om hem te vertellen, dat hij zojuist een positie had ontdekt van waaruit een batterij van zes of twaalf kanonnen binnen enkele dagen Toulon onfeilbaar zou kunnen veroveren. Het was een kleine heuvel waaruit men tegelijkertijd drie of vier forten en verschillende delen van de stad kon aanvallen. Hij werd boos over de weigering van de artilleriecommandant, die erop wees dat de batterij verslagen zou worden als deze alle punten zou verslaan, dat de twaalf stukken honderdvijftig waard zouden zijn, dat een simpele aftrekking voldoende zou moeten zijn om hem bewust te maken van zijn achterstand. De commandant van de genie werd opgeroepen voor overleg. Omdat hij aanvankelijk de mening van de commandant van de artillerie deelde, zei Cartaux dat er geen mogelijkheid was om iets uit deze geleerde groepen te krijgen, omdat ze allemaal hand in hand liepen. Om te voorkomen dat er steeds weer moeilijkheden zouden ontstaan, besloot de vertegenwoordiger, dat Cartaux zijn aanvalsplan breed bekend zou maken aan de artilleriecommandant, die de uitvoering volgens de regels van zijn dienst zou uitvoeren. Dit was het gedenkwaardige plan van Cartaux: <i>De artilleriegeneraal zal Toulon drie dagen lang bombarderen. Aan het eind daarvan zal ik de stad in drie colonnes aanvallen en innemen.</i> Maar in Parijs vond de commissie voor ingenieurs deze snelle maatregel veel vrolijker dan academisch en dat was de reden dat Cartaux werd teruggeroepen. Ook ontbrak het niet aan projecten, aangezien de herovering van Toulon mede mogelijk werd gemaakt door volksverenigingen. ze waren overal talrijk. Napoleon zegt dat hij er tijdens het beleg zeshonderd ontving. In ieder geval was het aan de vertegenwoordiger Gasparin te danken dat Napoleon zijn plan, dat Toulon de overwinning bezorgde over de bezwaren van de commissies van de Conventie, had verdiend. Hij behield er een dankbare herinnering aan: het was Gasparin, zei hij, die zijn carrière had geopend.

	1. Ook heeft de keizer in zijn testament een gedenkteken opgericht voor de vertegenwoordiger Garparin, vanwege de speciale bescherming die hij van hem had ontvangen. Hij eerde de directeur van zijn artillerieschool met zo'n herinnering,	generaal Duteil, evenals zijn opperbevelhebber in Toulon, Dugommier, voor de belangstelling en vriendelijkheid, die hij van hen had ondervonden.
149	In alle geschillen die Cartaux met de artilleriecommandant had en die meestal in het bijzijn van zijn vrouw plaatsvonden, koos deze laatste stevast de kant van de artillerieofficier en zei naïef tegen haar man: 'Maar laat deze jongeman doen wat hij wil, hij weet meer dan jij, hij vraagt je niets, besef je dat dan niet? De eer behoort jij toe.' Deze vrouw had een groot gezond verstand. Toen ze terugkwamen in Parijs na de terugroeping van haar echtgenoot gaven de jakobijnen van Marseille het in ongenade gevallen echtpaar een schitterend feest. Tijdens de maaltijd werd er over de artilleriecommandant gesproken, die de hemel in werd geprezen: 'Vertrouw hem niet', zei ze, 'deze jongeman is te vernuftig om lang een sansculotte te blijven.' Waarop de generaal ernstig en met stentorstem uitriep: 'Vrouwe Cartaux, wij zijn dus beesten, wij! Nee, dat zeg ik niet, mijn vriend; maar... kijk, hij is niet jouw type, dat moet ik je vertellen.' Op een dag zagen ze op het hoofdkantoor een prachtigrijtuig aankomen op weg naar Parijs, er volgde een tweede, derde, tiende, vijftiende, enz. Laten we in deze tijden van republikeinse eenvoud eens kijken naar de verbazing en nieuwsgierigheid van ieder mens. de grootste koning zou niet met meer pracht en praal hebben gereisd. Dit alles was vereist in de hoofdstad, verschillende waren hofrijtuigen. Ongeveer zestig soldaten, in mooie uniformen, kwamen naar buiten en vroegen naar de opperbevelhebber. Ze marcheren naar hem toe met de waardigheid van ambassadeurs. "Burger-generaal," zegt de spreker van de muziekkapel, "we zijn net aangekomen uit Parijs, de patriotten zijn verontwaardigd over uw inactiviteit en traagheid. De aarde van de republiek is al lang geschonden, ze huivert dat ze nog niet gewroken is, ze vraagt zich af waarom Toulon nog niet is heroverd, waarom de Engelse vloot nog niet is verbrand.' In haar verontwaardiging deed ze een beroep op de dapperen: 'We hebben ons voorgesteld en nu branden we van ongeduld om aan zijn verwachting te voldoen. Wij zijn vrijwillige kanonniërs uit Parijs. Geef ons kanonnen, morgen trekken we tegen de vijand op.' De generaal, onthutst door deze escapade, wendde zich tot de artilleriecommandant, die in stilte beloofde hem de volgende dag van deze schurken te bevrijden. Ze werden overladen met lof en bij het aanbreken van de dag leidde de artilleriecommandant hen naar het strand en stelde hen een aantal kanonnen ter beschikking. Verbaasd dat ze zich van top tot teen blootstelden, vragen ze of er niet een schuilplek is iets verderop. Er wordt hen verteld dat het	
150	vroeger goed was, maar dat het nu niet meer in de mode is en dat patriottisme dat allemaal heeft weggevaagd. Maar tijdens deze uitleg kwam er een Engels fregat aanvaren en vuurde een salvo af, waarop alle dappere mannen op de vlucht sloegen. Toen klonk er in het kamp niets meer dan een gehuil, sommigen verdwenen, de rest verdween op bescheiden wijze in de achterhoede. Alles was toen wanorde en anarchie. 'De aansteller van de opperbevelhebber, die het geheim had ontdekt om ons buitengewoon te mishagen,' zei Napoleon, 'was	

	zeer goed op de hoogte en bestookte constant de artilleristen in hun parken en batterijen. We fantaseerden er graag over om ervan af te komen, we bespotten hem, we raakten opgewonden. Plotseling verscheen hij met zijn gebruikelijke zelfvertrouwen, snijdend, bevelend, speurend we antwoordden hem slecht, we zetten een val voor hem, we raakten in gevecht', de storm nam toe, de storm barstte los; van alle kanten schreeuwden mensen tegen de aristocraat, ze bedreigden hem met de lantaarn en mijn man met de speer, hij is sindsdien nooit meer teruggekomen.' De artilleriecommandant was overal en steeds. Zijn activiteit en karakter hadden een positieve invloed op de rest van het leger. Telkens wanneer de vijand een paar uitvallen probeerde, werden de belegeraars gedwongen tot snelle en onverwachte bewegingen, de leiders van de colonnes en detachementen hadden allemaal maar één woord: 'Ren naar de artilleriecommandant,' zeiden ze, 'vraag hem wat te doen. Hij kent de plaatsen beter dan wie ook.' En dat gebeurde zonder dat iemand erover klaagde. Bovendien spaarde hij zichzelf niet, hij liet meerdere paarden onder zich doden en kreeg een bajonetstoot in zijn linkerdijs van een Engelsman. ernstig letsel, waardoor hij voor enkele ogenblikken met amputatie bedreigd werd. Op een dag was hij bij een batterij aan het werk en daarbij was een van de laders omgekomen. Hij pakte de stamper en laadde zelf tien tot twaalf schoten. Een paar dagen later ontdekte hij dat hij bedekt was met een zeer kwaadaardige schurft, we onderzoeken waar die mogelijk opgelopen was. Muiron, zijn adjudant, ontdekte dat de dode schutter ermee besmet was. Het enthousiasme van de jeugd en de activiteit van de dienst zorgden ervoor dat de artilleriecommandant zich tevreden stelde met een gering salaris en de ziekte verdween; Maar het gif was nog maar net binnengedrongen, het tastte zijn gezondheid al lange tijd aan en kostte hem bijna het leven. Vandaar de magerheid, de nietige en zwakke staat, de ziekelijke gelaatskleur van de opperbevelhebber van het leger van Italië en het leger van Egypte. Het was pas veel later, bij de Tuilerieën, na talrijke blaren op de borst,
151	dat Corvisart hem volledig herstelde, toen begon ook de dikheid die we sindsdien kennen. Napoleon, die eerst alleen bevelhebber van de artillerie van Toulon was, had voor het einde van het beleg opperbevelhebber van de stad kunnen worden. Op de dag zelf van de aanval op Klein Gibraltair wilde generaal Dugommier, die de aanval al dagen had uitgesteld, deze opnieuw uitvoeren. Rond drie of vier uur 's middags lieten de afgevaardigden Napoleon komen. Ze waren ontevreden over Dugommier, vooral vanwege zijn nieuwe vertraging en wilden hem ontslaan. Ze boden het commando aan bij de artilleriecommandant. Deze weigerde echter en ging op zoek naar zijn generaal, die hij hoogachtte en liefhad. Hij vertelde hem wat er op het spel stond en overtuigde hem om aan te vallen. Rond acht of negen uur 's avonds, toen alles in beweging was, op het moment van de uitvoering, veranderden de zaken, de vertegenwoordigers verboden toen de aanval, maar Dugommier, nog steeds onder druk van de artilleriecommandant, hield vol, als het hem niet was gelukt, was hij verloren, zijn hoofd zou zijn gevallen. Dat was de gang van zaken en de rechtvaardigheid van die tijd. Het waren de aantekeningen, die de Parijse commissies in het artilleriekantoor vonden, over Napoleon, die ertoe leidden dat men hem als mogelijke winnaar van het beleg van Toulon beschouwde. We hebben zojuist gezien dat zodra hij daar

	verscheen, hij, ondanks zijn leeftijd en de lagere rang, daar aan de macht kwam. Dit was het natuurlijke resultaat van de overhand van kennis, activiteit en energie over de onwetendheid en verwarring van het moment. Hij was degene, die Toulon daadwerkelijk innam en toch wordt hij in de verslagen nauwelijks bij naam genoemd. Hij had deze stad, die in het leger nog niet in de aandacht was, al in handen, na de inname van Klein Gibraltar, dat voor hem altijd de sleutel en het eindpunt van de hele onderneming was geweest, zei hij tegen de oude Dugommier, die overmand werd door vermoeidheid: 'Ga rusten, we hebben net Toulon ingenomen, je kunt daar overmorgen slapen.' Toen Dugommier zag dat het echt was gelukt, toen hij begreep dat de jonge artilleriecommandant hem altijd van tevoren, op het juiste moment, had verteld wat er zou gebeuren, was er volkomen bewondering en enthousiasme van zijn kant. Hij kon niet ophouden over hem te praten. Het is zeer waar, zoals we in sommige fragmenten uit die tijd vinden, dat hij de Parijse commissies liet weten dat hij een jongeman bij zich had die veel aandacht verdiende, want welke kant hij ook koos, hij was ongetwijfeld voorbestemd om een grote rol te spelen. Dugommier, die naar het leger van de oostelijke Pyreneeën was gestuurd, wilde de jonge legercommandant bij zich
152	Hebben, maar hij kon het niet voor elkaar krijgen. Hij sprak er echter voortdurend over en sindsdien, toen ditzelfde leger, na de vrede met Spanje, als versterking naar Italië werd gestuurd, dat kort daarna Napoleon als opperbevelhebber kreeg, bevond dit laatste zich te midden van officieren, die na alles wat ze Dugommier hadden horen zeggen, niet ophielden hem te bewonderen. Wat Napoleon betreft, was zijn succes bij Toulon niet zo'n grote verrassing. Hij genoot ervan, zei hij, met grote voldoening, maar zonder zich erover te verbazen. Hetzelfde gebeurde in Saorgio, waar zijn operaties bewonderenswaardig waren: in enkele dagen voltooide hij wat twee jaar lang tevergeefs was geprobeerd. 'Vendémiaire en zelfs Montenotte,' zei de keizer, 'hebben me nog niet doen geloven dat ik een superieur man was, pas na Lodi drong het tot me door dat ik wel eens een beslissende speler op ons politieke toneel zou kunnen worden. 'Toen', vervolgde hij, 'werd de eerste vonk van hoge ambitie geboren.' Hij herinnerde zich echter dat Vendémiaire, die het leger van het binnenland aanvoerde, vanaf dat moment een campagneplan had opgesteld, dat eindigde met de pacificatie aan de kust van Simmering, die hij zelf kort daarna in Leoben uitvoerde. Mogelijk bevindt dit stuk zich nog in het archief van het kantoor. Wij weten hoe verschrikkelijk de tijden waren. De opstand was nog verder toegenomen onder de muren van Toulon door de samenscholing van meer dan tweehonderd afgevaardigden van naburige volksverenigingen, die zich daarheen hadden gehaast en de meest afschuwelijke maatregelen hadden genomen. Zij zijn degenen, die beschuldigd moeten worden van de bloedige excessen, waarover alle militairen destijds klaagden. Toen Napoleon een belangrijk persoon was geworden, probeerde men de lasterlijke opmerkingen op hem te richten: 'Het zou vernederend zijn om daarop te reageren,' zei de keizer. Integendeel, het overwicht, dat hij door zijn diensten in het leger, in de haven en in het arsenaal van Toulon had verworven, kwam hem enige tijd later ten goede aan het redden van ongelukkige emigranten, waaronder de familie Chabillant, emigranten, die door de storm of door de kansen van de oorlog op het Franse strand waren geworpen. Ze wilden hen ter dood brengen, omdat de wet streng was tegen elke emigrant, die in Frankrijk terugkeerde. Zij voerden tevergeefs aan, ter verdediging, dat zij daar per ongeluk

	waren gekomen, tegen hun wil en dat zij als gunst, vroegen om te mogen terugkeren. Ze zouden zijn omgekomen als de generaal van de artillerie, op eigen risico en gevaar, hen niet had durven redden door hen te voorzien van	
153	vloten of een overdekte boot, die hij naar buiten stuurde onder het voorwendsel dat het om voorwerpen ging, die verband hielden met zijn departement. Later, tijdens zijn regering, waren deze mensen zo vriendelijk om hun dankbaarheid tegen hem te uiten en hem te vertellen, dat ze het bevel dat hun leven had gered, zorgvuldig bewaarden. (1) Zodra Napoleon zich aan het hoofd van de artillerie in Toulon bevond, maakte hij van de omstandigheden gebruik om een groot aantal van zijn kameraden, die aanvankelijk door hun afkomst of politieke opvattingen waren weggehouden, weer in dienst te nemen. Hij gaf kolonel Gassendi de leiding over het arsenaal in Marseille, wij kennen zijn koppigheid en strengheid. Ze brachten hem vaak in gevaar en meer dan eens kostte het Napoleon al zijn snelheid en zorgvuldigheid om hem te redden van de woede van de opstandelingen. Napoleon zelf werd ook meer dan eens bedreigd door revolutionaire beulen. Bij elke nieuwe batterij, die hij oprichtte, verzochten de talrijke delegaties van patriotten, die zich in het kamp bevonden hem om de eer hun naam te mogen noemen. Napoleon benoemde een van de Patriotes du Midi, wat voldoende was om hem aan te klagen en van federalisme te beschuldigen. Als dat minder nodig was geweest, zou hij zijn gearresteerd, dat wil zeggen, zijn verdwenen. Bovendien ontbreken er uitdrukkingen die de waanzin en de gruwelen van die tijd kunnen beschrijven: de keizer vertelde ons bijvoorbeeld dat hij, tijdens de inrichting van de kusten van Marseille, getuige was geweest van de vreselijke veroordeling van de koopman Hugues, vierentachtig jaar oud, doof en bijna blind. Desondanks werd hij door zijn wrede beulen beschuldigd en schuldig bevonden aan samenzwering: zijn werkelijke misdaad was dat hij achttien miljoen dollar rijk was, hijzelf gaf er een glimp van in de rechtbank en bood aan ze te geven op voorwaarde dat hij vijfhonderdduizend frank overhield, waarvan hij, zo zei hij, niet lang zou kunnen genieten. Het had geen zin, zijn hoofd werd eraf gehakt. ‘Werkelijk, bij zo’n schouwspel,’ zei de keizer, ‘dacht ik dat ik aan het einde van de wereld was!’ Een uitdrukking die hem vertrouwd is voor walgelijke, onvoorstelbare, afschuwelijke dingen, de daders van deze wrede daden waren de vertegenwoordigers van het volk.	
	1. Dit feit, geverifieerd door de mensen die het onderwerp van de zaak waren, bleek niet alleen uiterst nauwkeurig te zijn, maar leverde ook details op.	Het is zo ontroerend dat Napoleon ze lijkt te zijn vergeten, hij heeft ze in zijn gesprekken verwaarloosd.
154	De keizer deed Robespierre recht door te zeggen dat hij lange brieven van hem aan zijn broer, Robespierre de Jongere, had gezien, die destijds vertegenwoordiger was in het leger van het Zuiden waar hij vocht. Hij verwierp deze excessen met klem en zei dat ze de revolutie ontteren en haar zouden doden. Bij het beleg van Toulon verbond Napoleon een aantal personen aan zich, waarover later veel werd gesproken. Hij viel op in de nieuwste gelederen van de artillerie, een jonge officier, die hij aanvankelijk met grote moeite kon opleiden, maar van wie hij sindsdien de grootste diensten heeft ontvangen: het was Duroc, die onder een nogal saai uiterlijk de meest solide en nuttige kwaliteiten bezat. Hij	

	hield van de Keizer om wie hij was, was toegewijd aan het goede en wist de waarheid te spreken als het erop aankwam. Later werd hij hertog van Frioul en grootmaarschalk. Hij had het paleis op een bewonderenswaardige toestand en in de meest perfecte orde gebracht. Bij zijn dood was de keizer ervan overtuigd dat hij een onherstelbaar verlies had geleden. En veel mensen dachten er net zo over. De keizer vertelde mij dat alleen Duroc zijn vertrouwelijke omgang en volledige vertrouwen had. Toen Napoleon bij zijn aankomst in Toulon opdracht gaf om een van de eerste batterijen te bouwen tegen de Engelsen, vroeg hij ter plekke om een sergeant of een korporaal, die kon schrijven. Iemand stapte uit de gelederen en schreef wat hij dicteerde op zijn schouder. De brief was nauwelijks af, toen een kanonskogel deze met aarde bedolf. ‘Nou,’ zei de ijdele krabbelaar, ik heb geen zand nodig.’ Deze grap, de kalmte waarmee ze werd verteld, boeide Napoleons aandacht en maakte de sergeant rijk, het was Junot, de latere hertog van Abrantès, kolonel-generaal der huzaren, bevelhebber in Portugal, gouverneur-generaal in Illyrië, die toen tekenen van dementie vertoonde, die alleen maar verergerden, toen hij naar Frankrijk terugkeerde. Tijdens die periode verminkte hij zichzelf op afschuwelijke wijze en stierf al snel, ten prooi aan excessen, die zijn gezondheid en verstand hadden aangetast. Napoleon was generaal van de artillerie geworden en had het bevel over dit wapen in het leger van Italië. Hij bracht daar de superioriteit en invloed, die hij zo snel vóór Toulon had verworven, mee. Dit ging echter niet zonder obstakels en zelfs niet zonder gevaren. Hij werd in Nice even gearresteerd door afgevaardigde Laporte, voor wie hij weigerde te buigen. Een andere vertegenwoordiger verbood hem in een andere omstandigheid, omdat hij hem niet de beschikking wilde geven over al zijn artilleriepaarden, om de post te bemannen. Uiteindelijk geeft een decreet, dat niet is uitgevoerd, hem het mandaat aan het adres van de Conventie,
155	omdat hij een aantal militaire maatregelen had voorgesteld met betrekking tot de vestingwerken van Marseille. In dit leger van Nice of Italië inspireerde hij de vertegenwoordiger Robespierre de Jongere enorm, aan wie hij kwaliteiten toedichtte, die sterk verschilden van die van zijn broer, die hij nooit eerder had gezien. Deze jonge Robespierre, die nog voor de 9e Thermidor door zijn broer naar Parijs werd teruggeroepen, deed er alles aan om Napoleon ervan te overtuigen hem te volgen. ‘Als ik niet zo onverzettelijk had geweigerd,’ merkte hij op, ‘wie weet waar een eerste stap me dan had gebracht en welke andere bestemmingen me dan te wachten stonden?’ Er was ook nog een andere, tamelijk onbeduidende vertegenwoordiger in het leger van Nice. Zijn vrouw, buitengewoon knap en heel vriendelijk, deelde zijn missie en leidde hem soms, ze kwam uit Versailles. Voor de artilleriegeneraal was het huishouden van het grootste belang. Hij was er helemaal weg van en behandelde het op alle mogelijke manieren zo goed mogelijk. ‘Dat was een enorm voordeel’, merkte Napoleon op, ‘omdat, in die tijd waarin wetten ontbraken of geïmproviseerd werden een vertegenwoordiger van het volk een echte macht was. Hij was een van degenen, die er binnen de Conventie het meest aan bijdroegen dat mensen naar Napoleon keken tijdens de Vendémiaire-crisis; hetgeen slechts een

	natuurlijk gevolg was van de diepe indruk die het karakter en de capaciteiten van de jonge generaal op hem hadden achtergelaten. De keizer vertelde dat hij, nadat hij soeverein was geworden, op een dag de schone vertegenwoordigster van Nice weer zag, een oude en lieve kennis. Ze was erg veranderd, nauwelijks herkenbaar, weduwe en vervallen tot extreme armoede. De keizer deed graag wat zij vroeg. Hij zei dat hij al zijn dromen had bereikt en zelfs meer. Hoewel ze in Versailles woonde, duurde het nog vele jaren voordat ze hem kon bereiken. Brieven, petities, verzoeken van welke aard dan ook, het was allemaal nutteloos, zozeer zelfs, zei de Keizer, dat het moeilijk is de vorst te bereiken, zelfs als hij het niet weigert. Toch was hij het, die het op een dag, terwijl hij op jacht was in Versailles, dat toevallig ter sprake bracht en Berthier, uit dezelfde stad, een jeugdvriend van deze dame, die tot dan toe nooit de moeite had genomen over haar te spreken, laat staan over haar verleidingen, was de volgende dag haar aanstelster. 'Maar hoe komt het dat je onze gedeelde kennis in het leger van Nice niet hebt gebruikt om mij te spreken te krijgen?' vroeg de keizer haar. 'Er zijn er meerdere die echte karakters zijn en die voortdurend contact met mij
156	hebben.' 'Helaas! Sire', antwoordde ze, 'we kenden elkaar niet meer toen we volwassen waren en ik werd ongelukkig.' De keizer, die op een dag tot in de kleinste details over deze oude kennis met me sprak, zei tegen me: 'Ik was toen nog erg jong, ik was blij en trots op mijn kleine succesje, dus probeerde ik het met alle mogelijke zorg te eren en je zult zien wat machtsmisbruik kan zijn, waar het lot van mensen van afhangt, want ik ben niet slechter dan wie dan ook.' Op een dag, toen ik haar als verkenningscommandant als hoofd van de artillerie door onze stellingen leidde, in de buurt van de Col de Tende, kwam het plotseling bij me op om haar het schouwspel van een kleine oorlog te geven en ik gaf bevel tot een aanval op de voorposten. We waren weliswaar overwinnaars, maar het kon natuurlijk geen resultaat opleveren, de aanval was pure fantasie en toch bleven er enkele mannen achter. Dus later, wanneer de herinnering me weer te binnen schoot, maakte ik mezelf grote verwijten. De gebeurtenissen van Thermidor zorgden voor een verandering in de commissies van de Conventie. Aubry, een voormalige kapitein van de artillerie, kreeg de leiding over de oorlogscommissie en schetste een nieuw beeld van het leger. Hij vergat zichzelf daarbij niet, hij werd generaal van de artillerie en bevoordeelde enkele van zijn vroegere kameraden, ten nadele van de rest van het korps, dat hij opnieuw vormde. Napoleon, die amper vijftwintig jaar oud was, werd generaal van de infanterie en werd aangewezen om te dienen in de Vendée. Deze omstandigheid bracht hem ertoe het leger van Italië te verlaten om vurig te protesteren tegen deze verandering, die hem absoluut niet beviel. Omdat hij vond dat Aubry onbuigzaam was en geïrriteerd raakte door zijn terechte eisen, nam hij ontslag. Uit het verslag van de Italiaanse veldtochten blijkt dat hij tijdens de mislukking van Kellermann, vrijwel onmiddellijk werd ingezet bij het comité voor militaire operaties, waar de legerbewegingen en slechte campagneplannen werden voorbereid, daar begon hij op de 13 Vendémiaire. De klachten bij Aubry waren een waar tafereel, hij hield vol, omdat hij de feiten bij zich had. Aubry bleef maar volhouden, want hij had de macht, hij vertelde

	Napoleon, dat hij te jong was en dat hij de ouderen voor moest laten. Napoleon antwoordde dat men snel oud wordt op het slagveld en dat hij daar vandaan kwam.
157	Aubry had nog nooit vuur gezien, de teksten waren zeer heftig. Ik vertelde de keizer dat ik, toen ik van emigratie terugkwam, lange tijd in de rue Saint-Florentin verbleef, de salon waar dit tafereel zich had afgespeeld. Ik had het daar meer dan duizend keer horen vertellen en hoewel het door vijandelijke monden werd overgebracht, had iedereen toch grote belangstelling om de details te leren kennen en zich het deel van de woonkamer voor te stellen, het patroon van de parketvloer waar het moet zijn geweest om zo'n gebaar te maken en zo'n woord uit te spreken. In het verslag van de beroemde dag van 13 Vendémiaire, die van zo'n groot belang was voor het lot van de revolutie en voor Napoleon, lezen we dat hij enige tijd aarzelde om de verdediging van de Conventie op zich te nemen. De nacht na deze dag meldde Napoleon zich bij het Comité van Veertig, dat permanent in de Tuilerieën gestationeerd was. Hij moest mortieren en munitie uit Meudon halen, de voorzichtigheid van de president (Cambacérès) was zodanig dat hij, ondanks de gevaren, die de dag kenmerkten, het bevel nooit wilde ondertekenen, maar alleen en als tegemoetkoming verzocht hij deze wapens ter beschikking te stellen van de generaal. Tijdens zijn heerschappij over Parijs, die volgde op de dag van de 13e Vendémiaire, moest Napoleon vooral vechten tegen een grote hongersnood, wat aanleiding gaf tot verschillende populaire taferelen. Op een dag, toen de distributie mislukte en er zich een grote menigte voor de deur van de bakkers had verzameld, kwam Napoleon met een deel van zijn staf langs om de openbare orde te handhaven. Een groot deel van de bevolking, vooral vrouwen, omringden hem, drongen op hem aan en eisten luid om brood. De menigte wordt groter, de dreiging neemt toe en de situatie wordt steeds nijpender. Een monsterlijk dikke en mollige vrouw valt vooral op door haar gebaren en haar woorden. 'Al dat stelletje schouderoptrekkers', schreeuwt ze, terwijl ze de groep officieren toespreekt, 'ze maken ons belachelijk. Zolang ze maar eten en dik worden, kan het ze niet schelen of arme mensen van honger sterven.' Napoleon roept haar toe: 'Schoonheid, kijk mij eens aandachtig aan,
158	mij eens aandachtig aan, wie van ons twee is de dikste? Napoleon was in die tijd heel mager, 'ik was een echt perkament,' zei hij. Een algemeen gelach ontwapent het volk en de generale staf zet zijn tocht voort. In de memoires over de Italiaanse veldtocht zullen we zien hoe Napoleon Madame de Beauharnais leerde kennen en hoe zijn huwelijk, dat zo onjuist wordt beschreven in de verslagen uit die tijd, tot stand kwam. Zodra hij haar ontmoette, bracht hij vrijwel elke avond bij haar door, het was de aangenaamste bijeenkomst van heel Parijs. Wanneer het gewone volk zich terugtrok, bleven meestal dhr. de Montesquiou, de vader van de Grootkamerheer, de hertog van Nivernais, die zo bekend was om zijn bevalligheid en nog enkele anderen over. Ze keken of de deuren goed gesloten waren en dachten bij zichzelf: laten we het over het oude hof hebben, laten we een rondleiding door Versailles doen.

	De armoede in de schatkist en het gebrek aan contant geld waren zo groot in de republiek, dat toen generaal Bonaparte naar het leger van Italië vertrok, hij en het Directoire met al haar inspanningen slechts tweeduizend louis konden opbrengen, die hij in zijn rijtuig meenam. Hiermee wilde hij Italië veroveren en oprukken naar een wereldrijk. En hier is een merkwaardig detail: er moet een dagorder zijn ondertekend door Berthier, waarin staat dat de opperbevelhebber bij zijn aankomst in het hoofdkwartier in Nice een bedrag van vier louis in contanten laat uitdelen aan de generaals om hen te helpen de campagne te beginnen en dat was een groot bedrag, lange tijd wist niemand iets van contant geld. Deze eenvoudige agenda schetst de omstandigheden van die tijd met meer kracht en waarheidsgetrouwheid dan een groot boek ooit zou kunnen doen. Zodra Napoleon voor het leger van Italië verschijnt, zien we meteen de man die is gemaakt om anderen aan te voeren. Vanaf dat moment vult hij het grote toneel van de wereld, hij bezet heel Europa, hij is een meteor, die aan het firmament verschijnt. Vanaf dat moment concentreert hij alle ogen, alle gedachten, stelt alle conversaties samen. Vanaf dit moment zijn alle publicatiebladen, alle werken, alle monumenten voor hem.		
159	We vinden zijn naam op elke pagina, op elke regel, in elke mond, overal. (1) De verschijning ervan was een ware revolutie op het gebied van moraal, manieren, gedrag en taal. Decrès vertelde mij vaak dat hij in Toulon hoorde, dat Napoleon was benoemd tot bevelhebber van het leger van Italië. Hij kende hem goed in Parijs en was erg vertrouwd met hem. ‘Dus, zodra we vernemen, zei hij, ‘dat de nieuwe generaal de stad gaat doorkruisen, bied ik me onmiddellijk aan alle kameraden aan om hen voor te stellen, waarbij ik optimaal gebruik maak van mijn connecties. Ik ren vol enthousiasme en vreugde, de deur gaat open, ik sta op het punt naar binnen te stormen, maar zijn houding, zijn blik, zijn stemgeluid, genoeg om me tegen te houden. Toch was er niets beledigends aan hem, maar dat was genoeg, vanaf dat moment kwam ik nooit meer in de verleiding om de afstand, die me was opgelegd te overbruggen. Een ander kenmerkend teken van Napoleons leiderschap is de vaardigheid, energie en zuiverheid van zijn bestuur, zijn voortdurende haat tegen verspilling, zijn absolute minachting voor zijn eigen belangen. ‘Ik kwam terug van de Italiaanse veldtocht,’ vertelde hij ons op een dag, ‘zonder driehonderdduizend frank van mezelf, ik had gemakkelijk tien of twaalf miljoen kunnen meenemen, ze zouden van mij zijn geweest. Ik ben nooit verantwoording schuldig geweest, er is nooit om gevraagd. Ik verwachtte bij mijn terugkeer een grote nationale beloning, er werd onder het publiek gesproken over de schenking van Chambord, ik had dit soort fortuin graag gewild, maar het Directoire liet de zaak afweten. Ik had echter minstens vijftig miljoen naar Frankrijk gestuurd voor staatsdienst. Dit is de eerste keer in de moderne geschiedenis, dat een leger in de behoeften van het vaderland heeft voorzien in plaats van het tot last te zijn.’ <table border="1"> <tr> <td> 1. CHRONOLOGISCH OVERZICHT. De keizer werd geboren op 15 augustus 1769, Ging in 1779 naar de Brienne-school. </td><td> Opperbevelhebber van het Binnenlandse Leger, 25 oktober 1795. Generaal-generaal van het leger van Italië, 23 februari 1796. </td></tr> </table>	1. CHRONOLOGISCH OVERZICHT. De keizer werd geboren op 15 augustus 1769, Ging in 1779 naar de Brienne-school.	Opperbevelhebber van het Binnenlandse Leger, 25 oktober 1795. Generaal-generaal van het leger van Italië, 23 februari 1796.
1. CHRONOLOGISCH OVERZICHT. De keizer werd geboren op 15 augustus 1769, Ging in 1779 naar de Brienne-school.	Opperbevelhebber van het Binnenlandse Leger, 25 oktober 1795. Generaal-generaal van het leger van Italië, 23 februari 1796.		

	In 1784 verhuisd naar Parijs. Luitenant in het 1e Artillerieregiment van La Fère, 1 september 1787. Kapitein, 6 februari 1792. Bataljonscommandant, 19 oktober 1793. Brigadegeneraal, 6 februari 1794. Generaal-majoor, 16 oktober 1795.	Eerste consul, 13 december 1799. Consul voor het leven, 2 augustus 1802. Keizer, 18 mei 1801, Gekroond op 2 december 1804. Eerste troonsafstand, in Fontainebleau, 11 april 1814. Neemt de leiding over op 20 maart 1815. Tweede troonsafstand aan het Élysée, 21 juni 1815.
160	Toen Napoleon met de hertog van Modena onderhandelde, kwam Salicetti, de regeringscommissaris bij het leger, met wie hij tot dan toe op slechte voet had geleefd, hem in zijn studeerkamer opzoeken. ‘Commander d’Este,’ zei hij, ‘broer van de hertog, is hier met vier miljoen aan goudstukken in vier kisten. Hij komt, namens zijn broer, om u te vragen deze te aanvaarden en ik kom om u te adviseren. Ik kom uit uw land, ik ken uw familie zaken. Het Directoire en de wetgevende macht zullen uw diensten nooit erkennen. Dit is van u, aanvaard het zonder scrupules en zonder publiciteit. De bijdrage van de hertog zal dienovereenkomstig worden verminderd en hij zal zeer verheugd zijn dat hij een beschermer heeft verworven. ‘Dank u,’ antwoordde Napoleon koud, ‘voor dat bedrag stel ik mij niet ter beschikking van de hertog van Modena. Ik wil vrij blijven.’ Een hoofdadministrateur van ditzelfde leger herhaalde vaak, dat hij had gezien dat Napoleon op dezelfde manier het aanbod van zeven miljoen in goud, gedaan door de regering van Venetië om haar ondergang af te wenden, aan geboden en op dezelfde manier weigerde. De keizer lachte om de verhevenheid van deze financier, voor wie de weigering van de generaal onmogelijk leek, moeilijker, belangrijker dan het winnen van veldslagen. De keizer bleef met een zekere zelfvoldaanheid bij deze details van onbaatzuchtigheid stilstaan, maar kwam tot de conclusie, dat hij het bij het verkeerde eind had gehad en dat het hem aan vooruitziendheid had ontbroken of hij er nu aan had gedacht om zichzelf aan het hoofd van een partij te stellen en mannen op te hitsen, of hij slechts een eenvoudig individu in de menigte wilde blijven, want bij zijn terugkeer, zo zei hij, was hij bijna in armoede achtergelaten en hij had een echte armoede kunnen hebben, toen de laatste van zijn generaals of bestuurders grote fortuinen meebrachten. Maar hij voegde eraan toe: ‘Als mijn administrateur had gezien, dat ik het aanbod had geaccepteerd, wat zou hij dan niet hebben gedaan? Mijn weigering bevatte het.’ ‘Toen ik als consul aan het hoofd van de zaken stond, waren mijn eigen onbaatzuchtigheid en al mijn strengheid de enigen, die de moraal van het bestuur konden veranderen en het afschuwelijke schouwspel van bestuurlijke verloedering konden voorkomen. Ik had grote moeite om de neigingen van de hoogste staatslieden, die sindsdien in mijn omgeving streng en onberispelijk zijn gebleken, te overwinnen. Ik moest ze vaak bang maken. Hoe vaak heb ik tijdens mijn	

	overleggen niet moeten herhalen, dat als ik mijn eigen broer schuldig zou vinden, ik niet zou aarzelen hem te verjagen.'		
161	Nooit eerder was er op aarde zoveel welvaart en tegelijkertijd zo weinig. Napoleon had, zo zegt hij, zo'n vierhonderd miljoen aan contanten in de Tuilerieën. Zijn extra bezit bedroeg meer dan zevenhonderd miljoen. Hij zei dat hij meer dan vijfhonderd miljoen aan subsidies aan het leger had verstrekt. Het opmerkelijke is, dat de man die zoveel schatten uitdeelde, nooit specifieke bezittingen had. Hij had in het Musée waardevolle voorwerpen verzameld, waarvan de waarde niet kon worden geschat, maar een schilderij, een zeldzaamheid, had hij nooit in zijn bezit. Bij zijn terugkeer uit Italië en vertrek naar Egypte, verwierf hij Malmaison. Hij stopte er bijna zijn hele bezit in. Hij kocht het op naam van zijn vrouw, die ouder was dan hij, als zij hem zou overleven, zou zij misschien met lege handen achterblijven. Het is, zo zei hij zelf, dat hij nooit de smaak of het gevoel van eigendom had gehad, dat had hij niet en ook nooit gedacht dat hij het zou hebben. 'Als ik vandaag iets heb,' (1) vervolgde hij, 'dan hangt het ervan af hoe er van een afstand mee is omgegaan sinds mijn vertrek. <table border="1"> <tr> <td> 1. De borg bij het huis Laffitte. Nu de keizer voor de tweede keer afstand van de troon had gedaan, kwam iemand die van hem hield om wie hij was en die zijn onvoorzichtigheid kende, hem te hulp om te informeren of er maatregelen waren genomen voor zijn toekomst. Niemand had daaraan gedacht en Napoleon bleef volkomen zonder iets. Om dit te verhelpen, moesten veel mensen zich er volledig voor inspannen en op die manier slaagden ze erin de vier of vijf miljoen bijeen te krijgen, waarover de heer Laffitte de bewaarder was. Toen hij Malmaison verliet, was de zorg van Napoleons echte vrienden niet minder nuttig voor hem. Iemand die zichzelf definieert door de wanorde en verwarring, die onlosmakelijk met onze situatie verbonden is, wilde voor zichzelf nagaan of in alles was voorzien. Hoe verbaasd waren ze toen ze vernamen dat de koets, beladen met toekomstige goederen, vergeten onder een afdak in Malmaison zelf was gebleven en toen ze dit probeerden te </td><td> was de sleutel er niet. Het zoeken kostte veel tijd, het vertrek werd er door vertraagd. De heer Laffitte was echter toegesnel om de keizer een ontvangstbewijs voor het bedrag te overhandigen, maar Napoleon wilde dat niet, hij zei tegen hem: 'Ik ken u, meneer Laffitte, ik weet dat u niet van mijn regering hield, maar ik houd u voor een eerlijk mens.' Toen Lodewijk XVIII naar Gent vertrok, moest hij hem eveneens een aanzienlijk bedrag betalen. Bij de aankomst van Napoleon op 20 maart werd dhr. Laffitte door de keizer ontboden en ondervraagd over deze storting, die hij niet ontkende. En aangezien hij de vrees uitsprak dat er in de vragen, die hem zojuist waren gesteld, een verwijt verborgen lag. De keizer verspreidde: dit geld was persoonlijk eigendom en huishoudelijke zaken zijn geen politiek. </td></tr> </table>	1. De borg bij het huis Laffitte. Nu de keizer voor de tweede keer afstand van de troon had gedaan, kwam iemand die van hem hield om wie hij was en die zijn onvoorzichtigheid kende, hem te hulp om te informeren of er maatregelen waren genomen voor zijn toekomst. Niemand had daaraan gedacht en Napoleon bleef volkomen zonder iets. Om dit te verhelpen, moesten veel mensen zich er volledig voor inspannen en op die manier slaagden ze erin de vier of vijf miljoen bijeen te krijgen, waarover de heer Laffitte de bewaarder was. Toen hij Malmaison verliet, was de zorg van Napoleons echte vrienden niet minder nuttig voor hem. Iemand die zichzelf definieert door de wanorde en verwarring, die onlosmakelijk met onze situatie verbonden is, wilde voor zichzelf nagaan of in alles was voorzien. Hoe verbaasd waren ze toen ze vernamen dat de koets, beladen met toekomstige goederen, vergeten onder een afdak in Malmaison zelf was gebleven en toen ze dit probeerden te	was de sleutel er niet. Het zoeken kostte veel tijd, het vertrek werd er door vertraagd. De heer Laffitte was echter toegesnel om de keizer een ontvangstbewijs voor het bedrag te overhandigen, maar Napoleon wilde dat niet, hij zei tegen hem: 'Ik ken u, meneer Laffitte, ik weet dat u niet van mijn regering hield, maar ik houd u voor een eerlijk mens.' Toen Lodewijk XVIII naar Gent vertrok, moest hij hem eveneens een aanzienlijk bedrag betalen. Bij de aankomst van Napoleon op 20 maart werd dhr. Laffitte door de keizer ontboden en ondervraagd over deze storting, die hij niet ontkende. En aangezien hij de vrees uitsprak dat er in de vragen, die hem zojuist waren gesteld, een verwijt verborgen lag. De keizer verspreidde: dit geld was persoonlijk eigendom en huishoudelijke zaken zijn geen politiek.
1. De borg bij het huis Laffitte. Nu de keizer voor de tweede keer afstand van de troon had gedaan, kwam iemand die van hem hield om wie hij was en die zijn onvoorzichtigheid kende, hem te hulp om te informeren of er maatregelen waren genomen voor zijn toekomst. Niemand had daaraan gedacht en Napoleon bleef volkomen zonder iets. Om dit te verhelpen, moesten veel mensen zich er volledig voor inspannen en op die manier slaagden ze erin de vier of vijf miljoen bijeen te krijgen, waarover de heer Laffitte de bewaarder was. Toen hij Malmaison verliet, was de zorg van Napoleons echte vrienden niet minder nuttig voor hem. Iemand die zichzelf definieert door de wanorde en verwarring, die onlosmakelijk met onze situatie verbonden is, wilde voor zichzelf nagaan of in alles was voorzien. Hoe verbaasd waren ze toen ze vernamen dat de koets, beladen met toekomstige goederen, vergeten onder een afdak in Malmaison zelf was gebleven en toen ze dit probeerden te	was de sleutel er niet. Het zoeken kostte veel tijd, het vertrek werd er door vertraagd. De heer Laffitte was echter toegesnel om de keizer een ontvangstbewijs voor het bedrag te overhandigen, maar Napoleon wilde dat niet, hij zei tegen hem: 'Ik ken u, meneer Laffitte, ik weet dat u niet van mijn regering hield, maar ik houd u voor een eerlijk mens.' Toen Lodewijk XVIII naar Gent vertrok, moest hij hem eveneens een aanzienlijk bedrag betalen. Bij de aankomst van Napoleon op 20 maart werd dhr. Laffitte door de keizer ontboden en ondervraagd over deze storting, die hij niet ontkende. En aangezien hij de vrees uitsprak dat er in de vragen, die hem zojuist waren gesteld, een verwijt verborgen lag. De keizer verspreidde: dit geld was persoonlijk eigendom en huishoudelijke zaken zijn geen politiek.		
162	Het zou door het lemmet van een mes zijn gekomen dat ik niets ter wereld had. Bovendien heeft iedereen zo zijn eigen ideeën: ik had een voorkeur voor funderingen, niet voor vastgoed. Mijn bezittingen genoten glorie en roem: de Simplon voor het volk en het Louvre voor buitenlanders, ze waren voor mij meer eigendom dan privédomeinen. Ik kocht diamanten bij de kroon. Ik herstelde de paleizen van de vorst, ik zette ze vol met meubilair en ik verraste mezelf soms door te ontdekken dat Josephines uitgaven in haar kassen of haar galerie een echt slechte dienst waren aan mijn Jardin des Plantes of mijn Museum van Parijs, enz.		

	Toen Napoleon het bevel over het leger van Italië op zich nam, gaf hij daarmee, ondanks zijn zeer jonge leeftijd, een eerste blijk van onderdanigheid, zelfvertrouwen en absolute toewijding. Hij boeide het leger meer door zijn genialiteit dan door zijn populariteit. Hij was over het algemeen erg streng en niet-communicatief. Hij heeft in de loop van zijn leven voortdurend de secundaire middelen veracht, waarmee hij de gunst van de massa kon verwerven, misschien legde hij er zelfs een weerzin in die schadelijk voor hem kon zijn. Zijn zeer jonge leeftijd, toen hij het bevel over het leger van Italië op zich nam of om een andere reden, had daar een merkwaardige gewoonte gevestigd. Dit kwam doordat na elk gevecht de oudste soldaten in raad bijeenkwamen en een nieuwe rang aan hun jonge generaal gaven. Toen deze terugkwam in het kamp, werd hij ontvangen door de oude grognards, die hem begroetten met zijn nieuwe titel. Hij werd korporaal in Lodi, sergeant in Castiglione en daarom bleef Napoleon deze bijnaam, kleine korporaal, nog lange tijd behouden onder de soldaten. En wie weet welke ketting het kleinste doel verbindt met de grootste gebeurtenissen! Misschien heeft deze bijnaam bijgedragen aan het wonder van zijn terugkeer in 1815, toen hij het eerste bataljon, dat hij tegenkwam en waarmee hij moest onderhandelen, toesprak, riep een stem: ‘Leve onze kleine korporaal! We zullen hem nooit bevechten!’ Het bestuur van het Directoire en dat van de opperbevelhebber van het leger van Italië leken twee totaal verschillende regeringen te zijn. In Frankrijk werden emigranten door het Directoire ter dood gebracht, het leger van Italië heeft er nooit één gedood. Het Directoire ging zelfs zo ver dat het aan
163	Napoleon schreef toen Wurmser versloeg, Mantua belegerde om hem er aan te herinneren dat hij een emigrant was. Maar Napoleon nam hem niet gevangen en gaf zo een ontroerend eerbetoon aan zijn ouderdom. Het Directoire gebruikte schandalige maatregelen tegen de Paus. De generaal van het leger van Italië noemde hem enkel de Allerheiligste Vader en schreef hem met respect. Het Directoire wilde de Paus omverwerpen, Napoleon hield hem. Het Directoire deporteerde priesters en verbood hen hun ambt. Napoleon vertelde zijn leger dat ze, als ze hen tegenkwamen, moesten onthouden dat ze Fransen waren en hun broeders. Het Directoire had overal, zelfs de overblijfselen van de aristocratie, willen uitroeien, Napoleon schreef de democraten van Genua aan om hun excessen in dit opzicht de schuld te geven en aarzelde niet om hen te vertellen dat ze, als ze zijn achting wilden behouden, respect moesten hebben voor het standbeeld van Doria en de instellingen, die de glorie van hun republiek hadden gemaakt. <i>Donderdag 7 tot en met zaterdag 9 september</i> <i>Uniformiteit.</i> <i>Verveling.</i> <i>De keizer besluit zijn memoires te schrijven</i>

	We zetten onze tocht voort, zonder dat iets de uniformiteit om ons heen verstoortte. Al onze dagen waren hetzelfde. Alleen dankzij de nauwkeurigheid van mijn dagboek kon ik weten waar we in de maand en de week stonden. Gelukkig werd ik volledig door mijn werk in beslag genomen en verliep de dag relatief soepel. Dankzij het materiaal dat ik tijdens het gesprek na het eten had verzameld, kon ik meteen aan de slag, tot de volgende dag. De keizer wist echter dat ik veel werkte, hij vermoedde zelfs wat het doel van mijn bezigheid was, hij wilde het zeker weten en las een paar bladzijden. Hij was niet ontevreden. Maar toen hij verschillende keren op hetzelfde onderwerp terugkwam, ontdekte hij, dat zo'n dagboek meer interessant dan nuttig zou zijn, dat de militaire
164	gebeurtenissen bijvoorbeeld, die uitsluitend uit alledaagse gesprekken zou worden gehaald, altijd mager, onvolledig, zonder doel of resultaat zouden zijn, louter en vaak kinderachtige anekdotes, in plaats van klassieke operaties en resultaten. Ik greep deze kans gretig. Toen de gelegenheid zich voordeed, stemde ik met hem in en durfde ik het idee te opperen dat hij mij de Italiaanse campagnes zou dicteren: ‘Het zou een weldaad voor het vaderland zijn, een waar monument voor nationale glorie.’ Onze momenten waren erg gedurfd, onze uren erg lang, het werk zou ons bedriegen, een paar momenten zouden misschien niet zonder charme zijn.’ Het werd vervolgens onderwerp van gesprekken, die meerdere malen werden gevoerd. Uiteindelijk nam de keizer een besluit. Op zaterdag 9 september 1815 nodigde hij mij uit in zijn hut en dicteerde hij mij voor het eerst iets over het beleg van Toulon. Het zal te vinden zijn in de Italiaanse veldtochten, die ik in een apart werk zal behandelen, zonder dat dit op enigerlei wijze afbreuk doet aan de anekdotes, die ik hier zal blijven optekenen, wanneer de gelegenheid zich voordoet. <i>Zondag 10 tot en met woensdag 13 september</i> <i>Passaatwinden.</i> <i>De evenaar</i> Toen we de tropen naderen, krijgen we te maken met passaatwinden. Dit zijn winden die altijd uit het oosten komen. De wetenschap verklaart dit fenomeen op een bevredigende manier. Als we vanuit Europa komen, komen deze winden uit het noordoosten, terwijl wij richting de linie naderen, naderen zij vanuit het oosten. Meestal moeten we bang zijn voor de rust onder de linie. Wanneer deze wordt overschreden, neemt de wind geleidelijk toe van zuid tot zuidoost en als we eindelijk voorbij de tropen zijn, raken we de passaatwinden kwijt en komen we in wisselende winden terecht, zoals in onze Europese wateren. Het schip dat vanuit Europa komt en onderweg is naar Sint-Helena, wordt door de constante oostenwind altijd naar het westen gedreven. Het zou voor hem zeer moeilijk zijn om dit eiland via een directe route te bereiken. Het heeft zelfs niet de pretentie om dat te doen, het duwt zijn punt zo ver als de veranderlijke wateren van het zuiden
165	en stuurt dan richting Kaap de Goede Hoop, de manier om de zuidoostelijke passaatwinden te trotseren, die het schip in de lijrichting naar Sainte-Helene voeren. Er bestaan twee systemen om de veranderende wind uit het zuiden te vinden, de eerste is om de lijn te trekken van de twintigste naar de vierentwintigste lengtegraad, de meridiaan van Londen. Voorstanders van deze route beweren dat je minder last hebt van de rust op de route en dat je, hoewel de route vaak Brazilië

	aandoet, deze route in veel minder tijd kunt doorkruisen. Admiraal Cockburn, die geneigd was te geloven dat deze route een vooroordeel en een routine was, besloot tot het tweede systeem, dat bestond uit het nemen van een veel verdere oostelijke richting en aan de hand van specifieke voorbeelden, die hij kende, probeerde hij de lijn op de tweede of derde lengtegraad door te snijden. Hij twijfelde er niet aan dat hij op zijn weg naar de veranderlijke winden dicht genoeg aan de lijzijde van Sint-Helena zou varen om zijn route aanzienlijk te verkorten, ook al zou hij er niet in slagen de haven te bereiken door over de kop te varen, zonder de passaatwinden te verlaten. De wind, die tot onze grote verbazing naar het westen draaide, een omstandigheid die volgens de admiraal vaker voorkwam dan we dachten, ondersteunde zijn mening nog verder. Hij liet de zwakste schepen van zijn squadron achter en dacht er alleen nog maar aan hoe hij zo snel mogelijk zijn bestemming kon bereiken. <i>Donderdag 14 tot en met maandag 18 september</i> <i>Onweer.</i> <i>Schotschriften tegen de keizer.</i> <i>Onderzoek er van.</i> <i>Algemene overwegingen</i> Na lichte wind en wat windstilte kregen we op de zestiende een flinke regenbui. Het was een vreugde voor de bemanning. De hitte was extreem gematigd. Je zou zelfs kunnen zeggen dat we, met uitzondering van Madeira, altijd van een zeer milde temperatuur hebben genoten. Maar er was zeer weinig water aan boord,
166	uit voorzorgsmaatregelen We haastten ons om van deze storm gebruik te maken en zoveel mogelijk water te verzamelen. Elke matroos probeerde een kleine voorraad in te slaan. Het hoogtepunt van de storm viel op het moment dat de keizer, na zijn diner, zijn gebruikelijke wandeling op de brug maakte. Dit weerhield hem er niet van om de beroemde grijze jas te blijven dragen, die de Engelsen met minachtende belangstelling beschouwden. De Grootmaarschalk en ik verlieten de Keizer niet. De storm duurde in volle hevigheid ruim een uur; Toen de keizer terugkwam, had ik de grootste moeite om mijn kleren uit te trekken, bijna alles wat ik bij me had ging verloren. De volgende dagen was het regenachtig, mijn werk heeft er enigszins onder geleden, alles was vochtig en nat in ons arme hut, aan de andere kant was het moeilijk om op het dek te lopen. Het was de eerste keer sinds ons vertrek dat we zoiets meemaakten, het bracht ons van streek. Ik vulde de leegte in het werk door met de officieren van het schip te praten. Ik had met niemand enige intimiteit, maar ik onderhield dagelijks een beleefde en attente relatie met iedereen. Ze vonden het leuk om met ons over Franse zaken te laten praten, omdat het moeilijk te geloven is in hoeverre Frankrijk en de Fransen hen vreemd waren. Wij waren zeer verbaasd over elkaar, ze verbijsterden ons door hun gedegenereerde principes en wij verrasten hen met onze nieuwe ideeën en gewoonten, waar zij geen weet van hadden. Frankrijk was voor hen ongetwijfeld veel vreemder dan China. Een van de eersten aan boord van het schip, in een vertrouwelijk gesprek, werd ertoe gebracht te zeggen: ‘Ik denk dat jullie allemaal erg bang zouden zijn als we jullie op de kust van Frankrijk zouden afzetten.’ ‘Waarom zou je dat doen?’

	‘Omdat’, antwoordde hij, ‘de koning jullie duur zou kunnen laten betalen voor het feit, dat jullie je land hebben verlaten om een andere vorst te volgen en dan, omdat jullie een kokarde dragen, die hij verboden heeft’. ‘Maar is het echt de Engelsman die zo spreekt?’ ‘Jullie moeten wel erg gevallen zijn! Jullie zijn zeker nog ver verwijderd van jullie revolutie, die terecht door jullie als glorieus wordt omschreven. Maar wij, die er heel dichtbij staan en er veel bij hebben gewonnen, zullen jullie antwoorden, dat er geen woord van jullie is dat geen ketterij is. Ten eerste hangt onze straf niet langer af van het welbehagen van de koning, we zijn in
167	dit opzicht alleen nog afhankelijk van de wet, maar er is geen enkele wet tegen ons en als die op dit punt zou worden geschonden, is het aan jullie om ons te beschermen, omdat uw generaal daartoe verplicht is door de capitulatie van Parijs en het zou een eeuwige schande zijn voor uw bestuur als er hoofden zouden vallen, terwijl uw publieke vertrouwen dat plechtig zou hebben gegarandeerd.’ ‘Dan volgen wij geen andere vorst. Keizer Napoleon was de onze, dat is onbetwistbaar, maar hij deed afstand van de troon en hij bestaat niet meer. U verwacht hier particuliere handelingen met partijmaatregelen, genegenheid, toewijding, tederheid, met politiek. En tenslotte, wat onze kleuren betreft, die u misschien beledigen, zij zijn slechts een overblijfsel van onze oude kleding, we dragen ze vandaag alleen omdat we ze gisteren droegen. Wij doen niet onverschillig afstand van wat wij liefhebben, het vereist een beetje beperking en noodzaak. Waarom heb je ze ons niet laten zien toen je ons onze wapens afpakten? Het ene zou niet ongepast zijn geweest dan de andere. Wij zijn hier niet langer meer dan gewone burgers, wij prediken geen opruiing. Deze kleuren zijn ons dierbaar, dat kunnen we niet ontkennen, dat zijn ze, omdat ze zagen dat we over al onze vijanden zegevierden, omdat we hen in triomf door alle hoofdsteden van Europa lieten paraderen. Omdat we ze droegen zolang we de eerste mensen in het heelal waren. We konden ze dus uit de Franse hoed toveren, maar zij hebben hun toevlucht in hun hart gezocht en zij zullen daar nooit meer uitkomen.’ Bij een andere gelegenheid zei een van diezelfde officieren, nadat hij de ingrijpende gebeurtenissen met mij had doorgenomen: ‘Wat weten we nou! Misschien zijn wij voorbestemd om de schade, die wij u hebben aangedaan, te herstellen! Zou u erg verbaasd zijn als Lord Wellington Napoleon op een dag terug naar Parijs zou begeleiden?’ ‘Ah! Ja,’ zei ik, ‘dat zou mij zeer verbazen en allereerst zou ik niet de eer hebben om daaraan deel te nemen. Voor deze prijs zou ik Napoleon zelfs in de steek laten! Maar ik kan er zeker van zijn, dat Napoleon mij niet aan deze test zal onderwerpen. Het is door hem dat ik deze gevoelens heb. Hij was het, die mij genas van de tegenstrijdige leer, die ik de dwaling van mijn jeugd noem.’
168	De Engelsen wilden ons ook graag ondervragen over de keizer, wiens karakter en karaktereigenschappen hun op de meest wilde wijze waren beschreven, gaven ze nu toe. Het was niet hun schuld, merkten ze op, ze kenden hem alleen van de werken, die in hun land waren uitgegeven, allemaal erg overdreven tegen hem. Ze hadden er meerdere aan boord. Op een dag, toen ik wilde zien wat een van de officieren aan het lezen was, sloeg hij verlegen zijn boek dicht en zei dat hij zo fel tegen de keizer gekant was, dat hij het niet aan mij wilde laten zien. Een andere keer ondervroeg de admiraal mij uitgebreid over bepaalde beschuldigingen, die in diverse werken in zijn bibliotheek stonden. Hij vertelde me dat sommige van die

	beschuldigingen op een zekere waardering konden rekenen en dat ze allemaal, zo gaf hij toe, een grote negatieve invloed op het karakter van Napoleon in Engeland hadden gehad. Deze omstandigheden gaven mij het idee om achtereenvolgens alle soortgelijke werken, die ik aan boord zou aantreffen te bespreken en mijn mening daarover in mijn dagboek vast te leggen. Ik heb nooit zo'n gunstige situatie meegemaakt als ik, waarbij ik, indien nodig, opheldering moest krijgen over punten die de moeite waard waren. Maar voordat ik met deze passages begin, moeten mij enkele algemene overwegingen van het hart. Deze zullen volstaan om vooraf te reageren op het merendeel van de talloze beschuldigingen, die ik zal tegenkomen. Laster en leugens zijn de wapens van de vijand, burgerlijk of politiek, buitenlands of binnenlands, het is de hulpbron van de overwonnenen, van de zwakken, van degene, die haat of die vreest. Het is het voedsel van de salons, de weide van het openbare plein. Ze blijven des te langer bestaan naarmate het doel groter is, het is niets als ze geen risico's vormen en zich niet verspreiden. Hoe absurder, belachelijker en ongeloofwaardiger deze laster en leugens zijn, hoe meer ze worden verzameld en van mond tot mond worden herhaald. Overwinningen en successen zullen hen alleen maar verder irriteren, ze zullen zich altijd opstapelen tot een echte morele storm, die op het moment van de tegenslag zal barsten en de val zal bespoedigen, het zal het zich voltooien, zal de mening van zijn immense winter worden. Nu, nooit werd iemand er zo door aangevallen en nooit werd iemand meer misvormd dan Napoleon, nog nooit is iemand overladen met zoveel pamfletten en laster, absurde wreedheden, belachelijke verhalen en valse beweringen en het moest zo zijn: Napoleon, die uit de menigte tevoorschijn kwam om de hoogste rang te bereiken, marcherend aan het hoofd van een revolutie, die hij volledig
169	beschaafd te boven was gekomen, door deze twee omstandigheden meegesleept in een strijd op leven en dood met de rest van Europa, een strijd waarin hij alleen bezweek omdat hij te snel had gefaald, zijn eigen macht, zegevierend over zijn burens, op de een of andere manier een universele monarch. Marius, voor de aristocraten, Sylla, voor de democraten, Caesar zou namens de Republikeinen een orkaan van passies tegen hem opzetten, zowel van binnen als van buiten. Wanhoop, politiek en woede moeten hem in alle landen hebben afgeschilderd als een object van afschuw en angst. Laten we niet langer verbaasd zijn over wat er allemaal over hem gezegd is. Het enige wonder is, dat er niet meer over werd gezegd en dat het effect niet groter was. Hij wilde, tijdens zijn machtsperiode, niet dat iemand de moeite zou nemen om te reageren. 'De zorgvuldigheid, die in acht genomen zou worden', zei hij, 'zou alleen maar meer gewicht geven aan de beschuldigingen waartegen men zou willen vechten. Ik mag gerust stellen dat alles wat ik in mijn verdediging schrijf, zou zijn besteld en betaald. Alleen al de onhandige loftuitingen van mijn omgeving waren soms schadelijker voor mij dan al die beledigingen. Alleen met feiten kon ik reageren: een mooi monument, een goede wet, een nieuwe triomf zouden duizenden van deze leugens moeten ontkrachten, declamaties gaan voorbij, zei hij, de daden blijven!'

	Dit geldt ongetwijfeld voor het nageslacht: de grote mannen uit het verleden zijn tot ons gekomen zonder de vluchtige en hartstochtelijke beschuldigingen van hun tijdgenoten, maar tijdens zijn leven is dat niet zo en Napoleon ondervond in 1814 de wrede ervaring, dat voordrachten zelfs daden kunnen onderdrukken. Toen hij viel, was er sprake van een echte overstroming, het leek alsof hij erdoor bedekt was. Het was echter alleen aan hem, wiens leven zo vruchtbaar is in wonderen, om deze beproeving te boven te komen en bijna onmiddellijk weer stralend te voorschijn te komen te midden van zijn eigen ruïnes. Zijn wonderbaarlijke terugkeer is absoluut ongeëvenaard, zowel in uitvoering als in resultaten. De transporten die hij opriep, slopen zelfs naar de burens, ze creëerden daar openbare of geheime wensen en die welke in 1814 was nagestreefd, neergehaald, als een gesel van het volk, dook plotseling weer op, in 1815, hun hoop. Ook de leugens en laster zagen hun prooi ontsnappen, zozeer hadden ze misbruik gemaakt van hun excessen. Het gezonde verstand van de mensen deed hier
170	grotendeels recht aan en zij zou ze vandaag niet geloven. ‘Het gif kon Mithridates niets meer doen,’ vertelde de keizer mij een paar dagen geleden, terwijl hij nieuwe artikelen tegen hem voorlas. Welnu, laster is sinds 1814 niet erger dan vandaag de dag vandaag tegen mij. In de universele verontwaardiging, die ten tijde van zijn macht tegen hem werd geuit, had Engeland echter altijd de voorrang. In dat land waren voortdurend twee grote fabrieken actief: die van de emigranten, voor wie alles goed was en die van de Engelse ministers, die deze laster als een systeem hadden ingevoerd. Zij hadden de werking ervan en de gevolgen ervan op regelmatige basis georganiseerd, ze hielden pamfletschrijvers en pamfletschrijvers in alle hoeken van Europa in dienst, hun taak werd hen voorgeschreven, zij koppelden hun aanvallen, zij combineerden ze, etc. Maar het was vooral in Engeland, dat het Engelse ministerie de inzet van haar krachtige wapens opvoerde. De Engelsen, die vrijer en verlichter waren, moesten des te meer worden opgehitst. De ministers vonden in dit systeem het dubbele voordeel dat het enerzijds de publieke opinie tegen de gemeenschappelijke vijand aanwakkerde en anderzijds deze afleidde van hun eigen gedrag, door de publieke verontwaardiging en het geschreeuw te richten op het karakter en de daden van anderen. Op deze manier beschermden ze hun eigen karakter en hun daden tegen kritische blikken en beschuldigingen, die hen in verlegenheid zouden kunnen brengen. Zoals de moord op Tsaar Paul in Petersburg, die op onze gezanten in Perzië, de ontvoering van Naper-Tandy in de vrije stad Hamburg, de in alle vrede veroverde twee rijke Spaanse fregatten, de verwerving van heel India, Malta, Kaap de Goede Hoop, hield zich niet aan de verdragen, de machiavellistische schending van het Verdrag van Amiens, de onrechtvaardige inbeslagname van onze schepen zonder een oorlogsverklaring, de Deense vloot, die met zulke koude en ironische verraderlijkheid werd veroverd, enz., Het zijn allemaal aanvallen, die verloren zijn gegaan in de universele agitatie, die we de kunst hadden op te wekken Om eerlijk te zijn tegenover de beschuldigingen, die Napoleon ten deel vallen door de vele werken, die tegen hem zijn gericht, zou het daarom nodig zijn om passend gewicht te geven aan passies en omstandigheden en om met minachting alles te

	verwerpen wat apocrief, anoniem en zuiver declamatie is, om ons alleen aan de feiten te houden en bovenal aan de bewijzen, die niet nagelaten zullen zijn om gepubliceerd te worden door degenen, die na het te hebben omvergeworpen, meesters zijn gebleven van de authentieke documenten, archieven van ministeries
171	van rechtbanken, kortom van alle bronnen van waarheid, die onder de mensen in gebruik zijn, maar ze publiceerden niets, produceerden niets en vanaf dat moment, naarmate veel stukken vanzelf instorten van dit monsterlijke bouwwerk, wordt het regelmatig billijker als men Napoleon alleen maar wil beoordelen naast zijn soortgenoten en tijdgenoten, dat wil zeggen naast de stichters van dynastieën of zij, die dankzij de onrust op de troon kwamen. Dan zijn we niet bang om te zeggen dat hij zich ongeëvenaard toont, dat hij zuiver schittert te midden van alles wat zich tegen hem verzet. Het zou tijdverspilling zijn om de talloze citaten uit de oude en moderne geschiedenis te herhalen, ze zijn voor iedereen bereikbaar. Laten we alleen de twee landen bekijken die ons beïnvloeden en het meest interesseren Heeft Napoleon, net als Hugo Capet, tegen zijn vorst gevochten? Heeft hij gevangen doen sterven in een toren? Heeft Napoleon zich gedragen zoals de vorsten van het huidige Engeland, die twee keer, in 1715 en 1745, de schavotten bedekten met slachtoffers? Slachtoffers voor wie het inconsistente beleid van de huidige Engelse ministers, volgens hun eigen principes, geen andere kwalificatie toelaat dan die van gelovige onderdanen, die sterven voor hun rechtmatige vorst, geen andere titel dan die van martelaar!!! Heeft Napoleon, net als de prinsen die hem zojuist in Frankrijk hadden opgevolgd, helse machines tegen hen ingezet, hun moord georganiseerd, voor hun moord betaald, op duizend manieren en bij duizend gelegenheden een prijs op hun levens gezet, want de contrarevolutie had dit alles tot nu toe in een donkere onzekerheid gehouden, maar de schuldigen, de medeplichtigen, die deze misdaden voorheen voor de rechtbanken hadden ontkend, zijn vandaag gekomen om aan de voet van de troon er over te pochen, om de prijs te ontvangen, De Franse koning, die de mooie principes van Lodewijk XII volgde, schroomde niet de misdaden, die de graaf van Lille had aangeraden, te belonen. Napoleons tocht naar de hoogste rang is daarentegen heel eenvoudig, heel natuurlijk, heel onschuldig, het is uniek in de geschiedenis en het is waar dat we kunnen zeggen, dat de omstandigheden waaronder ze werd verheven haar ongeëvenaard maken. 'Ik heb de kroon niet overgenomen', zei hij op een dag tegen de Staatsraad, 'ik heb haar uit de goot gehaald, de mensen hebben hem op mijn hoofd gezet, laten we dat respecteren!'
172	En door het op deze wijze te verheffen, plaatste Napoleon Frankrijk weer in de Europese samenleving, maakte een einde aan onze gruwelen en deed ons karakter herleven. Hij heeft ons gezuiverd van alle kwaad van onze fatale crisis en alle zegeningen, die daaruit voortkomen voor ons bewaard. 'Ik besteed de troon, vrij van alle misdaden, die bij mijn positie hoorden', zei hij in een andere omstandigheid. Zijn er dynastieleiders die dat kunnen zeggen? Nooit eerder in de geschiedenis is gunst zo gelijk verdeeld, is verdienste zo willekeurig nagestreefd en beloond, is overheidsgeld nuttiger besteed en zijn de

	kunsten en wetenschappen zo aangemoedigd. Nooit is de glorie of de glans van het vaderland zo hoog geweest: 'ik wil, wij allen in de Staatsraad, dat de titel Frans de mooiste en de meest begeerlijke op aarde is, dat elke Fransman, die door Europa reist, het gevoel heeft dat hij altijd thuis is. Als het leek alsof de vrijheid werd aangevallen, als het leek alsof autoriteit soms de grenzen ervan overschreed, dan maakten de omstandigheden dat noodzakelijk, ja onvermijdelijk. Het ongeluk van vandaag brengt ons te laat op deze waarheid. Wij betuigen, nu het niet meer de tijd is, hulde aan de moed, het oordeel en het vooruitziende blik, die deze inspanningen en maatregelen hebben ingegeven. Dit is zo waar dat de politieke val van Napoleon zijn morele overheersing in dit opzicht sterk versterkte. Wie twijfelt er vandaag de dag nog aan dat zijn glorie, de illustratie van zijn karakter, niet oneindig veel voordeel haalde uit zijn tegenslagen!!! Als de werken, die ik zojuist heb besproken mij omstandigheden verschaffen, die buiten deze algemene overwegingen vallen, dan worden ze het onderwerp van mijn specifieke onderzoek. Bovendien zal wat ik zal schrijven geen politieke controverse zijn. Ik richt mij niet tot de partijdige man, wiens mening al geheel in zijn eigen belang en passie is, ik wil alleen spreken tot de neutrale man, een vriend van de waarheid, die er gretig naar verlangt of zelfs aan de schrijver zonder passies, die in de toekomst op een onpartijdige manier naar materiaal zal zoeken. Alleen tot hen wend ik mij. Mijn getuigenis moet in hun ogen veruit superieur zijn aan alle anonieme getuigenissen en gelijkwaardig blijven aan getuigenissen, die wel een karakter hebben.
173	Het eerste werk dat in mijn handen viel, was de l'Anti-Gallican, waar ik later op terugkom. <i>Dinsdag 19 tot en met vrijdag 22 september</i> <i>Gebruik van onze dagen</i> We voeren nog steeds vooruit, met dezelfde wind, dezelfde lucht en dezelfde temperatuur. Onze navigatie, zeer eentonig, bleef zeer rustig. Onze dagen waren lang, maar het werk zorgde ervoor dat ze voorbij vlogen. De keizer dicteerde mij regelmatig zijn Italiaanse veldtochten. Ik had al verschillende hoofdstukken af. De dagen na het eerste dictee waren gekenmerkt door weinig enthousiasme, maar de regelmaat en de snelheid waarmee ik hem elke ochtend mijn werk bracht, zijn vorderingen, trokken hem volledig aan en de charme van de uren, die hij daar doorbracht, maakten het al snel noodzakelijk voor hem, dus ik wist zeker dat hij mij elke dag rond elf uur riep. Het leek alsof hij zelf ongeduldig op dit moment wachtte. Ik las hem voor wat hij de dag ervoor had gedictéerd, hij bracht correcties aan en dicteerde de rest aan mij, waardoor het zo maar vier uur werd. Dan vroeg hij naar zijn bediende en ging kort daarna naar de salonhut, waar hij onder het genot van een potje piquet of schaken tot het diner. De keizer dicteert zeer snel, men moet hem bijna net zo snel volgen als het spreken. Ik moest voor mijzelf een soort hiëroglifisch schrift creëren. Ik rende op mijn beurt naar mijn zoon om hem het gedictéerde te laten lezen. Ik was blij en snel genoeg om bijna letterlijk alle gezichtsuitdrukkingen van de Keizer op te merken. Ik liet geen tijd meer verloren, elke dag kwam er iemand waarschuwen

	dat we al aan tafel moesten. Gelukkig kon ik ongezien naar binnen glippen, mijn plek was naast de deur, die altijd open bleef. Ik had het al lang geleden veranderd, op verzoek van kapitein Ross, de commandant van het schip. Hij sprak alleen Engels en was maar al te blij, dat hij me iets kon uitleggen of een paar woorden Frans kon leren. Ik was gekomen om mezelf tussen hem en de Grootmaarschalk te plaatsen. Kapitein Ross is vriendelijk, zachtaardig en attent. Ik had de gewoonte gecreëerd, naar hun gewoonte, om elkaar een drankje aan te bieden om mijn steun
174	te betuigen aan de gezondheid van zijn vrouw, hij bracht een toast uit op mijn gezondheid. Sindsdien is het een dagelijkse gewoonte geworden. Na het diner ging de keizer weer gewoon door met zijn dictaat van die ochtend alsof hij genoot van de bezigheid en het plezier dat het hem gaf. Dit leverde me op dat moment en ook elke keer dat ik hem overdag benaderde, bepaalde grappige interpellaties op, die hij door hun talrijke herhalingen had aangeleerd: <i>'Ah! de wijze Las Cases!...'</i> vanwege mijn Atlas van Le Sage, <i>'meneer de illustere Memoireschrijver! de Sully van Sint-Helena!'</i> en nog een paar van dergelijke woorden. Vervolgens voegde hij er herhaaldelijk aan toe: 'Per slot van rekening, mijn beste, zullen deze Mémoires net zo bekend zijn als al die eraan voorafgingen, u zult net zo lang leven als al hun auteurs, zij zullen nooit kunnen uitweiden over onze grote gebeurtenissen, over mij schrijven, zonder een beroep te doen op u.' En, de grap hervattend, vervolgde hij vrolijk: 'Men zal zeggen: hij moet het tenslotte goed gekend hebben, hij was zijn staatsraad, zijn kamerheer, zijn trouwe metgezel. Zij zullen zeggen: we moeten hem geloven, hij liegt niet, hij was een eerlijk man, enz., en duizend andere soortgelijke dingen.' <i>Zaterdag 23 tot en met maandag 25 september</i> <i>Een willekeurig fenomeen.</i> <i>Het overschrijden van de lijn.</i> <i>Doop</i> Tot onze grote verbazing bleef de westenwind waaien, het was een soort fenomeen in deze streken. Tot dan toe was hij ons zeer gunstig gezind geweest. Maar in feite, voor zover het de verschijnselen betreft, gebeurde er op de 23e iets wat nog veel uitzonderlijker was: die dag passeerden we de linie, op nul breedtegraad, nul lengtegraad en nul declinatie, een omstandigheid die zich niet zomaar over een eeuw kan herhalen, aangezien men precies rond het middaguur bij de nulmeridiaan moet aankomen, de lijn op hetzelfde tijdstip moet overschrijden en daar op hetzelfde tijdstip moet aankomen als de zon, op de dag van de equinox.
175	Het was een dag van grote vreugde en grote wanorde onder de hele bemanning, het was de ceremonie, die onze zeelieden 'doop' noemen en die de Engelsen 'dag van de grote baard' noemen. De meest brutale matrozen namen met een zeer luidruchtige ceremonie hun vermomming aan, veranderden in Neptunus. Dat gold ook voor al diegenen, die de linie nog niet waren overgestoken. Daar gaat een immens scheermes door je met teer geprepareerde baard, emmers water waarmee je onmiddellijk van alle kanten wordt overspoeld, de geweldige lachbuien waarmee de bemanning je vlucht begeleidt, voltooien de inwijding van de grote mysteries, niemand blijft gespaard, zelfs de officieren worden in deze omstandigheden op de een of andere manier meer mishandeld dan de laagste maten. Alleen wij konden, dankzij de volmaakte genade van de admiraal, die tot

	dan toe altijd bereid was ons bang te maken met deze verschrikkelijke ceremonie, ontsnappen aan de ongemakken en de belachelijkheid ervan. Met alle mogelijke aandacht en respect werden wij naar de voeten van de ruwe god geleid, van wie ieder van ons op zijn eigen manier een compliment kreeg. Daar eindigden al onze beproevingen. De Keizer genoot tijdens het Saturnale tijdperk groot respect, terwijl in een tijdperk waarin normaal gesproken helemaal geen respect voor zoiets bestaat, dit niet het geval is. Nadat hij de gewoonte had leren kennen en kennis had genomen van de consideratie, die hem werd betoond, gaf hij opdracht om honderd Napoleons uit te delen aan de groteske Neptunus en zijn gevolg. De admiraal verzette zich hiertegen, wellicht meer uit voorzichtigheid dan uit beleefdheid. <i>Dinsdag 26 tot en met zaterdag 30 september</i> <i>Vangst van een haai.</i> <i>Recensie van de Anti-Gallican.</i> <i>Werken van generaal Wilson, de pest te Jaffa.</i> <i>Kenmerken van de Egyptische campagne.</i> <i>Geest van het leger van Egypte.</i> <i>Berthier.</i> <i>Geplaag van de soldaten.</i> <i>Dromedarissen.</i> <i>Dood van Kléber. Jonge Arabier. Filips Napoleon, singulariteiten.</i> <i>Waarvan hangt ons lot af?</i> <i>Caffarelli, zijn gehechtheid aan Napoleon.</i> <i>Reputatie van het Franse leger in het Oosten.</i> <i>Napoleon verlaat Egypte om over Frankrijk te gaan regeren.</i> <i>Engelse expeditie.</i> <i>Kléber en Desaix.</i> Het weer was ons nog steeds gunstig gezind. Toen we eenmaal de linie waren gepasseerd, moesten we elk moment rekening houden met een oosten- of
176	zuidoostenwind, de westenwind was enorm en kon niet lang aanhouden. Het besluit van de admiraal om ver naar het oosten te varen zorgde ervoor dat we een zeer voordelige positie hadden en dat we een zeer korte overtocht konden maken. Op een van die dagen vingen de matrozen in de middag een enorme haai. De keizer wilde weten wat de oorzaak was van het grote lawaai en de verwarring, die plotseling boven zijn hoofd waren ontstaan en toen hij dit hoorde, bedacht hij dat hij het zeemonster wilde gaan zien. Hij klom op het achterdek en toen hij te dichtbij kwam, sloeg het dier vier of vijf matrozen omver. Bijna braken de Keizer zijn benen. Hij viel om, zijn linker onderzijde bedekt met bloed. Wij dachten dat hij gewond was, maar het bleek alleen het bloed van de haai te zijn. Mijn bezigheden en werkzaamheden verliepen op de meest uniforme wijze. De Anti-Gallican, het eerste werk dat ik begon te lezen, was een boekdeel van vijfhonderd bladzijden, waarin alles werd verzameld wat in Engeland was geschreven, toen men bedreigd werd door een invasie van de Fransen. Het ging er toen om dit evenement te nationaliseren, alle geesten te enthousiasmeren en de hele natie op te zetten tegen deze gevaarlijke vijand. Het gaat dus om openbare

	toespraken, vermaningen en oproepen van ijverige burgers: satirische liederen, bijtende stukken, overdreven krantenartikelen, waarin hatelijke of belachelijke commentaren worden geuit over de Fransen en hun eerste consul, wier durf, genialiteit en macht levendige onrust veroorzaakten. Niets kan natuurlijker of legitiemer zijn: al deze producties zijn niets meer dan de wolk van pijlen, die we naar elkaar gooiden voordat we man tegen man vochten, zoveel als de wind meevoerde, als men er niet door werd beïnvloed. Ook kon geen van deze stukken een getuigenis zijn voor de verstandige mens en verdient geen tegenspraak. Er wordt weinig aandacht besteed aan pamfletschrijvers, omdat hun karakter het tegengif is voor hun woorden. Voor een historicus zou dit niet zo moeten zijn. Toch komt hij er wel dichtbij als hij afstand neemt van de kalmte en onpartijdigheid, die zijn ambt vereist en zich overgeeft aan verklaringen, waarbij de gal doorklinkt. Dat is het gevoel dat ik kreeg na het lezen van verschillende werken van Generaal Wilson, die ik las na de Anti-Gallican. Deze auteur was voor ons des te schadelijker, omdat zijn talenten, zijn moed, zijn talrijke en schitterende diensten		
177	hem meer van gewicht gaf in de ogen van zijn medeburgers. Eén omstandigheid droeg ertoe bij dat zijn werken aan boord van het schip meer bekendheid kregen en dat wij er meer over te weten kwamen: een van zijn kinderen was een van de jonge adelborsten aan boord en wat dat betreft kon mijn zoon, die vanwege zijn leeftijd grotendeels bijna dezelfde was, op zijn gemak zien welke verandering er in deze jonge hoofden ten opzichte van ons plaatsvond. Al deze jongelingen waren ons uiteraard niet gunstig gezind, toen ze de keizer ontmoetten, geloofden ze dat ze niets minder dan een monster aan boord hadden gehaald, dat hen kon verslinden, maar al snel oefenden de buurt en de waarheid dezelfde invloed op hen uit als op de rest van het schip en dat gebeurde ten koste van de kleine Wilson, die door zijn kameraden werd achtervolgd, naar verluidt als boetedoening voor al de verhalen van zijn vader. <i>Hier, in mijn manuscript, begon de blamering van een zeer groot aantal bladeren. De reden hiervoor wordt hieronder als volgt verwoord:</i> Ik had een groot aantal grieven verzameld over het werk van generaal Wilson, waarop ik misschien op mijn beurt met een beetje bitterheid reageerde, een recente omstandigheid zorgt ervoor dat ik ze verwijder. Meneer Wilson heeft zojuist op briljante wijze zijn steentje bijgedragen aan een ontroerende zaak, die eer betuigt aan degenen, die erdoor in gevaar zijn gebracht: de redding van Laralette. Toen hij voor de Franse rechtbank werd ondervraagd of hij eerder werken over onze aangelegenheden had gepubliceerd, antwoordde hij dat dit het geval was en dat hij daarin had uitgedrukt wat volgens hem de waarheid was. Dit woord zei meer dan wat ik ook had kunnen doen en ik haastte mij om uit te wissen wat ik had geschreven. Ik was blij dat ik weer gewoon mezelf kon zijn tegenover meneer Wilson, wiens bedoelingen en goede trouw ik in mijn woede beschuldigde. (1) <table border="1"> <tr> <td>1. Nadat ik uit Longwood was ontvoerd, nam Sir Hudson Lowe mijn papieren in beslag en las met mijn toestemming dit dagboek door en vond er dingen in, die hij erg onaangenaam vond. Op een gegeven moment zei hij tegen</td><td>‘Wat ken jij mensen en hun passies toch slecht! Wie zegt dat dit niet een van die vurige, gepassioneerde geesten is, die opschreef wat hij op dat moment geloofde? En toen waren we vijanden, we vochten. Nu wij verslagen</td></tr> </table>	1. Nadat ik uit Longwood was ontvoerd, nam Sir Hudson Lowe mijn papieren in beslag en las met mijn toestemming dit dagboek door en vond er dingen in, die hij erg onaangenaam vond. Op een gegeven moment zei hij tegen	‘Wat ken jij mensen en hun passies toch slecht! Wie zegt dat dit niet een van die vurige, gepassioneerde geesten is, die opschreef wat hij op dat moment geloofde? En toen waren we vijanden, we vochten. Nu wij verslagen
1. Nadat ik uit Longwood was ontvoerd, nam Sir Hudson Lowe mijn papieren in beslag en las met mijn toestemming dit dagboek door en vond er dingen in, die hij erg onaangenaam vond. Op een gegeven moment zei hij tegen	‘Wat ken jij mensen en hun passies toch slecht! Wie zegt dat dit niet een van die vurige, gepassioneerde geesten is, die opschreef wat hij op dat moment geloofde? En toen waren we vijanden, we vochten. Nu wij verslagen		

	mij: ‘Mijnheer, wat voor erfenis geeft u aan kinderen?’ ‘Het is niet mijn schuld,’ antwoordde ik, ‘jazeker, het is aan u of het anders is. U zult mij gelukkig maken, omdat ik kan doorstregen zoals ik een paar dagen voor generaal Wilson heb gedaan.’ ‘Wat heeft hij u daar voor gegeven?’ Nadat hij alles had gelezen wat dit betrof en de reden daarvoor, zei hij met een zielige, nadenkende en treurige blik: ‘Ja, ik heb het goed gezien, maar ik begrijp het niet, want ik ken Wilson goed en toch was hij erg voor de Bourbons.’ Toen wij hoorden dat Lavalette was bevrijd, sprongen wij van vreugde de lucht in. Iemand merkte op dat zijn bevrijder Wilson blijkbaar niet dezelfde was, die zoveel slechte dingen over de keizer had geschreven: ‘En waarom niet?’ zei Napoleon.	zijn, weet hij het wel beter, hij kan zich beledigd, bedrogen en ontevreden voelen en misschien wenst hij ons nu evenveel goeds toe als hij ons kwaad wilde doen.’ Napoleon was zo scherpzinnig en het toeval leidde hem zo nauwkeurig, dat men zou kunnen zeggen, dat hij slechts van een afstandje las. Robert Wilson was in feite de schrijver zelf. Hij was geschokt door het feit dat een groot volk van haar oorspronkelijke rechten werd beroofd en kwam daarom in opstand tegen de geallieerden, alsof zij hem zelf in ketenen hadden geslagen. Niemand heeft ooit zo'n levendige verontwaardiging getoond over de behandeling van Napoleon of zich een vuriger verlangen getoond om daaraan een einde te maken.
178	Ik laat daarom de werken van de heer Wilson en de verschillende aanklachten, die zij bevatten, terzijde. Ik verwijder ook de talrijke weerleggingen, die ik had verzameld. Ik wil slechts op één punt ingaan, omdat het in honderd verschillende werken is gereproduceerd, dat het Europa vulde en zelfs in Frankrijk met grote gunst werd verspreid, ik bedoel de vergiftiging van de slachtoffers van de pest in Jaffa. Niets kan beter aantonen hoe kwaadsprekerij met succes alles in zijn greep kan krijgen, alleen dat het stoutmoedig en onbeschaamd moet zijn, dat het vele echo's moet hebben, dat het krachtig moet zijn, dat het tekortschiet en het doet er weinig toe of het de waarschijnlijkheid, de rede, het gezond verstand of de waarheid kwetst. De gevolgen ervan zijn zeker. Een generaal, een held, een groot man, tot dan toe evenzeer gerespecteerd door het lot als door de mensen en die op dit moment de aandacht trekt van de driekwart van de wereld en zelfs zijn vijanden bewondert, wordt plotseling beschuldigd van een misdaad, die ongekend is, zonder enig voorbeeld, van een daad, die onmenselijk, afschuwelijk, wreed is en - wat vooral opmerkelijk is - volkomen nutteloos. Rondom deze eerste leugen hopen zich de meest absurde details, de minst waarschijnlijke omstandigheden en de meest belachelijke bijkomstigheden op. Het verspreidt zich over heel Europa, het kwaad grijpt het aan en vermeerdert het, het wordt in alle kranten gelezen, het staat in alle boeken en vanaf dat moment is het voor iedereen een vaststaand feit. De verontwaardiging is op zijn hoogst, het protest universeel.	
179	Tevergeefs zou men willen om tegen de stroom in te redeneren, om het aan te durven om ertegen te vechten, aantonen dat men geen bewijs levert, dat men zichzelf tegensprekt, tegenover elkaar liggende, onweerlegbare getuigenissen presenteren, de getuigenissen van degenen, die binnen het beroep zelf het gif zouden hebben toegediend of zouden hebben geweigerd dit te doen, om te beweren dat men de man, die nog niet zo lang geleden deze ziekenhuizen in Jaffa	

	onsterfelijk maakte door de meest verheven, de meest heldhaftige daad, door zich te wijden aan het plechtig aanraken van de slachtoffers van de pest, om de zieke verbeelding te misleiden en te veroveren, niet van onmenselijkheid kan beschuldigen. Dat men zulk een idee niet kan geven aan degene die, geraadpleegd door de gezondheidsautoriteiten, om te weten of men de kleren van deze zieken moest verbranden of alleen maar moest wassen, de aanzienlijke verliezen moest benadrukken, die de eerste maatregel met zich mee zou brengen en hun antwoordde: 'Heren, ik ben hier gekomen om de aandacht te concentreren en de belangstelling van Europa te heroriënteren op het centrum van de oude wereld en niet om rijkdommen te vergaren.' Het zou tevergeefs zijn om aan te tonen dat deze vermeende misdaad doelloos was, zonder enig motief: moest de Franse generaal vrezen dat zijn patiënten bestolen zouden worden, dat wij ons tegen hem zouden versterken? Wilde hij helemaal van de pest af? Maar hij slaagde er ook in om zijn zieken achter te laten bij zijn vijanden en belangrijker nog, hij voorzag hen van het nodige. Het is zinloos om te proberen aan te tonen dat een ongevoelige, egoïstische leider zichzelf juist van alle schaamte zou hebben bevrijd door deze ongelukkige mensen eenvoudigweg achter te laten: ze zouden verminkt en afgeslacht zijn, dat is waar, maar het zou bij niemand zijn opgekomen hem enig verwijt te maken. Hoe onbetwistbaar deze argumenten ook mogen zijn, ze zouden ijdel en nutteloos zijn. Zo groot en onfeilbaar zijn de gevolgen van de leugens en declamaties, die door de wind van gepassioneerde omstandigheden worden meegevoerd. Deze denkbeeldige misdaad zal op ieders lippen blijven, zal in ieders verbeelding gegrift staan en voor de gewone mensen en hun massa's is het nu en voor altijd een vaststaand en bewezen feit. Wat degenen, die niet op hun hoede zijn voor publieke geruchten, zal verbazen en wat ik hier graag vastleg, om nog maar eens te laten zien hoe geschiedenis geschreven kan worden, is dat Grootmaarschalk Bertrand, die zelf in het Egyptische leger diende, in werkelijkheid in een lagere rang, die nooit enig direct contact met de opperbevelhebber toegaf, zelf tot aan Sint-Helena geloofde in het verhaal van de vergiftiging van zo'n zestig zieken, het gerucht was wijdverspreid en werd binnen het leger zelf bevestigd. Wat nu te antwoorden
180	aan hen, die u triomfantelijk hebben toegesproken. Het is volkomen waar, ik heb het juist van de officieren die erbij waren. En toch was dat niet zo. Dit is wat ik heb verzameld uit de hoogste bron, uit de mond van Napoleon zelf: 1. Dat het aantal slachtoffers van de pest volgens het rapport aan de opperbevelhebber slechts zeven bedroeg; 2. Dat het niet de opperbevelhebber was, maar een man van het vak zelf, die ten tijde van de crisis voorstelde opium toe te dienen; 3. Dat deze opium aan niemand werd toegediend; 4. Omdat de terugtocht langzaam verliep, werd er gedurende drie dagen een achterhoede in Jaffa achtergelaten; 5. Dat toen hij vertrok, de slachtoffers van de pest al overleden waren, met uitzondering van een of twee, die de Engelsen levend moeten hebben aangetroffen.

	N.B. Sinds mijn terugkeer in Parijs, waar ik de gelegenheid had om te praten met degenen, die door hun status of beroep vanzelfsprekend de eerste acteurs in deze scène waren, degenen wier getuigenis het recht had om door te gaan voor officieel of authentiek, heb ik de nieuwsgierigheid gehad om tot in de kleinste details door te dringen, en dit is wat ik verzamelde: De zieken die onder de hoede van de opperchirurgijn stonden, dat wil zeggen de gewonden, werden zonder uitzondering geëvacueerd met behulp van de paarden van de gehele staf, zelfs niet met uitzondering van die van de opperbevelhebber, die net als de rest van het leger lange tijd te voet marcheerde, deze blijven dus uitgesloten. De rest, die afhankelijk was van de chef-arts en ongeveer twintig man sterk was, bevond zich in een volkomen wanhopige toestand, volkomen onbeweeglijk en de vijand naderde. Het is volkomen waar dat Napoleon de chef-arts vroeg of het niet getuigde van menselijkheid om hen opium te geven. Het is nog steeds helemaal waar dat deze dokter hem toen vertelde, dat zij genezen moest worden en niet gedood, een reactie die zich, naar het schijnt, eerder aanpast aan een orde dan aan een onderwerp, dat ter discussie staat.
181	Deze bewering diende mogelijk als basis voor kwaadwilligheid en kwade trouw, om de fabel te creëren en te verspreiden, die zich sindsdien overal over dit onderwerp heeft verspreid. Bovendien gaven alle door mij verkregen details mij het onweerlegbare resultaat: 1. Dat er geen bevel werd gegeven om opium aan zieken toe te dienen; 2. Dat er op dat moment zelfs geen enkele korrel opium voor de verzorging van de zieken in de legerapotheek aanwezig was; 3. Als het bevel was gegeven en er opium had bestaan, zouden de omstandigheden van het moment en de lokale situaties, die hier te lang zouden duren om af te leiden, uitvoering onmogelijk hebben gemaakt. Dit is misschien wat heeft geholpen bij het vaststellen en op de een of andere manier vergeven van de fout van degenen, die koppig volhardden in het aanhangen van tegengestelde feiten. Een aantal van onze gewonden, die waren ingescheept, vielen in handen van de Engelsen, waaronder ook degenen die waren voorzien van samenstellingen, die waren gewonnen uit inheemse bomen of planten. De kruidenthee en andere medicijnen smaakten en zagen er vreselijk uit. Deze gevangenen vertelden de Engelsen, dat ze zojuist waren ontsnapt, hetzij om zichzelf meer medelijden met zichzelf te geven, hetzij omdat ze van de geplande opium hadden gehoord, hetzij omdat ze het geloofden, vanwege de aard van de medicijnen, die hun waren toegediend, als bij toverslag, tot de dood, vergiftigd door hun officieren van gezondheid, zouden leiden. Daarna door de colonne van de hoofdchirurg. Het leger had het ongeluk, dat er een arme man als hoofdapotheeker aanwezig was. Hij had vijf kamelen gekregen om vanuit Caïro de benodigde medicijnen voor de expeditie aan te voeren. Hij was berucht, omdat hij op eigen houtje suiker, koffie,

	wijn en andere levensmiddelen inkocht en deze vervolgens met enorme winsten verkocht. Toen de fraude werd ontdekt, was de woede van de opperbevelhebber grenzeloos en deze ellendeling werd ter dood veroordeeld, maar alle gezondheidsofficieren, zo onderscheiden door hun moed en zo dierbaar voor het leger door hun zorg, renden naar de generaal om hem te smeken en lieten hem te laten leven.
182	Later, toen de Engelsen Caïro innamen, sloot hij zich bij hen aan en spande een zaak aan, die hen tot de strop veroordeelde. Hij ontsnapte alleen door zijn vervloekingen aan het adres van opperbevelhebber Bonaparte, door duizenden gruweldaden over hem te uiten en door oprecht te beweren, dat hij degene was die, op zijn bevel, opium had toegediend aan de slachtoffers van de pest. Zijn gratie was de voorwaarde en werd de prijs voor zijn laster. Dit zijn ongetwijfeld de eerste bronnen waaruit degenen putten, die niet door kwade trouw werden gedreven. Bovendien heeft de tijd deze absurde lasterpraat al volledig recht gedaan, net als zoveel andere die over hetzelfde onderwerp zijn geuit. En dat heeft hij met zo'n snelheid gedaan dat ik, toen ik mijn manuscript herlas, me geneerde over het belang, dat ik hechtte aan de bestrijding van een feit ,dat men vandaag de dag niet meer zou durven te verdedigen. Ik wilde echter bewaren wat ik toen schreef, als een getuigenis van de indruk, die ik toen had. Als ik er vandaag de dag nieuwe details aan heb toegevoegd, dan is dat omdat ik ze bij de hand had en ik het waardevol vond om ze als historisch vast te leggen. Generaal Wilson pochte er in zijn fout zelfvoldaan over dat hij de eerste was, die deze afschuwelijke wreedheden in Europa bekend had gemaakt en verspreid. Er wordt aangenomen dat zijn landgenoot Sir Sidney-Smith deze eer met hem zal betwisten, vooral omdat hij grotendeels terecht aanspraak kon maken op dit bedenksel. Het was in zijn fabriek en in het systeem van corruptie, dat hij naar deze streken had gebracht, dat al deze leugenachtige geruchten ontstonden, die Europa overspoelden, tot groot nadeel van ons dappere leger van Egypte. Wij weten dat Sir Sidney Smith alleen maar geïnteresseerd was in het zwart maken van ons leger, het valse nieuws uit Europa, de lasterlijke uitspraken tegen de opperbevelhebber, de aantrekkelijkste aanbiedingen aan officieren en soldaten, alles was goed voor hem: de documenten zijn openbaar, wij kennen zijn proclamaties. Op een gegeven moment maakten ze zelfs de Franse generaal zo ongerust, dat hij maatregelen nam om de problemen op te lossen, wat hij deed door alle communicatie met de Engelsen te verbieden en op de dagorder te zetten dat hun commodore gek was geworden, waar het leger in geloofde en Sir Sidney-
183	Smith tot wanhoop dreef, die in zijn woede, een bericht naar Napoleon stuurde. Deze antwoordde dat hij een te grote zaak in gedachten had om zich met zo'n kleinigheid bezig te houden. Als het de grote Marlborough was, die nog voorbijkwam, zou hij het zien, maar dat als de Engelse zeeman absoluut bewapend moest worden, hij een paar vadem op het strand zou neutraliseren en een van de dappere soldaten van het leger daarheen zou sturen, dat de gekke commodore daar kon landen en zijn lol kon op. Maar omdat ik toch in Egypte ben, zal ik hier verzamelen wat mijn losse gesprekken mij hebben opgeleverd en wat niet te vinden is in de Memoires over de Egyptische veldtocht, die Napoleon aan de Grootmaarschalk dicteerde.

	De Italiaanse campagne laat zien wat militair vernuft en militaire concepten op briljante en positieve wijze kunnen voortbrengen, diplomatieke inzichten, bestuurlijke talenten en wetgevende maatregelen zijn voortdurend in harmonie met de wonderen van de oorlog. Wat nog opvalt en het beeld compleet maakt, is de plotselinge en onweerstaanbare opkomst van de jonge generaal, de anarchie van de gelijkheid, de republikeinse jaloezie, alles verdwijnt voor hem. Zelfs de belachelijke soevereiniteit van het Directoire lijkt onmiddellijk te worden opgeschort: het Directoire eist geen verantwoording van de opperbevelhebber van het leger van Italië, het wacht erop. Het schrijft hem geen plan voor, het schrijft hem geen systeem voor, maar het ontvangt van hem verslagen van overwinningen, het sluiten van wapenstilstanden, het omverwerpen van oude staten, het creëren van nieuwe staten, enz., enz. Goed! alles wat bewonderd wordt in de Italiaanse veldtocht, vinden we terug in de Egyptische expeditie. (1) Wie observeert en nadenkt, ontdekt dat dit alles nog hoger wordt door de moeilijkheden van allerlei aard, die deze expeditie met zich <table border="1" data-bbox="319 851 1388 1249"> <tr> <td data-bbox="319 851 853 1249"> 1. De meest waardevolle gegevens over deze twee onsterfelijke campagnes zullen zonder twijfel de verzameling dagelijkse bevelen en de dagelijkse correspondentie van de opperbevelhebber met de generaals en bestuurders van zijn leger zijn. Er zijn meerdere delen gepubliceerd onder de titel <i>Ongepubliceerde, officiële en vertrouwelijke correspondentie van Napoleon Bonaparte, enz.</i> Parijs, bij Panchoucke. Deze werken zullen ongetwijfeld nog lang gelezen worden op de school waar alle mensen in het vak hun mooiste en nuttigste lessen leren. </td><td data-bbox="853 851 1388 1249"> N.B. Het is sinds 1822, in Stuttgart, veel completer gemaakt en verrijkt met een groot aantal ongepubliceerde stukken en interessante aantekeningen, onder de hoede van twee geleerde Duitse professoren, de heren Linder en Le Brest, die, hoewel buitenlanders, zich onvermoeibaar tonen in het zoeken en communiceren van alles wat Napoleon gerechtigheid kan brengen. </td></tr> </table>	1. De meest waardevolle gegevens over deze twee onsterfelijke campagnes zullen zonder twijfel de verzameling dagelijkse bevelen en de dagelijkse correspondentie van de opperbevelhebber met de generaals en bestuurders van zijn leger zijn. Er zijn meerdere delen gepubliceerd onder de titel <i>Ongepubliceerde, officiële en vertrouwelijke correspondentie van Napoleon Bonaparte, enz.</i> Parijs, bij Panchoucke. Deze werken zullen ongetwijfeld nog lang gelezen worden op de school waar alle mensen in het vak hun mooiste en nuttigste lessen leren.	N.B. Het is sinds 1822, in Stuttgart, veel completer gemaakt en verrijkt met een groot aantal ongepubliceerde stukken en interessante aantekeningen, onder de hoede van twee geleerde Duitse professoren, de heren Linder en Le Brest, die, hoewel buitenlanders, zich onvermoeibaar tonen in het zoeken en communiceren van alles wat Napoleon gerechtigheid kan brengen.
1. De meest waardevolle gegevens over deze twee onsterfelijke campagnes zullen zonder twijfel de verzameling dagelijkse bevelen en de dagelijkse correspondentie van de opperbevelhebber met de generaals en bestuurders van zijn leger zijn. Er zijn meerdere delen gepubliceerd onder de titel <i>Ongepubliceerde, officiële en vertrouwelijke correspondentie van Napoleon Bonaparte, enz.</i> Parijs, bij Panchoucke. Deze werken zullen ongetwijfeld nog lang gelezen worden op de school waar alle mensen in het vak hun mooiste en nuttigste lessen leren.	N.B. Het is sinds 1822, in Stuttgart, veel completer gemaakt en verrijkt met een groot aantal ongepubliceerde stukken en interessante aantekeningen, onder de hoede van twee geleerde Duitse professoren, de heren Linder en Le Brest, die, hoewel buitenlanders, zich onvermoeibaar tonen in het zoeken en communiceren van alles wat Napoleon gerechtigheid kan brengen.		
184	Meebrengt: een bepaalde fysiognomie meer middelen en creaties van zijn leider, omdat hier alles anders is, het klimaat, het terrein, de bewoners, hun religie, hun gewoonten, de manier van vechten, enz., enz. In de memoires over de Egyptische veldtocht worden ideeën vastgelegd, die destijds voor een deel van de samenleving slechts gissingen en discussies waren. 1. De expeditie naar Egypte werd ondernomen op de grote wederzijdse wens van het Directoire en de opperbevelhebber; 2. De inname van Malta was niet te danken aan enige bijzondere intelligentie, maar aan de scherpzinnigheid van de opperbevelhebber: ‘Het was in Mantua dat ik Malta heb ingenomen,’ vertelde de keizer ons op een dag, ‘het was de genereuze behandeling van Wurmser, die mij de onderwerping van de grootmeester en zijn ridders opleverde.’ 3. De verovering van Egypte werd met evenveel oordeel als vaardigheid berekend en uitgevoerd. Als Saint-Jean-d'Acre zich had overgegeven aan het Franse leger, zou er in het oosten een grote revolutie hebben plaatsgevonden, zou de		

	opperbevelhebber daar een rijk hebben gesticht en zou het lot van Frankrijk aan andere combinaties zijn overgelaten; 4/ Bij terugkomst van de Syrische campagne had het Franse leger vrijwel geen verliezen geleden, ze was in de meest formidabele en welvarende staat; 5. Het vertrek van de opperbevelhebber naar Frankrijk was het resultaat van het meest grootmoedige, het grootste plan. Men moet lachen om de domheid van hen, die dit vertrek beschouwden als een vlucht of een desertie; 6. Kléber werd het slachtoffer van moslimfanatisme. Niets kan op enigerlei wijze de absurde laster rechtvaardigen, die deze catastrofe probeert toe te schrijven aan het beleid van zijn voorganger of aan de intriges van zijn opvolger; 7. Ten slotte is het bijna bewezen, dat Egypte voor altijd een Franse provincie zou zijn gebleven, als er iemand anders dan Menou was geweest om het te verdedigen. Alleen de grove fouten van laatstgenoemde hadden tot zijn ondergang kunnen leiden, enz., enz. De keizer zei dat geen enkel leger ter wereld minder geschikt was voor de expeditie naar Egypte dan het leger dat hij daar leidde, het was dat van Italië: het
185	zou moeilijk zijn om de afkeer, het ongenoegen, de melancholie en de wanhoop van dit leger tijdens de eerste momenten in Egypte over te brengen. De Keizer had gezien hoe twee draken uit de gelederen kwamen en met volle snelheid de Nijl in stormden. Bertrand had gezien hoe de meest vooraanstaande generaals, Lannes en Murat, in een vlaag van woede hun geborduurde hoeden op het zand gooiden en ze voor de ogen van de soldaten vertraptten. De keizer verwoordde deze gevoelens prachtig. Dit leger had zijn doel bereikt, zei hij, alle individuen waren vervuld van rijkdom, rang, genot en aanzien, ze waren niet langer geschikt voor de woestijnen of de vermoeienissen van Egypte. Ook, zo vervolgde hij, als ze in andere handen dan de mijne was geweest, zou het moeilijk zijn om vast te stellen aan welke excessen ze zich schuldig zou hebben gemaakt. Er waren meerdere plannen om de vlaggen te verwijderen, ze terug te brengen naar Alexandrië en nog veel meer. Alleen de invloed, het karakter en de glorie van hun leider konden hen tegenhouden. Op een dag stormde Napoleon, op zijn beurt door zijn woede overmand, op een groep ontevreden generaals af en richtte zich tot een van hen, een van de meest lange generaals: 'U hebt opruiende opmerkingen gemaakt,' zei hij heftig tegen hem, 'pas op dat ik mijn plicht niet vervul. Zelfs al bent u 1,88 meter lang, dan nog kun je binnen twee uur worden neergeschoten.' Wat echter het gedrag tegenover de vijand betreft, zei de keizer dat dit leger nooit had opgehouden het leger van Italië te zijn en dat het altijd bewonderenswaardig was. Vooral degenen, die de keizer de fractie van de verliefden met grote gevoelens noemde, konden noch geleid, noch geregeerd worden, hun geest was ziek. Ze zochten 's nachts in de maan naar de weerspiegeling van de afgodsbeelden, die ze aan de overkant van de zee hadden achtergelaten. Aan het hoofd van deze manschappen stond Berthier, zwak en lusteloos. Toen de opperbevelhebber op het punt stond om vanuit Toulon af te varen, snelde deze vanuit Parijs naar hem toe. Hij was dag en nacht op post om hem te vertellen dat

	hij ziek was en dat hij hem niet kon volgen, hoewel hij zijn stafchef was. De opperbevelhebber schonk er eenvoudigweg geen aandacht aan. Berthier lag niet langer aan de voeten van degene, die hem had gestuurd om zich te verontschuldigen, dus ging hij aan boord. Maar bij aankomst in Egypte sloeg de verveling toe. Hij kon zijn heimwee niet langer onderdrukken en vroeg en kreeg toestemming om terug te keren naar Frankrijk. Hij nam afscheid van Napoleon en zei hem vaarwel, maar keerde kort daarna terug, smeltend in tranen en zei dat hij
186	zichzelf uiteindelijk toch niet te schande wilde maken, dat hij zijn leven niet kon scheiden van dat van zijn generaal. Berthier koesterde een soort cultus voor zijn liefdes. Naast zijn tent had hij er altijd nog één staan, die even prachtig verzorgd was als het meest elegante boudoir. Het was gewijd aan het portret van zijn geliefde en soms ging hij zelfs zo ver, dat hij er wierook bij brandde. Deze tent is zelfs in de woestijn van Syrië opgezet. Napoleon vertelde met een glimlach dat zijn tempel toch meermaals was ontheiligd door een minder zuivere eredienst, door het heimelijk binnenbrengen van vreemde godheden. Berthier bleef volharden in zijn liefde, wat hem meer dan eens tot de rand van waanzin bracht. In zijn eerste verslag van de Slag bij Marengo werd de jonge V..., hooguit een eenvoudige kapitein en zijn adjudant, vijf of zes keer genoemd ter nagedachtenis aan zijn moeder: hij was het, zei de keizer, die de slag had gewonnen; De opperbevelhebber moest de krant onder de neus van de hoofdredacteur gooien. De keizer geloofde dat hij Berthier tijdens zijn leven veertig miljoen had gegeven, maar hij dacht dat de zwakte van zijn geest, zijn gebrek aan orde, zijn belachelijke passie, een groot deel ervan verspild zouden hebben. Gelukkig uitte de stemming onder de soldaten in Egypte zich in slechte grappen, en dat is altijd een redding voor de Fransen. Ze waren erg boos op generaal Caffarelli, van wie ze dachten dat hij een van de bedenkers van de expeditie was. Hij had een houten been, omdat hij het zijne was verloren aan de oever van de Rijn. Toen ze hem met zijn gemompel voorbij zagen komen, zeiden ze in zijn oren: Het kan hem niet schelen wat er gebeurt. Het is altijd veilig om één voet in Frankrijk te hebben. Ook geleerden waren het mikpunt van hun spot. Ezels kwamen veel voor in het land. Er waren maar weinig soldaten, die ze niet tot hun beschikking hadden en ze werden nooit anders genoemd dan hun halfgeleerden. Toen de opperbevelhebber Frankrijk verliet, had hij een proclamatie uitgevaardigd waarin hij hen vertelde, dat hij hen naar een land zou leiden, waar hij hen allemaal zou verrijken, dat hij hen ieder eigenaar wilde maken van zeven hectare land.
187	Toen de soldaten zich in de woestijn bevonden, midden in deze eindeloze zee van zand, stelden de vrijgevigheid van hun generaal steeds in twijfel. Ze vonden hem erg terughoudend, omdat hij slechts zeven acres had beloofd. 'Die kere', zeiden ze, 'kan hem zeker zoveel geven als hij wil, daar zullen we geen misbruik van maken.'

	Toen het leger Syrië doorkruiste, was er geen enkele soldaat die deze verzen uit Zaïre niet op zijn lippen had: <i>De Fransen zijn het beu om te zoeken naar klimaten, die het lot niet voor hen heeft geschapen.</i> <i>Zij verlaten nooit hun vruchtbare thuisland, om weg te kwijnen in de woestijnen van het dorre Arabië.</i> In een moment van rust en verkenning van het land, maakte de opperbevelhebber gebruik van het lage tij, stak over droog land de Rode Zee over en bereikte de overkant. Op de terugweg werd hij door de nacht verrast en raakte hij verdwaald in het midden van de stijgende zee. Hij liep het grootste gevaar en kwam bijna om het leven op precies dezelfde manier als Farao: ‘Wat er wel voor gezorgd zou hebben’ , zei Napoleon opgewekt, ‘dat alle predikers van het christendom een prachtige tekst tegen mij zouden hebben opgeleverd.’ Bij zijn aankomst aan de Arabische kust ontving hij een delegatie van de cenobieten van de berg Sinaï. Zij kwamen zijn bescherming smeken en verzochten hem zo vriendelijk te willen zijn zich in te schrijven in het oude register van hun groep. Napoleon kreeg zijn naam gegraveerd, naast Ali, Saladin, Ibrahim en nog een paar anderen!... Het was over dit onderwerp of iets dergelijks, dat de keizer opmerkte dat hij in datzelfde jaar brieven uit Rome en Mekka had ontvangen. De Paus noemde hem zijn liefste zoon en de leider, de beschermer van de heilige Kaäba. Deze buitengewone toenadering moet bovendien nauwelijks verrassend zijn voor iemand, die legers heeft geleid en op de brandende zanden van de Keerkring en in de bevroren steppen van het Noorden was geweest, die bijna werd verzwolgen door de golven van de Rode Zee en in gevaar verkeerde in de vlammen van Moskou. De opperbevelhebber voelde de vermoeidheid van de soldaten, de behoeften waren soms zo groot dat ze gedwongen werden om over kleine dingen te vechten, zonder
188	onderscheid van rang. Het was dan ook een omstandigheid in de woestijn, waar de soldaten hun plaats moeilijk zouden hebben afgestaan aan hun generaal, dat hij zijn handen in een modderige bron kwam dopen. Terwijl hij onder de ruïnes van Péluze doorliep en stikte van de hitte, kreeg hij een stuk van een deur aangereikt, waardoor hij even zijn hoofd in de schaduw kon leggen. En daar, zei Napoleon, kreeg ik een immense ingeving. ‘Het was precies daar dat, terwijl hij enkele stenen aan zijn voeten verplaatste, een zeer uitzonderlijke kans hem een prachtig antiek voorwerp bood dat bekend was onder geleerden. (1) Toen de Fransen naar Azië wilden, moesten ze de woestijn doorkruisen, die het land van Afrika scheidt. Kléber, die de voorhoede aanvoerde, raakte de weg kwijt en dwaalde af naar de woestijn. Napoleon, die hem een halve dag voorging, kwam bij het vallen van de avond met een licht escorte naar het midden van het kamp van Turken. Hij werd hevig achtervolgd en kon alleen ontsnappen, omdat de Turken, toen de nacht viel, deze omstandigheid als een hinderlaag zagen. Maar wat was er met Klébers corps gebeurd? Het grootste deel van de nacht werd doorgebracht in vreselijke angst. Uiteindelijk kreeg hij van enkele woestijn-Arabieren

	aanwijzingen en de opperbevelhebber vertrok op zijn dromedaris om zijn soldaten te zoeken. Hij trof hen aan in de diepste wanhoop, op de rand van de dood door dorst en vermoeidheid. De jonge soldaten hadden zelfs hun geweren kapotgemaakt. De aanblik van de generaal leek hen weer tot leven te wekken en hoop te geven. Napoleon vertelde hen dat voedsel en water hem volgden. ‘Maar zelfs als dit alles nog langer was uitgesteld, zei hij tegen hen, ‘zou dat dan een reden zijn om te morren en de moed te verliezen? Nee, soldaten, leer eervol te sterven.’ Napoleon reisde het grootste deel van de tijd door de woestijn op een dromedaris. De fysieke hardheid van dit dier zorgt ervoor dat er helemaal niet in zijn behoeften wordt voorzien, het eet en drinkt nauwelijks. Maar zijn morele vernuftigheid is extreem, hij wordt koppig en woedend als hij slecht behandeld wordt. De keizer zei dat de hardheid van zijn draf een misselijkmakend effect had, net als het rollen van een schip, dit dier legt twintig lieus per de dag af. <table border="1" data-bbox="319 779 1388 965"> <tr> <td data-bbox="319 779 853 965"> 1. Het was een cameo van Augustus, alleen een ontwerp, maar wel een schitterend. Napoleon gaf het aan generaal Andréossi, die zeer geïnteresseerd was in antiek. De heer Denon, destijds afwezig, zag later de cameo en werd getroffen door de gelijkenis met Napoleon, die </td><td data-bbox="853 779 1388 965"> vervolgens het ontwerp voor zichzelf nam. Sindsdien is hij bij Josephine en meneer Denon weet niet meer wat er mee is gebeurd. <i>(Details verstrekt door de heer Denon sinds mijn terugkeer naar Frankrijk.)</i> </td></tr> </table>	1. Het was een cameo van Augustus, alleen een ontwerp, maar wel een schitterend. Napoleon gaf het aan generaal Andréossi, die zeer geïnteresseerd was in antiek. De heer Denon, destijds afwezig, zag later de cameo en werd getroffen door de gelijkenis met Napoleon, die	vervolgens het ontwerp voor zichzelf nam. Sindsdien is hij bij Josephine en meneer Denon weet niet meer wat er mee is gebeurd. <i>(Details verstrekt door de heer Denon sinds mijn terugkeer naar Frankrijk.)</i>
1. Het was een cameo van Augustus, alleen een ontwerp, maar wel een schitterend. Napoleon gaf het aan generaal Andréossi, die zeer geïnteresseerd was in antiek. De heer Denon, destijds afwezig, zag later de cameo en werd getroffen door de gelijkenis met Napoleon, die	vervolgens het ontwerp voor zichzelf nam. Sindsdien is hij bij Josephine en meneer Denon weet niet meer wat er mee is gebeurd. <i>(Details verstrekt door de heer Denon sinds mijn terugkeer naar Frankrijk.)</i>		
189	De keizer stelde er regimenten mee samen en gebruikte ze militair, dat leidde al snel tot de ondergang van de Arabieren. De ruiter hurkt op de rug van het dier, een ring, door de neusgaten van de laatste geschoven, dient om hem te leiden. Hij is zeer gehoorzaam. Als de ruiter een bepaald geluid maakt, knielt het dier, zodat hij gemakkelijker kan afstijgen. De dromedaris draagt zeer zware lasten, het wordt tijdens de gehele reis nooit uitgeladen. 's Avonds aangekomen op de rustplek worden er steunen onder de last geplaatst, het dier hurkt neer en slaapt. Als de dag aanbreekt, staat hij op, de lading staat op zijn plaats en hij vervolgt zijn weg. De dromedaris is slechts een lastdier, een dier dat uitsluitend dient als lastdier. In Syrië zijn ze er echter in geslaagd om ze in te zetten voor artilleriestukken, waardoor ze essentiële diensten konden verlenen. Napoleon, die door de inwoners van Egypte alleen Sultan Kebir (vader van het vuur) werd genoemd, was daar erg populair geworden. Hij wekte een bijzonder respect voor zijn persoon, overal waar hij verscheen, stonden de mensen op in zijn aanwezigheid. Zij hadden die eerbied alleen voor hem. De voortdurende aandacht, die hij voor de sjeiks had en de vaardigheid, waarmee hij hen voor zich wist te winnen, hadden hem tot de ware vorst van Egypte gemaakt en hadden hem meer dan eens het leven gered; zonder hun onthullingen zou hij net als Kléber een slachtoffer van de heilige strijd zijn geweest. De laatste daarentegen vervreemde de sjeiks van zich door er een te laten slaan en deze stierf. Bertrand was een van de rechters, die de moordenaar veroordeelde. Op een dag liet hij ons hem bij het diner observeren, waarop de keizer zei: ‘Als de pamfletschrijvers die willen dat ik degene ben die Kléber heeft vermoord, dat wisten, zouden ze u zeker vertellen wie de moordenaar of de medeplichtige was. Ze zouden tot de conclusie komen dat uw titel van Grootmaarschalk en uw verblijf op Sint-Helena de beloning en de straf waren.’		

	Napoleon sprak openlijk met de bevolking en toonde hen altijd een rechtvaardigheidsgevoel, dat hen raakte. Toen hij terugkwam uit Syrië, kwam een Arabische stam hem tegemoet om hem te eren en om hun transportdiensten aan te bieden. ‘De opperbevelhebber was ziek, hij was vervangen door zijn zoon, even oud en even groot als de jouwe,’ vertelde de keizer mij, ‘hij zat op zijn dromedaris, reed naast de opperbevelhebber, volgde hem heel dicht en sprak met veel gebabbel en vertrouwelijkheid.’
190	‘Sultan Kebir, zei hij tegen hem, ‘ik heb een goed advies voor u, nu dat u terug keert naar Caïro.’ ‘Wel! spreek, mijn vriend. Als het goed is, zal ik het opvolgen.’ ‘Als ik een van jullie was, zou ik het volgende doen: als ik in Caïro aankwam, zou ik de rijkste slavenhandelaar naar de markt brengen en de twintig mooiste vrouwen voor mezelf uitkiezen. Vervolgens zou ik de rijkste juweliers meenemen en dan zou ik een mooi deel krijgen. Hetzelfde zou ik met alle anderen doen. Want wat heeft het voor zin om te regeren of de sterkste te zijn, als het niet is om rijkdom te vergaren!’ ‘Maar, mijn vriend, wat nou als het beter was om ze voor anderen te bewaren?’ Deze stelregel leek hem aan het denken te zetten, maar overtuigde hem niet. De jongeman was, zoals we zien, veelbelovend voor een Arabier. Hij was levendig, onverschrokken en leidde zijn troepen met orde en waardigheid. Misschien moet hij op een dag op het plein van Caïro alles doen wat hij hem heeft aangeraden. Een andere keer kwamen er Arabieren met wie wij vijandig stonden, een dorp aan de grens binnen en werd een ongelukkige fellah (boer) gedood. Sultan Kebir werd woedend en gaf bevel de stam tot in de woestijn te achtervolgen tot ze uitgeroeid waren. Hij zwoer wraak te nemen. Dit gebeurde voor de ogen van de grote sjeiks. Een van hen begon te lachen om zijn woede en vastberadenheid: ‘Sultan Kebir,’ zei hij tegen hem, ‘u speelt hier een slecht spel, maak geen ruzie met deze mensen, ze kunnen u tien keer meer kwaad doen dan u hen. En waarom zoveel drukte? Omdat ze een ellendeling hebben gedood? Was hij uw neef (een spreekwoordelijke uitdrukking onder hen)?’ ‘Het is veel beter dan dat,’ antwoordde Napoleon kordaat, ‘al degenen die ik regeer, zijn mijn kinderen, de macht is mij alleen gegeven om hun veiligheid te garanderen.’ Alle sjeiks bogen bij deze woorden en zeiden: ‘Oh! Het is prachtig! U sprak als de profeet.’ De beslissing van de Grote Moskee van Caïro, ten gunste van het Franse leger, was een meesterwerk van vaardigheid van de kant van de opperbevelhebber, hij bracht de synode van de grote sjeiks ertoe om door een openbare daad te verklaren dat de
191	moslims konden gehoorzamen en hulde te brengen aan de Franse generaal. Dit is het eerste en enige voorbeeld in deze soort, sinds de instelling van de Koran, die onderwerping aan ongelovigen verbiedt, de details zijn waardevol, ze zijn te vinden op het Egyptische platteland. Het is ongetwijfeld vreemd om te zien dat te Saint-Jean-d'Acre Europeanen in een Aziatische plek komen vechten om een deel van Afrika in bezit te krijgen. Maar het is nog vreemder, dat degenen die de tegenbeweging leidden tot dezelfde natie

	behoorden, van dezelfde leeftijd waren, tot dezelfde klasse behoorden, hetzelfde wapen droegen en tot dezelfde school behoorden. Philippeaux, aan wiens talenten de Engelsen en de Turken de redding van Saint-Jean-d'Acre te danken hadden, was een kameraad van Napoleon aan de militaire school van Parijs; Ze deden samen hun examen voordat ze naar hun respectievelijke korpsen werden gestuurd. 'Hij was ongeveer even groot als u,' vertelde de keizer mij op een dag, nadat hij net zijn lof had gedictieerd in een van de hoofdstukken over de Egyptische veldtocht, nadat hij had verteld hoeveel schade hij daardoor had geleden. 'Sire,' antwoordde ik, 'er was zelfs nog meer verwantschap, we waren hecht en onafscheidelijk geweest op de Militaire School. Toen ik door Londen reisde met Sir Sidney Smith, die net aan de Tempel was ontsnapt, liet hij me overal zoeken en ik miste hem op zijn logeeradres slechts een half uur, ik zou hem waarschijnlijk gevolgd zijn, dan had ik niets gedaan, avonturen zouden me aantrekkelijk hebben geleken en toch, wat een nieuwe combinatie in mijn lot!!!' 'Omdat ik weet welke grote rol het toeval speelt in onze politieke beslissingen,' zei de keizer hierover, 'ben ik altijd onbevooroordeeld geweest en zeer toegeeflijk tegenover de partij, die ons in onze beslommeringen volgde: een goede Fransman zijn, of er een willen worden, was alles wat ik hoefde te doen.' En de Keizer vergeleek de verwarring, die voortkomt uit onze problemen met nachtelijke gevechten, waarbij men vaak de buurman aanvalt in plaats van de vijand en waarbij alles wordt vergeven bij daglicht, wanneer de orde is hersteld en alles duidelijker is geworden. 'En ikzelf, kan ik bevestigen,' zei hij, 'ondanks mijn natuurlijke mening, dat er geen omstandigheden zouden zijn geweest, die mij tot emigratie hadden kunnen brengen. De nabijheid van de grens, een vriendschap, de invloed van een leider, enzovoort. In een revolutie kan men alleen bevestigen wat men heeft gedaan: het zou onverstandig zijn te beweren dat men niets anders had kunnen doen.'
192	En hij citeerde over dit onderwerp een heel merkwaardig voorbeeld van toeval op lotsbestemmingen: Sérurier en Hédouville willen samen naar Spanje emigreren. Een patrouille uit het jongere, wendbaardere cadettenstadje Medbuville steekt de grens over, denkt dat het heel gelukkig is en gaat zich ellendig in Spanje te buiten. Sérurier, gedwongen om gelukkig terug te keren, verontrust, wordt maarschalk. Dit is wat er met mensen gebeurt, met hun berekeningen, met hun wijsheid! Bij Saint-Jean-d'Acre verloor de opperbevelhebber Caffarelli, van wie hij buitengewoon veel hield en voor wie hij het hoogste respect had, de laatste koesterde een soort cultus voor zijn opperbevelhebber. De invloed ervan was zo groot, dat hij nadat hij enkele dagen in delirium had gelegen voordat hij stierf, toen Napoleon aan hem werd voorgesteld, deze naam hem weer tot leven scheen te wekken. Hij herpakte zich, kwam weer bij zinnen, praatte onophoudelijk en trok zich na zijn vertrek meteen terug. Dit soort verschijnselen herhaalde zich iedere keer dat de opperbevelhebber hem kwam bezoeken. Tijdens het beleg van Saint-Jean-d'Acre kreeg Napoleon een ontroerend bewijs van heldhaftige toewijding te zien. Terwijl hij in de loopgraaf zat, viel er een bom aan zijn voeten, twee grenadiers wierpen zich onmiddellijk op hem en plaatsten hem

	tussen hen in en zij strekten hun armen boven hun hoofd uit en bedekten hem aan alle kanten. Gelukkig respecteerde de bom de hele groep; niemand werd getroffen. Een van deze dappere grenadiers was generaal Daumesnil, die onder de soldaten zo populair bleef onder de naam van het houten been. Hij verloor een been tijdens de Moskouse campagne en beheerste de Place de Vincennes tijdens de invasie van 1814. (1) De hoofdstad was al enkele weken bezet door de geallieerden en Daumesnil had nog steeds de macht. In die tijd werd er in heel Parijs alleen gesproken over zijn koppigheid in zijn verdediging en over zijn vrolijke reactie op de Russische oproep: ‘Als jullie mij mijn been teruggeven, geef ik jullie mijn plaats terug.’ <table border="1"> <tr> <td>1. De andere was Souchon die driemaal het erewapen ontving.</td><td></td></tr> </table>	1. De andere was Souchon die driemaal het erewapen ontving.	
1. De andere was Souchon die driemaal het erewapen ontving.			
193	Maar naast de grap is er nog iets subliems: de vijand had een grote begeerte naar het immense materiaal, dat zich daar bevond, waarvan de waarde meer dan honderd miljoen bedroeg. Omdat de dreiging geen effect had, greep hij naar verleiding. Er werd een miljoen aangeboden aan Daumesnil, die koud antwoordde: ‘Je zult niet gelukkiger zijn vanwege mijn armoede, ik wil niets en mijn weigering zal de rijkdom van mijn kinderen zijn.’ Wie zou geloven dat een dergelijke daad, waarmee we zo trots onze geschiedenis zouden kunnen verfraaien en die we zo graag ter navolging zouden kunnen aanbieden, twee keer zou falen tegen het voorstel voor een nationale beloning en wijding! Hoe valt zo'n weigering te verklaren, die in betere tijden als ongeloofwaardig zou worden beschouwd! Maar wat de organen van de nationale vertegenwoordiging niet wilden doen, zal het volk zelf doen; Door particuliere inschrijvingen wordt de staatsschuld afbetaald en blijft de nagedachtenis van Daumesnil onverminderd voortbestaan. Het Franse leger had in Egypte een ongeëvenaarde reputatie verworven en dat was ook terecht. Ze had de beroemde Mammelukken, de sterkste militie van het Oosten, uiteengedreven en angst aangejaagd. Na de terugtrekking uit Syrië landde een Turks leger bij Aboukir. Mourad-Bey, de dapperste en bekwaamste van de Mamelukken, verliet Opper-Egypte, waar hij zijn toevlucht had gezocht en bereikte het Turkse kamp via bedrieglijke routes. Toen ze geland waren, trokken de Franse detachementen zich terug om zich te concentreren. Trots op deze indruk van angst, zei de pasja die het bevel voerde, met nadruk toen hij Mourad-Bey zag: ‘Nou! Deze gevreesde Fransen, wier aanwezigheid u niet kon verdragen, ik vertoon mij, hier vluchten ze voor mij!’ Mourad-Bey, diep gekwetst, antwoordde met een soort woede Pasja: ‘Bedank de Profet, dat het goed is voor deze Fransen om zich terug te trekken, want als ze zouden terugkeren, zou je voor hen verdwijnen als stof voor de noordenwind.’ Hij voorspelde dat de Fransen een paar dagen later dit leger zouden aanvallen. Het verdween en Mourad-Bey, die gesprekken voerde met enkele van onze generaals, kon niet geloven hoe klein hun gestalte was en hoe nietig hun persoontje was, de oosterlingen hechten veel waarde aan de vormen in de natuur. Ze konden niet begrijpen, dat er onder zo'n dun laagje zoveel genialiteit verborgen kon zitten.		

	Alleen al de aanblik van Kléber stelde hun gedachten tevreden: hij was een voortreffelijk man, maar hij had harde manieren.																
194	De Fransman zei dat hij geen Fransman was. Hij was een Elzasser en bracht zijn eerste jaren dor in het Pruisische leger en werd voor een Duitser gehouden. Een van ons zei dat hij in zijn jeugd een Janitsaar geweest, wat de Keizer deed lachen, die hem zei dat hij hem voor de gek hield. De Grootmaarschalk zei tegen de Keizer, dat hij bij de slag bij Alki voor het eerst bij zijn leger en dicht bij de persona bleef en dat hij de stoutmoedigheid van zijn manoeuvres, die hij ontleende aan de trots, hij begreep niets van de orders. ‘Vooral,’ Sire, zei hij, ‘toen ik u hoorde roepen naar een van uw leidende officieren: ‘Kom op, mijn beste Hercules, neem 25 man en versla dat canaille!’ Ik dacht werkelijk dat ik niet goed bij mijn hoofd was: Uwe Majesteit liet wel duizend paarden zien.’ Bovendien zijn de verliezen van het Egyptische leger verre van zo groot als men zou verwachten in zo’n ver land. De ongezondheid van het land, de verwoestingen door de pest en de vele veldslagen hebben hun sporen in dit leger achtergelaten. Het werd nog erger door al het puin van de slag stroomafwaarts en misschien ook door een gedeeltelijke aankomst uit Frankrijk. Toch bedraagt het totale verlies, vanaf het begin van de campagne tot twee maanden na het vertrek van de opperbevelhebber naar Europa, dat wil zeggen in de periode van achtentwintig tot tweeëntwintig maanden, slechts achtduizend negenhonderdvijftien, volgens het officiële rapport van de opperbevelhebber van dit gebied. Het leven van een man moet zeker vol angsten zijn, wil hij nauwelijks stilstaan bij een van de daden waarvan er in de geschiedenis geen voorbeeld is. <table border="1"> <tr> <td>Gedood in de strijd:</td><td>3614</td></tr> <tr> <td>Overleden door wonden:</td><td>854</td></tr> <tr> <td>Overleden door ongelukken</td><td>290</td></tr> <tr> <td>Overleden door gewone ziektes:</td><td>2468</td></tr> <tr> <td>Doden door de pest:</td><td>1689</td></tr> <tr> <td>Totaal</td><td>8915</td></tr> <tr> <td colspan="2">Te Cairo, de 10^e frimaire, jaar IX</td></tr> <tr> <td colspan="2">De hoofdbetaalmeester: getekend: SARLETON</td></tr> </table>	Gedood in de strijd:	3614	Overleden door wonden:	854	Overleden door ongelukken	290	Overleden door gewone ziektes:	2468	Doden door de pest:	1689	Totaal	8915	Te Cairo, de 10 ^e frimaire, jaar IX		De hoofdbetaalmeester: getekend: SARLETON	
Gedood in de strijd:	3614																
Overleden door wonden:	854																
Overleden door ongelukken	290																
Overleden door gewone ziektes:	2468																
Doden door de pest:	1689																
Totaal	8915																
Te Cairo, de 10 ^e frimaire, jaar IX																	
De hoofdbetaalmeester: getekend: SARLETON																	
195	Toen Caesar de Rubicon overstak en de overwinning behaalde, had Caesar een leger en trok hij tegen zijn wil op. Toen Alexander, gedreven door de passie van zijn jeugd en het vuur van zijn genie, naar Azië trok om oorlog te voeren tegen de grote koning, was Alexander, zelf de zoon van een koning, zelf ook een koning en had hij ambities en roem aan het hoofd van de strijdkrachten van zijn koninkrijk. Maar dat een eenvoudig individu, wiens naam drie jaar eerder nog bij iedereen onbekend was, die op dat moment geen andere helper had dan een paar overwinningen, zijn eigen naam en het besef van zijn genie, het zou hebben gedurfd om in zijn eentje het lot van dertig miljoen mensen in handen te nemen, hen te redden van nederlagen van buitenaf en van onenigheid van binnenuit, die, bij het lezen van de problemen, die hem werden voorgesteld, bij de gedachte aan de rampen die hij voorzag, zou hebben geroepen: ‘Vleiers, kletsmajoors ruïneren Frankrijk! Het is tijd om het te redden!’ Dat hij zijn leger in de steek liet, de zee																

	overstak, met gevaar voor zijn vrijheid, voor zijn reputatie, op Franse bodem terechtgekomen, naar de hoofdstad was gesneld, dat hij inderdaad het roer in handen had genomen en een natie, die dronken was van alle excessen, tot staan had gebracht, dat hij het plotseling weer op de ware paden van rede en principes plaatste, dat hij vanaf dat moment een straal van kracht en glorie voor hem had voorbereid, die tot dan toe onbekend was en dat dit alles was volbracht zonder dat het iemand een traan of een druppel bloed had gekost, dit is wat men kan noemen een van de meest gigantische en verheven ondernemingen, waarvan men ooit heeft gehoord. Dit is wat een kalm, emotioneel nageslacht met verbazing en bewondering zal vervullen en toch is dit wat de mensen in die tijd een wanhopige ontsnapping noemden, een beruchte desertie. Het leger, dat hij achterliet, bezette Egypte echter nog twee jaar lang. De keizer was van mening dat ze hiertoe nooit gedwongen mocht worden. Ook de Grootmaarschalk, die tot het laatste moment bleef, stemde toe. Nadat de opperbevelhebber van het leger naar Frankrijk was vertrokken, besprak Kléber, die hem opvolgde, de evacuatie van Egypte, maar hij werd door de makers omzeild en verleid. maar toen de weigering van de vijanden hem dwong een nieuwe glorie te verwerven en zijn strijdkrachten beter te leren kennen, veranderde hij volledig van gedachten en werd hij zelf een voorstander van de bezetting van Egypte. Dit werd ook het algemene gevoel bij het leger. Kléber hield zich toen enkel bezig met zijn onderhoud aldaar. Hij verwijderde de leiders die zijn eerste bedoeling hadden geleid en omringde zichzelf alleen met de tegenovergestelde mening. Als hij had geleefd, zou Egypte nooit in gevaar zijn geweest; zijn dood
196	alleen bracht dit verlies. Vervolgens werd het leger verdeeld tussen Menou en Regnier, het was niets meer dan een veld van intriges, de kracht en moed van de Fransen bleven hetzelfde, maar het gebruik of de bestemming, die de generaal eraan gaf, leek nergens meer op. Menou was totaal niet capabel. De Engelsen kwamen hem met twintigduizend man aanvallen; Hij had veel meer strijdkrachten en het moreel van de twee legers was niet met elkaar te vergelijken. Door een onbegrijpelijke blindheid haastte Menou zich om al zijn troepen te verspreiden, zodra hij vernam dat de Engelsen verschenen. Deze verschenen massaal en werden slechts in detail aangepakt. Hier zei de keizer: 'Hoe blind is het lot! Met de tegenovergestelde maatregelen zouden de Engelsen onfeilbaar zijn vernietigd. En welke nieuwe kansen zouden zo'n mislukking kunnen veroorzaken!' ' Hun landing was bovendien bewonderenswaardig,' zei de Grootmaarschalk, 'in minder dan vijf of zes minuten brachten ze vijfduizendvijfhonderd man ten strijde, het was een opera-achtige beweging. Ze hebben er drie gemaakt. Twaalfhonderd man verzetten zich tegen deze landing en veroorzaakten veel schade. Zeer korte tijd later werd deze massa van dertien- tot veertienduizend man onverschrokken aangevallen door generaal Lanusse, die slechts over drieduizend man beschikte. Hij brandde van ambitie en wanhoopte er niet aan om het allemaal alleen te overwinnen. Hij wilde op niemand wachten. Hij wierp alles omver, veroorzaakte eerst een enorme slachting en ging toen ten onder. Als hij maar twee- of drieduizend man meer had gehad, zou hij zijn plan hebben kunnen verwezenlijken. De Engelsen waren zeer verrast toen ze zelf onze situatie in Egypte zagen en ze beschouwden zichzelf als zeer gelukkig met de wending, die de zaken hadden genomen.

	Generaal Hutchinson, die de verovering behaalde, zei later in Europa, dat als ze de werkelijke stand van zaken hadden geweten, ze zeker nooit een landing zouden hebben ondernomen, maar in Engeland waren we ervan overtuigd dat er geen zesduizend Fransen in Egypte waren. Deze fout is het gevolg van onderschepte brieven en inlichtingen in het land zelf. ‘Het zit zo in het karakter van de Fransen,’ zei de keizer, ‘om te overdrijven, te klagen en alles te verpesten zodra men ontevreden is.’ De veelheid aan deze berichten was echter slechts het gevolg van een slecht humeur of zieke verbeelding, er was niets te eten in Egypte, zo stond er geschreven, het hele leger was in elke nieuwe slag omgekomen, de ziekten hadden alles weggenomen, er was niemand meer over, enzovoort.’
197	De continuïteit van deze rapporten overtuigde Pitt uiteindelijk en hoe was het niet? Door een vreemde speling van het lot werden Klébers eerste berichten aan het Directoire en de brieven van het leger in Parijs ontvangen door juist de voormalige generaal van Egypte, die zojuist de Achttiende Brumaire had uitgevoerd en die, indien mogelijk, de tegenstrijdigheden verklaart, die zij bevatten, dat wij vervolgens een beroep doen op individuele autoriteiten om onze mening te onderbouwen. Kléber, opperbevelhebber, liet het Directoire weten dat hij slechts over zesduizend man beschikte en in hetzelfde bericht vermeldde de verklaringen van de inspecteur tegenover de tijdschriften meer dan twintigduizend. Hij zei dat hij blut was, terwijl de rekeningen van de staatskas grote bedragen lieten zien. Hij zei dat de artillerie niets meer was dan een verdedigingsbarrière, zonder enige munitie en dat de rapporten over dit wapen melding maakten van voorraden voor meerdere campagnes. ‘Ook,’ zei Napoleon, ‘als Kléber, krachtens het verdrag dat hij was aangegaan, Egypte had geëvacueerd, zou ik hem bij zijn aankomst in Frankrijk niet hebben nagelaten voor de rechter te dagen. Al deze tegenstrijdige documenten waren al ter beoordeling aan de Raad van State voorgelegd.’ Laten we, op basis van de brieven van opperbevelhebber Kléber, beoordelen hoe de mensen van een lagere rang, de eenvoudige soldaten, er uitzagen. Dit is wat de Engelsen dagelijks onderschepten, wat ze afdrukten, wat hun operaties aanstuurde en wat hen duur zou moeten komen te staan. De keizer zag tijdens al zijn campagnes, zo zei hij, altijd hetzelfde effect van onderschepte brieven en soms oogste hij er groot profijt uit. In de brieven, die hij vervolgens in handen kreeg, vond hij afschuwelijke teksten over zijn persoon. Ze moeten des te gevoeliger voor hem zijn geweest, omdat velen van hen afkomstig waren van mensen, die hij goed kende, in wie hij zijn vertrouwen had gesteld en van wie hij geloofde, dat ze erg aan hem gehecht waren. Een van hen, op wie hij het meeste vertrouwde en wiens fortuin hij had gemaakt, vertelde dat de opperbevelhebber zojuist was ontsnapt en twee miljoen uit de schatkist had gestolen. Gelukkig bleek uit de rekeningen van de betaalmeester in diezelfde berichten, dat de generaal niet eens zijn volledige salaris had ontvangen. ‘Toen ik dit las,’ zei de keizer, ‘voelde ik een ware afkeer van mensen: het was de eerste morele ontmoediging, die ik voelde en als het niet de enige was, dan was het misschien wel de hevigste. Iedereen in het leger geloofde dat ik verloren was en de
198	en de mensen begonnen mij op mijn kosten het hof te maken. Bovendien probeerde deze persoon opnieuw in de gunst te komen, de keizer zei dat hij hem niet verbood om in een ondergeschikte functie te werken, maar hij wilde hem nooit meer zien. Hij antwoordde steeds, dat hij hem niet kende, dat was zijn hele wraak.

De keizer bleef maar herhalen dat Egypte van Frankrijk moest blijven en dat het ongetwijfeld zo zou blijven als Kléber of Desaix het verdedigden. Zij waren zijn twee meest vooraanstaande luitenants, zei hij, beiden van grote en zeldzame verdienste, hoewel van zeer verschillend karakter en karakter. Portretten van hen zijn te vinden in de Memoires van de Egyptische Veldtocht.

Kléber was het talent van de natuur, terwijl Desaix enkel het talent van opleiding en werk had. Klébers genie kwam alleen tot uiting op momenten, dat het werd gewekt door de belangrijkheid van de gebeurtenis, om daarna meteen weer in te slapen in de schoot van zachtheid en genot. Desaix' talent was constant. Hij leefde en ademde enkel nobele ambitie en ware glorie, hij was een volkomen ouderwets figuur. De keizer zei dat zijn dood het grootste verlies was, dat hij kon lijden, hun overeenstemming van opvoeding en principes zou betekenen dat ze elkaar altijd zouden hebben begrepen. Desaix zou tevreden zijn geweest met de tweede plaats en zou altijd toegewijd en trouw zijn gebleven. Als hij bij Marengo niet was gedood, zou de Eerste Consul hem het leger van Duitsland hebben gegeven in plaats dat aan Moreau te geven. Bovendien was er een zeer uitzonderlijke omstandigheid in het lot van deze twee luitenants van Napoleon: op dezelfde dag en op hetzelfde uur dat Kléber in Caïro werd vermoord, sneuvelde Desaix in Marengo door een kanonschot.

Zondag 1, maandag 2 oktober

Aard van de dictaten van de keizer

De wind, de zee en de temperatuur bleven altijd hetzelfde. Deze westenwind, die ons aanvankelijk zo gunstig was gezind, begon nu tegen ons te werken, we waren naar het oosten gegaan in de hoop op de passaatwinden, maar nu bevonden we ons in de windrichting van onze bestemming, door de continuïteit van deze winden

199

200	uit het westen, wiens standvastigheid iedereen verraste en verwoesting bracht onder de gehele bemanning. Wat de keizer betreft, hij zette elke ochtend zijn dictaten voort, waaraan hij met de dag meer gehecht raakte. De uren leken hem nu minder zwaar. Het schip was zo snel uit de haven vertrokken, dat alles op open zee moest gebeuren. Het was nog niet lang geleden, dat het geschilderd was. De keizer had een uiterst fijn reukvermogen. De geur van verf stoorde hem zo erg dat hij de hut twee dagen niet verliet. Iedere avond was het voor hem een plezier om, als hij over de brug liep, weer terug te keren naar zijn ochtendwerk. In eerste instantie was er geen ander document dan een armzalig werkje, getiteld De Oorlog van de Fransen in Italië, zonder motief, zonder doel, zonder consistente chronologie, de keizer bladerde erin, zijn geheugen deed de rest. Ik vond het des te bewonderenswaardiger, omdat het leek alsof het op commando en op het juiste moment arriveerde. De keizer klaagde in het begin dagelijks, dat deze voorwerpen hem vreemd waren geworden, hij leek ze te wantrouwen en zei dat hij het resultaat nooit zou kunnen bereiken. Dan droomde hij een paar minuten, stond op, begon te lopen en te dicteren. Vanaf dat moment was hij een totaal ander mens, alles verliep natuurlijk, hij sprak alsof hij geïnspireerd was, uitdrukkingen, plaatsen, data, niets hield hem meer tegen. De volgende dag rapporteerde ik hem in het net wat hij had gedicteerd. Bij de eerste correctie, die hij aangaf, dicteerde hij nog steeds hetzelfde onderwerp, alsof hij de dag ervoor niets had gezegd, het verschil tussen deze tweede versie en de eerste was heel groot, deze was positiever, overvloediger, beter geordend. Soms waren er zelfs materiële verschillen met de eerste. De volgende ochtend bij de eerste correctie, nogmaals dezelfde bewerking en een derde dictee, die op de eerste twee was gebaseerd en ze met elkaar in overeenstemming bracht. Maar vanaf daar, zelfs als hij een vierde, een zevende, een tiende keer dicteerde, wat niet zonder gevolgen was, het waren bijvoorbeeld
201	steeds precies dezelfde ideeën, dezelfde context, bijna dezelfde uitdrukkingen. Ook hoefde men niet meer de tijd te nemen om te schrijven, zelfs al was het al gelezen. Hij schonk er geen aandacht aan en ging door tot het einde. Als men het niet had gehoord, zou het zinloos zijn geweest om te proberen hem te laten herhalen, wat hij had gezegd. Hij was nog steeds onderweg en omdat het zo snel ging, waagde ik het risico niet. Men vreesde dan nog meer te verliezen en niet meer op het juiste spoor te zijn. <i>Dinsdag 3 tot en met zaterdag 7 oktober</i> <i>Een merkwaaardige eigenaardigheid van het toeval</i> De aanhoudende zuidwestenwind was een regelrechte ramp geworden, we gingen nu achteruit in plaats van vooruit. We voeren volledig de Golf van Guinee in. Daar zagen we een schip, dat we herkenden, er stond op aangegeven dat het een Fransman was, die net als wij verdwaald was en zoals verwacht een haven in

	Bretagne had verlaten en op weg was naar Bourbon Island. De keizer maakte zich grote zorgen over zijn gebrek aan boeken. Ik vertelde hem lachend dat ik er misschien wel een aantal aan boord van dit schip had, omdat ik er een paar maanden geleden eentje naar deze bestemming had gestuurd. Wat kan de vreemdheid van het toeval toch doen, ik had gelijk! Als ik naar dit schip had gezocht, had ik ongetwijfeld tevergeefs alle zeeën bereisd, het was het. Ik kwam het de volgende dag te weten, toen ik haar naam hoorde van de officier, die haar bezocht had. Deze laatste had de kapitein, een oude Fransman, op vreemde wijze verrast door hem te vertellen dat keizer Napoleon aan boord was van het schip dat hij had gezien en dat het schip op weg was naar Sint-Helena. De man schudde van de pijn zijn hoofd en zei tegen hem: ‘Je berooft ons van onze schat, je ontnemt ons degene, die ons volgens onze normen en waarden en onze smaak kon regeren.’
202	<i>Zondag 8 tot en met woensdag 11 oktober</i> <i>Gemompel tegen de admiraal.</i> <i>Recensie van een nieuw werk.</i> <i>Weerleggingen. Gedachten</i> Het weer was van ongekennde hardnekkigheid. Iedere avond troostten wij onszelf met de ergernissen van de dag, in de hoop op een gelukkige crisis tijdens de nacht, maar iedere ochtend werden we wakker met hetzelfde verdriet. We waren bijna in zicht van de Congo en we renden om ervandaan te komen. Het leek erop dat de tijd nooit veranderde. De ontmoediging was enorm en de verveling was op zijn ergst. De Engelsen vielen hun admiraal aan. Als hij dezelfde weg had gekozen als alle anderen, zou hij hebben gezegd. dan waren we allang aangekomen. Zijn grillen hadden hem, tegen alle rede in, naar een ervaring geleid waarvan het einde onbekend was. Het gemompel was echter niet zo heftig als tegen Christoffel Columbus. Wij lachten wel heel erg, toen we zagen hoe hij gedwongen werd een Sint-Salvador te zoeken om aan de crisis te ontsnappen. Ikzelf, die volledig in beslag werd genomen door mijn werk, kon mij deze tegenslag nauwelijks schelen, wat maakte het ook uit, welke gevangenis, of welke? Wat de keizer betreft, hij leek er nog ongevoeliger voor; Hij zag in dit alles alleen maar de dagen van weleer. De memoires van Napoleon Bonaparte, geschreven door iemand die hem vijftien jaar lang onafgebroken heeft gevolgd, was het werk dat, bij mijn onderzoek, dat van de heer Wilson opvolgde. Een anonieme bundel, die al voldoende moet zijn geweest om bij iedereen een eerste wantrouwen op te wekken, maar de textuur en de stijl ervan roepen al snel nog meer positieve twijfels op bij elke lezer, die erover nadenkt en bekend is met de werken. Iedereen, die de Keizer ook maar een beetje kent en gezien heeft, aarzelt niet om vanaf de eerste bladzijden te bevestigen dat dit een echte roman is, geschreven voor een plezier dat de auteur nooit gekend of benaderd heeft. Het staat honderd mijl verwijderd van zijn taal, zijn gewoonten en alles wat hem aangaat. De keizer heeft nooit tegen een minister gezegd: ‘Graaf, doe dit, graaf, doe dat, de ambassadeurs kwamen niet naar zijn ontwaken. Napoleon kon op veertienjarige leeftijd niet aan een dame in gezelschap het antwoord geven, dat aan hem wordt toegeschreven betreffende de burggraaf van Turenne, omdat hij van zijn tiende tot zijn achttiende jaar op militaire scholen zat en het gezelschap van dames daar niet werd toegestaan. Het was niet Pérignon, die
203	hem niet kende, maar Dugommier, die zijn generaal geweest was, die hem op zo'n voortreffelijke manier aan het directoraat had aanbevolen. Het is een brief om de

	democratie te herstellen en niet de Bourbons, die een militair destijds richtte aan de Eerste Consul, enz. enz. De keizer, van wie in Europa algemeen werd erkend dat hij ondoorgrondelijk was in zijn plannen en opvattingen, had nooit de gewoonte van gebaren, die hem hadden kunnen verraden, laat staan van monologen, die hadden kunnen worden gehoord. Zijn woede heeft hem nooit in aanvallen van krankzinnigheid of epilepsie gebracht, een belachelijke fabel, die lange tijd het voedsel vormde van bepaalde salons in Parijs en die zij uiteindelijk zelf hadden opgegeven, toen ze zagen dat dergelijke ongelukken nooit bij belangrijke gebeurtenissen plaatsvonden. Deze productie is ongetwijfeld een opdrachtwerk, een speculatie van een boekhandelaar, die de titel zal hebben geleverd. Toch zou je denken dat de schrijver, gezien zijn openbare carrière als die van de keizer en zijn omgeving, meer kennis en waarheid had kunnen tonen. Hij voelt zich op dit vlak tekortschieten en verdedigt zich door te stellen, dat hij de namen moest veranderen en dat hij bepaalde portretten niet te veel op elkaar wilde laten lijken. Maar hij relateert deze omzichtigheid aan de feiten zelf, je zou ze niet kunnen herkennen, Het merendeel is geheel zijn verbeelding, zoals dit papier uit Egypte, waarvan het verlies zoveel onrust veroorzaakt bij de opperbevelhebber, deze aanbeveling van de jonge Engelsman, die Bonaparte met vreugde in vervoering brengt, omdat het hem zo'n schitterend vooruitzicht op fortuin in Constantinopel biedt, dit ware melodrama van Malmaison, waarin het heldendom van Madame Bonaparte, die hij tot amazone maakt, zoveel moed en inzet toont voor de redding van haar echtgenoot, zijn evenzoveel fabels. Het laatste deel laat ons, om het maar even te zeggen, zien dat de auteur niet beter bekend was met het karakter en de aard van keizerin Joséphine dan met de keizer zelf. De schrijver wekt echter door af en toe bepaalde karaktertrekken te prijzen, bepaalde daden te benadrukken en bepaalde vormen van bedrog te bestrijden, een indruk van onpartijdigheid. In de ogen van de gewone bevolking levert dat, in combinatie met zijn veronderstelde positie bij de keizer gedurende vijftien jaar, een wonderbaarlijk effect op. Het merendeel van de Engelsen op het schip had zich als een soort orakel aan dit werk verbonden. Ze konden hun ogen niet geloven, toen de keizer verscheen, want hij verschilde zo veel van het personage, dat hij in deze roman neerzet. Ze waren van nature meer geneigd te denken, dat tegenspoed of beperkingen de keizer veranderden, dan dat ze zich voorstelden, dat deze gedrukte zaken eenvoudigweg leugens waren. Op mijn observaties antwoordden ze stevast: 'En toch is hij een onpartijdig man
204	en iemand, die hem al vijftien jaar niet heeft verlaten!' 'Maar,' vroeg ik hen, 'hoe heet deze man? Als hij je beledigd had hoe zou je met zijn boek voor de rechter dagen om gerechtigheid te krijgen? Zou de eerste de beste van ons niet de auteur kunnen zijn?' Deze argumenten waren ongetwijfeld onweerlegbaar, maar het heeft hen heel wat gekost om de eerste indruk, die ze hadden gekregen, te vernietigen. Zo is het vulgaire en zo is het onvermijdelijke effect dat gedrukte leugens altijd op hen hebben! Ik zal echter niet verder ingaan op een werk, waar ik me geen zorgen over hoeft te maken. Wat volgt, zal ik achterwege laten, ik zal het verwijderen. Als ik mijn manuscript in Europa herlees, zie ik dat de publieke opinie zo ver is gevorderd, dat ik me zou schamen als ik beweringen en feiten zou moeten bestrijden, die al lang door humor en goede smaak zijn verworpen en die alleen nog te vinden zijn in de mond van dwazen.

	Echter, bij het vernietigen van de denkbeeldige ideeën, die onze anonieme auteur zo graag over Napoleons karakter heeft gegeven, zal men misschien denken dat ik mijn eigen ideeën in de plaats had moeten stellen. Ik zal er goed voor zorgen. Ik zal eenvoudigweg opschrijven wat ik zag, wat ik hoorde. Ik zal zijn gesprekken beantwoorden en er zal hem niets meer gevraagd worden. <i>Donderdag 12, vrijdag 13 oktober</i> Met geduld en met behulp van enkele kleine variaties naderden we echter ons doel en hoewel we geen last hadden van de natuurlijke moesson, waren we toch op weg naar onze bestemming of er heel dichtbij. Naarmate we vorderden, werd het weer steeds gunstiger voor ons, eindelijk werd de wind strak, het was slechts 24 uur varen tot onze bestemming.
205	<i>Zaterdag 14 oktober</i> <i>Gezicht op Sint-Helena</i> Wij verwachtten diezelfde dag Sint-Helena te zien, de admiraal had ons dat verteld. Nauwelijks waren we van tafel, toen iemand riep: Land! Het was binnen een kwartier na die tijd. Niets kan de voortgang van de navigatie beter laten zien dan dit soort wonderbaarlijkheid, waarbij iemand vanaf een bepaalde plek op een vast tijdstip een enkel punt in de ruimte zoekt en bereikt, een fenomeen dat voortkomt uit de nauwgezette observatie van vaste punten of voortdurende bewegingen in het heelal. De keizer liep naar de voorkant van het schip om het land te bekijken en hij riep mij om te kijken. Ik zie niets. We bleven de hele nacht stil liggen. <i>Zondag 15 oktober</i> <i>Aankomst in Sint-Helena</i> Overdag bekeek ik het eiland op mijn gemak en van heel dichtbij leek de vorm mij in eerste instantie nogal indrukwekkend, maar het kromp een stuk naarmate we dichterbij kwamen. Eindelijk, zeventig dagen nadat we Engeland hadden verlaten en honderdtien dagen nadat we Parijs hadden verlaten, gooiden we rond het middaguur het anker uit. Ze raakt de bodem en dit is de eerste schakel in de keten, die de moderne Prometheus aan zijn rots zal nagelen. Wij troffen een groot deel van de schepen van ons squadron voor anker aan, die zich van ons hadden losgemaakt of die wij hadden achtergelaten, omdat ze te slechte zeelieden waren. Ze waren al een paar dagen eerder aangekomen, een verder bewijs van de extreme onzekerheid bij alle berekeningen van de zee, zodra ze vertrouwen op de grillen van de windstilte en de kracht en variaties van de wind. De keizer kleepte zich, in afwijking van zijn gewoonte, vroeg aan en verscheen aan dek. Hij stapte naar voren naar de reling om met meer gemak naar de oever te kunnen kijken. We zagen een soort dorp, genesteld tussen enorme, kale, kale rotsen, die omhoog rezen naar de wolken.

206	Elk platform, elke opening, elke bergkam stond vol met kanonnen. De keizer bekeek het allemaal met zijn telescoop. Ik stond naast hem. Mijn ogen waren voortdurend op zijn gezicht gericht. Ik kon niet verrast worden door de geringste indruk. En toch was dit nu misschien wel zijn eeuwige gevangenis! Misschien zijn graf!... Wat zou ik nog voelen en kunnen getuigen? De keizer keerde kort daarna terug; Hij riep mij en we werkten zoals gewoonlijk. De admiraal, die vroeg aan land was gegaan, kwam om zes uur doodmoe terug, hij had alle plaatsen bezocht en geloofde, dat hij iets geschikts had gevonden, maar als er reparaties nodig waren, konden dat twee maanden duren. We zaten al met bijna drieën in onze houten kerker en de ministers hadden duidelijke instructies gegeven, dat we daar moesten blijven totdat onze aardse gevangenis klaar was. De admiraal achtte zichzelf, tot zijn eer, niet in staat tot dergelijke barbaarsheden. Hij kondigde ons met een soort innerlijke vreugde aan dat hij het op zich zou nemen om ons de volgende dag van boord te halen.
207	<i>Blanco pagina</i>
207	HOOFDSTUK II VERBLIJF IN BRIARS VAN 16 OKTOBER 1815, DE DAG VAN DE ONTSCHeping OP SINT-HELENA, TOT 9 DECEMBER, DE VOORAVOND VAN DE VERHUIZING NAAR LONGWOOD periode van één maand en 24 dagen
209	<i>Maandag 16 oktober 1815</i> <i>Landing van de keizer op Sint-Helena</i> Na het diner ('s vonds, rkv) ging de keizer, samen met de admiraal en de grootmaarschalk, van boord om aan land te gaan. Een zeer opmerkelijke beweging had alle officieren op het achterdek bijeengebracht en een groot deel van de bemanning op de loopplanken. Deze beweging was niet langer een kwestie van nieuwsgierigheid, we kenden elkaar al drie maanden, een levendigste belangstelling was gevolgd. Voordat de keizer van boord ging, riep hij de kapitein van het schip bij zich, nam afscheid en gaf hem opdracht zijn dank aan de officieren en de bemanning over te brengen. Deze woorden wekten veel emotie op bij degenen, die ze hoorden of voor wie ze werden herhaald. De rest van het gevolg van de keizer ging om acht uur van boord. Wij werden vergezeld door verschillende officieren. Toen we het schip verlieten, leek iedereen ons oprecht medeleven te tonen. Wij troffen de Keizer aan in de salon, die voor hem bedoeld was. Een paar ogenblikken later ging hij naar zijn kamer, waar wij werden geroepen. Hij had het

	nauwelijks beter dan aan boord van het schip. We kwamen terecht in een soort herberg of ingericht hotel.
210	Het stadje op Sint-Helena (Georgetown, rkv) is niets meer dan een heel korte straat, of een uitloper van huizen, langs een smalle vallei, ingeklemd tussen twee steile bergen van volkomen kale en kale rotsen, <i>Dinsdag 17 oktober</i> <i>De keizer vestigt zich in Briars.</i> <i>Beschrijving.</i> <i>Ellendige situatie</i> Om zes uur in de ochtend reden de keizer, de grootmaarschalk en de admiraal naar Longwood, een huis, dat als zijn residentie was aangewezen en dat twee of drie mijl van de stad lag. Bij hun terugkomst zagen ze een klein landhuis in het verlengde van de vallei, twee mijl boven de stad. De keizer had er grote moeite mee om terug te keren naar de plek, waar hij had geslapen. Hij bevond zich daar in een nog grotere afzondering dan aan boord van het schip, schildwachten bewaakten de deuren, nieuwsgierige omstanders verzamelden zich onder zijn raam. Hij zou dus strikt op zijn kamer zijn opgesloten. Hij vond het wel prettig dat er een klein paviljoen bij dit landhuis hoorde en de admiraal vond dat hij het daar beter zou hebben dan in de stad. De keizer vestigde zich daar en liet mij halen. Hij was zo gehecht geraakt aan zijn werk met de Italiaanse veldtochten, dat hij het niet langer kon missen. Ik ging onmiddellijk naar hem toe. De kleine vallei waar het gehucht Sainte-Hélène ligt, loopt lange tijd het eiland in en slingert zich door twee dorre bergketens, die het eiland begrenzen en insnoeren. Er is altijd een mooie, goed onderhouden rijweg. Na ongeveer twee mijl is dit pad niet meer te zien, behalve aan de zijkant van de berg zelf. Het pad ligt aan de linkerkant en aan de rechterkant zijn alleen nog afgronden en kloven te zien. Maar al snel wordt het land aan de voorkant breder en verschijnt er een klein plateau waar wat gebouwen, vegetatie en verschillende bomen staan. Het is een soort kleine oase midden in de rotsen. Er stond een bescheiden woning van een koopman van het eiland (de heer Balcombe). Dertig of veertig passen verderop, rechts van het hoofdhuis en op een steile heuvel, ziet men een een soort herberg
211	of klein paviljoen waar het gezin bij mooi weer naartoe kan gaan om thee te drinken en wat rustiger adem te halen. Dit was de schuilplaats, die de admiraal huurde, een tijdelijke verblijfplaats om de contouren van de heuvel te beklimmen, die erg steil zijn. Ik zag het al van verre en keek ernaar. Hij was het, een beetje gebogen, zijn handen op zijn rug, dat uniform zo licht en zo eenvoudig, dat kleine hoedje zo beroemd! Toen ik naar hem toe liep, stond hij in de deuropening een vaudeville-melodietje te floot. ‘Ah! hier ben je!’, zei hij tegen mij, ‘waarom heb je je zoon niet meegenomen?’ ‘Sire,’ antwoordde ik, ‘respect en discretie weerhielden mij.’ ‘Je kunt niet zonder hem,’ vervolgde hij, ‘haal hem er maar bij.’ Nooit eerder, tijdens geen enkele van zijn campagnes, of zelfs in geen enkele situatie in zijn leven, had de keizer het zo druk en leed hij zoveel ontberingen. Het geheel bestond hier uit één enkele kamer op de begane grond, die ruwweg vierkant van vorm was, een deur aan elk van de twee tegenover elkaar gelegen zijden van

	de rest, zonder gordijnen, zonder luiken, nauwelijks een zitplaats. De keizer was op dat moment alleen. Zijn twee bedienden waren snel bezig om een bed voor hem op te maken. Hij nam zich voor om een stukje te gaan lopen, maar de heuvel bood geen open ruimte aan beide kanten van de kleine herberg, overal om ons heen lag niets anders dan grote stenen en rotspuin. Hij pakte mijn arm en begon vrolijk te kletsen. Ondertussen begon de nacht te vallen, de rust was diep en de eenzaamheid volkomen. Wat een overvloed aan sensaties en gevoelens overvielen mij op dat moment! Ik stond dus helemaal alleen in de woestijn, oog in oog met degene, die de wereld had geregeerd! met Napoleon, eindelijk!!! Alles wat er in mij gebeurde!... alles wat ik voelde!... Maar om het goed te begrijpen, moeten we misschien teruggaan naar de tijd van zijn almacht, naar de tijd waarin één van zijn decreten voldoende was om tronen omver te werpen en koningen te creëren! We moeten ons volledig kunnen voorstellen, wat hij bij iedereen in de omgeving van de Tuilerieën teweegbracht: de verlegenheid, het diepe respect waarmee zijn ministers en officieren hem benaderden, de bezorgdheid, de vrees van de ambassadeurs, van prinsen en zelfs van koningen! Maar bij mij was dit alles nog niet veranderd...
212	Toen de keizer naar bed wilde gaan, ontdekte hij dat er aan de zijkant van zijn bed een raam zat, bijna ter hoogte van zijn gezicht. We barricadeerden het zo goed als we konden om hem te beschermen tegen de lucht, waarvoor hij erg gevoelig is, de minste stroom was voldoende om hem verkouden te maken of kiespijn te bezorgen. Wat mij betreft, ik bereikte het dak, precies boven de Keizer, een ruimte van zeven vierkante voet, waar slechts één bed stond, zonder een enkele stoel. Hier was mijn onderkomen en dat van mijn zoon, voor wie een matras op de grond gelegd moest worden. Kunnen we klagen? We waren zo dichtbij de keizer: van daaruit hoorden we het geluid van zijn stem, zelfs zijn woorden!!! Zijn bedienden gingen op de vloer tegenover de deur liggen, gewikkeld in hun mantels. Dit is de letterlijke beschrijving van Napoleons eerste nacht in Briars (bij Ronces) zo heette die plaats. <i>Woensdag 18 oktober</i> <i>Beschrijving van Briars.</i> <i>Zijn tuin.</i> <i>Ontmoeting van de kleine dames van het huis</i> Ik heb geluncht met de keizer, hij had geen tafelkleed of servetten, zijn lunch was de rest van het diner van gisteravond. In het naburige huis was een Engelse officier gestationeerd om ons te bewaken. Twee onderofficieren liepen onder onze ogen in en uit om onze bewegingen in de gaten te houden. Na de lunch ging de keizer aan het werk, wat enkele uren duurde. Na het werk had hij zin om ons nieuwe landgoed te verkennen, de omgeving te ontdekken en het in bezit te nemen. Toen we van onze heuvel afdaalden, aan de kant tegenover het hoofdhuis, vonden we een pad, begrensd door wandelpad en langs steile hellingen, dat ons na

	tweehonderd passen naar een kleine tuin leidde, waarvan de tuindeur openstond. Deze tuin is erg lang en heeft een erg oneffen ondergrond, er loopt een vrij volle
213	laan over de gehele lengte ervan, bij de ingang vormt een soort wieg een van de uiteinden. Aan de andere kant staan twee hutten waar de negers wonen, die verantwoordelijk zijn voor het onderhoud van de tuin. Er waren fruitbomen en wat bloemen. Nauwelijks waren we binnen of de twee dochters van de heer des huizes kwamen bij ons, tussen de veertien en vijftien jaar oud. De een was levendig, levendig en betrokken bij alles, de ander is kalmer, maar erg naïef ze spreken allebei een beetje Frans. Al snel gingen ze door de tuin en zetten alles op alles om deze aan de keizer aan te bieden. Ze overweldigden hem met de meest bizarre en belachelijke vragen. De keizer vond deze vertrouwdheid, die voor hem zo nieuw was, zeer grappig. ‘Wij komen net uit het gemaskerde bal,’ zei hij tegen mij toen we vertrokken. <i>Donderdag 19 vrijdag 20 oktober</i> <i>Over de Franse jeugd. De keizer bezoekt het naburige huis. Naïviteiten</i> De keizer roept mijn zoon voor de lunch. Stel je eens zijn vreugde voor over deze gunst! Het was de eerste keer dat hij hem van zo dichtbij zag, hoorde, om misschien eens met hem praten! De schok was heftig. Bovendien was er nog steeds geen tafelkleed op tafel, de maaltijd werd nog steeds uit de stad aangevoerd en bevatte slechts twee of drie slechte gerechten. Vandaag was er een kip, de keizer wilde hem zelf snijden en deelde hem aan ons uit. Hij was verrast dat dat zo goed lukte, het was zo lang geleden, zei hij, dat hij zoveel had gedaan, want al zijn dapperheid, zo voegde hij eraan toe, was voorgoed verloren gegaan in de zaken en zorgen van zijn leiderschap over Italië. De koffie, die een basisbehoefte is voor de keizer, bleek zo slecht te zijn, dat hij dacht dat hij vergiftigd was. Hij gooide het weg en dwong mij om de mijne terug te sturen. De keizer had op dat moment een snuifdoos bij zich waarin een aantal antieke medailles zaten. Er waren Griekse opschriften te vinden. De keizer, die twijfelde aan één van de namen op deze portretten, zei dat ik ze voor hem moest vertalen.
214	Ik antwoordde dat het mijn krachten te boven ging. Hij begon te lachen en zei: ‘Je bent niet sterker dan ik’. Toen bood mijn zoon zich trillend aan, hij had en aan Ju Mithridates, Demetrius-Poliorcetes en een paar anderen gelezen. De extreme jeugd van mijn zoon en deze omstandigheid trokken toen de aandacht van de keizer. ‘Wat! Is uw zoon al zover?’, zei hij. ‘Goed zo!’ En hij begon hem uitgebreid te ondervragen over zijn middelbare school, zijn leraren, hun lessen, toen kwam hij bij mij terug: ‘Welke jeugd,’ zei hij, ‘laat ik achter! Het is mijn werk! Ze zal me genoeg wreken met alles wat ze waard is. Op het werk zullen we immers recht moeten doen aan de arbeider! En de geestelijke schuld of kwade trouw van de declaranten zal voor mijn resultaten vallen. Als ik alleen aan mezelf had gedacht, aan mijn macht, zoals ze steeds weer zeggen en herhalen, als ik echt een ander doel had gehad dan de heerschappij van de rede, dan had ik geprobeerd de lichten onder een korenmaat te doven, in plaats daarvan werd ik alleen maar bezig gezien met het produceren ervan in het volle daglicht. En toch werd niet alles wat ik had bedacht voor deze kinderen gedaan. Mijn universiteit, zoals ik die had opgevat,

	was een meesterwerk in zijn combinaties, en zou dat ook zijn in zijn nationale resultaten. Een slecht mens heeft alles voor me verpest, en dat met kwade bedoelingen, en ongetwijfeld door berekening, enzovoort.' Toen het avond werd, wilde de keizer naar het huis van zijn burens gaan. De meester, getroffen door jicht, lag in zijn kamerjas op de bank. Zijn vrouw en onze twee kleine ochtenddames waren bij hem. Het gemaskerde bal is weer volop bezig. We wisselden alles uit wat we wisten. We spraken over romans. Een van de kleintjes had Mathilde gelezen, van Madame Cottin. Het was een grote vreugde om te zien dat de keizer dat wist. Een grote Engelsman met een vierkant gezicht, ogenschijnlijk een echt leeghoofd, die met alle oren ernstig luisterde om zijn beperkte Frans in de praktijk te brengen, waagde het de keizer, met enige terughoudendheid, te vragen of de prinses, de vriendin van Mathilde, wier uitstekende karakter hij bijzonder bewonderde, nog leefde. De keizer antwoordde hem plechtig: 'Nee, mijnheer, ze is dood en begraven.' En hij dacht al dat hij verbijsterd was, zei hij, toen hij bij dit ongelukkige nieuws de tranen zag rollen in de grote, dikke ogen van het dikke gezicht. Eén van de meisjes was niet minder naïef, het was vergeeflijker. Ik moest echter concluderen dat ze hier niet zo goed waren in chronologie. Bladeren door <i>Estelle</i>, van Florian Om te laten zien dat ze Frans kon lezen, kwam ze bij Gaston de Foix.
215	Toen ze zag dat hij werd omschreven als generaal, vroeg ze de keizer of hij tevreden over hem was geweest in zijn legers, of hij alle veldslagen had overleefd en of hij nog leefde. Zaterdag 21 oktober <i>De admiraal komt de keizer bezoeken</i> De admiraal kwam 's ochtends de keizer bezoeken. Hij klopte op de deur. Als ik er niet was geweest, had de keizer zelf de deur moeten openen, anders was de admiraal er nog steeds geweest. Ook alle verspreide leden van onze kleine kolonie kwamen uit de stad en we waren even allemaal bij elkaar. Iedereen vertelde over zijn eigen ellende en de Keizer voelde dat des te sterker. Zondag 22 tot en met dinsdag 24 oktober <i>De verschrikkingen en ellende van onze ballingschap.</i> <i>De verontwaardiging van de keizer.</i> <i>Notitie verzonden naar de Engelse regering</i> De Engelse ministers hebben er alles aan gedaan om de schending van de gastvrijheid, waaraan wij ons zo vol vertrouwen hadden overgegeven, nog erger en duidelijker te maken. Door ons te verbannen naar de uiteinden van de aarde, te midden van ontbering, mishandeling en allerlei vormen van nood, wilden ze dat we de beker tot de bodem leegdranken. Sint-Helena is een echt Siberië, het verschil bestaat alleen van koud naar warm. en dan nog in geringe mate.
216	Keizer Napoleon, die over zoveel macht en over zoveel bevoegdheden beschikte, bevond zich in een lelijk huisje van een paar meter hoog, gelegen op een kale rots,

	zonder gordijnen, luiken of meubilair. Daar moet hij bukken, zich aankleden, eten, werken en leven, als het schoongemaakt moest worden, moet hij naar buiten. Om hem te eten te geven worden er soms slechte gerechten van ver naar hem toegebracht, zoals naar een misdadiger in zijn kerker. Er ontbreken werkelijk de basisbehoeften van het leven: brood en wijn zijn niet van ons, ze zijn weerzinwekkend voor ons, water, koffie, boter, olie en andere levensbehoeften zijn schaars en nauwelijks te verdragen, een badkuip, noodzakelijk voor zijn gezondheid, wordt niet gevonden, hij kan niet paardrijden. Zijn metgezellen, zijn dienaren, zijn twee mijlen van hem verwijderd, ze kunnen hem alleen bereiken als ze vergezeld worden door een soldaat. Ze blijven beroofd van hun wapens en zijn veroordeeld tot het doorbrengen van de nacht in het wachthuis als ze te laat terugkomen of als er een fout zit in de instructies, wat vrijwel elke dag gebeurt. Zo komen op de top van deze angstaanjagende rots de hardheid van de mens en de ontberingen van de natuur voor ons samen! En toch zou het gemakkelijk zijn geweest om ons een geschikter huis en een genereuzere behandeling te bieden, Toen de Europese vorsten een einde maakten aan deze ballingschap, was het ongetwijfeld een heimelijke haat, die de uitvoering ervan in gang zette. Als de politiek als enige deze maatregel noodzakelijk achtte, had ze dan niet, om de wereld te overtuigen, het illustere slachtoffer, ten aanzien waarvan ze zegt dat ze de principes en wetten moet schenden, met consideratie, respect en compensatie van allerlei aard moeten omringen? Wij stonden allemaal dicht bij de Keizer. Hij vatte al deze feiten gevoelig samen. ‘Wat een schandelijke behandeling hebben ze ons toch gegeven!, riep hij. ‘Deze zetel is de angst voor de dood! Naast onrecht en geweld voegen ze verontwaardiging en langdurige martelingen toe! Als ik zo schadelijk voor hen was, waarom wilden ze me dan niet van mij af? Een paar kogels in het hart of het hoofd zouden voldoende zijn geweest. Er zou tenminste nog wat energie in deze misdaad hebben gezeten! Zonder jullie en vooral jullie vrouwen zou ik hier slechts de rantsoenen van een gewone soldaat krijgen. Hoe kunnen de vorsten van Europa toestaan, dat dit heilige karakter van de soevereiniteit in mij bezoedeld wordt! Zien ze dan niet dat ze op Sint-Helena met hun eigen handen een moord plegen? Ik kwam als overwinnaar hun hoofdsteden binnen, als ik dezelfde gevoelens had gehad, wat zou er van hen
217	geworden zijn? Ze noemden mij allemaal hun broeder. Ik was er één van geworden door de keuze van het volk, de bekrachtiging van de overwinning, het karakter van hun religie, de allianties van hun politiek en hun bloedverwantschap. Denken zij dan dat het gezonde verstand van het volk ongevoelig is voor hun moraal en wat verwachten zij daarvan? Maar laat uw klachten de wereld in, heren, zodat heel Europa ervan op de hoogte is en er verontwaardigd over kan zijn! De mijne zijn beneden mijn waardigheid en mijn karakter, ik beveel of ik zwijg.’ De volgende dag deed een officier eenvoudigweg de deur open en stapte zonder verder oponthoud de kamer van de keizer binnen, waar ik met hem werkte. Zijn bedoelingen waren bovendien goed, hij was de kapitein van een van de kleine schepen, die met ons mee waren gekomen, die naar Europa vertrok en die hierheen wilde komen om bevelen van de keizer op te volgen. Napoleon kwam terug op het

	onderwerp van de vorige dag en gaandeweg steeds enthousiaster uitte hij tegenover hem de meest verheven, sterkste en meest opmerkelijke gedachten voor zijn regering. Ik vertaalde ze snel en ter plekke. De officier leek onder de indruk van elke zin en liet ons achter met de belofte zijn missie trouw uit te voeren. Maar zal hij de gezichtsuitdrukkingen en dan met name het accent, die ik zag, kunnen overbrengen? De keizer liet een soort notitie opstellen, die de officier zeer zwak vond vergeleken met wat hij in overvloed had gehoord. Hier is het: OPMERKING <i>De keizer wil bij de terugkeer van het volgende schip nieuws hebben over zijn vrouw en zoon en wil weten of deze nog in leven zijn. Hij maakt van deze gelegenheid gebruik om de protesten, die hij al heeft geuit tegen de vreemde maatregelen, die tegen hem zijn genomen, te herhalen en door te geven aan de Britse regering.</i> <i>1. De regering verklaarde hem tot krijgsgevangene. De keizer is geen krijgsgevangene, zijn brief aan de Regent, geschreven en doorgegeven aan Kapitein Maitland, voordat hij aan boord ging van de Bellerophon, bewijst aan de hele wereld voldoende de houding en het vertrouwen, waarmee hij zich vrijwillig onder de Engelse vlag begaf.</i> <i>‘ De keizer kon Frankrijk alleen verlaten met bepalingen, die betrekking hadden op zijn persoon, maar hij versmaadde het om persoonlijke belangen te vermengen met de grote belangen, waarmee hij voortdurend bezig was. Hij had zich ter beschikking kunnen stellen van keizer Alexander, die zijn vriend was geweest of van keizer Frans, die zijn schoonvader was, maar met vertrouwen dat hij in de</i>
218	<i>Engelse natie had, wilde hij geen andere bescherming dan die wetten en afziende van publieke zaken zocht hij geen andere landen dan de plaatsen, die werden bestuurd door vaste wetten, onafhankelijk van de wil van de individuen. ’</i> <i>2. Als de keizer een krijgsgevangene was geweest, worden de rechten van beschaafde naties over een krijgsgevangene beperkt door het volkenrecht en eindigen elders met de oorlog zelf.</i> <i>3. Toen de Engelse regering de keizer, zelfs willekeurig, als krijgsgevangene beschouwde, werden haar rechten beperkt door het publiekrecht. Ook kon zij, aangezien er geen overeenkomst bestond tussen de twee naties in de lopende oorlog, de principes van de wilden, die hun gevangenen doden, jegens hem overnemen. Dit recht zou menselijker en rechtvaardiger zijn geweest dan hem naar deze vreselijke rots te sturen. De dood, die hem dan aan boord van de Bellerophon in de haven van Plymouth ten deel zou zijn gevallen, zou in vergelijking daarmee een weldaad zijn geweest.</i> <i>‘Wij zijn door de meest rampzalige streken van Europa gereisd. Geen enkel gebied kan vergeleken worden met deze dorre rots. Verstoken van alles wat het leven draaglijk maakt, dreigt de angst voor de dood ieder moment opnieuw te ontstaan. Alleen de eerste beginselen van de christelijke moraal en de grote plicht, die de mens is opgelegd om zijn bestemming te volgen, wat die ook moge zijn, kunnen hem ervan weerhouden een einde te maken aan zo'n afschuwelijk bestaan. De Keizer is er trots op dat hij boven haar staat. Maar als de Britse regering zou</i>

	<i>blijven volharden in haar onrecht en geweld jegens hem, beschouwt hij het als een weldaad, dat de dood komt. ’</i> Het schip dat naar Europa vertrok, voorzien van deze brief, was de Redpole, kapitein Desmont Als we de eentonigheid van onze klachten toestaan, zullen we ongetwijfeld merken dat ze altijd hetzelfde zijn. Maar laten we wel duidelijk zijn: het herhalen ervan zal ons veel meer moeite hebben gekost dan het lezen ervan.
219	<i>Woensdag 25 tot en met vrijdag 27 oktober</i> <i>Leven op de Briars, etc.</i> <i>Austerlitz-neseccaire</i> <i>De grote neseccaire van de keizer.</i> <i>Haar inhoud.</i> <i>Voorwerpen, schotschriften tegen Napoleon, enz. achtergelaten in de Tuilerieën</i> De keizer kleepte zich heel vroeg aan, hij maakte een paar wandelingen buiten. Rond tien uur lunchten we, daarna ging hij nog een stukje wandelen en daarna gingen we aan de slag. Ik las hem voor wat hij mij de dag ervoor had gedictieerd en wat mijn zoon de volgende ochtend had overgeschreven. Hij zou het dan verbeteren en dit aan mij dicteren voor de volgende dag. We gingen om vijf uur naar buiten en kwamen om zes uur terug voor het avondeten, als er eten uit de stad was gekomen. De dag duurde erg lang, de avonden nog langer. Helaas kon ik niet schaken, maar ik had even zin om het 's avonds te leren, maar hoe en van wie? Ik begon het piquet een beetje te leren kennen, maar de keizer merkte al snel mijn onwetendheid op. Hij hield rekening met mijn bedoeling, maar hield toch op. Soms bracht de luiheid hem ertoe naar het huis van de burens te gaan, waar de jonge dames hem lieten whisten. Nog vaker bleef hij na het avondeten nog aan tafel zitten en praten, omdat de kamer te klein was om in rond te lopen. Op een van die avonden liet hij een kleine neseccaire naar hem toe brengen, bekeek elk onderdeel ervan nauwkeurig en gaf het aan mij, terwijl hij zei: ‘Ik heb het al heel lang, ik heb het gebruikt op de ochtend van de Slag bij Austerlitz. U zal het doorgeven aan de kleine Emmanuel, vervolgde hij, terwijl hij naar mijn zoon keek. Als hij dertig of veertig is, zullen wij er niet meer zijn, mijn beste, het voorwerp wordt nog merkwaardiger, het laat het zien en zegt: het was keizer Napoleon die het aan mijn vader op Sint-Helena gaf.’ Ik neem het kostbare geschenk in ontvangst en aanbid het op een bepaalde manier. Ik aanbid het als een soort relikwie. Van daaruit ging hij over tot het onderzoeken van een grote neseccaire, waarbij hij portretten van zijn eigen familie doornam en van de geschenken, die hem zelf waren gedaan: het waren de portretten van Madame, van de koningin van Napels, van de dochters van Jozef, van zijn broers, van de koning van Rome, enz. Een zeer zeldzame Augustus en Livia, een continentie van Scipio en een andere oude van de hoogste geschenken, die door de paus zijn gegeven: een Peter de Grote, op een doos, een andere doos met een Karel V, een andere met een Turenne, andere
220	tenslotte, die hij dagelijks gebruikt, bedekt met medaillons, die hij verzamelde van Caesar, Alexander, Sylla, Mithridates, enz. Hierna kwamen enkele snuifdozen, waarin zijn portret verrijkt was met diamanten. Toen ging hij plotseling op zoek

	naar een exemplaar zonder diamanten. Toen hij die niet kon vinden, riep hij zijn bediende om het hem te geven. Helaas lag dit portret nog steeds in de stad, bij de meeste bezittingen. Ik was er boos over, ik geloofde dat ik er iets mee kwijtraakte. De keizer inspecteerde herinnerde zich een aantal snuifdozen van Lodewijk XVIII, die op zijn tafel in de Tuilerieën waren achtergelaten, toen hij haastig vertrok. Eén daarvan presenteerde op een zwarte achtergrond, in ivoor en met een bizarre textuur, het portret van Lodewijk XVI, de koningin en Madame Élisabeth: ze vormden drie halve manen, die tegen elkaar leunden in de vorm van een gelijkzijdige driehoek, een aantal cherubijnen, die heel dicht op elkaar stonden, vormden de buitenste grens. Een andere doos stelde een was- en schetstekening van een jacht voor en men geloofde, dat deze afkomstig was van de hertogin van Angoulême. Een derde presenteerde tenslotte een portret dat, naar het schijnt, van de gravin van Provence moest zijn geweest. Deze drie voorwerpen waren eenvoudig en zelfs alledaags en konden alleen door hun geschiedenis van waarde zijn. Toen de keizer op de avond van 20 maart in Parijs aankwam, trof hij het kantoor van de koning in dezelfde staat aan als waarin het was geweest. Alle papieren lagen nog op de tafels. De keizer liet deze tafels in de hoeken van het vertrek plaatsen en liet nieuwe aanvoeren. Hij wilde niet dat iemand anders ze zou aanraken en behield zich het recht voor om in zijn vrije tijd de papieren te bekijken. En aangezien de keizer zelf Frankrijk verliet zonder terug te keren naar de Tuilerieën, zal de koning zijn kamer en zijn papieren vrijwel zo hebben aangetroffen als hij ze had achtergelaten. De keizer keek een paar keer naar een aantal van deze papieren. Daar vond hij brieven van de koning aan dhr. d'Avarai, op Madeira, waar deze stierf. Ze waren in zijn handschrift geschreven en ongetwijfeld aan hem teruggegeven. Ook vond hij daar andere zeer vertrouwelijke brieven van de koning, eveneens in zijn eigen handschrift. Maar hoe zijn ze daar terechtgekomen? Hoe kwamen ze bij hem terug? Dit was moeilijker uit te leggen. Ze waren vijf of zes pagina's lang, heel zuiver geschreven, heel geestig, zei de keizer, maar ook heel abstract en heel metafysisch.
221	In één, zei de prins tot de persoon tot wie hij zich richtte: 'Oordeel zelf, mevrouw, als ik van u houd, hebt u mij uit de rouw gehaald.' 'En deze rouw', zei de Keizer, 'bracht lange paragrafen in een volkomen academische stijl met zich mee.' De keizer had geen idee tot wie dit gericht was, noch wat deze rouw kon betekenen. Ik kon hem niet helpen, geen informatie geven. Het was op een van deze tafels, dat de keizer, twee of drie dagen, nadat hij iemand aan het hoofd van een gerenommeerd instituut had herbenoemd, een memorandum van deze persoon vond, dat hem zeker zou hebben belet deze persoon opnieuw te benoemen, gezien de manier waarop hij zich uitdrukte ten opzichte van hem en zijn hele familie. Er waren nog veel meer stukken van deze aard. Maar de echte archieven van gemeenheid, leugens en verachtelijkheid bevonden zich in de appartementen van dhr. de Blacas, Grootmeester van de Garderobe, Minister van Huishouding. Ze stonden vol met projecten, rapporten en petitie's van allerlei aard. Er waren maar

	weinig van dit soort toneelstukken, waarin men niet de rol van Napoleon op zich nam, van wie men zeker niet had verwacht, dat hij die zou spelen. Het geheel was zo omvangrijk, dat de keizer genoodzaakt was een commissie van vier leden aan te stellen om het te onderzoeken. Hij vindt het een vergissing dat hij deze ontmanteling niet aan één persoon heeft toevertrouwd en hij vindt het zo erg, dat hij er zeker van was, dat er niets van terecht zou zijn gekomen. Hij had reden om aan te nemen, dat hij bij zijn terugkomst uit Waterloo al nuttige aanwijzingen had gevonden over de verraderlijkheid, die hem omringde. Er werd onder andere een lange brief van een van de hofdames van prinses Pauline gevonden. In deze omvangrijke brief werd zeer negatief over de prinses en haar zusters gesproken en over deze man (het was de keizer) werd alleen maar in de meest slechte bewoordingen gesproken. Men geloofde niet dat dit voldoende was, een deel ervan werd doorgestreept en door een vreemde hand verstevigd, zodat Napoleon zelf op de meest schandalige wijze daar uit kwam en in de marge en in de hand van de doorstreper, stond: <i>Goed om te drukken</i>. Waarschijnlijk zou dit kleine pamflet over een paar dagen het daglicht zien. Een parvenu, die een hoge rang bekleedde in de staat en gebukt ging onder de gunsten van de keizer, schreef in alle haast aan haar soortgenoot om haar op de hoogte te stellen van het beroemde besluit van de senaat betreffende de verbeurdverklaring en proscriptie van Napoleon: ‘Mijn beste vriend, mijn man komt naar huis, hij is dood van vermoeidheid, maar onze inspanningen		
222	hebben gezegevierd. We zijn bevrijd van deze man en we krijgen de Bourbons. Gelukkig worden wij echte gravinnen! enz.’ Napoleon had de pech, dat hij tussen deze stukken enkele zeer onaangename exemplaren aantrof, afkomstig van iemand, die de dag ervoor naar hem toe was gesneld en al zijn gunsten bezat. In zijn verontwaardiging was zijn eerste gedachte om deze stukken te drukken en zijn voordelen in te trekken, een tweede overweging hield hem tegen. ‘We zijn zo wispelturig, zo inconsequent, zo makkelijk mee te slepen,’ zei hij, ‘dat het voor mij uiteindelijk onbewezen bleef dat deze mensen niet echt vrijwillig naar me terug waren gekomen en ik zou ze kunnen straffen als ze weer goed zouden doen, het was beter om het niet te weten, en ik heb alles laten verbranden.’ <i>Zaterdag 28 tot en met dinsdag 31 oktober</i> <i>De keizer begint de Egyptische campagne met de Grootmaarschalk.</i> <i>Anekdoten over Brumaire, enz.</i> <i>Brief van de graaf van Rijsel.</i> <i>De mooie hertogin van Guiche</i> Mijn zoon en ik werkten uiterst consequent samen. Hij begon zich ziek te voelen, zijn buik deed pijn, mijn ogen gingen achteruit, we leden werkelijk onder ons grote bezigheid. Het is waar, dat we verbazingwekkend werk hadden verricht, we waren al bijna aan het einde van de Italiaanse campagnes. (1) <table border="1" data-bbox="316 1912 1383 2036"> <tr> <td data-bbox="316 1912 852 2036">1. Ik heb nog steeds enkele van deze vroege dictaten van de keizer. Hoewel de ideeën sindsdien zijn gewijzigd en verder zijn uitgewerkt, is deze eerste versie niet minder</td><td data-bbox="852 1912 1383 2036">Wat in mijn handen kwam, gaf ik terug. Nadat ik later nog een aantal andere notitieboekjes had gevonden, vroeg ik de keizer bij mijn vertrek of ik deze mocht bewaren als</td></tr> </table>	1. Ik heb nog steeds enkele van deze vroege dictaten van de keizer. Hoewel de ideeën sindsdien zijn gewijzigd en verder zijn uitgewerkt, is deze eerste versie niet minder	Wat in mijn handen kwam, gaf ik terug. Nadat ik later nog een aantal andere notitieboekjes had gevonden, vroeg ik de keizer bij mijn vertrek of ik deze mocht bewaren als
1. Ik heb nog steeds enkele van deze vroege dictaten van de keizer. Hoewel de ideeën sindsdien zijn gewijzigd en verder zijn uitgewerkt, is deze eerste versie niet minder	Wat in mijn handen kwam, gaf ik terug. Nadat ik later nog een aantal andere notitieboekjes had gevonden, vroeg ik de keizer bij mijn vertrek of ik deze mocht bewaren als		

	waardevol, al was het alleen maar vanwege de vergelijking met de later geformuleerde ideeën. Ik zal het dus niet laten om ze te reproduceren. Ze zullen in deze Mémoires door elkaar gehusseld worden aangetroffen. Helaas heb ik er maar een heel klein aantal. Tijdens mijn ontvoering uit Longwood en de inbeslagname van mijn papieren, had de keizer wat ik kon hebben van de Italiaanse campagnes opgeëist, om ze te onttrekken aan Sir Huson Lowe.	aandenken aan hem. Hij antwoordde dat hij er graag mee instemde, wetende dat wat ik nog in handen had, nog steeds leek alsof het de zijne niet had verlaten. Dus heb ik geen van deze vellen meer achtergelaten, zolang ik maar het geluk had te mogen hopen dat hij mij wat instructies zou kunnen sturen betreffende de Italiaanse veldtochten.
223	De keizer was echter nog niet druk genoeg, werk was zijn enige hulpbron en wat hij al had gedictieerd, had genoeg kleur gekregen om hem er nog meer aan te binden. Het zou niet lang meer duren voordat hij zijn Egyptische expeditie zou aanvangen. Hij had er vaak over gesproken om daarvoor de Grootmaarschalk te gebruiken. Zij, die in de stad achterbleven, waren daar ongelukkig in die stad en vonden het vervelend om zo ver van de keizer verwijderd te zijn. Hun karakter raakte door deze omstandigheid verzuurd en allerlei ergernissen vergrooten hun verdriet. Ik stelde de keizer voor om samen aan zijn werk te werken en zo tegelijkertijd de campagnes in Italië, die in Egypte, het consulaat en de terugkeer van het eiland Elba aan te pakken. De uren zouden voor hem korter worden. Dit prachtige werk, de glorie van Frankrijk, zou sneller vorderen en deze heren zouden veel minder ongelukkig zijn. Dit idee beviel hem wel en vanaf dat moment kwamen er regelmatig een of twee van deze heren om het dictaat van de keizer op te nemen. De volgende dag brachten ze het hem terug, bleven eten en zorgden zo voor wat extra vermaak voor hem. We hadden er ook voor gezorgd, dat het met de keizer in veel opzichten geleidelijk wat beter ging. In het verlengde van de ruimte waarin hij verbleef, werd een vrij grote tent neergezet, die de kolonel-generaal van het 53ste regiment mij had gegeven. De kok van de keizer kwam zich in Briars vestigen. Het linnen werd uit de kisten gehaald, het zilverwerk werd tevoorschijn gehaald en het eerste diner in deze vorm bleek een klein feestje te zijn. Maar de avonden waren nog steeds even moeilijk om door te komen, de keizer keerde soms terug naar het naburige huis, soms probeerde hij uit zijn kamer te lopen, vaker nog bleef hij daar zitten praten en probeerde hij het tot tien of elf uur te volhouden. Hij was bang om te vroeg naar bed te gaan. Hij werd midden in de nacht wakker en moest dan in een poging om aan zijn gedachten te ontsnappen opstaan om te lezen. Op een dag, tijdens het diner, zag de keizer een bord van zijn eigen land, met het koninklijke wapen erop. ‘Wat hebben ze dit allemaal voor mij verpest!’, zei hij met veel energiekere uitdrukkingen en hij kon niet anders dan opmerken, dat de koning zich in grote haast had gemaakt om deze voorwerpen in bezit te nemen, dat hij zeker niet kon beweren dat dit zilverwerk van hem was afgenomen, dat het onbetwistbaar het zijne was, van hem Napoleon, want toen hij de troon besteege,	
224	had hij geen spoor van koninklijk bezit gevonden, toen hij het verliet, liet hij de kroon vijf miljoen aan zilverwerk na en misschien wel veertig of vijftig miljoen aan meubilair, alles uit eigen middelen, afkomstig van zijn burgerlijke stand.	

	De keizer vertelde tijdens een van deze avonden over de gebeurtenis van Brumaire. Ik laat de details hier weg, omdat ze later aan generaal Gourgaud werden gedicteerd. De volledige beschrijving van deze grote gebeurtenis is te vinden in de publicatie van Napoleons dictaten. Siéyès, die een van de voorlopige consuls van Napoleon was en die hem tijdens de eerste conferentie tegelijk over financiën, bestuur, het leger, politiek en wetten zag praten, liep ontsteld weg en rende naar zijn intimi, die als onderwerp hadden, om te zeggen: Heren, u hebt een meester! Deze man weet alles, wil alles en kan alles. ‘Toen ik op dat moment in Londen was,’ vertelde ik de keizer ‘dat wij daar grote verwachtingen hadden en dat wij sterk rekenden op de 18e Brumaire en zijn consulaat. Enkelen van ons, die Madame de Beauharnais in het verleden hadden gekend, vertrokken onmiddellijk naar Parijs in de hoop via haar enige invloed uit te oefenen of enige richting te geven aan de zaken, die zich in een nieuw licht openbaarden. Wij dachten destijds over het algemeen dat de Eerste Consul had gewacht op voorstellen van onze prinsen. Wij vertrouwden al lange tijd op wat hij was, zonder ons erover uit te spreken, wat hij later wel deed, in een verkondiging, op een veroordelende wijze. Wij schreven dit resultaat toe aan de onhandigheid en wreedheid van de bisschop van Arras, de adviseur, de hoogste bestuurder van onze zaken, die bovendien, naar eigen zeggen, met zijn ogen dicht opereerde en er prat op ging dat hij sinds die tijd geen enkele krant meer had gelezen, toen ze enkel de successen of de leugens van deze ellendelingen bevatten. Toen iemand hem ten tijde van het consulaat op het idee wilde brengen om via mevrouw Bonaparte onderhandelingen met de consul te beginnen, verwierp hij dit met verontwaardiging en in de meest smerige en vuile bewoordingen. waardoor de indiener van het voorstel hem moest vertellen dat dergelijke uitdrukkingen nauwelijks bisschoppelijk waren en dat hij ze zeker niet in zijn brevier had aangetroffen. Tegelijkertijd sprak hij de hertog van Choiseul aan tafel onbeleefd
225	toe, zelfs de prins en werd even scherp berispt. Dit alles, omdat de hertog van Choiseul, die de gevangenen van Calais verliet en aan de dood ontsnapte door de goedheid van de consul, de informatie afrondde, die de prins hem over Bonaparte vroeg, protesterend dat hij voor hem voortaan geen erkenning meer kon ontkennen. De keizer antwoordde aan iedereen dat hij nooit aan prinsen had gedach, dat de zinnen waarnaar ik verwees van een van de andere consuls kwamen en zonder enig specifiek motief. Dat wij van buitenaf nooit een vermoeden hebben gehad van de mening van binnenuit, dat indien hij de prinsen gunstig gezind was geweest, het niet in zijn macht zou zijn geweest deze te verwezenlijken. Hij had echter rond die tijd de ouvertures uit Mittau en Londen ontvangen. De koning schreef hem, zo zei hij, een brief, die hij van Lebrun had gekregen, die hem van Abbé de Montesquiou, de geheim agent van de prins in Parijs, had gekregen. Deze uiterst zorgvuldige brief luidde: ‘U doet er lang over om me mijn troon terug te geven. Er is angst dat u een paar zeer gunstige momenten zult laten glijpen. U kunt Frankrijk niet gelukkig maken zonder mij en ik kan niets voor Frankrijk doen zonder u. Dus haast u en wijs voor uzelf alle plaatsen aan die

	zal je vrienden zullen plezieren.' De Eerste Consul antwoordde: 'Ik heb de brief van Uwe Koninklijke Hoogheid ontvangen, ik heb altijd grote belangstelling gehad voor zijn tegenslagen en die van zijn familie. U moet er niet aan denken om naar Frankrijk te vluchten. u zou alleen succes hebben met honderdduizend lijken. Bovendien zal ik er altijd alles aan doen om uw lot te verzachten en u uw ongelukken doen vergeten.' De opening van De Graaf van Artois was nog eleganter en doordachter. Hij stuurde de hertogin van Guiche, een charmante vrouw, zeer schoon, met een gracieus figuur, om haar vele aantrekkingskracht te combineren met het belang van zijn onderhandelingen. Ze kreeg gemakkelijk toegang tot Madame Bonaparte met wie alle mensen van het oude hof natuurlijk contact hadden, ze kreeg van haar een lunch in het Malmaison en tijdens de maaltijd, sprekend over Londen, emigratie en onze prinsen, vertelde Madame de Guiche dat een paar dagen geleden, toen zij bij de heer le Comte d'Artois thuis was, iemand, sprekend over zaken, de prins had gevraagd wat er gedaan zou worden voor de eerste consul, als hij de Bourbons
226	zou herstellen. Deze prins had geantwoord: 'Eerst Connétabele en alles wat daarop volgt, als het hem behaagde. Maar we zouden niet geloven dat dit nog steeds genoeg was, we zouden op de Carrousel een hoge en prachtige zuil plaatsen waarop het standbeeld van Bonaparte zou komen te staan, die de Bourbons kroont.' Toen de Eerste Consul enige tijd na de lunch arriveerde, had Josephine geen haast om de gunst te beantwoorden. 'En hebt u geantwoord,' zei haar echtgenoot tegen haar, 'dat deze zuil het lijk van de Eerste Consul als voetstuk zou hebben?' De mooie hertogin was er nog steeds, de charme van haar figuur, haar ogen en haar woorden waren gericht op het succes van haar missie. Ze was gelukkig, zei ze, ze kon de gunst, die Madame Bonaparte haar op dat moment bewees door een groot man, een held, te zien en te horen, nooit genoeg erkennen. Maar alles was in orde toen de hertogin van Guiche die nacht het bevel kreeg Parijs te verlaten. De charmes van de afgezant konden Josephine niet genoeg verontrusten om vurig voor haar aan te dringen. De volgende dag was de hertogin van Guiche al op weg naar de grens. 'Bovendien verspreidde zich later het gerucht,' zei Napoleon, 'dat ik op mijn beurt aan de Franse vorsten voorstellen had gedaan betreffende het afstaan van hun rechten of het afzweren van de kroon, zoals men graag verkondigde in pompeuze verklaringen, die in overvloed door heel Europa werden verspreid, het was niets van dien aard. En hoe had dat ook gekund? Ik, die alleen kon regeren volgens het principe dat hen uitsloot, namelijk dat van de volkssoevereiniteit. Hoe had ik hen rechten kunnen ontnemen, die hun persoon ontzegd waren? Het zou te zwaar zijn geweest, de absurditeit te flagrant, het zou me voor altijd in mening hebben doen verdrinken. Bovendien heb ik, direct of indirect, dichtbij of ver weg, niets gedaan dat hiermee te maken kon hebben, dit is wat weldenkende mensen ongetwijfeld in het verleden zullen hebben gedacht, die mij toegaven dat ik noch gek noch idioot was.' Het gerucht dat door deze omstandigheid ontstond, bracht mij ertoe om te onderzoeken wat hieraan ten grondslag kon liggen. Hieronder staat wat ik te weten ben gekomen.

	<table border="1"> <tr> <td>1. Sommige mensen waren ten onrechte geschokt door deze reactie, omdat zij dachten dat het een teken was van de goede trouw van de onderhandelaars, maar de Eerste</td><td>Consul had alleen de tijdgeest en de kracht in gedachten dingen, een idee dat in deze verzameling meer dan eens, onder andere uitingsvormen, voorkomt.</td></tr> </table>	1. Sommige mensen waren ten onrechte geschokt door deze reactie, omdat zij dachten dat het een teken was van de goede trouw van de onderhandelaars, maar de Eerste	Consul had alleen de tijdgeest en de kracht in gedachten dingen, een idee dat in deze verzameling meer dan eens, onder andere uitingsvormen, voorkomt.
1. Sommige mensen waren ten onrechte geschokt door deze reactie, omdat zij dachten dat het een teken was van de goede trouw van de onderhandelaars, maar de Eerste	Consul had alleen de tijdgeest en de kracht in gedachten dingen, een idee dat in deze verzameling meer dan eens, onder andere uitingsvormen, voorkomt.		
227	Toen wij een overeenkomst met Pruisen sloten en zij graag aardig voor ons wilden zijn, vroegen ze of het toelaten van Franse prinsessen op hun grondgebied ons aanstootgevend zou zijn. Ons antwoord was dat dit niet het geval zou zijn. Aangemoedigd vroegen ze zich af of er veel weerstand zou zijn om hun in een positie te brengen waarin zij hen jaarlijks financieel konden ondersteunen. Opnieuw kregen ze te horen, dat dat niet mocht, op voorwaarde dat ze garandeerden dat ze hun mond zouden houden en zich van alle intriges zouden onthouden. Nu deze kwestie tussen hen was besproken en de onderhandelingen al gaande waren, weet God wat de ijver van een of andere agent of zelfs de doctrines van het Berlijnse kabinet, die niet de onze waren, hebben voorgesteld! Dit is ongetwijfeld het motief en het voorwendsel dat aanleiding gaf tot deze prachtige brief van Lodewijk XVIII, die zeer werd bewonderd en die door alle leden van zijn familie gretig werd omarmd. Deze vorsten grepen deze kans gretig aan om de aandacht en interesse van Europa te wekken. Europa was namelijk afgeleid door de grote gebeurtenissen van die tijd en bekommerde zich niet meer om hen.' <i>Woensdag 1 tot en met zaterdag 4 november</i> <i>Gebruik van dagen. Staatsraad</i> <i>Serieuze scène</i> <i>Ontbinding van het Wetgevende Orgaan in 1813.</i> <i>Senaat</i> Onze dagen waren al even uniform als die aan boord van het schip. De keizer nodigde mij uit om met hem te lunchen, het was van tien tot elf uur. Na de lunch, na een halfuurtje praten, las ik hem voor wat hij de dag ervoor had gedictreed en hij dicteerde het mij opnieuw voor de volgende dag. De keizer kleepte zich 's ochtends niet meer aan. Hij ging niet meer voor de lunch naar buiten, waardoor zijn dag te ongeordend en te lang werd. Hij kleepte zich nu pas om vier uur aan. Dan ging hij naar buiten, zodat zijn bed opgemaakt en zijn kamer schoongemaakt kon worden. Wij gingen een wandeling maken in de tuin. Hij hield van deze eenzaamheid. Ik had daar zo'n soort hoekje met een doek bedekt, ze brachten		
228	een tafel, stoelen en vanaf dat moment was het daar dat de keizer aan een van deze heren dicteerde, die uit de stad kwam om te werken, Tegenover het huis van de eigenaar, onder ons, lag een oprit met een paar bomen erlangs. Daar hadden de twee Engelse soldaten hun post gelegeerd om ons in de gaten te houden, maar ze werden op tijd verwijderd, op verzoek van onze gastheer, die er geschokt door was, omwille van zichzelf. Desondanks bleven ze rondzwerven in de buurt van de Keizer, aangetrokken door nieuwsgierigheid of geleid door de aard van hun bevelen. Uiteindelijk verdwenen ze helemaal en geleidelijk nam de keizer bezit van dit lagere steegje. Dit was een echte uitbreiding van zijn domein. Elke dag na het werk ging hij daarheen en verliet dan de tuin om		

	te wachten op het avondeten. De twee jonge dames en hun moeder kwamen bij hem langs om hem nieuws te vertellen. Ook na het avondeten ging hij er soms nog eens heen, als het weer het toeliet. Dan bracht hij de avond door zonder dat hij naar de burens behoefde, wat hij alleen deed als het echt niet anders kon en vooral als hij wist dat er geen vreemden waren. die ik van tevoren via de ramen ging checken. Tijdens een van deze wandelingen sprak de keizer uitgebreid over de Senaat, de Wetgevende Macht en vooral de Raad van State. Hij zei dat hij er tijdens zijn hele ambtsperiode veel gebruik van had gemaakt. Ik wil hier graag enkele bijzonderheden over deze Raad van State schetsen, temeer daar er in de salons nauwelijks sprake van was en aangezien het vandaag de dag niet meer op dezelfde basis bestaat, zal ik hier, gaandeweg, enkele regels invoegen over het mechanisme ervan en de toeschrijvingen. De Raad van State bestond over het algemeen, aldus de keizer, uit goed opgeleide, hardwerkende mannen met een goede reputatie: Fermont en Boulay waren bijvoorbeeld ongetwijfeld dappere en eerlijke mensen. Ondanks de enorme hoeveelheid rechtszaken, die ze behandelden en de hoge emolumenten, die ze genoten, zou het me helemaal niet verbazen als ik te horen krijg dat ze vandaag de dag hooguit gewone beambten waren geweest. De keizer stelde de staatsraadsleden individueel aan voor alles en dat was niet zonder voordeel. In grote lijnen was het zijn ware Raad, zijn gedachten beraadslaagd, aangezien de ministers zijn gedachten waren bij de uitvoering.
229	De Raad van State bereidde de wetten voor, die de keizer aan de wetgevende macht voorlegde, waardoor het een van de onderdelen van de wetgevende macht werd. Daar werden de decreten van de keizer en de voorschriften voor het openbaar bestuur opgesteld, daar werden de projecten van zijn ministers onderzocht, besproken, gecorrigeerd, etc. De Raad van State heeft het beroep in behandeling genomen en over alle bestuursrechtelijke uitspraken een eindbeslissing genomen, per ongeluk, bij alle andere rechtbanken, zelfs bij het Hof van Cassatie. Ook klachten tegen ministers werden daar onderzocht, een beroep van de Keizer zelf op de beter geïnformeerde Keizer. Zo zag de Raad van State, die voortdurend werd voorgezeten door de keizer en die zich vaak rechtstreeks tegen de ministers keerde of hun daden en afwijkingen moest herzien, zich vanzelfsprekend als toevluchtsoord voor belangengroepen of voor personen, die door welke autoriteit dan ook waren benadeeld en iedereen die erbij was, weet met hoeveel warmte de zaak van de burgers daar werd verdedigd. Een commissie van deze Raad ontving alle verzoeken van het rijk en legde de verzoeken die zijn aandacht verdienden aan de vorst voor. Het is verbazingwekkend hoe, met uitzondering van advocaten en ambtenaren, de rest van ons en met name wat we de samenleving noemen, onwetend waren van onze eigen politieke wetgeving. Wij hadden helemaal geen juiste ideeën over de Raad van State, de Wetgevende Macht, de Senaat. Het was bijvoorbeeld een algemeen aanvaard gezegde dat het Wetgevende Lichaam, een vergadering van stomme mensen, passief en zonder tegenstand alle wetten aannam, die aan haar

	werden voorgelegd. Wat aan zelfgenoegzaamheid en onderdanigheid werd toegeschreven, was enkel te danken aan de aard en de goedheid van de instelling. De wetten, die door de Raad van State werden voorbereid, werden door commissarissen uit zijn gelederen voorgelegd aan een commissie van het wetgevende orgaan die verantwoordelijk was voor de toetsing ervan. De wetten werden in onderling overleg besproken, wat er vaak toe leidde dat ze in stilte aan de Raad van State werden voorgelegd ter wijziging. Wanneer de twee delegaties geen overeenstemming konden bereiken, hielden zij regelmatig conferenties onder voorzitterschap van de Aartskanselier of Aartspenningmeester, zodat deze wetten, als ze bij de wetgevende macht aankwamen, al de instemming hadden van de twee tegenpartijen. Als er nog een verschil was, werd dat door de twee commissies
230	in aanwezigheid van het gehele wetgevende orgaan, die als jury fungeren, die, zodra deze voldoende geïnformeerd was, bij geheime stemming uitspraak deed en aldus de mogelijkheid had zijn mening in volledige vrijheid te uiten, aangezien niemand kon zien of er een zwarte of een witte bal was neergelegd. ‘Er is geen modus operandi die geschikter zou kunnen zijn,’ zei de keizer, ‘tegen onze nationale energie en onze jeugd op het gebied van politieke vrijheid.’ De keizer vroeg mij of de discussie in de Raad van State werkelijk vrij verliep en of zijn aanwezigheid de beraadslagingen niet belemmerde. Ik vertelde hem over een heel lange sessie, waarin hij steeds alleen was gebleven in zijn mening en waaraan hij ten onder was gegaan. Ik was blij hem, zo goed als ik kon, aan het onderwerp te herinneren. Hij wist het meteen weer. ‘Het moet een vrouw uit Amsterdam zijn,’ zei hij, ‘die op straffe des doods was vrijgesproken door de keizerlijke rechtbanken en die nog steeds berecht werd door het Hof van Cassatie.’ De keizer wilde dat deze gelukkige instemming van de wet haar strengheid jegens de beschuldigten zou uitputten, dat deze gelukkige, onfortuinlijke samenloop van omstandigheden in zijn voordeel zou uitpakken. Hem werd verteld dat hij de nuttige bron van genade kon hebben, maar dat de wet onbuigzaam was en zijn loop moest hebben. De discussie duurde erg lang. De heer Muraire sprak veel en heel goed, hij leidde iedereen mee. De keizer, die steeds alleen was gebleven, gaf zich over en sprak de volgende opmerkelijke woorden: ‘Heren, wij verklaren hier met meerderheid van stemmen, ik blijf alleen, ik moet toegeven, maar ik verklaar dat ik in mijn geweten slechts aan de vormen toegeef. U hebt mij het zwijgen opgelegd, maar mij helemaal niet overtuigd.’ In de wereld, waar niemand ook maar enigszins vermoedde wat de Raad van State was, geloofde men dat niemand daar een woord durfde uit te spreken dat verschilde van dat van de keizer en ik was zeer verrast in onze salons toen ik vertelde dat op een dag, in een nogal geanimeerde discussie, die naar zijn mening drie keer werd onderbroken, de keizer, zich tot degene die hem net had onderbroken, nogal onbeleefd richtte en hem scherp zei: ‘Mijnheer, ik ben nog niet klaar, ik verzoek u mij te laten doorgaan. Het lijkt mij immers dat iedereen hier het recht heeft zijn mening te uiten.’ Een uitje dat, ondanks de plaats en het respect, iedereen en de keizer zelf aan het lachen maakte.
231	Ik zei hem echter dat men kon zien dat de sprekers probeerden te raden wat de mening van Zijne Majesteit zou zijn. We waren blij dat we de juiste man hadden

	ontmoet, maar schaamden ons dat we in de tegenovergestelde richting zaten, we beschuldigden u ervan dat u vallen voor ons zette, zodat we onze gedachten beter konden begrijpen. Toch, zodra de vraag gesteld werd, zorgden zelfrespect en warmte er doorgaans voor dat men zijn ware mening ondersteunde, temeer omdat de keizer de grootste vrijheid aanmoedigde. ‘Het kan me niet schelen of mensen me tegenspreken,’ zei hij, ‘ik wil verlicht zijn.’ ‘Spreek vrijmoedig,’ herhaalde hij vaak, wanneer men onduidelijk was of het onderwerp delicaat. ‘Zeg alles wat je denkt, we zijn hier onder onszelf, we zijn familie.’ Mij is verteld dat de keizer, tijdens het consulaat of in de beginjaren van het keizerrijk bij een van de leden een meningsverschil moest bestrijden dat, door de hitte en de koppigheid van laatstgenoemde, een werkelijk persoonlijke en zeer verhitte zaak werd. Napoleon beheerste zich en bleef stil, maar een paar dagen later, tijdens een van zijn openbare audiënties, kwam hij naar zijn tegenstander: ‘U bent erg koppig,’ zei hij half serieus tegen hem, ‘en als ik net zo koppig was als u!... U hebt echter ongelijk als u de macht op de proef stelt! U moet hem niet verkeerd begrijpen, menselijke zwakheden zijn aangeboren!’ Een andere keer zei hij met name tegen een ander lid, dat hem ook tot het uiterste had gedreven: ‘Wees alsjeblieft voorzichtig en spaar mijn geduld een beetje. De laatste tijd gaat u wel erg ver, U hebt me een beetje uit mijn humeur gebracht, dat is een groot teken voor mij, ga me vanaf nu alsjeblieft niet te ver.’ Niets kon tippen aan de belangstelling, die de aanwezigheid en de woorden van de keizer uitstraalden tijdens de zittingen van de Raad van State. Hij zat er twee keer per week regelmatig over voor, zolang hij in de hoofdstad was en dan zou niemand van ons het hebben gemist. ‘Twee zittingen, zei ik tegen de keizer, ‘hadden de levendigste indrukken op mij achtergelaten. De eerste was een kwestie van interne politiek, puur sentiment, toen hij een lid had uitgesloten, de andere van constitutionele beslissing, toen hij het Wetgevende Orgaan ontbonden had.
232	Een religieuze partij zorgde voor onrust onder de bevolking en er werden in het geheim pauselijke bullen en brieven verspreid. Ze werden voorgelegd aan een staatsraad die verantwoordelijk was voor de eredienst. Deze raad, als hij ze al niet zelf verspreidde, heeft in ieder geval de verspreiding ervan niet tegengehouden of veroordeeld. Dit werd ontdekt en de Keizer ondervroeg hem plotseling in voltallige Raad. ‘Wat zou uw motief kunnen zijn,’ vroeg hij, ‘mijnheer, wat zijn uw religieuze principes? Maar waarom ben je hier? Ik wil niemands geweten kwetsen. Heb ik je bij de kraag gevat om je mijn staatsraadgever te maken? Het is een grote gunst, die u hebt gevraagd. U bent de jongste hier en misschien de enige hier zonder persoonlijke titels. Ik zag u slechts als erfgenaam van de diensten van uw vader. U hebt mij een persoonlijke eed gezworen. Hoe kunnen uw religieuze gevoelens zich verenigen met de openlijke schending, die u er zojuist van heeft gemaakt? Maar spreek u uit, jullie zijn hier als familie en uwe medeleden zullen over jullie oordelen. Uw fout is groot, mijnheer! Een materiële samenzwering wordt beëindigd, zodra men de arm grijpt, die de dolk vasthoudt. Maar morele samenzweringen kennen geen einde, ze zijn een lopend vuurtje. Misschien worden er op dit moment wel hele steden afgeslacht vanwege u.’ De batterij was leeg, het

	apparaat reageerde niet Vanaf het eerste verhoor werd overeengekomen dat de bijna gehele Raad, voor wie deze gebeurtenis onverwacht was, in zijn verbazing de diepste stilte bewaarde ‘Waarom,’ vervolgde de keizer, ‘bent u, in het kader van uw eed, niet gekomen om mij de dader en zijn samenzwering te onthullen? Word ik niet op ieder moment door ieder van jullie benaderd?’ ‘Sire,’ waagde de ondervraagde te antwoorden, ‘het was mijn neef.’ ‘Uw fout is des te groter, mijnheer’, antwoordde de keizer scherp. ‘Alleen op uw verzoek kon uw familielid dit doen. U draagt dan ook alle verantwoordelijkheid. Als ik zie dat iemand volledig op zijn plek is zoals u hier bent, degenen die bij hem horen, degenen voor wie hij vanaf dit moment verantwoording aflegt, buiten de politie om. Dit zijn mijn stelregels.’ En terwijl de dader nog steeds niets zei: ‘De plichten van een Staatsraad jegens mij zijn enorm,’ besloot de Keizer. ‘U hebt ze overtreden, mijnheer, u hoort er niet langer bij. Ga weg en kom niet terug!’
233	Terwijl hij vertrok, en vlak langs de keizer liep, zei de keizer tegen hem, terwijl hij hem aankeek: ‘Het spijt me, mijnheer, want ik heb u de nagedachtenis en de diensten van uw vader ter beschikking gesteld.’ En toen hij was vertrokken, voegde de keizer eraan toe: ‘Ik hoop dat zo'n tafereel zich nooit meer zal voordoen. Ze heeft mij te veel pijn gedaan. Ik ben niet opstandig, ik zou het wel kunnen worden! Ik omringde mij met alle partijen, zelfs de emigranten, de soldaten van het leger van Condé, heb ik aan mijn zijde geplaatst. Ook al wilde men dat zij mij vermoord hadden, ik moest rechtvaardig zijn, ze waren mij allemaal trouw. Sinds ik in de regering zit, is dit de eerste persoon in mijn omgeving, die mij heeft verraden.’ En wendde zich tot de heer Locré, die de zittingen van de Raad van State notuleerde: ‘U zult <i>verraden</i> schrijven, hoort u?’ Wat een verzameling van deze notulen over de heer Locré! Wat is er met hen gebeurd? Men kan daar alles wat ik zeg woord voor woord terugvinden. Wat de ontbinding van het Wetgevend Orgaan betreft, werd de Raad van State bijeengeroepen op de laatste of voorlaatste dag van december 1813. We wisten dat de zitting belangrijk zou zijn, zonder het doel ervan te kennen, de crisis was buitengewoon ernstig, de vijand trok het Franse grondgebied binnen. ‘Heren’, zei de keizer, ‘u kent de situatie en de gevaren waarmee het land kampt. Ik geloofde, zonder dat ik daartoe verplicht was, dat ik een vertrouwelijke mededeling moest doen aan de afgevaardigden van de Wetgevende Vergadering. Ik wilde ze associëren met hun dierbaarste interesses, maar zij hebben deze daad van mijn vertrouwen tot een wapen tegen mij gemaakt, dat wil zeggen tegen het vaderland. In plaats van mij te steunen in hun inspanningen, belemmeren ze die van mij. Alleen onze houding kan de vijand stoppen, hun gedrag vraagt erom. In plaats van hem een schaamteloze façade te laten zien, laten we hem onze wonden zien. Zij roepen om vrede, terwijl de enige manier om die te bereiken, was mij oorlog aan te bevelen, ze klagen over mij, ze praten over hun grieven, maar hoe laat en waar nemen ze plaats in? Was het niet in de familie en niet in de aanwezigheid van de vijand, dat zij dergelijke zaken moesten afhandelen? Was ik dan voor hen onbereikbaar? Heb ik ooit bewezen dat ik niet met rede kan

	argumenteren? We moeten echter een standpunt innemen: de wetgevende macht draagt, in plaats van bij te dragen aan de redding van Frankrijk, bij aan de ondergang ervan en verzaakt haar plichten; Ik vul de mijne in, ik zeg het onder de...'
234	Vervolgens liet hij ons een decreet voorlezen, waarin stond dat twee vijfde van het Wetgevende Lichaam zijn bevoegdheden al had uitgeput, dat op 1 januari nog een vijfde zich in dezelfde situatie zou bevinden, dat dan de meerderheid van de wetgevende macht feitelijk zou bestaan uit mensen, die daar geen recht meer op hebben, dat, gelet op deze omstandigheden, de zitting van de Wetgevende Vergadering vanaf dit moment werd geschorst en verdaagd tot nader order. Nieuwe verkiezingen zouden het compleet hebben gemaakt. Na het voorlezen vervolgde de keizer: "Dit is het decreet dat ik uitvaardig en als mij verzekerd was, dat hij overdag de inwoners van Parijs massaal zou laten komen om mij hier in de Tuilerieën af te slachten, zou ik het nog steeds teruggeven, want dat is mijn plicht. Toen het Franse volk zijn lot aan mij toevertrouwde, overwoog ik de wetten, die ze mij gaven om hen te besturen. Als ik had geloofd dat ze ontoereikend waren, zou ik ze niet hebben aanvaard. Laat niemand denken dat ik een Lodewijk XVI ben! Verwacht niet dat ik elke dag wisselvallig ben! Nu ik keizer ben geworden, ben ik niet opgehouden een burger te zijn. Als de anarchie opnieuw zou worden ingewijd, zou ik aftreden om de menigte in te gaan en van mijn deel van de soevereiniteit te genieten, in plaats van aan het hoofd te blijven staan van een orde, waarin ik alleen maar iedereen in gevaar kon brengen, zonder iemand te kunnen beschermen. Bovendien, concludeert ik, is mijn vastberadenheid in overeenstemming met de wet en als iedereen vandaag zijn plicht wil vervullen, moet ik onoverwinnelijk achter mijzelf staan net als voor de vijand. Wij moeten onze plicht doen!... De keizer was, in tegenstelling tot de algemene opinie, zo weinig absoluut en zo gemakzuchtig in de omgang met zijn Raad van State, dat het hem meer dan eens overkwam, dat de zaken weer in diskrediet werden gebracht. Een genomen besluit te herzien of zelfs te annuleren, omdat een van de leden hem in het bijzonder inmiddels nieuwe redenen had gegeven of zich had gebaseerd op wat zijn persoonlijke mening, die van de Keizer, de meerderheid had beïnvloed. We zouden vooral de sectieleiders moeten vragen. Zoals de keizer gewend was om alle wetenschappelijke ideeën, die in hem opkwamen aan de leden van het Instituut te presenteren, zo legde hij ook al zijn politieke ideeën voor aan de staatsraadsleden. Vaak gebeurde dat zelfs niet zonder bijzondere en soms geheime opvattingen. Het was een zekere manier, zei hij, om een kwestie te onderzoeken, de kracht van een man te leren kennen, zijn politieke voorkeuren, zijn discretie te testen, enz. Ik ben er zeker van dat het in het jaar XII aan drie adviseurs van de Staat werd toevertrouwd een onderzoek te doen naar
235	een zeer uitzonderlijke kwestie, namelijk de afschaffing van het Wetgevend Orgaan. De meerderheid was vóór goedkeuring, slechts één persoon verzette zich er heftig tegen en sprak langdurig en zeer goed. De keizer, die met grote aandacht en ernst had voorgezeten, zonder ook maar één woord of een mening te laten vallen, sloot de sessie af met de woorden: 'Een dergelijke serieuze kwestie verdient het om over na te denken. We komen hier later op terug.' Maar ze is nooit meer teruggekomen.

	Het zou een geluk zijn geweest als hetzelfde was gebeurd toen het Tribunaat werd afgeschaft, omdat het in de loop der tijd een groot onderwerp van declamatie en verwijten is geweest en gebleven. Voor de keizer was dit niets meer dan de eliminatie van een kostbare misstand, een aanzienlijke besparing. ‘Het staat vast,’ verklaarde hij, ‘dat het Tribunaat volkomen nutteloos was en bijna een half miljoen kostte, ik heb het geschrapt. Ik wist dat er geschreeuwd zou worden over wetsovertreding, maar ik was sterk, ik had het volledige vertrouwen van het volk, ik beschouwde mezelf als een hervormer. Wat zeker is, is dat ik het voor het goede deed. Ik had het juist in het leven moeten roepen als ik hypocriet of kwaadwillend was geweest, want wie twijfelt eraan dat hij mijn standpunten en bedoelingen niet zou hebben overgenomen en indien nodig goedgekeur, maar dit is wat ik nooit heb nagestreefd tijdens mijn ambtstermijn. Ik heb nooit stemmen gekocht, noch een partij met beloften, geld of posities, nee, nooit! En als ik ze aan ministers, staatsraadsleden, wetgevers heb gegeven, dan is dat omdat deze dingen gegeven moesten worden en omdat het heel natuurlijk en zelfs rechtvaardig was dat ze werden uitgedeeld aan degenen die in mijn buurt werkten.’ ‘In mijn tijd waren alle bestaande lichamen zuiver en onberispelijk, dat verklaar ik; ze handelden uit overtuiging, kwaadaardigheid en domheid konden anders beweren, ze hadden het mis. En als wij hen veroordelen, dan is dat omdat wij het niet wisten of niet wilden weten en vervolgens ook vanwege de ontevredenheid en tegenstand van de tijd en vooral vanwege, die geest van afgunst, laster en spot die ons zo eigen is.’ ‘De Senaat is veelvuldig beschuldigd, er is veel geschreeuwd over onderdanigheid en laagheid, maar declamaties zijn geen bewijs. Wat zou iemand van de Senaat willen? Dat hij dienstplichtigen had geweigerd? Dat de commissies van
236	individuele vrijheid en van de pers een schandaal tegen de regering zou hebben veroorzaakt? Dat zou er gebeurd zijn wat een commissie van het Wetgevende Lichaam later, in 1813, deed? Maar kijk eens waar dit ons gebracht heeft. Ik betwijfel of de Fransen hen tegenwoordig veel dankbaarheid zouden tonen. De waarheid is dat al onze omstandigheden gedwongen zijn. Wijze mensen voelden dit aan en wisten hoe ze zich hieraan moesten houden. Wat we niet weten is dat de senatoren bij vrijwel alle belangrijke besluiten, vóór de stemming, hun bezwaren of zelfs weigeringen aan mij kwamen voorleggen, zij het terzijde en soms zeer hartelijk en dat ze overtuigd terugkwamen, óf door mijn redenering, óf door de kracht en de urgentie van de zaak.’ ‘Dat ik hierover geen ophef heb gemaakt, kwam doordat ik gewetensvol heb geregeerd en charlatanerie of alles wat daarop leek, verachtte.’ ‘De stemmen in de Senaat waren bijna altijd unaniem, omdat de overtuiging daar universeel was. Er zijn pogingen gedaan om een aanzienlijk aantal mensen op te ruien, die tot onschuldig verzet werden gedreven door de hypocriete lof van kwaadaardigheid, hun pure ijdelheid of welke andere karakterfout dan ook. Maar toonden allen die de Senaat vormden, in onze laatste crises, een gezond verstand of een oprecht hart? Ik herhaal, de carrière van de Senaat was onberispelijk, het moment van zijn val was schandelijk en schuldig. Zonder titel, zonder macht en in strijd met alle principes, leverde het het vaderland uit en bracht haar ondergang

	teweeg. Het was de speelbal van hooggeplaatste intrigeurs, die een van de grote fundamente van het moderne systeem in diskrediet moesten brengen, vernederen en vernietigen. En het is waar om te zeggen, dat ze daar volledig in geslaagd zijn, want ik ken niemand, die de geschiedenis in zou gaan met meer schande dan de Senaat. Het is echter nog steeds eerlijk om op te merken dat deze smet niet die van de meerderheid is en dat er onder de delinquenten een menigte werd gevonden van buitenlanders, die nu tenminste onverschillig staan tegenover onze eer en onze belangen.' De Raad van State, bij aankomst van de graaf d'Artois, deed het er alles aan om zijn aandacht te trekken en zijn welwillendheid te winnen. Hij werd tweemaal aan hem voorgesteld en verzocht een gezantschap naar Compiègne te sturen om de koning te ontmoeten. De luitenant-generaal van het koninkrijk antwoordde op dit laatste verzoek, dat de koning de leden graag individueel zou ontvangen, maar dat
237	ze niet aan zouden denken een deputatie te sturen. Het is wel zo dat de grote koppen, dat wil zeggen de sectieleiders, afwezig waren. Bovendien had elke gezamenlijke beweging geen ander doel dan te proberen de handelingen niet te verliezen of misschien zelfs te behouden. De Raad van State gaf dan ook onmiddellijk zijn steun aan de resoluties van de Senaat, waarbij het in werkelijkheid iedere uiting vermeed, die beledigend zou kunnen zijn voor de keizer. 'En jij hebt het ondertekend?' vroeg de keizer mij. 'Nee, Sire, ik heb geweigerd mijn handtekening onder deze toetreding te zetten, terwijl ik volhield dat het een regelrechte dwaasheid was om te beweren dat ik achtereenvolgens adviseur en vertrouweling van twee antagonististen was en dat bovendien, als de overwinnaar het goed begreep, de beste belofte, die hij hem kon doen, loyaliteit en respect jegens de overwonnenen zou zijn.' 'En je had gelijk,' merkte Napoleon op. <i>Zondag 5 november</i> <i>Levendige woorden.</i> <i>Karakteristieke omstandigheden</i> Wij waren bijna allemaal rond de Keizer in de tuin verzameld. De inwoners van de stad klaagden luid over de manier, waarop we daar waren en over de voortdurende ergernissen, waaraan ze werden blootgesteld. De keizer, die bijna twee weken lang tevergeefs het systeem had ingevoerd om dit artikel uitsluitend schriftelijk te behandelen, als de meest waardige, meest geschikte en meest waarschijnlijke manier om resultaten te bereiken, die zelfs een notitie over dit onderwerp had geschreven, die allang ingeleverd had moeten worden en nooit is ingeleverd en er verschillende keren in verschillende vormen op terugkwam, waarvan sommige zeer pikant waren. Alle redeneringen en indirecte observaties waren van toepassing op de Grootmaarschalk. Uiteindelijk werd hij er boos over. Want welk goed karakter maakt het ongeluk niet zuur! Hij sprak heel levendig. Zijn vrouw, die heel dicht bij de deur stond, sloop weg uit pure wanhoop om de storm te neutraliseren. Toen kon ik waarnemen hoe de indrukken, die deze omstandigheid op de Keizer creëerde, elkaar in snel tempo opvolgden. De rede, de logica, je zou ook kunnen zeggen het gevoel, domineerde altijd.
238	

	‘Dat u deze brief niet hebt bezorgd, omdat u vond dat hij schadelijk was, zei hij, ‘is een plicht die voortvloeit uit de vriendschap, die u met mij hebt, maar was daarvoor een vertraging van meer dan vierentwintig uur nodig? U hebt er al twee weken niet met me over gesproken. Als dit plan als slecht werd beoordeeld, als de opstelling gebrekkig was, waarom vertelde u het me dan niet? Ik had jullie allemaal bij elkaar geroepen om het met me te bespreken.’ Wij bleven allemaal in de tuim staan aan het einde van het pad, dat de Keizer alleen voor ons liep, heen en weer gaande. Op een van de momenten dat de Keizer het verst weg was, zei de Grootmaarschalk tegen mij: ‘Ik vrees dat ik mij verkeerd heb uitgedrukt en dat spijt mij zeer.’ ‘Wij laten je bij de Keizer achter,’ zei ik tegen hem, ‘en jij zorgt ervoor dat hij het snel vergeet, zodra je alleen bent.’ En ik haalde iedereen uit de tuin. Inderdaad, 's avonds zei de keizer, terwijl hij met mij over zijn ochtend sprak: ‘Dat was nadat we het hadden bijgelegd met de Grootmaarschalk..., het was vóór de ruzie van de Grootmaarschalk.’ En andere soortgelijke dingen, die volkomen bewezen dat deze omstandigheid niets in zijn hart had achtergelaten. <i>Maandag 6 november</i> <i>Over de generaals van het leger van Italië.</i> <i>Legers van de Ouden, Genghiskan, etc.</i> <i>Moderne invasies.</i> <i>Karakter van de veroveraars</i> De keizer was ziek en werkte veel op zijn kamer. Hij dicteerde mij de kenmerken van de generaals van het Italiaanse leger: Masséna, met een zeldzame moed en opmerkelijke vasthoudendheid, wiens talent groeide door de overmaat aan gevaar; die, ijdel, altijd bereid was opnieuw te beginnen, alsof hij de overwinnaar was.
239	Augereau, die daarentegen altijd moed had, was moe en leek ontmoedigd door de overwinning zelf. Napoleon zei echter in zijn dictaat, dat Augereau in de eerste plaats degene was, die de dag in Castiglione had bepaald en dat, ongeacht welk onrecht de keizer hem later zou verweten, de herinnering aan deze grote nationale dienst hem altijd bij zou blijven en alles zou overstijgen. Sérurier, die nog steeds de strengheid van een voormalige majoor-infanterieofficier bezat, was een eerlijk, oprecht en betrouwbaar man, maar een ongelukkige generaal. Steingel, die zo duidelijk alle kwaliteiten van een avant-garde generaal bezat. Laharpe, een grenadier in hart en nieren, die zo treurig stierf. Vaubois, enz., enz. De ontwikkeling hiervan vindt u in de verschillende hoofdstukken van de Italiaanse campagne. In de verschillende gespreksonderwerpen van die dag merkte ik op wat de keizer zei over de legers in de oudheid. Hij vroeg zich af of men wel in de grote legers uit de geschiedenis moest geloven. Hij vond de meeste citaten onjuist en belachelijk. Hij geloofde dus niet in de talloze legers van de Carthagers op Sicilië.

	‘Zoveel troepen’, zo merkte hij op, ‘zouden nutteloos zijn geweest voor zo'n kleine onderneming en als Carthago er net zoveel had kunnen verzamelen, zouden we meer hebben gezien in Hannibals expeditie, die van veel groter belang was en die desondanks niet meer dan veertig- tot vijftigduizend man omvatte.’ Hij geloofde dan ook niet in de miljoenen mannen van Darius en Xerxes, die heel Griekenland zouden hebben bestreken en ongetwijfeld in een groot aantal kleinere legers zouden zijn verdeeld. Hij twijfelde zelfs aan dit hele briljante deel van de Griekse geschiedenis. Hij zag in de uitkomst van de beroemde Perzische oorlog enkel die onbesliste acties, waarbij iedereen de overwinning aan zichzelf toeschreef. Xerxes keerde triomfantelijk terug, omdat hij Athene had ingenomen, verbrand en verwoest en de Grieken roemden hun leven, omdat ze niet waren gestorven bij Salamis. ‘Wat de pompeuze details van de overwinningen van de Grieken en de nederlagen van hun ontelbare vijanden betreft, laten we niet vergeten, merkte de keizer op, dat
240	dit de Grieken, die dat beweren, beweren dat ze ijdel en hyperbolisch waren en dat er nooit een kroniek van Perzië is opgesteld, die ons oordeel kan bevestigen door middel van een tegenstrijdig debat.’ Maar de keizer geloofde in de Romeinse geschiedenis, niet in alle details, maar dan toch minstens in de resultaten. Die waren namelijk zonneklaar. Hij geloofde nog steeds in de legers van Dzingiskan en Timoer Lenk, hoe groot ze ook werden genoemd, omdat ze hele nomadische volkeren in hun kielzog meesleepten, die door andere volkeren op hun weg waren aangegroeid en het zou niet onmogelijk zijn, zei de Keizer, dat Europa op een dag op deze manier zou eindigen. De revolutie, die de Hunnen ontketenden en waarvan de oorzaak onbekend is, omdat de sporen ervan in de woestijn verloren zijn gegaan, kan zich herhalen. Rusland verkeert in een bewonderenswaardig goede positie om een dergelijke catastrofe teweeg te brengen: het kan naar believen een beroep doen op talloze hulptroepen en deze op ons loslaten. Zij zal ontdekken dat al deze rondtrekkende volkeren des te beter gezind en des te ongeduldiger zijn, omdat het verhaal en de successen van hen, die onlangs zulke gelukkige en productieve reizen onder ons hebben gemaakt, hun verbeelding hebben geprikkeld en hun hebzucht hebben aangewakkerd. Vanaf daar leidde het gesprek tot veroveringen en veroveraars en de Keizer kwam tot de conclusie, dat om een succesvolle veroveraar te zijn, hij ook wreed moest zijn. Als hij wreed had willen zijn, had hij de wereld wel veroverd. Ik durfde het aan om deze laatste woorden, die ongetwijfeld aan de stemming van het moment ontsnapten, te bestrijden. Ik durfde te beweren dat hij, Napoleon, juist het bewijs van het tegendeel was, dat hij niet woest was geweest, maar toch de wereld had veroverd, dat hij met zijn woestheid en onze moderne gewoonten zeker nooit zo ver zou zijn gekomen. Het is inderdaad niet langer zo dat terreur ons aan een mens kan onderwerpen, maar alleen goede wetten en de overtuigingskracht van een groot karakter, de kennis van onfeilbare energie in degene, die belast is met de uitvoering ervan. Dat was nu precies, zei ik, de oorzaak van Napoleons successen: de onderwerping en gehoorzaamheid van het volk.

	De Convention was meedogenloos en zette aan tot terreur, het gaf toe, maar we konden het niet verdragen. Als ze een alleenstaande man was geweest, zou ze snel
241	vernietigd zijn, maar het was een hydra en toch, hoeveel pogingen zijn er niet ondernomen, zoveel gevaren waaraan ze slechts door wonder ontsnapte! Ze werd gedwongen zich te begraven te midden van haar triomfen. Om als veroveraar succesvol te zijn in zijn wreedheid, zou hij het bevel moeten voeren over wrede soldaten en moeten heersen over onverlichte volkeren. In dit opzicht heeft Rusland nog steeds een enorm voordeel ten opzichte van de rest van Europa. het heeft het zeldzame voordeel, dat het een beschaafde regering heeft en barbaarse volkeren, in wier huizen de verlichten leiding geven en het bevel voeren, onwetendheid voert uit en verwoest. Een sultan zou tegenwoordig niet lang over een van de verlichte landen in Europa kunnen regeren, het rijk van de verlichting zou sterker zijn dan zijn macht. Over een ander onderwerp merkte de keizer op, dat wij Fransen, hoewel we minder energie hadden dan de Romeinen, meer fatsoen hebben. Wij zouden onszelf niet hebben gedood zoals zij onder de eerste keizers, maar wij zouden ook niet al die verdorvenheid en onderdanigheid hebben vertoond, die men onder de laatste tegenkomt. Zelfs in onze meest corrupte momenten, zei hij, was onze laagheid niet zonder bepaalde beperkingen: zoals hovelingen, die de prins alles in zijn huis had kunnen laten doen, die weigerden te knielen toen hij opstond, enzovoort, enzovoort. Ik zei al dat we vandaag vrijwel geen documenten over ons werk bij ons hebben. De weinige boeken, die over de keizer gingen, waren niet veel meer dan klassiekers, die hem op al zijn veldtochten vergezelden. Van majoor Hodson, een inwoner van het eiland, ontving ik een politieke verzameling uit de periode 1793-1807. Deze verzameling, genaamd Annual Register, geeft een redelijk goed geschreven verslag van de gebeurtenissen van ieder jaar, evenals enkele van de belangrijkste officiële documenten. In onze armoede was het een rijke aanwinst.
242	<i>Dinsdag 7 november</i> <i>Ideeën, projecten, politieke toespelingen, enzovoort.</i> De keizer lunchte alleen en werkte gedurende de dag veel samen met de Groot-Maarschalk en de heer de Montholon. 's Avonds, toen we nog met z'n tweetjes waren en al laat op de weg liepen in het steegje beneden, dat zijn lievelingsplek was geworden, vertelde ik hem dat een belangrijk persoon, wiens ideeën en verhalen een bemiddelaar konden zijn met de wereld van de regelgeving en invloed konden hebben op ons toekomstig lot, met nogal betekenisvolle vormen en voorwaarden een van ons had uitgedaagd om hem in ernst te vertellen, wat hij dacht over de Keizer, waarbij hij bepaalde politieke onderwerpen aanroerde. Of hij zijn laatste grondwet had gegeven met de ware bedoeling om deze te handhaven, of hij te goeder trouw afstand had gedaan van zijn oude plannen voor het grote rijk, of hij ermee zou instemmen dat Engeland maritieme suprematie zou genieten, of hij het niet benijdde om het rustige bezit van India, of hij er niet mee akkoord ging afstand te doen van de koloniën en de

	koloniale goederen uitsluitend van de Engelsen te kopen tegen de werkelijke handelsprijs, of hij zich niet met de Amerikanen zou verenigen, in het geval dat zij met Engeland zouden breken, of hij niet zou instemmen met het bestaan van een groot koninkrijk in Duitsland, voor het Huis van Engeland, dat spoedig het koninkrijk van Groot-Brittannië zou verliezen wanneer de jonge prinses van Wales de troon zou bestijgen, of als hij, bij gebrek aan het Duitse koninkrijk, niet zou instemmen met de vestiging van deze overheersing in Portugal, in het geval dat Engeland tot een overeenkomst zou komen met het hof, enz. Deze vragen waren niet gebaseerd op vage ideeën of losse meningen, was gebaseerd op positieve feiten: ‘We hebben, zei hij, ‘een langdurige en duurzame vrede op het continent nodig, een vreedzaam genot van onze huidige voordelen om uit de financiële crisis te komen, waarin we ons bevinden en om de onmetelijke schuld, waaronder we gebukt gaan te verlichten. Nu kan de huidige staat van Frankrijk’, voegde hij eraan toe, ‘die van Europa, met de huidige elementen dit resultaat laten zien.’ ‘Onze overwinning bij Waterloo is ons ontgaan, maar het heeft ons nog lang niet gered, alle verstandige mensen onder ons, al diegenen die kunnen ontsnappen aan de momentane invloed van passies, denken of zullen zo denken, enz., enz.’
243	De keizer twijfelde aan een deel van dit verhaal en beschouwde de rest als een droom. Daarna zei hij tegen mij: ‘Nou ja, jouw mening? Kom op meneer, hier bent u bij de Raad van State!’ ‘Sire’, zei ik, ‘men staat zichzelf vaak toe te dromen over de meest ernstige zaken en om gevangen te zitten op Sint-Helena, is het niet verboden om romans te schrijven. Ik ga er eentje maken. Waarom geen politiek huwelijk tussen de twee volkeren, waarbij de een het leger als bruidsschat meeneemt en de ander de vloot? Ongetwijfeld een gek idee in de ogen van de gewone mensen, misschien te gewaagd in de ogen van meer ervaren mensen en dit, omdat het volledig nieuw is en buiten alle routine valt, maar toch in het genre van deze onvoorziene, lichtgevende, nuttige creaties, die Uwe Majesteit kenmerken, die alleen U kunt laten horen en weet te verwezenlijken.’ ‘Hoe’, zei ik, ongetwijfeld verdergaand dan de ideeën van de Engelse gesprekspartner zelf, ‘zou Uwe Majesteit morgen, als het in uw macht lag, niet alle Franse schepen geven om België en de Rijnsoever van Frankrijk terug te kopen? Zou U geen honderdvijftig miljoen geven om tientallen miljarden te ontvangen? En wat een deal bovendien, die beide volkeren het doel zou verschaffen, waarvoor beiden elkaar al zoveel jaren ruïneren en voortdurend de keel afsnijden! Een markt die deze twee volkeren ertoe zou brengen elkaar daadwerkelijk nodig te hebben in plaats van in voortdurende vijandschap te worden gehouden? Zou het niets zijn voor Frankrijk, nu in alle Engelse koloniën op gelijke voet ontvangen als de Engelsen zelf, om zo, zonder strijd, te genieten van de handel over de hele wereld? Zou het niet geheel aan Engeland zijn om van zijn kant de soevereiniteit over de zeeën te verzekeren, de universaliteit van de handel, voor het verkrijgen en behouden, waarvan het zich voortdurend in gevaar brengt, door voortaan voor altijd aan dit systeem te hechten, Frankrijk is de regulator en de echte scheidsrechter van het continent geworden. ‘Vanaf nu beschut tegen alle angst en sterk in alle krachten van haar bondgenoot, zou Engeland haar leger ontbinden als prijs voor het offer dat Frankrijk zou

	brengen voor haar vloot, ze zou zelfs het aantal schepen sterk kunnen verminderen. Dan zou ze haar schuld betalen en haar volk verlichten, ze zou voorspoed hebben en verre van jaloers te zijn op Frankrijk, in de toekomst zouden we zien dat het, zodra het systeem begrepen werd, en dat passies plaats zouden maken voor
244	reële belangen, dan zouden we zien dat Frankrijk zich zou toeleggen op zijn continentale expansie, omdat Frankrijk dan niets meer zou zijn dan de voorhoede, waarvan Engeland de hulpbronnen en de reserve zou blijven. De eenheid van de politieke wetgeving van de twee volkeren, hun gemeenschappelijke belangen, zulke zichtbaar voordelige resultaten, zouden in dit plan de compensatie voltooien voor wat de passies van de heersers in de weg zouden kunnen staan aan obstakels of moeilijkheden, enz., enz.’ De keizer luisterde naar mij, maar antwoordde niet, hij laat zich zelden peilen en leent zich zelden voor politieke gesprekken. Omdat ik bang was dat ik mij niet duidelijk genoeg had uitgedrukt, vroeg ik hem of ik deze ideeën op papier mocht zetten. Hij stemde toe en gaf geen verdere uitleg. Het was al heel laat, hij trok zich terug. <i>Woensdag 8 november</i> <i>Irritaties.</i> <i>Morele reflecties</i> De Keizer dicteerde in de tuin achtereenvolgens aan de heren de Montholon en Gourgaud, en won daarmee beide. Hij voelde zich moe en ziek. Ze wilden hem op onhandige wijze voorstellen aan vrouwen, die hem opzettelijk in de weg stonden, wat hem boos maakte, hij vermeed ze. Ik vertelde hem dat ik ging paardrijden om mezelf een beetje af te leiden, we hadden een paar dagen de beschikking over drie paarden. De keizer antwoordde mij dat hij het idee niet kon accepteren om voortdurend een Engelse officier aan zijn zijde te hebben en dat hij het paard definitief opgaf voor die prijs. Hij voegde eraan toe dat alles in het leven berekend moest worden en dat, als het nadeel van het zien van zijn cipier groter was dan het voordeel dat de oefening met zich mee zou brengen, het een duidelijke winst was om het paard op te geven. De keizer at weinig. Bij het dessert vermaakte hij zich met het bekijken van de schilderijen op enkele borden van het prachtige Sèvres-porselein: het zijn meesterwerken van dit soort, het zijn er elk dertig van en ze hebben allemaal betrekking op uitzichten op naar voorwerpen uit Egypte.
245	De keizer begaf zich naar zijn geliefde laantje. Hij had zich de hele dag doodverveeld, zei hij. Na een aantal moeizame en onbesliste gesprekken keek hij op zijn zakhorloge en zag tot zijn vreugde dat het half elf was. De temperatuur was heerlijk. Ongemerkt was de keizer opgestaan. Hij klaagde over zijn gestel. Hoewel het gezond was, leed het soms toch onder de geringste lichamelijke klachten. Bovendien was hij blij dat zijn morele opvattingen hem niet in de weg stonden, toen hij, net als de ouden, wilde ontsnappen aan de walgingen en problemen van het leven. Hij zei dat hij soms niet zonder afschuw kon aanzien

	hoeveel jaren hij nog te gaan had en hoe nutteloos een lange oude dag was, dat als hij tegen zichzelf kon zeggen dat Frankrijk gelukkig en vredig was en dat ze hem niet nodig hadden, hij lang genoeg zou hebben geleefd. We gingen weer terug, het was na middernacht; Het was een echte overwinning dat we op dit late tijdstip aankwamen. <i>Donderdag 9 november</i> <i>De keizer stuurt de paarden terug</i> Ik ging al vroeg naar meneer Balcombe om hem mijn brieven voor Europa te brengen, een schip zou vertrekken. Daar ontmoette ik de officier, die de leiding had over onze wacht. Getroffen door de verzwakte toestand, waarin ik de keizer de vorige dag had gezien en door de enorme behoefte die hij had aan wat beweging, vertelde ik deze officier dat ik vermoedde wat de reden was waarom de keizer niet te paard op pad kon gaan, dat ik openhartig met hem zou praten en dat ik dat des te gemakkelijker zou doen naarmate ik ten volle besepte op welke delicate wijze hij zijn taken bij ons uitvoerde. Ik vroeg hem daarom wat zijn instructies waren en wat hij zou doen als de keizer om het huis heen zou rijden en hem de weerzin zou bezorgen, die hij van nature moest voelen voor alles wat hem op elk moment zou herinneren aan de afzondering, waarin hij zich bevond, hem verzekerend dat er niets persoonlijks met hem aan de hand was en dat als de keizer zin had langdurige ritten te maken.
246	Bij races, was ik er zeker van dat hij zou vragen om bij voorkeur vergezeld te worden. De officier antwoordde, dat hij de instructies voor de keizer moest volgen, maar dat hij het tot een wet maakte om zo min mogelijk onaangenaam voor hem te zijn en dat hij het op zich nam dat hem haar niet zou vergezellen. Tijdens de lunch vertelde ik de keizer over mijn gesprek met de kapitein. Hij antwoordde dat het zeker het zijne was, maar dat hij daar geen misbruik van zou maken, aangezien hij niet in zijn principes stond dat hij een voordeel kon genieten dat een officier in diskrediet zou kunnen brengen. Deze beslissing bleek maar al te gelukkig: toen wij 's avonds het huis van onze gastheer binnenkwamen, nam de kapitein mij apart om mij te vertellen dat hij overdag in de stad was geweest om met de admiraal over ons gesprek van de ochtend te spreken en dat deze hem had bevolen diens instructies op te volgen. Ik kon niet anders dan kortaf antwoorden dat de keizer het onmiddellijke ontslag zou bevelen van de drie paarden, die ons ter beschikking waren gesteld. De officier, aan wie ik overigens het antwoord gaf dat de keizer mij die ochtend over dit onderwerp had gegeven, vertelde mij dat hij het ook heel goed vond om de paarden terug te sturen, dat er niets beters te doen was, een reactie die volgens mij voortkwam uit zijn eigen stemming over de rol, die hem was opgelegd. Toen wij het huis van onze gastheren verlieten, liep de keizer door het laantje. Ik vertelde hem wat de Engelse officier mij zojuist had verteld. Het leek alsof hij het verwachtte. Maar ik had het mis, hij beval mij de paarden terug te sturen. Omdat deze tegenslag voor mij erg pijnlijk was, vertelde ik hem, misschien een beetje scherp, dat ik, als hij het toestond, terug zou gaan naar de officier, zodat hij

	onmiddellijk zijn wensen kon uitvoeren. Waarop hij antwoordde, met een heel bijzondere ernst en toon: ‘Nee meneer, ik heb er geen zin in, zelden lukt het ons in deze situatie goed, we moeten de nacht altijd voorbij laten gaan met de belediging van de vorige dag... We zijn doorgedaan met wandelen tot bijna middernacht: de temperatuur was heerlijk.
247	<i>Vrijdag 10 november</i> <i>Respect voor de last</i> Vandaag, na ons gebruikelijke werk, ging de keizer een andere richting op en liep over de stadsweg naar het punt vanwaar de haven en de schepen te zien zijn. Op de terugweg werd hij onderweg opgewacht door mevrouw Balcombe, de vrouw des huizes en een zekere mevrouw Stuart, een heel knappe jonge vrouw van twintig, die vanuit Bombay naar Engeland terugkeerde. De keizer sprak met haar over de gebruiken en tradities van India, de ongemakken van de zee, vooral voor vrouwen; uit Schotland, het thuisland van mevrouw Stuart en een groot deel uit Ossian, en feliciteerde haar met het feit, dat het klimaat van India haar Schotse huidskleur respecteerde. Slaven die zware kratten droegen, kruisten ons pad. Mevrouw Balcombe had hen op zeer botte wijze bevolen om te vertrekken, maar de keizer verzette zich hiertegen en zei: ‘Respect voor de last, mevrouw!’ Bij deze woorden fluisterde mevrouw, die heimelijk naar het uiterlijk en de gelaatstrekken van de keizer had zitten kijken, tegen haar buurvrouw: ‘Mijn God, wat een gezicht en karakter is dit, zo anders dan wat mij was verteld!’ <i>Zaterdag 11 tot en met maandag 13 november</i> <i>Conversaties om middernacht, in het maanlicht, enz.</i> <i>De twee keizerinnen.</i> <i>De bruiloft van Marie-Louise.</i> <i>Haar huis, de Hertogin van Montebello, Madame de Montesquiou.</i> <i>Instituut in Medum.</i> <i>Gevoelens van het Oostenrijkse Huis ten opzichte van Napoleon.</i> <i>Anekdoten verzameld in Duitsland sinds terugkeer in Europa</i> Ons leven in Briars verliep heel regelmatig: iedere dag, nadat hij mij iets had gedictieerd, ging de keizer tussen drie en vier uur naar buiten om naar de tuin te gaan. Daar, tijdens het wandelen, dicteerde hij aan degene, die uit de stad was gekomen om te werken en die onder het kleine prieel schreef. Rond half zes ging
248	hij, op zijn beurt naar het huis van onze burens, aan het einde van het laantje, waar hij elke dag meer aan gehecht raakte. Die zaten toevallig net te eten, waardoor we helemaal konden uitrusten en van de vrijheid van deze wandeling konden genieten. Ik kwam daar om mij bij de keizer te voegen. Hij wachtte op het bericht dat hij kom gaan eten. De keizer ging er na het diner nog eens naar toe. Soms namen mensen zelfs hun eigen koffie mee. Mijn zoon ging naar de burens en wij bleven daar om de wandeling voort te zetten. Dan liepen we urenlang die doorgang, totdat in de nacht

	toen de maan ons bescheen. Daar, in het schijnsel van de zon en de zachte temperatuur, vergaten we de brandende hitte van de dag. Nooit was de keizer spraakzamer en nooit was hij zo afgeleid. Het was door de lengte en de ongedwongenheid van deze gesprekken, dat hij genoot van het vertellen over zijn kindertijd, de eerste jaren van zijn jeugd, de gevoelens en illusies, die deze gewoonlijk verfraaiden. Ten slotte de details van zijn privéleven sinds hij een rol speelde op 's werelds grote toneel. Wat ik dacht te kunnen herhalen, heb ik elders gemeld. Soms leek het alsof hij zich schaamde, omdat hij te lang had gesproken en nadat hij de dingen te gedetailleerd had verteld en toen tegen mij zei: ‘Maar nu is het jouw beurt, vertel ook een beetje van jouw verhalen. Je bent geen verhalenverteller.’ Ik was voorzichtig, ik zou te bang zijn geweest om iets te verliezen wat me zo sterk aantrok. Het was tijdens een van deze nachtelijke wandelingen, dat de keizer zei dat hij in zijn leven zeer in beslag was genomen door twee totaal verschillende vrouwen: de ene was kunst en gratie, de andere onschuld en eenvoudig van aard en elk, zo merkte hij op, had zijn prijs. Op geen enkel moment in zijn leven heeft de eerste een positie of houding aangenomen die niet prettig of aantrekkelijk was, het zou voor haar onmogelijk zijn geweest om hem te verrassen of ooit enig ongemak te ervaren, alles wat de kunst maar kan bedenken ten gunste van de aantrekkingskracht werd door haar gebruikt, maar op zo'n mysterieuze manier, dat er nooit iets van werd waargenomen. De ander daarentegen vermoedde niet eens dat onschuldige trucjes iets te winnen hadden. Men was altijd naast de waarheid, zijn eerste impuls was het negatieve, de tweede kende de verhulling niet, elke omweg was hem vreemd.
249	De eerste had nooit iets van mij gevraagd, haar man, maar ze had alles verschuldigd, de tweede aarzelde niet om te vragen toen ze niets meer had, wat maar zelden voorkwam. Ze had nooit gedacht dat ze ooit iets zou kunnen nemen zonder meteen te betalen. Bovendien waren ze allebei goed, zachtaardig en erg gehecht aan hun echtgenoten. Maar ze zijn vast al geraden en iedereen die ze gezien heeft, herkent de twee keizerinnen. De Keizer zei dat hij hen voortdurend in een zeer kalme stemming had aangetroffen en volkomen zelfgenoegzaam. Marie-Louise trouwde direct na haar aankomst in Compiègne. De keizer, die alle afgesproken etiquette aan zijn laars lapte, ging haar tegemoet en klom vermomd in haar rijtuig. Ze was aangenaam verrast, toen ze hem leerde kennen, haar was altijd verteld dat Berthier, die met haar in Wenen was komen trouwen, qua postuur en leeftijd een exacte gelijkenis vertoonde met de keizer, ze liet doorschemeren dat ze daar een gelukkig verschil in zag De Keizer wilde haar alle details van de huiselijke etiquette, die in dergelijke omstandigheden gebruikelijk was, besparen. Zij had hierover in Wenen uitvoerig instructies gekregen. De keizer vroeg haar, voor zover hem persoonlijk aanging, welke instructies zij van haar grootouders had gekregen. Geheel de zijne zijn en hem in alles gehoorzamen, was zijn antwoord en dit was ook voor de keizer, de

	oplossing van elk gewetensprobleem en niet de beslissingen van bepaalde kardinalen of bisschoppen, zoals destijds werd gezegd; Bovendien, in dezelfde omstandigheid had Hendrik IV op deze wijze gehandeld. Het huwelijk met Marie-Louise, zei de keizer, werd op dezelfde dag en onder dezelfde vormen en voorwaarden voorgesteld en gesloten als dat van Marie-Antoinette, wiens contract als model werd gebruikt. Sinds de scheiding van Josephine hadden men met de keizer van Rusland gesproken over een van zijn zussen. De moeilijkheden hadden alleen met religieuze afspraken te maken. Prins Eugène vernam van dhr. von Schwartzemberg, dat de keizer van Oostenrijk binnenkort zijn dochter zou schenken. Hij bracht de keizer hiervan op de hoogte. Er werd een raad bijeengeroepen om te beslissen welke alliantie, Rusland of Oostenrijk, het meest voordelig zou zijn. Eugène en Talleyrand waren vóór Oostenrijk, Cambacérès was tegen, de meerderheid was voorstander van een aartshertogin. Eugène kreeg de opdracht het te beginnen, onofficieel, en de
250	minister van Buitenlandse Zaken kreeg de bevoegdheid om, indien de gelegenheid zich zou voordoen, dezelfde dag nog te tekenen, wat inderdaad gebeurde. Rusland was hier zeer ontstemd over en vond dat ze in de maling was genomen. Dat was ze niet, er was nog niets verplichtends voor haar. Beide partijen zouden volledig vrij blijven. De belangen van de politiek gingen boven alles. De keizer stelde de hertogin van Montebello aan als hofdame voor keizerin Marie-Louise, Graaf Beauharnais werd benoemd tot ridder van eer en prins Aldobrandini tot schildknaap. Tijdens de tegenslagen van 1814 reageerden ze, zei de keizer, op de toewijding, die de keizerin met recht van hen verwachtte. Haar schildknaap verliet haar zonder verlof te nemen, haar ere-ridder wilde haar niet volgen en de hofdame, ondanks de buitengewone genegenheid, die de keizerin voor haar koesterde, geloofde, aldus Napoleon, dat al haar plichten waren vervuld toen zij haar in Wenen had afgezet. De hertogin van Montebello was ooit een van die gelukkige keuzes, die algemene goedkeuring kreeg. Ze was jong, mooi, van onberispelijk gedrag en de weduwe van een generaal genaamd Roland van het leger, die kort daarvoor op het slagveld was gestorven. Deze keuze beviel het leger zeer en stelde de nationale partij, die bang was voor dit huwelijk, gerust. Gezien het aantal en de kwaliteit van de kamerheren, die haar omringden, leek het een stap in de richting van wat velen de contrarevolutie noemden en ook als zodanig probeerden te beschouwen. Voor de keizer werd dit vooral bepaald door zijn onwetendheid over het karakter van Marie-Louise en de angst, dat zij geboortevooroordelen met zich mee zou brengen, die schadelijk zouden zijn geweest voor het hof van de keizer. Toen hij haar leerde kennen, toen hij wist dat zij volledig in harmonie was met de ideeën van die tijd, betreurde de keizer dat hij geen andere keuze had gemaakt, dat hij niet had gekozen voor de gravin van Beauveau, die goed, zachtmoedig en onschuldig was en alleen op advies van haar talrijke verwanten had gehandeld en zo een aantal nuttige tradities en een groot aantal goed aangeschreven ondergeschikten had kunnen invoeren. Ze had veel meer mensen kunnen verzamelen, die op afstand bleven en dat alles zou zonder enig ongemak zijn gebeurd, omdat het alleen maar door de listen van de keizer zelf tot stand was gekomen en die was niet iemand, die zich liet misleiden.

De keizerin koesterde een zeer tedere genegenheid voor de hertogin van Montebello. Die zou misschien koningin van Spanje kunnen worden. Ferdinand VII vroeg aan de Keizer om te mogen trouwen met Miss de Tascher, een Duitse nicht van Josephine en zijn eigen nicht, met als voorbeeld de Prins van Baden, die met Mej. de Beauharnais was getrouwd. De Keizer, die er al over acht zich te laten scheiden van Keizerin Joséphine, weigerde. Hij wilde de zaken niet ingewikkelder maken. Later vroeg Ferdinand om de hertogin van Montebello of een andere Franse vrouw, die de keizer wilde adopteren. Deze jonge dame Tascher is degene die de Keizer liet trouwen met de hertog van Arenberg om hem later gouverneur van Holland te maken om vervolgens Brussel te compenseren voor het verlies van de haar oude hof. De keizer wilde de graaf van Narbonne, die het huwelijk met de keizerin al langer kende, in de plaats stellen van de graaf van Beauharnais. Het extreme verdriet dat Marie-Louise hierover toonde, weerhield de keizer: de vervreemding van de keizerin had geen andere oorzaak dan de intriges van haar entourage, die niets te vrezen had van dhr. de Beauharnais, maar die de invloed van de keizerin zeer vreesde op de heer de Narbonne.

Over het algemeen, zo vertelde hij ons, wanneer de keizer kandidaten moest benoemen voor delicate posities, vroeg hij gewoonlijk kandidaten uit zijn omgeving en op basis van deze lijsten en de informatie, die hij verkreeg, overwoog hij in het geheim zijn keuze. Hij noemde enkele namen van de mensen, die aan hem waren voorgesteld als hofdames: de prinses van Vaudémont, een Madame de la Rochefoucauld, die Madame de Castellane werd en verschillende anderen. Toen vroeg hij ons om zelf te zeggen wie we voorstelden, die ons door een groot deel van de binnenplaats waren gelopen. De naam Madame de Montesquiou, door een van ons aangegeven: 'Ik geloof het wel', antwoordde hij, maar zij heeft al een gunstige positie. Zij is een vrouw met zeldzame verdiensten, haar vroomheid is oprecht en haar principes zijn uitstekend. Zij heeft grote titels verworven, die mijn achting en genegenheid hebben doen toenemen. Ik had er twee zoals zij nodig gehad, een half dozijn. Ik zou ze allemaal een eervolle plaats hebben gegeven en ik zou om meer hebben gevraagd. Ze was perfect in Wenen met mijn zoon.

	Hier volgt bovendien een goed beeld van de wijze, waarop zij de koning van Rome opvoedde. Deze jonge prins bewoonde de begane grond met uitzicht op de
253	binnenplaats van de Tuilerieën. Er waren maar weinig uren van de dag, waarop er niet veel toeschouwers naar het raam keken, in de hoop hem te zien. Op een dag, toen hij in een hevige woedeaanval verkeerde en zich uit alle macht tegen Madame de Montesquiou keerde, gaf zij bevel om alle luiken onmiddellijk te sluiten. Het kind, verbijsterd door de plotselinge duisternis, vroeg meteen aan <i>Mamam Quiou</i> waarom dit allemaal gebeurde. ‘Het is omdat ik te veel van je hou,’ zei ze tegen hem, ‘om je woede niet voor iedereen te verbergen. Wat zouden al die mensen, die je ooit zou kunnen regeren, zeggen als ze je in deze toestand hadden gezien? Denk je dat ze je zouden willen gehoorzamen als ze wisten dat je zo slecht was?’ En het kind vroeg onmiddellijk om vergiffenis en beloofde dat dit hem niet meer zou overkomen. Dit zijn inderdaad andere manieren, merkte de keizer op, dan die van M. de Villeroi tegenover Lodewijk XV. Die zei: <i>‘Kijk eens naar al die mensen, mijn zoon, ze zijn van jou, al die mannen die je daar ziet, zijn van jou.’</i> Madame de Montesquiou werd door dit kind aanbeden, toen ze haar naar Wenen wilden terugsturen, moesten ze list en bedrog gebruiken. Het was zelfs beangstigend voor zijn gezondheid. De keizer had veel nieuwe ideeën over de opvoeding van de koning van Rome. Hij rekende op het <i>Instituut van Meudon</i>, waarvan hij de regels al had vastgesteld in afwachting van de invulling van de vrije tijd voor hun ontwikkelingen. Hij wilde daar alle prinsen van het keizerlijk huis bijeenbrengen, vooral die uit alle takken, die hij op buitenlandse tronen had verheven. Dit betekende, zo beweerde hij, dat aan de zorg voor het privé onderwijs alle voordelen van het algemeen onderwijs zouden worden toegevoegd. ‘Voorbestemd,’ zei hij, ‘om verschillende tronen te bezetten en verschillende naties te regeren, zouden deze kinderen daaruit gemeenschappelijke principes, vergelijkbare moraal en vergelijkbare ideeën hebben geput. Om de fusie en uniformiteit van de federale delen van het rijk beter te vergemakkelijken, zou elk van deze prinsen van buitenaf, min of meer tien of twaalf kinderen van zijn leeftijd en afkomstig uit de belangrijkste families van zijn land, met zich meebrengen, wat een invloed zouden ze zich bij hun terugkeer thuis hebben gevoeld! Ik twijfelde er niet aan, vervolgde de keizer, dat de prinsen van andere dynastieën, vreemd aan mijn familie, mij spoedig, als een grote gunst, zouden vragen om hun kinderen daar te laten toelaten. En wat een voordeel zou dit zijn geweest voor het welzijn van de volkeren, die de Europese associatie vormden! Al deze jonge prinsen, merkte Napoleon op, zouden vroeg genoeg
254	verenigd om de dierbare en krachtige banden van de vroege kindertijd te vormen en desalniettemin vroeg genoeg gescheiden om de fatale gevolgen van opkomende passies te voorkomen, de vurigheid van voorkeuren, de ambitie van succes, de jaloezie van de liefde, enz. De keizer wilde dat de hele opvoeding van deze prins-koningen gebaseerd zou zijn op algemene kennis, brede inzichten, samenvattingen en resultaten, hij zou kennis hebben gewild in plaats van wetenschap, oordeel in plaats van verworven kennis, de toepassing van details in plaats van de studie van theorieën, vooral geen speciale onderdelen die te veel nagestreefd worden, omdat hij vond dat perfectie of te veel succes op bepaalde gebieden, zowel in de kunsten als in de wetenschappen,

	een nadeel was voor een prins. Het volk, zei hij, had niets te verliezen dan een dichter als koning, een virtuoos, een natuuronderzoeker, een scheikundige, een draaier, een slotenmaker, enzovoort, enzovoort. Marie-Louise bekende aan de keizer dat ze zich, toen de kwestie van het huwelijk voor het eerst ter sprake kwam, niet kon verdedigen tegen een zekere angst. Ze had immers van haar eigen volk allerlei slechte dingen over Napoleon gehoord. Toen zij zich dit alles herinnerde, antwoordden haar ooms, de aartshertoginnen, die haar sterk tot deze verbintenis aanspoorden: ‘Dit alles was alleen waar, toen hij onze vijand was. Tegenwoordig is dat niet meer het geval.’ ‘Bovendien,’ zei de keizer, ‘hier is iets dat een idee geeft van de welwillendheid, die ons in deze familie werd betoond. Een van die jonge aartshertoginnen verbrandde vaak haar poppen, terwijl zij zei dat zij Napoleon aan het roosteren was. Het is waar dat zij sindsdien heeft gezegd dat zij hem niet meer zou roosteren, dat zij nu heel veel van hem hield, omdat hij haar zus Louise veel geld had gegeven om haar veel speelgoed te sturen.’ Sinds mijn terugkeer naar Europa heb ik meer dan eens de gelegenheid gehad om mezelf te overtuigen van de gevoelens, die dit huis later voor Napoleon uitte. Ik heb het uit de mond van een getuige, een vooraanstaand persoon, die mij in Duitsland vertelde, dat toen hij een privé-audiëntie had bij keizer Frans, tijdens de reis die hij in 1816 naar Italië maakte, er melding werd gemaakt van Napoleon. Frans sprak er nooit over, behalve in de beste bewoordingen. Men zou kunnen denken, vertelde de verteller mij, dat hij nog steeds geloofde dat hij in Frankrijk regeerde en dat hij zich er op dat moment niet van bewust was dat hij
255	op Sint-Helena was. Hij gaf hem nooit een andere kwalificatie dan die van keizer Napoleon. Dezelfde persoon vertelde mij dat toen aartshertog Jan in Italië een gebouw bezocht waar op het plafond een beroemde actie te zien was, waarvan Napoleon de held was, zijn hoed op de grond viel toen hij zijn hoofd ophief. Zijn entourage snelde toe om het hem terug te geven. ‘Laat maar, laat maar,’ zei hij, ‘met deze houding moeten wij de man die daarboven is, beschouwen.’ Nu ik hier toch ben, wil ik hier enkele omstandigheden optekenen, die ik in Duitsland heb meegemaakt, toen ik terugkwam in Europa en om ze de waarde te geven, die ze verdienen, zal ik zeggen dat ik ze heb gekregen van mensen met een hoge positie. Wij weten dat al deze leden een soort familie vormen, een soort metselwerk en dat hun bronnen het meest authentiek zijn. Keizerin Marie-Louise beklaagt zich erover dat M. de Talleyrand, toen hij Frankrijk verliet, het voorrecht had haar te komen vragen om de teruggave van de staatsdiamanten en om te verifiëren of dit wel correct was gebeurd. In 1814, tijdens de rampen in Frankrijk, werd Prins Eugène veelvuldig verleid en kreeg hij een aantal briljante voorstellen: een Oostenrijkse generaal bood hem, namens de geallieerden, de Italiaanse kroon aan als hij zich bij hen zou aansluiten. Dit aanbod kreeg hij van nog hogerhand en op verschillende momenten. Onder de keizer werd hij al door hen benaderd voor de tronen van Portugal, Napels en Polen.

	In 1815 werd hij door vooraanstaande mannen uit de Europese diplomatie gepolst om te zien of Napoleon zou accepteren als hij opnieuw tot troonsafstand zou worden gedwongen en de keuze van het volk op hem zou vallen. Onder deze omstandigheden, zoals onder zovele andere, was deze prins onwrikbaar in zijn plicht en eer, die hem onsterfelijk maken: eer en trouw waren zijn constante antwoord en dat zal voor het nageslacht het motto zijn. Bij de herverdeling van de Staten in 1814 wilde keizer Alexander, die vaak in Malmaison was om keizerin Josephine te ontmoeten, voor zijn zoon de soevereiniteit over Genua verwerven. Ze weigerde, op instigatie van een van de vooraanstaande diplomaten, die haar ten onrechte met iets beters vleide.
256	Op het Congres van Wenen eiste dezelfde tsaar Alexander, die prins Eugène met bijzondere vriendelijkheid had behandeld, minstens 300 miljoen onderdanen voor hem. Hij ontwikkelde een sterke vriendschap met hem en liep elke dag arm in arm met hem. De landing in Cannes maakte een einde aan de demonstraties en de politieke interesse van de Russische keizer, zo niet aan het sentiment. Er werd toen zelfs van de kant van Oostenrijk gesproken over het gevangen nemen van Eugène en hem gevangen te sturen naar een fort in Hongarije, maar de koning van Beieren, zijn schoonvader, snelde verontwaardigd naar de keizer van Oostenrijk om hem voor te houden dat Eugène onder zijn bescherming en garantie naar Wenen was gekomen en dat zijn vertrouwen niet beschaamd zou worden. Ook Eugène bleef vrij om zijn woord te houden, evenals dat van de koning, zijn schoonvader. Nog in 1818 werden in Milaan gouden munten van twintig en veertig frank geslagen met de beeltenis van Napoleon met het jaartal 1814. Of het nu om economische redenen was of om een andere reden, de nieuwe munt was nog niet gegraveerd. Alexander heeft sinds de val van Napoleon in verschillende omstandigheden een levendige en duidelijke afstand tot hem getoond. Het was Alexander, die in 1815 de ziel en de vurige aanjager was van de tweede kruistocht tegen Napoleon, hij leidde alles met de grootste hartstocht, maakte er schijnbaar een persoonlijke aangelegenheid van en baseerde zijn afkeer op het feit dat hij, zo zei hij, was bedrogen en in de maling was genomen. Als deze late wrok niet gekunsteld was, is er reden om aan te nemen, dat dit tegen een voormalige minister en vertrouweling van Napoleon werd gezegd. Deze had tijdens privégesprekken de kunst verzonnen om Alexanders zelfvertrouwen te kwetsen door ware of valse verhalen over Napoleons mening en vertrouwelijke informatie te vertellen tijdens het Congres van Wenen ter ere van zijn illustere vriend. In 1814 wekte Alexander de indruk, dat hij er geen bezwaar tegen zou hebben gehad dat de jonge Napoleon zou regeren. Sinds de tweede troonsafstand zou men kunnen denken, dat hij veel minder welwillendheid heeft getoond. Keizer Alexander trok met immense massa's mee in de Tweede Kruistocht. Men hoorde hem toen schatten dat de oorlog wel drie jaar zou kunnen duren, maar dat Napoleon toch zou bezwijken.

257	Bij het eerste nieuws over de slag bij Fleurus kregen de hoofden van alle Russische colonnes het bevel om onmiddellijk te stoppen, terwijl de gehele Oostenrijkse en Beierse massa zich onmiddellijk afscheidde en een aparte groep vormde. Als het Congres van Wenen op 20 maart was afgebroken, was het vrijwel zeker dat de kruistocht niet voortgezet had kunnen worden en als Napoleon bij Waterloo had gewonnen, was het vrijwel zeker dat het Congres zou zijn ontbonden. Het nieuws van Napoleons landing in Cannes was een donderslag bij heldere hemel voor onze gevolmachtigden in Wenen. Het is volkomen waar dat hij de auteur was van de beroemde verklaring van 13 maart en hoe gewelddadig het project ook was, het werd nog gewelddadiger. De overige ministers hebben het gewijzigd. Naarmate Napoleons vorderingen duidelijk werden, waren de gestalten en het gedrag van deze gevolmachtigden een thermometer, die de leden van het Congres aan het lachen maakte. Oostenrijk wist al heel vroeg wat het kon verwachten. De koeriers gaven haar uitstekende informatie. De Franse gezant had nog steeds twijfels. Men verspreidde ook een grootmoedige brief van de koning aan alle vorsten, waarin ze hen meedeelde, dat hij vastbesloten was om in de Tuilerieën te sterven en dat het al bekend was dat deze prins de hoofdstad had verlaten om de grens te bereiken. Een lid van het Congres en Lord Wellington overlegden vertrouwelijk met de Franse delegatie, met een kaart in de hand en stelden Napoleons intocht in Parijs vast op de 20e of de 21e maart 1815. Zodra keizer Frans de officiële publicaties uit Grenoble en Lyon had ontvangen, stuurde hij ze meteen naar Marie-Louise in Schönbrunn, die er erg blij mee was. En het is zeker waar, dat er later sprake was van het ontvoeren van de jonge Napoleon om hem mee te nemen naar Frankrijk. De Franse gevolmachtigde verliet uiteindelijk Wenen en ging naar Frankfurt en Wiesbaden. Zo zou hij beter in staat zijn om te onderhandelen in Gent of Parijs. Nooit heeft een hofhouding meer schaamte of angst gekend. Het nieuws van de landing in Cannes had bij hem de gemoederen verhit, maar de intocht van Napoleon in Parijs kalmeerde aanzienlijk en hij sloot een overeenkomst met
258	Fouché. zodat hij het aan Napoleon kon garanderen en beloofde op zijn beurt de veiligheid van Fouché aan de Bourbons te garanderen. Wij hebben het recht om aan te nemen dat de aanbiedingen van deze gevolmachtigde aan de teruggekeerde vorst nog veel hoger en verder gingen, maar dat Napoleon ze verontwaardigd verwierp, om zijn politiek niet al te veel te degraderen, zei hij. In 1814 was dhr. de Talleyrand, voordat hij zich voor de Bourbons verklaarde, eerst voor het regentschap, maar hij wilde de hoofdrol spelen. Door ongelukkige gebeurtenissen voor de Napoleontische dynastie hij niet profiteren van dit intermezzo. Alles wijst er bovendien op dat het resultaat, dat toen behaald werd, verre van in de lijn der verwachtingen van Oostenrijk lag, dat ze waarschijnlijk werd bespeeld, verraden of op zijn minst ontvoerd door aanranding

	De onvermijdelijkheid van militaire bewegingen betekende dat de geallieerden Parijs binnentrokken zonder dat het Oostenrijkse kabinet hier enige inspraak in had. De beroemde verklaring van Alexander tegen Napoleon Bonaparte en zijn familie werd afgelegd zonder dat de regering van Oostenrijk werd geraadpleegd en de graaf van Artesië kwam Frankrijk alleen binnen door er stiekem in te glippen, ondanks het feit dat het Oostenrijkse hoofdkwartier hem zelfs paspoorten had geweigerd. Het lijkt erop dat Oostenrijk, toen het uit Moskou terugkeerde, in goed vertrouwen in Londen onderhandelde over vrede met Napoleon, maar het Russische kabinet was daar almachtig en wilde nergens naar luisteren. De wapenstilstand van Dresden kwam en Oostenrijk vertrok en koos zo de kant van de oorlog. De Oostenrijkse onderhandelaar in Londen kon gedurende deze hele periode niet gehoord worden. Hij bleef er desondanks lange tijd en vertrok pas toen de geallieerden zich in het hart van Frankrijk bevonden en op het moment dat Lord Castlereagh onmiddellijk duidelijk maakte, dat Napoleons heldhaftige successen bij Champ-Aubert, bij Montereau, zijn zegevierende intocht in Troyes, de onderhandelingen op gang konden brengen. Als deze onderhandelaar in principe niet naar Londen was gestuurd, zou hij naar Parijs zijn gestuurd. Misschien had hij daar invloed kunnen uitoefenen en een andere uitkomst kunnen bewerkstelligen dan tijdens zijn afwezigheid tussen de Tuilerieën en Wenen. Op het hoogtepunt van de crisis werd hij in Engeland bezig gehouden, alsof hij met geweld was vastgehouden.
259	In zijn ongeduld om het middelpunt van de grote onderhandelingen te bereiken, verliet hij zijn post en ging naar Holland, waarbij hij een grote storm trotseerde. Nauwelijks was hij ter plaatse, toen hij bij Saint-Dizier in handen van Napoleon viel. Het lot van Frankrijk was toen al beslist, ook al was dat bij het Franse hoofdkwartier nog niet bekend: Alexander trok namelijk Parijs binnen. De Oostenrijkse onderhandelaar had tevergeefs alle middelen ingezet om in Londen een paspoort te krijgen, waarmee hij zich via Calais en Parijs bij zijn meester kon voegen. Deze toevallige of geplande tegenslag was nog een noodlottige gebeurtenis: hij zou vóór de geallieerden Parijs hebben bereikt, zou bij Marie-Louise zijn beland, zou de laatste plannen van M. de Talleyrand hebben vrijdeld en nieuwe combinaties hebben geproduceerd. In het Oostenrijkse kabinet waren er twee standpunten: één voor een unie met Frankrijk, de andere voor de alliantie met Rusland. Of het nu door intriges of door het lot was, de Russische partij won overtuigend en Oostenrijk werd er alleen maar meegesleurd. <i>Dinsdag 14 november</i> <i>Kleine interieurdetails, enz.</i> <i>Gedachten</i> Deze ochtend kregen we bij het ontbijt een iets draaglijkere koffie. Het was zelfs lekker, de keizer genoot er zichtbaar van. Een paar momenten later zei hij, terwijl

	hij met zijn hand over zijn buik wreef, dat het hem daar goed deed. Het zou moeilijk zijn om mijn gevoelens bij deze eenvoudige woorden over te brengen: door op deze wijze, tegen zijn gewoonte in, zo'n klein genoeg te waarderen, onthulde de keizer mij, zonder het te weten, de omvang van alle ontberingen, die hem zijn opgelegd en waarover hij zich niet beklaagt. Toen wij tegen de avond terugkwamen van onze middagwandeling, las de keizer mij in zijn kamer het hoofdstuk voor over de Voorlopige Consuls, dat hij aan dhr. de Montholon had gedictieerd. Toen de keizer klaar was met lezen, nam hij een lint en begon de verspreide blaadjes zelf bijeen te binden. Het was laat, de stilte van de nacht heerste om ons heen. Ik keek naar de Keizer in zijn werk, dat doorging.
260	Die dag werden mijn gedachten afgeleid door melancholie, ik keek naar de handen die over zoveel scepters hadden geheerst. Ze waren op dat moment rustig bezig. eenvoudig, misschien zelfs niet zonder charme, simpele velletjes papier te bevestigen, waarop hij weliswaar kenmerken afdrukt die nooit verloren zullen gaan. De portretten die hij daar zaait, zullen voor het nageslacht een oordeel vormen: het is het boek van leven en dood voor velen, die er het voorwerp van zijn. Al deze dingen, en nog veel meer, vertelde ik mezelf in stilte. En de Keizer leest mij dit allemaal voor! Ik dacht, hij spreekt vertrouwelijk tegen mij, hij vraagt mij soms wat ik denk. Ik durf mijn mening te wagen! Ah! Ik heb geen enkele reden om te klagen over mijn bezoek aan Sint-Helena!... <i>Woensdag 15 november</i> <i>Zeër privé-details, enz., enz.</i> <i>Zeër vreemde benaderingen</i> Onmiddellijk na het diner ging de keizer naar het laantje. Hij liet zijn koffie brengen en dronk deze op terwijl hij liep. Het gesprek kwam op de liefde. Ik waagde het een aantal heel mooie en gevoelige dingen over dit grote onderwerp zeggen en daarbij kwam ik tot de conclusie, dat ik erg sentimenteel was, want de keizer begon te lachen om wat hij mijn gebrabbel noemde en vertelde me dat hij niets van mijn romanachtige taalgebruik begreep. Hij sprak op zijn beurt heel luchtig en deed alsof hij meer vertrouwd wilde op zijn met gewaarwordingen dan op gevoelens. Ik stond mezelf toe op te merken, dat hij zichzelf slechter probeerde voor te doen dan de rapporten van het paleis, rapporten die weliswaar zeer authentiek waren, maar ook zeer geheim. ‘En wat zeiden ze?’ vervolgde hij, terwijl hij mij aanstaarde. ‘Sire’, men gelooft dat u op het hoogtepunt van uw almacht uzelf hebt laten onderwerpen aan zachte ketenen, dat u uzelf hebt ontdekt als held van een roman,
261	dat u zich, in een verzet dat u verraste, aan een eenvoudige dame hebt vastgeklampt, dat u haar een dozijn brieven hebt geschreven, dat ze u heeft geleid en gedwongen om u te onderwerpen aan verkleedpartijen om 's nachts alleen naar haar te gaan, in haar mooie woning midden in Parijs. ‘Maar hoe had iemand dat kunnen weten?’, zei hij glimlachend, wat niet nee betekende. ‘En er werd ongetwijfeld aan toegevoegd,’ vervolgde hij, ‘dat het de grootste onvoorzichtigheid van mijn leven was, want als ze geen eerlijke vrouw was geweest, wat zou er dan niet met mij gebeurd zijn, alleen en vermomd, in de

	omstandigheden waarin ik mij bevond, te midden van de valstrikken, waardoor ik omringd was. Maar wat werd er nog meer gezegd?’ ‘Sire, het was gewenst dat het nageslacht van Uwe Majesteit niet beperkt zou blijven tot de koning van Rome. De geheime kroniek geeft u twee oudere: de een kwam van een mooie buitenlandse vrouw, van wie u in een ver land heel veel gehouden zou hebben. De andere, het resultaat van een meer naburige bezigheid, binnen uw hoofdstad zelf. Wij wilden dat ze allebei voor ons vertrek naar Malmaison zouden komen, de ene door zijn moeder meegebracht, de andere door zijn voogd geïntroduceerd, beiden levende gelijkenissen van hun vader.’ (1) ‘De keizer lachte veel om zoveel wetenschap,’ zei hij en toen hij eenmaal vrolijk was, begon hij openhartig en met volledige overgave terug te blikken op zijn jonge jaren en vertelde hij mij de vele avonturen van zijn hart en ziel. Ik sla de eerste helft over. In de tweede wil ik melding maken van een avondmaal, dat aan het begin van de Revolutie werd gehouden in de buurt van de Saône en in het gezelschap van de trouwe Desmazis en waar de keizer op uiterst amusante wijze over vertelde. Een waar wespennest, zei hij, waar zijn patriottische welsprekendheid het zwaar te verduren had gekregen tegenover de vijandige opvattingen van de overige gasten en hem zelfs bijna in gevaar had gebracht. ‘U en ik staan toen waarschijnlijk ongetwijfeld ver van elkaar af?’, observeerde hij. ‘Maar niet zozeer vanwege de afstand, Sire,’ antwoordde ik, ‘maar wel in standpunten. Ik was toen ook in de buurt van de Saône op de kades van Lyon, Vanaf waar patriotten zich verzamelden en protesteerden tegen kanonnen die ze <table border="1" data-bbox="316 1144 1385 1238"> <tr> <td data-bbox="316 1144 852 1238">1. Er is een codicil van geweten opgesteld, in het testament van de</td><td data-bbox="852 1144 1385 1238">keizer, dat geheim moet blijven.</td></tr> </table>	1. Er is een codicil van geweten opgesteld, in het testament van de	keizer, dat geheim moet blijven.
1. Er is een codicil van geweten opgesteld, in het testament van de	keizer, dat geheim moet blijven.		
262	zojuist in boten hadden gevonden en die ze een contrarevolutie noemden, heb ik mij, zeer ongepast, overgegeven aan het advies om deze kanonnen veilig te stellen door hen de burgerlijke eed te laten afleggen. Mijn brutaliteit heeft me bijna de das omgedaan. Ziet u, Sire, dat ik, indien nodig, op datzelfde moment uw rekening had kunnen vereffenen, als u onder uw aristocraten enig ongeluk was overkomen.’ Deze bizarre toenadering was niet de enige van de avond, de keizer vertelde mij een interessante anekdote uit 1788 en zei: ‘U, waar zou u dan kunnen zijn?’ ‘Sire,’ antwoordde ik na een paar seconden nadenken, ‘op Martinique, waar ik elke avond dineerde naast de toekomstige keizerin Joséphine.’ De regen begon en we moesten het laantje verlaten, 'dat misschien ooit', zei de keizer, 'niet zonder charme in onze herinnering zal terugkeren.' ‘Dat kan,’ merkte ik op, ‘maar het zal zeker niet gebeuren zonder hier weg te zijn. Laten we het intussen maar het laantje van de filosofie noemen, want het kan toch niet de straat van Lethe zijn.’ <i>Donderdag 16 november</i>		

	<i>Over de Faubourg Saint-Germain, enz.</i> <i>De keizer zonder vooroordeel, zonder bitterheid, enz.</i> <i>Karakteristieke woorden</i> Vandaag informeerde de keizer naar de Faubourg Saint-Germain. Hij ondervroeg mij over deze laatste boulevard, zei hij, van de oude aristocratie, dit ingelegde toevluchtsoord van oude vooroordelen, de Duitse Bond, zoals hij het noemde.
263	Ik vertelde hem dat zijn kracht vóór de laatste tegenslagen van alle kanten tot daar was doorgedrongen, het werd binnengevallen, alleen de naam bleef, hij was geschokt, overmand door glorie, de overwinningen van Austerlitz en Jena, de triomf van Tilsit, hadden hem overwonnen. De jongeren, allen met een edelmoedig hart, konden niet ongevoelig zijn voor de glans van het vaderland. Zijn huwelijk met Marie-Louise was de genadeslag, er waren geen andere ontevreden mensen dan zij, wier ambities onbevredigd bleven, iets wat in alle klassen en in alle tijden voorkomt of zelfs hardnekkige oude mannen of oude vrouwen, die rouwen om de invloed, die ze in het verleden hebben gehad. Alle redelijke en verstandige mensen hadden zich neergelegd bij de superieure talenten van het staatshoofd en zochten troost voor hun verliezen, in de hoop op een betere toekomst voor hun kinderen. Naar dit punt waren al hun illusies gekeerd. Zij waren de keizer dankbaar voor zijn voorliefde voor de oude namen. Ze waren het erover eens dat een ander hen volledig zou hebben vernietigd. Zij hechtten grote waarde aan het vertrouwen, waarmee de keizer hen omringde. Ze hielden er rekening mee dat hij had gezegd, toen hij hun kinderen voor het leger ontvoerde: ‘Deze namen behoren tot Frankrijk, tot de geschiedenis, ik ben de bewaker van hun glorie, ik zal niet toestaan dat ze ten onder gaan.’ Deze en andere soortgelijke woorden bezorgden hem een groot aantal bekeerlingen. De keizer zei op dat moment dat dit gezelschap misschien niet voldoende gekoesterd was. ‘Mijn samenwerkingssysteem eiste het en ik had het gewild, zelfs bevolen, de ministers, de grote bemiddelaars, hebben mijn ware bedoelingen in dit opzicht nooit echt vervuld, hetzij omdat ze niet verder keken, hetzij omdat ze bang waren zo rivalen in de gunst te brengen en hun kansen te verkleinen.’ Vooral dhr. de Talleyrand had zich er altijd tegen verzet en was nooit opgehouden de oude adel in mijn welwillendheid en gedachten te bestrijden. Ik wees hem er echter op dat het grote aantal van degenen, die hij had geroepen, zich al snel zeer aan hem gehecht had getoond, dat ze hem te goeder trouw hadden gediend en over het algemeen loyaal waren gebleven tijdens de crisis. De keizer was het daar niet mee oneens en ging zelfs zo ver te stellen dat, nu de koning was teruggekeerd en hijzelf troonsafstand had gedaan, deze dubbele omstandigheid een grote invloed op bepaalde doctrines moet hebben gehad, dat hij ook naar zijn oordeel een groot verschil maakte tussen hetzelfde gedrag in 1814 en in 1815.
264	En hierbij moet ik zeggen dat ik, sinds ik de Keizer heb leren kennen, bij hem nog nooit een moment van woede of vijandigheid heb gezien jegens iemand die zich uiterst slecht tegenover hem heeft gedragen. Hij verheft zich niet boven hen wier goede gedrag hem geprezen wordt, zij hebben hun plicht gedaan. Hij wordt niet boos op degenen, die zich zo schuldig hebben gemaakt, hij had ze gedeeltelijk geraden, ze hadden toegegeven aan hun natuur, hij schilderde ze koud, zonder bitterheid, schreef een deel van hun gedrag toe aan de omstandigheden, die

	volgens hem zeer moeilijk waren geweest, gaf de rest de schuld aan menselijke zwakheden. "IJdelheid had dhr.*** verloren,. het nageslacht vervaagde. Zal zijn leven weer op orde krijgen, zei hij, maar zijn hart zal meer waard zijn dan zijn nagedachtenis. Augereau dankte zijn gedrag aan zijn gebrek aan kennis en zijn slechte omgeving, Berthier aan zijn gebrek aan humor en zijn incompetentie, enzovoort.' Ik wees erop dat de laatste de mooiste kans, de gemakkelijkste, had gemist om zich voor altijd te onderscheiden: namelijk om te goeder trouw zijn voorstellen aan de koning voor te leggen en hem te smeken het goed te vinden om de eenzaamheid op te zoeken en te rouwen om degene, die hem had vereerd met de titel van wapenbroeder en hem zijn vriend had genoemd. Goed ! Hoe eenvoudig deze mars ook was, zei de Keizer, toch ging hij zijn krachten te boven. Zijn middelen en zijn capaciteiten waren altijd onderwerp van discussie onder ons, zei ik toen. De keuze van Uwe Majesteit, uw vertrouwen, uw grote genegenheid hebben ons zeer verrast. Het was immers zo dat Berthier niet zonder talent was, zei de keizer hierop en ik ontken zijn persoon en mijn gevoelens verre van, maar zijn talenten, zijn verdiensten, waren speciaal en technisch en bovendien zonder enige geestdrift en daardoor zo zwak!... Ik merkte op dat hij desondanks tegenover ons vol pretenties en arrogantie was. 'En de titel van favoriet,' zei de keizer, 'beschouwt u die dan als niets?' Ik voegde eraan toe dat hij heel stoer was, heel absoluut. 'Maar niets is dringender, mijn beste,' zei de keizer toen, 'dan zwakte die zich gesteund voelt door kracht, kijk naar de vrouwen.' Tijdens zijn veldtochten had de keizer Berthier in zijn rijtuig. Het was tijdens zijn reis en op de hoofdwegen dat de keizer, door de dagrapporten en de situatierapporten te raadplegen, zijn beslissingen nam, zijn plannen maakte en de bewegingen beval. Berthier nam dit ter harte en bij het eerste station of bij het eerste rustmoment, of het nu dag of nacht was verzond hij op zijn beurt alle bevelen en de diverse bijzonderheden met regelmaat, nauwkeurigheid en snelheid.
265	'Een bewonderenswaardige houding,' zei de keizer. 'Het was een taak waarvoor hij altijd klaarstond en onvermoeibaar was. Dit was Berthiers bijzondere verdienste, hij was een van de grootste en meest dierbare voor mij,' merkte de keizer op, 'niemand anders had hem kunnen vervangen.' Ik kom nog even terug op enkele karakteristieke kenmerken van de Keizer. Het is zeker dat hij op koele toon, zonder passie, zonder vooroordelen en zonder wrok spreekt over de omstandigheden en de mensen, die zijn leven vullen. Wij zijn van mening dat hij een bondgenoot van zijn wreedste vijanden zou kunnen worden, maar dat hij ook zou kunnen samenleven met de man, die hem het meeste kwaad heeft gedaan. Hij spreekt over zijn verleden alsof het al driehonderd jaar oud is, zijn verhalen en observaties zijn geschreven in de taal van de eeuwen. Het is een schaduw, die een gesprek voert op de Champs-Elysées, ware dialogen van de doden. Hij spreekt vaak over zichzelf alsof hij het over een derde persoon heeft, sprekend over de daden van de keizer, waarbij hij de feiten aangeeft waarvan de geschiedenis hem zou kunnen beschuldigen en de redenen en motieven analyseert, die voor zijn rechtvaardiging aangevoerd zouden kunnen worden. Hij hoefde zichzelf niet te verontschuldigen voor fouten van anderen, zei hij, aangezien hij nooit iets anders had gedaan dan zijn eigen beslissing. Hij zou

	hooguit kunnen klagen over valse informatie, maar nooit slecht advies. Hij had zich met zoveel mogelijk licht omringd, maar was altijd trouw gebleven aan zijn eigen oordeel, hij had er absoluut geen spijt van. ‘Het is,’ zei hij, ‘besluiteloosheid en anarchie in de machines, die anarchie en zwakte in de resultaten veroorzaken. Om eerlijk te zijn over de fouten die uitsluitend door de persoonlijke beslissing van de keizer zijn veroorzaakt,’ vervolgde hij, ‘zou het nodig zijn de grote daden die hem waren ontnomen af te wegen tegen de andere fouten, die hij had begaan door het advies waarvan hij werd beschuldigd het niet te hebben opgevolgd.’ (1) <table border="1"> <tr> <td>1 In een belangrijke omstandigheid durfde een van zijn familieleden naar hem toe te komen en protest aan te tekenen tegen een van zijn grootste ondernemingen. Ze stonden in de boog van een raam. De keizer, die lang en met meer geduld dan men zou denken had geluisterd, onderbrak plotseling de gesprekspartner en</td><td>naar de hemel starend: ‘Zie je die ster?’ zei hij tegen hem (hoewel het midden op de dag was). ‘Nee.’ ‘Nou. ik zie het, en heel duidelijk. En daarmee, mijn beste, Tot ziens! Ga terug naar je eigen zaken en vertrouw vooral op degenen, die net iets verder vliegen dan jij...’</td></tr> <tr> <td></td><td></td></tr> </table>	1 In een belangrijke omstandigheid durfde een van zijn familieleden naar hem toe te komen en protest aan te tekenen tegen een van zijn grootste ondernemingen. Ze stonden in de boog van een raam. De keizer, die lang en met meer geduld dan men zou denken had geluisterd, onderbrak plotseling de gesprekspartner en	naar de hemel starend: ‘Zie je die ster?’ zei hij tegen hem (hoewel het midden op de dag was). ‘Nee.’ ‘Nou. ik zie het, en heel duidelijk. En daarmee, mijn beste, Tot ziens! Ga terug naar je eigen zaken en vertrouw vooral op degenen, die net iets verder vliegen dan jij...’		
1 In een belangrijke omstandigheid durfde een van zijn familieleden naar hem toe te komen en protest aan te tekenen tegen een van zijn grootste ondernemingen. Ze stonden in de boog van een raam. De keizer, die lang en met meer geduld dan men zou denken had geluisterd, onderbrak plotseling de gesprekspartner en	naar de hemel starend: ‘Zie je die ster?’ zei hij tegen hem (hoewel het midden op de dag was). ‘Nee.’ ‘Nou. ik zie het, en heel duidelijk. En daarmee, mijn beste, Tot ziens! Ga terug naar je eigen zaken en vertrouw vooral op degenen, die net iets verder vliegen dan jij...’				
266	Door de ingewikkelde omstandigheden van zijn val ziet hij de dingen zo massaal en van zo hoog, dat mensen aan hem ontsnappen. Hij is nog nooit boos betrapt op iemand over wie je zou denken, dat hij het meest te klagen heeft. Zijn grootste blijk van afkeuring - en daar ben ik vaak van overtuigd geraakt - is dat hij erover zwijgt wanneer ze in zijn bijzijn ter sprake komen. Maar hoe vaak hebben we hem niet de gewelddadige en minder ingetogen uitingen van anderen om hem heen zien tegenhouden! ‘Jullie kennen mannen niet,’ vertelde hij ons toen, ‘ze zijn moeilijk te doorgronden als je eerlijk wilt zijn. Kennen zij zichzelf en kunnen ze zichzelf goed uitdrukken? Als ik gelukkig was gebleven, hadden de meesten van hen, die mij in de steek hebben gelaten, wellicht nooit vermoed dat ze zelf in de steek waren gelaten. Omstandigheden hebben hun deugden en ondeugden. Onze laatste beproevingen gaan alle menselijke kracht te boven! En toen werd ik eerder in de steek gelaten dan verraden, er was meer zwakte om mij heen dan verraad. Het is de verloochening van Sint Petrus, berouw en tranen kunnen voor de deur staan. Wie had daarnaast in de geschiedenis meer supporters en vrienden? Wie was populairder en geliefder? Wie heeft ooit vuriger en levendiger spijtgevoelens achtergelaten? Kijk naar Frankrijk. Zou men vanaf hier, mijn rots, niet in de verleiding komen om te zeggen, dat ik daar nog steeds regeer? De koningen en prinses, mijn bondgenoten, bleven mij trouw tot aan de ondergang, ze werden massaal door het volk weggevoerd en degenen om mij heen werden duizelig en omhuld door een onweerstaanbare wervelwind... Nee, de menselijke natuur had lelijker kunnen zijn, en ik had meer te beklagen zijn geweest!’ <i>Vrijdag de 17 november</i> <i>Over de functionarissen van zijn huishouden, in 1814, enz.</i> <i>Post project</i> Vandaag ondervroeg de keizer mij over de functionarissen van zijn hofhouding. Met uitzondering van hooguit twee of drie personen, die de minachting hadden opgewekt van de partij, waarheen ze waren overgelopen, viel er over de rest weinig te zeggen. De overgrote meerderheid toonde zelfs actieve devotie.				
267	De keizer vroeg specifiek naar een aantal van hen en noemde ze bij naam en ik kon ze allemaal alleen maar toejuichen. ‘Wat vertel je mij?’ Hij onderbrak mij abrupt,				

terwijl ik over één van hen sprak. ‘En ik, die hem bij terugkomst in de Tuilerieën zo slecht ontving. O, wat ben ik bang dat ik onbedoeld onrecht heb gedaan! Wat gebeurt er als je op het eerste woord moet letten en geen moment hebt om het te controleren? Ik vrees ook dat ik een hoop schulden van dankbaarheid heb achtergelaten! Hoe ongelukkig is een mens als hij niet alles zelf kan doen!’ Ik vervolgde: ‘Sire, het is waar dat als er een fout was onder de beampten van uw huis, het geen andere was dan die van de hele massa, een fout die ons bovendien vreemd genoeg in de ogen van andere volkeren verlaagd moet hebben. Zodra de koning verscheen, stroomde het volk op hem af, niet alsof het de vorst was, die wij door uw troonsafstand hebben moeten verlaten, maar alsof het iemand was die altijd koning was gebleven. Niet met de waardigheid van een man, die er trots op is dat hij altijd al zijn plichten heeft vervuld, maar met de dubbelzinnige verlegenheid van een hoveling, die onhandig is geweest. Iedereen probeerde alleen zichzelf te rechtvaardigen; Vanaf dat moment werd Uwe Majesteit verstoten en genegeerd, de kwalificatie van keizer verdween. De ministers, de groten, de meest intieme personen van Uwe Majesteit, schaamden zich er niet voor, voor zichzelf en voor hun land, om niets anders meer te zeggen over Bonaparte. Wij waren gedwongen om te dienen, zo werd er gezegd, wij hadden niet anders kunnen doen. Er zou te veel mishandeling zijn geweest om bang voor te zijn, enz.’

De keizer vond ons nationale karakter waarachtig, we waren nog steeds de Galliërs van vroeger, de frivoliteit, dezelfde onstandvastigheid en bovenal dezelfde ijdelheid. ‘Wanneer zullen we dit eindelijk kunnen inruilen voor een beetje trots?’ zei hij.

Ik zei echter dat de functionarissen van het hof van Uwe Majesteit een mooie kans hadden gemist om zichzelf te eren en tegelijkertijd populair te worden, er waren meer dan honderdvijftig functionarissen van het hof, een zeer groot aantal waren belangrijke personen, die allemaal een onafhankelijke roepnaam hadden. Het was aan hen om een voorbeeld te stellen dat, als het door anderen zou worden gevolgd, een totaal andere impuls aan de nationale houding had kunnen geven en voor ons rechten op publieke achting had kunnen scheppen.

1. In deze geest werd een ontwerp-adres aan de koning opgesteld, naar het voorbeeld van de andere organen, in de naam van de officieren van het keizerlijk hof. Hier is dit ontwerp:

Sire,

Ondertekenden, die deel uitmaken van de het Huis van Keizer Napoleon, vragen Uwe Majesteit om een bijzondere blik van eerbied.

Als erfgenamen van de verplichtingen van hun vaders waren zij gedurende de tijden trouwe verdedigers van de troon. Meerdere mannen volgden Uwe Majesteit jarenlang op vreemde grond en redden door hun toewijding de ondergang van hun erfgoed.

Juist deze bekende en welbekende principes werden hun fout en zorgden ervoor dat ze over het hoofd werden gezien als het erom ging hun weg te vinden en zich om de troon te scharen.

Aan de andere kant zou men niet onvriendelijk kunnen spreken over hen die, alleen al wetende dat het grootste voordeel van de gunsten van Uw Majesteit, Sire, de bijzondere gunsten, die Uw Majesteit ons heeft gegeven, de beweging van het ijverige moment zullen begrijpen en onze zielen sinister zullen maken van het ministerie, evenals van het vaderland zelf.

Dit, Sire, is de speciale positie, waarin wij ons bevinden. Maar U heeft al beslist, als Uwe Majesteit ons wil aanhoren. Uw koninklijke ziel begrijpt het delicate moment, dat ons op dit moment leidt. Ontvangt U diensten en onze trouwe afhankelijkheid.

Het werd moeilijk om zulke handtekeningen op zo’n moment te vinden. Het is moeilijk te geloven dat de woorden van keizer Napoleon, hoe authentiek en verwerpelijk ook, op grote bezwaren stuitten! Iedereen hield stand en

	<i>De band met degene die ons van ons wegging, werd niet verzwakt. Het was onmogelijk dat we deze nieuwe verplichtingen met eer en fijngevoeligheid vervulden. Deze gevoelens, Sire, bepaalde beloften van anderen, zouden voor ons voldoende zijn om onze eigen achting te terug krijgen, als we geloofden dat we zichtbaar in konden blijven, maar was het een definitieve rust in het goede Frankrijk? En toch, als sommigen van ons geloven dat we door onze fijngevoeligheid gedwongen zijn om in stilte te wachten op voedzame dromen, zou dat dan niet hun motief kunnen zijn?</i>	pochte op zijn karakter: dat was de moraal van die tijd. Er konden slechts zeventien ondertekenaars worden verzameld, waarvan er naar verluidt twintig beloofden zich aan te sluiten als er vijfentwintig zijn. Toch wilden sommigen helpen dit aantal te verhogen. Twee van hen waren van mening dat zij hadden ondertekend, wat ze niet van plan waren te doen en dat ze alleen maar hun herstel van hun positie wilden. Daarom gingen ze terug naar hun ondertekenaars en lieten de handtekening verwijderen. Het origineel van dit document moet in handen gebleven zijn van een van de ondertekenaars in Parijs of Versailles.
268	Welnu, zei de keizer, het is zeker dat als alle vooraanstaande klassen op deze manier hadden gehandeld, de zaken heel anders zouden zijn gelopen. De oude reactionairen zouden nooit hebben durven dromen van hun hersenschim uit de goede oude tijd, wij zouden niet gekomen zijn om met u over de rechte lijn of de gebogen lijn te praten, de koning zou zich eenvoudig aan zijn eigen zken hebben gehouden. Ik zou er nooit aan gedacht hebben om het eiland Elba te verlaten. Het staatshoofd zou met meer eer en waardigheid de geschiedenis in zijn gegaan: wij zouden er allemaal profijt van hebben gehad.	
269	Zaterdag 18 november <i>Het idee van de keizer om Corsica voor zichzelf te reserveren.</i> <i>Mening over Robespierre.</i> <i>Ideeën over de publieke opinie.</i> <i>De verzoenende intentie van de keizer voor de slachtoffers van de revolutie</i> Na het gebruikelijke werk bracht de keizer mij rond vier uur naar de tuin. Hij had net zijn dictee over Corsica afgerond, waarin hij het onderwerp omtrent dat eiland, dat van Paoli, uitvoerig had behandeld en waarin hij sprak over de invloed, die hijzelf op jonge leeftijd op dat eiland had gecreëerd, tijdens zijn politieke scheiding van Paoli. Hij voegde eraan toe, dat hij er voor zou zorgen dat alle wensen, alle meningen, alle inspanningen bijeen zouden worden gebracht. Dat als hij zich na zijn vertrek uit Parijs daarheen had teruggetrokken, hij veilig zou zijn geweest voor elke buitenlandse mogendheid, hij had daar aan gedacht. Door afstand te doen van de troon ten behoeve van zijn zoon, stond hij op het punt om het genot van Corsica nog tijdens zijn leven voor zichzelf veilig te stellen, geen enkel obstakel ter zee zou hem ervan hebben weerhouden daar te komen. Hij wilde dat, omdat hij, zo zei hij, zijn troonsafstand openhartiger en vruchtbaarder voor Frankrijk wilde maken. Zijn verblijf in het centrum van de Middellandse Zee, in het hart van Europa, zo dicht bij Frankrijk en Italië, zou een blijvend voorwendsel voor de geallieerden kunnen blijven. Om dezelfde reden en met dezelfde gedachte gaf hij zelfs de voorkeur aan Amerika boven Engeland: het is waar dat hij de onrechtvaardige en gewelddadige deportatie naar Sint-Helena niet had voorzien en ook niet kon voorzien, zo zei hij, op basis van de zelfverzekerdheid van zijn daden. Later, tijdens de verschillende fasen van de revolutie, bleef de keizer stilstaan bij Robespierre, die hij weliswaar niet kende, maar in wie hij noch het talent, noch de	

	kracht, noch het systeem geloofde. Toch beschouwde hij hem als de werkelijke zondebok van de revolutie, die werd opgeofferd zodra hij had geprobeerd deze te stoppen. Bovendien, zo zei hij, was het een gemeenschappelijk lot voor allen die, tot Napoleon aan toe, het hadden aangedurfd het te proberen. De terroristen en hun doctrine overleefden Robespierre en als hun excessen niet voortduurden, dan kwam dat doordat ze zich moesten onderwerpen aan de publieke opinie. Ze gooiden alles op Robespierre, maar hij antwoordde hun, voordat hij stierf, dat hij de laatste executies niet had meegemaakt, dat hij zes weken lang niet voor de commissies was verschenen. Napoleon bekende dat hij in het leger van Nice lange brieven van hem aan zijn broer had gezien, waarin hij van de conventionele
270	commissarissen de gruwelen de schuld gaf, die volgens hem de revolutie aan het verliezen waren door hun tirannie en hun wreedheden, etc., etc. Cambacérès, die ongetwijfeld een autoriteit is op het gebied van deze periode, merkte de keizer op toen hij op een dag de vraag, die hij hem stelde over de veroordeling van Robespierre beantwoordde met de volgende opmerkelijke woorden: ‘Sire, dit was een proces dat wel werd beoordeeld, maar niet bepleit.’ Hij voegde eraan toe dat Robespierre meer consistentie en conceptie had dan één gedachte, dat het zijn bedoeling was om, na de razende groepen die hij had moeten bestrijden, terug te keren naar orde en gematigdheid. ‘Enige tijd voor zijn va’”, voegde Cambacérès eraan toe, ‘hield hij een redevoering over dit onderwerp, vol van de grootste schoonheden: het was niet toegestaan deze in het Staatsblad te plaatsen, en alle sporen ervan zijn uit ons geheugen gewist. Het is niet de eerste keer dat ik hoor dat de Moniteur niet nauwkeurig is. Er moet rond deze tijd in de handelingen van de Vergadering een volkomen onbetrouwbare periode zijn geweest, aangezien de notulen willekeurig waren opgesteld, beheerd door een van de commissies. Degenen, die geneigd zijn te geloven dat Robespierre, moe, volgevreten en bang door de Revolutie, besloot deze te stoppen, zeggen dat hij pas wilde handelen nadat hij zijn beroemde toespraak had gehouden. Hij vond die namelijk zo mooi, dat hij er geen twijfels over had welke uitwerking deze op de Vergadering zou hebben. Zo ja, dan is zijn fout of ijdelheid hem duur te staan gekomen. Degenen die er anders over denken, werpen tegen dat Danton en Camille Desmoulins precies dezelfde gedachte hadden en dat Robespierre hen toch heeft opgeofferd. De eersten antwoorden, dat dit geen reden zou zijn, dat Robespierre hen opofferde om zijn populariteit te behouden, toen hij oordeelde dat het moment daar nog niet rijp voor was of om te voorkomen dat ze de glorie van het land verliezen. Hoe dichter we bij de instrumenten en acteurs van deze catastrofe komen, hoe meer duisternis en mysterie we daar aantreffen. En dat zal met de tijd alleen maar toenemen. De waarheid van het verhaal zal dus, op dit punt net als op zoveel andere punten, waarschijnlijk niet worden bepaald door wat er is gebeurd, maar alleen door wat er verteld zal worden. Over deze zelfde Robespierre zei de keizer dat hij zijn broer, een vertegenwoordiger in het leger van Italië, heel goed kende. Hij heeft er niets slechts over gezegd. Hij had hem geleid, hem met groot zelfvertrouwen en

271	enthousiasme geïnspireerd voor zijn persoon, zozeer zelfs dat Robespierre de jongere, zoals zijn broer hem vertelde, enige tijd voor de 9e van Thermidor, die in het geheim werd voorbereid, per se Napoleon naar Parijs wilde brengen. Hij kon zich er moeilijk tegen verzetten en hij kon hem alleen ontlopen door een beroep te doen op opperbevelhebber Dumerbion, in wie hij het volste vertrouwen had en voor wie hij zich absoluut noodzakelijk toonde. ‘Als ik hem was gevolgd,’ zei de keizer, ‘wat had mijn lot dan kunnen veranderen? Waar hangt een carrière eigenlijk van af? Zij hadden mij ongetwijfeld in dienst willen nemen. Vanaf dat moment zou ik dus wel eens een soort verkoopspoging kunnen ondernemen. Maar ik was nog erg jong, ik had toen nog niet zo'n vaste ideeën als sindsdien. Ik denk dat ik het niet had willen accepteren. Maar wat had ik in het tegenovergestelde geval, zelfs als ik zou winnen, kunnen verwachten? Tegen Vendémiaire was de koorts van de revolutie volledig geluwd. In Thermidor was ze nog steeds in al haar kracht, in de razernij van haar opkomst en haar excessen, enz., enz. ‘De publieke opinie’, zei hij op een ander moment en over een ander onderwerp, ‘is een onzichtbare, mysterieuze macht, waaraan niets kan weerstaan; niets is beweeglijker, vager en machtiger en hoe grillig de mening ook is, ze is toch waar, redelijk en rechtvaardig, veel vaker dan men denkt.’ ‘Een van de eerste daden van mijn bestuur als voorlopig consul was de deportatie van ongeveer vijftig anarchisten. De publieke opinie, waar zij een hekel aan hadden, keerde zich plotseling in hun voordeel’, zei de keizer, ‘en dwong mij om terug te treden. Maar enige tijd later, toen deze zelfde anarchisten opnieuw een complot wilden smeden, werden ze opnieuw overmand door diezelfde mening, die meteen weer bij mij terugkwam. Zo is het tijdens de Restauratie, op een verkeerde manier, gelukt de koningsmoordenaars, die het volk even daarvoor nog had verworpen, populair te maken. Het was aan mij alleen, zei hij, om in Frankrijk de herinnering aan Lodewijk XVI nieuw leven in te blazen en het land te zuiveren van de misdaden die een paar fanatici het hadden bezoedeld en van de ongelukkige sterfgevallen. De Bourbons, die tot de familie behoorden en van buitenaf kwamen, wilden alleen maar wraak nemen voor hun eigen zaak en de nationale verontwaardiging vergroten. Ik daarentegen, als deel van het volk, zorgde voor de glorie ervan door in haar naam degenen, die haar hadden bezoedeld eruit te halen en dat was ook werkelijk mijn bedoeling.
272	Maar ik ging verstandig te werk: de drie verzoeningsaltaren in Saint-Denis waren slechts een voorspel. De tempel van de Glorie, die op de fundamenteën van de Madeleine stond, had daar met veel meer pracht en praal moeten worden gewijd, het was daar, vlakbij hun graf, op hun botten, dat de monumenten van de mensen en de religieuze ceremonies, in naam van het Franse volk, de herinnering aan de eerbiedwaardige slachtoffers in ere zouden hebben gehouden, tekenen van onze revolutie. Het was een geheim, dat niet bij meer dan tien mensen bekend was, maar er moest toch iets verklapt worden aan degenen, die de organisatie van dit gebouw leidden. Bovendien zou ik het niet eerder dan tien jaar hebben gedaan en dan nog zou ik eerst moeten kijken welke voorzorgsmaatregelen ik zou hebben getroffen, hoe alles afgerond zou zijn, hoe de scherpe kantjes eraf zouden zijn gehaald. Iedereen had kunnen applaudiseren, maar niemand zou eronder geleden hebben. Alles hangt zozeer af van de omstandigheden en de vormen, vervolgde hij,

	dat Carnot het niet zou hebben aangedurfd om tijdens mijn regering een memoire te schrijven, waarin hij zou opscheppen over de dood van de koning en toch deed hij dat onder de Bourbons. Dat wil zeggen dat ik met de publieke opinie mee zou marcheren om hem te straffen, terwijl de publieke opinie met hem mee zou marcheren om hem onaantastbaar te maken. <i>Zondag 19 november</i> <i>Briars-watervallen</i> Mijn zoon en ik stonden vroeg op, want onze taak was de dag ervoor al volbracht en omdat de Keizer niet verwachtte dat het lang zou duren voordat ik weer bij hem zou zijn, maakten we van de koelte van het moment gebruik om de buurt te verkennen. Als we de vallei van James-Town ingaan, zien we aan de rechterkant van ons kleine Briars-plateau een zeer diepe kloof, doorsneden door talloze steile kloven. Met veel moeite daalden we af en kwamen aan de oever van een klein, helder beekje, waarin veel waterkers groeide. We vermaakten ons, alsof we aan het botaniseren waren, door de vallei en de beek op te gaan en na een paar bochten en kronkels bereikten we al snel hun einde of hun oorsprong, gevormd door een enorme steile rotswand, die ze dwars blokkeerde en van de top waarvan, in de vorm van een overhangende goot, een heel mooie waterval die bestaat uit het
273	omringende bovenwater, waarvan de waterval in de vallei de beek vormde waar wij boven kwamen en die soms als een stortvloed naar de zee stroomt. Deze waterval verdween op dat moment boven onze hoofden in fijne regen of lichte stoom, maar bij storm moet het met bakken uit de hemel komen en golven creëren, die met geweld door het ravijn naar de zee storten. Het geheel vormde voor ons een donker, eenzaam en melancholisch schouwspel, heel boeiend, waar we ons slechts met moeite van los konden maken. Vandaag, het was zondag, zaten we allemaal aan tafel bij de keizer. Hij merkte ook op dat wij de hoofdtafel vormden. Na het diner, aangezien ons gezelschap niet zo groot was, vroeg hij of we vanavond naar de komedie, de opera of de tragedie zouden gaan. We kozen voor een komedie en hij las zelf een stuk uit De Vrek voor, waarna anderen verder gingen. De keizer was verkouden en had lichte koorts. Hij kwam vroeg thuis en raadde me aan om hem later te bezoeken als hij niet sliep. Ik met de anderen mee, samen met mijn zoon, toen ze terug naar de stad gingen. Toen ik terugkwam, lag de keizer te slapen. <i>Maandag 20 november</i> <i>Eerste en enige excursie tijdens het verblijf in Briars.</i> <i>Het Bal van de Admiraal</i> De keizer riep mij rond vijf uur, nadat hij gewoonlijk met een van zijn heren had samengewerkt. Hij was al alleen. Deze heren en mijn zoon waren vroeg vertrokken naar de stad, waar de admiraal een bal gaf. We liepen over de hoofdweg richting James Town, tot aan het punt waar we tegenover ons de haven en de schepen zagen en links, beneden in de vallei, een mooi klein huisje. De keizer keek er lange tijd naar en tuurde met zijn telescoop naar de tuin. Deze zag er keurig onderhouden uit en je kon er schattige kleine kinderen zien rondrennen, terwijl hun moeders

	toezicht hielden. Ons werd verteld dat deze woning toebehoorde aan majoor Hodson, een bewoner van het eiland, degene die mij het Jaarregister had
274	uitgeleend. Het lag aan de voet van de kloof die ontspringt in onze plek Briars, aan de voet van de waterval, die ik hierboven noemde. De Keizer besloot om daarheen te gaan, ook al was het bijna zes uur. De weg is extreem snel, we vonden hem langer en moeilijker dan we dachten. We kwamen buiten adem aan. Nadat we langs het kleine huis waren gelopen, waarvan we duidelijk konden zien dat het was toegeëigend door een hand, die van plan was er te gaan wonen en niet door een passant uit een vreemd land. Nadat hij de hoffelijkheden van zijn meester had ontvangen en zijn meesteres enkele complimenten had gegeven, dacht de keizer erover dit goede huishouden te verlaten. Maar het was avond geworden, we waren moe, we namen paarden, die ons snel terugbrachten naar onze Briars en ons avondeten. Deze kleine excursie en het paardrijden deden de Keizer zichtbaar goed. Hij had mij bevolen naar het bal te gaan, ondanks mijn tegenzin. Om half negen was hij zo vriendelijk om op te merken dat het een erg donkere nacht was, dat de weg slecht was en dat het tijd werd dat ik hem zou verlaten. Hij wilde dat ook en ging naar zijn kamer. Daar zag ik hem zich uitkleden en naar bed gaan. Hij beval mij opnieuw te vertrekken. Ik heb het met oprechte spijt gedaan. Ik liet hem met rust, ik brak met een gewoonte die heel zoet voor me was geworden. Ik liep naar de stad. De admiraal had zijn bal veel luister bijgezet, we hadden er al lang over gesproken, hij leek te willen overtuigen dat hij het alleen voor ons deed. Hij had ons daarom plechtig uitgenodigd. Was het wel gepast om daarheen te gaan of niet? Beide kunnen elkaar steunen: politieke tegenslagen leiden niet tot een houding van binnenlandse rouw, er is geen sprake van ongepastheid, het kan zelfs nuttig zijn om eens onder je bewakers te komen, men kan dus onafhankelijk van elkaar de ene of de andere kant kiezen. We besloten daarheen te gaan; Maar welke rol moeten we dan spelen, die van trots of die van vaardigheid? Het eerste had nadelen. In onze positie werd elke claim wegens schade opgevat als een belediging. De tweede leverde geen resultaten op, ontvang de geringste beleefdheden als een man uit goed gezelschap, aan wie ze toekomen en die eraan gewend is. Het beste was waarschijnlijk om de berichten, die we niet kregen niet op te merken. Ik kwam erg laat op het bal aan en ging ook vroeg weg. Ik was in alle opzichten erg tevreden.
275	<i>Dinsdag 21, woensdag 22 november.</i> <i>Mijn gedrag op het eiland Elba</i> De keizer, op wiens vragen ik tijdens zijn afwezigheid op het eiland Elba vaak antwoord had gegeven over het gedrag van een groot aantal van zijn ministers, leden van zijn raad en functionarissen van zijn huishouding, sprak mij op zijn beurt aan over dit onderwerp en zei tegen mij: ‘Maar jijzelf, mijn beste, wat heb jij gedaan onder de koning? Wat is er met je gebeurd in al die tijd? Kom op, doe hier een verslag van, je weet dat dit mijn vraag is. Het is de enige manier om goed te classificeren wat we zeggen en wat we willen leren. En dan is het weer een artikel

	voor uw Dagboek. Hoi! Zie je dan niet, ‘voegde hij er lachend aan toe, ‘dat jullie biografen het maar hoeven te nemen en dat het kant-en-klaar voor ze klaarligt.’ ‘Sire, hier staat het woord voor woord. Ik heb er weinig over te zeggen. Op 31 maart voerde ik het bevel over het tiende legioen van Parijs, het Corps-Législatif. We verloren overdag een behoorlijk aantal mannen. In de nacht hoorde ik van de capitulatie. Ik schreef aan degene die mij volgde, dat ik mijn legioen aan hem overdroeg, dat ik als lid van de Raad van State eerder opdracht had gekregen om naar een andere plaats te gaan, maar dat ik mijn legioen niet wilde verlaten op het moment van gevaar, dat wat er net gebeurd was de omstandigheden had veranderd en dat ik nieuwe taken op me zou nemen. Bij het aanbreken van de dag haastte ik me weg naar Fontainebleau, te midden van de overblijfselen van Marmont en Mortier. Ik was te voet, maar ik rekende er op gemakkelijk een paard te kunnen kopen. Ik kwam er al snel achter dat terugtrekkende soldaten noch rechtvaardig, noch vriendelijk zijn. Op dat rampzalige moment werd mijn uniform van de Nationale Garde verguisd en werd ik mishandeld. Na een uur lopen, uitgeput door vermoeidheid en twee of drie slapeloze nachten, geen bekende gezichten om me heen ziend en zonder enige schijn van een paard, besloot ik bedroefd terug te keren naar de hoofdstad. De Nationale Garde kreeg de opdracht de triomfantelijke intocht van de vijanden te begeleiden. Ze werd bedreigd met het verlenen van erediens ten aan de vorsten, die ons hadden verslagen. Ik besloot om niet thuis te zijn, ik had mijn vrouw en kinderen een week of twee daarvoor veilig uit Parijs gehaald en ik ging naar een
276	een vriend om daar een paar dagen bij te logeren. Ik ging alleen maar naar buiten in een lelijke jas, rennend door de straten, cafés, pleinen en groepen. Ik wilde mensen en dingen observeren en vooral de ware aard van de mensen leren kennen. Wat heb ik veel gezien in deze situatie! Ik zag rond de verblijven van de keizer van Rusland mannen, die zich door hun rang onderscheidden en zichzelf Fransen noemden, op honderden manieren proberen om de menigte ertoe te brengen te roepen: Leve Alexander, onze bevrijder! Ik zie, Sire, uw standbeeld op de Place Vendôme vermoeiend, uitputtend voor de inspanningen van een paar ellendelingen uit het uitschot van het volk, betaald door mensen met een grote naam. Tenslotte zag ik, op een van de hoeken van diezelfde Place Vendôme, tegenover het hotel van de commandant, een officier van uw staf, die op de avond van de eerste dag jonge dienstplichtigen wilde oplichten voor een totaal andere dienst dan de uwe en van hen lessen wilde, ontvangen waar hij van zou blozen als hij er vatbaar voor was geweest. Er bestaat geen twijfel over dat degenen over wie ik hier spreek, zouden verklaren dat ik mij op dat moment te midden van het gepeupel bevond en toch moet ik eerlijk zeggen, dat de verdorvenheden van die tijd in ieder geval helemaal niet uit deze richting kwamen. Hun daden kregen daar zeker geen goedkeuring; Integendeel, ze werden daar gecensureerd door de oprechtheid, de vrijgevigheid en de nobele gevoelens, die op het openbare plein tot uiting kwamen. Welke verwijten zou ik kunnen laten horen als ik alles herhaalde wat er op dit moment gezegd werd?

	Uwe Majesteit heeft afstand gedaan. Ik had geweigerd mijn handtekening onder de toevoeging van de Raad van State te zetten en meende, toen, ik weet niet waarom, dat ik die met een toevoeging moest aanvullen. De Moniteur stond dagelijks vol met dergelijke stukken, maar die van mij verdiende de eer van een gedrukt boek niet. Eindelijk kwam de koning aan. Hij was nu onze vorst. Hij stelde een dag vast, waarop hij degenen zou ontvangen, die de eer hadden gehad om aan Lodewijk XVI te worden voorgesteld. Ik ging naar de Tuilerieën om van dit voorrecht te genieten. Wat zeiden deze muren mij niet, zo kort geleden nog vol van uw glorie en uw kracht! En toch presenteerde ik mij oprecht en te goeder trouw. Ik kon niet ver genoeg kijken om te denken dat u daar ooit nog zou verschijnen.
277	De delegaties bij de koning namen eindeloos toe, er vond een vergadering plaats van de hele oude marine. Ik antwoordde degene, die het me doorgaf dat niemand er meer om gaf zich te herenigen met zijn oude kameraden, dat er onder hen geen oprechter wensen zouden zijn dan de mijne, maar dat de banen die ik had vervuld me in een bijzondere en delicate situatie plaatsten, waardoor ik ervoor moest oppassen, dat de ijver van een president zich niet zou uiten op een manier, die ik niet kon, noch mocht, noch zou goedkeuren met mijn gedachten of mijn aanwezigheid. Later, ondanks mijn verdriet en afkeer, wilde ik toch, op verzoek van oude vrienden, nadenken over iets doen wanneer de Raad van State opnieuw zou worden samengesteld. Veel leden van laatstgenoemde vertelden me dat, ondanks mijn recente vermoedens op dit punt, niets gemakkelijker was dan zich daar te houden, dat ze alleen waren geslaagd door de kanselier van Frankrijk te bezoeken. Ik voelde niet de moed om ook maar één moment van zijn grootheid te stelen en ik stelde me tevreden met hem te schrijven, dat ik bij de laatste Raad van State de Maître des Questions was geweest, dat als dit geen reden was om mij uit te sluiten van de nieuwe, vroeg ik hem mij voor te dragen als staatsraadslid voor de koning. Ik zou, zei ik, geen aanspraak op hem maken voor elf jaar emigratie, noch voor het verlies van mijn erfgoed in naam van de koning. Ik had destijds alleen gedaan wat ik toen als mijn plicht beschouwde en ik had die vervuld zodra ik die had geweten, trouw tot aan hun uitsterven. Met deze zin ontnam ik mij, naar men mag verwachten, zelfs de eer om te reageren. De nieuwe situatie in Parijs, de aanblik van buitenlanders, de toejuichingen van allerlei aard maakten mij echter te ongelukkig en ik volgde, als een lichtstraal, de gedachte om naar Londen te gaan en wat tijd door te brengen met oude vrienden, die mij alle troost konden bieden waarvoor ik vatbaar kon zijn, maar het leek mij dat ik in Londen hetzelfde schouwspel en dezelfde toejuichingen aantrof, die mij op de vlucht hadden gejaagd uit Parijs en dat was ook zo. Alles was één groot feest, een bron van vreugde en spektakel over hun overwinning en onze vernedering. Terwijl ik er nog was, werd in Parijs de nieuwe organisatie van de marine doorgevoerd, een van mijn oude kameraden, die ik al lange tijd uit het oog was verloren, de Chevalier de Grimaldy, was lid van het bestuur van de nieuwe organisatie. Hij kwam naar mijn huis en vertelde mijn vrouw dat hij daarheen was gebracht door de verrassing dat hij geen klachten over mij had gevonden,
278	dat de wet mij het recht gaf om terug te keren naar het korps of dat mijn pensioen al was vastgelegd. dat zij hierover een beslissing moest nemen en moest

	vertrouwen op haar vriendschap, ook al liep de termijn ten einde. Ik was gevoeliger voor dit teken van genegenheid dan voor de gunst die hij mij probeerde te verschaffen. Ik schreef echter aan de commissie, dat ik graag een pak wilde dragen, dat mij dierbaar was en dat ik hen daarom verzocht mij de titel van erekapitein van het schip te verlenen, dat ik afstand heb gedaan van het pensioen, omdat ik niet geloofde dat ik er recht op had. Ik keerde terug naar Parijs. De meningsverschillen, de irritatie van geesten leken mij extreem. Ik had mij lange tijd teruggetrokken uit de wereld. Ik beperkte mij op dat moment alleen tot mijn huishouden, te midden van mijn vrouw en kinderen: ik was nooit een betere echtgenoot of een betere vader geweest en misschien was ik ook nooit zo gelukkig. Op een dag las ik in het <i>Journal des Débats</i>, in een uittreksel uit een werk van dhr. Alphonse Beauchamp, de naam van enkele heren die op 31 maart bijeen waren op de Place Louis XV om de koninklijke familie te provoceren, de mijne was daar, hij was ongetwijfeld in goed gezelschap, maar uiteindelijk verdiende ik dat helemaal niet en ik had heel wat te verliezen in de achting van een grote groep mensen, als ze dat hadden kunnen geloven. Daarom heb ik een brief geschreven met het verzoek deze fout te corrigeren. Dat leverde mij felicitaties op die mij niet toekwamen. Ik had deze stap voor mezelf onmogelijk gemaakt, zei ik, hoe aantrekkelijk het ook was. Als commandant van een legioen van de Nationale Garde was ik verplichtingen aangegaan, waarvan geen enkele liefde op aarde mij had kunnen bevrijden, enzovoort. Ik stuurde mijn brief naar de afgevaardigde Chabaud-Latour, die ik zeer mocht, hij was een van de eigenaren van de krant, hij wilde zich niet uit louter welwillendheid aan de publicatie ervan meewerken. Ik heb het aan de redacteur gericht: hij heeft het niet laten drukken vanwege een verschil van mening. De geestesgesteldheid kondigde echter een onvermijdelijke en dreigende catastrofe aan, alles zorgde ervoor dat de Bourbons het lot van de Stuarts navolgden. Mijn vrouw en ik lazen elke avond over deze beroemde periode, beschreven door Hume, we waren ermee begonnen bij Karel I en Uwe Majesteit verscheen voordat we konden Jacobus II bereiken. (Hier kon de keizer het niet laten om te lachen.)
279	Ik vervolgde: 'Voor ons was uw mars en uw aankomst een grote schok en bezorgdheid.' De eervolle, vrijwillige ballingschap, die dit later over mij zou brengen, had ik absoluut niet kunnen voorzien, temeer daar ik toen nauwelijks bekend was bij Uwe Majesteit en de omstandigheden, die voortvloeiden uit de gebeurtenis zelf, daar ook niet toe leidden. Als ik ook maar de geringste positie onder de koning had bekleed, zelfs als ik vaak in de Tuilerieën was gezien, wat zeer eenvoudig en zeer legitiem zou zijn geweest, zou ik niet voor Uwe Majesteit zijn verschenen, niet dat ik mezelf iets verweten heb of dat mijn wensen voor u niet heel teder waren geweest, maar omdat ik niet voor een hofhouding wilde verder gaan of altijd klaar wilde staan om de macht te prijzen, waar die zich ook voordeed. Ik zou hebben gewacht tot ik werk had, in plaats van me er snel op te storten. Maar hier voelde ik mij zo vrij, alles in mij was in zo'n volmaakte harmonie, dat het leek alsof ik deel uitmaakte van deze grote gebeurtenis. Dus rende ik vol enthousiasme op de eerste blik van Uwe Majesteit af. Ik had recht op al zijn welwillendheid en al zijn gunsten. Toen ik terugkwam van Waterloo,

	brachten dezelfde gevoelens en dezelfde ijver mij, onmiddellijk en spontaan, naar u. Ik heb u nooit meer verlaten. En als ik toen alleen uw publieke glorie zou volgen, zou ik vandaag de dag uw persoonlijke kwaliteiten volgen en als het waar is, dat het mij toen een offer heeft gekost, dan word ik daar vandaag honderdvoudig voor terugbetaald, namelijk door het geluk dat ik u erover kan vertellen. Bovendien zou het moeilijk zijn om mijn extreme afkeer van alles wat er was, te beschrijven tijdens de tien maanden van uw afwezigheid: de absolute minachting voor de mens en de ijdelheden van deze wereld, alle illusies vernietigd, alles leek kleurloos voor mij, alles leek mij af of nauwelijks de moeite waard om er een kleine prijs aan te hangen. Ik had het Kruis van Sint-Lodewijk ontvangen bij mijn emigratie, een bevelschrift wilde dat dit door een nieuw patent werd gelegitimeerd. Ik voelde mij niet sterk genoeg om erom te vragen. Een ander gaf opdracht de door Uwe Majesteit gegeven titels te bevestigen. Ik bleef onverschillig tegenover het in gevaar brengen van de titels, die ik onder het Keizerrijk had gekregen. Uiteindelijk kreeg ik van het Ministerie van Marine te horen dat mijn kapiteinscertificaat daar was aangekomen en het ligt er nog steeds. De afwezigheid van Uwe Majesteit was voor mij een weduwschap, waarvan ik voor niemand de spijt of de pijn verborgen had gehouden, dus ik heb de vrucht geplukt toen u terugkwam, met de getuigenis van de mensen om u heen en die mij
280	voorheen nauwelijks kenden. Toen Uwe Majesteit voor het eerst opstond, nam degene die als interim-directeur van buitenlandse betrekkingen optrad mij mee naar een raamkozijn om mij te zeggen, dat ik mijn laarzen moest invetten, omdat ik misschien op reis zou worden gestuurd. Hij had mij zojuist aan Uwe Majesteit voorgesteld, zei hij en voegde eraan toe, dat hij mij had afgeschilderd als een gek, maar ook als gek op hem. Ik wilde weten vanuit welke opdracht hij handelde. Dit was wat hij mij niet wilde en kon vertellen. Ik heb nooit geweten. Dhr. Regnault de Saint-Jean-d'Angély heeft mij op de lijst van keizerlijke commissarissen gezet, die Uwe Majesteit naar de departementen heeft gestuurd. Ik verzekerde hem dat ik op alles voorbereid was. Ik merkte alleen op dat edelman en emigrant, emigrant, het voldoende was dat deze twee woorden, uitgesproken door de eerste de beste, mij indien nodig op elk moment en op elke plaats zouden uitsluiten. Hij vond mijn opmerking juist en dacht er verder niet meer over na. Een senator heeft mij uit naam van Uwe Majesteit gevraagd voor de prefectuur Metz, zijn geboorteplaats en heeft mij zelfs gevraagd dit offer te brengen, voor slechts drie maanden, zei hij, om de gemoederen te verzoenen en de zaken op orde te brengen. Uiteindelijk stelden Decrès en de hertog van Bassano mij voor als Staatsraadslid en op de derde dag na zijn aankomst had Uwe Majesteit het decreet al ondertekend. <i>Donderdag 23 november</i> De keizer was erg ziek. Hij zat opgesloten in zijn huis en weigerde iedereen te ontvangen. Hij vroeg het mij rond negen uur 's avonds. Ik vond hem erg neerslachtig, erg verdrietig. Hij zei nauwelijks iets tegen mij en ik durfde niets tegen hem te zeggen. Als zijn lijden lichamelijk was, maakte ik mij grote zorgen,

	als het geestelijk was, dan was mijn verdriet groot, omdat ik niet al het mogelijke voor hem kon doen, wat het hart schenkt aan degene van wie we werkelijk houden. Na een half uur stuurde hij mij weg.
281	<i>Vrijdag 24 november</i> De keizer was nog steeds ernstig ziek en weigerde nog steeds iemand te ontvangen. Vrij laat nodigde hij mij uit om met hem te eten. Men serveerde het eten op een heel klein tafeltje, naast de bank waar hij zat, hij at heel goed. Hij voelde de behoefte aan een schok en die zou snel komen, zei hij, zo goed kende hij zijn constitutie. Na het diner las de keizer de memoires van maarschalk de Villars, wat hij amuseerde. Hij las een aantal artikelen voor, die herinneringen en anekdotes naar boven brachten. <i>Zaterdag 25 november</i> <i>Temperament van de Keizer.</i> <i>Rassen.</i> <i>Systeem van de geneeskunde</i> Napoleon was nog steeds ziek. Hij had een slechte nacht gehad. Hij nodigde mij uit om bij zijn canapé te komen eten, die hij niet verliet, maar hij was duidelijk beter. Na het eten wilde hij lezen, hij zat op zijn canapé, tussen een groot aantal boeken. De snelheid van zijn verbeelding, de vermoedheid over hetzelfde onderwerp of de afkeer van het voortdurend herlezen van wat hij al wist, zorgden ervoor dat hij al deze boeken één voor één oppakte, weggooidde en weer oppakte. Uiteindelijk bleef hij uitgebreid stilstaan bij <i>Racines Iphigénie</i>, waarbij hij de volmaaktheden ervan benadrukte en de weinige fouten, die erin zaten, besprak en hij stuurde me al snel weer weg. De keizer heeft, in tegenstelling tot de algemene mening, die ik zelf heb beweerd, verre van een sterke constitutie, de ledematen zijn groot, maar de spierkracht is erg zwak, met een zeer brede borstkas. Hij is altijd verkouden, zijn lichaam is onderhevig aan de geringste invloeden, de geur van verf is genoeg om hem misselijk te maken, bepaalde voedingsmiddelen en de geringste vochtigheid hebben onmiddellijk effect op hem. Zijn lichaam is niet van ijzer, zoals men dacht, maar het gaat om zijn moraal. Wij kennen zijn enorme inspanningen aan de buitenkant, zijn voortdurende arbeid aan de binnenkant, geen enkele vorst heeft ooit zijn lichamelijke inspanningen geëvenaard. De bekendste is de race van Valladolid naar Burgos, op volle snelheid (vijfendertig Spaanse mijlen in vijf
282	uur, meer dan zeven mijl per uur (1). Napoleon was met een groot gevolg vertrokken, maar vanwege het gevaar van guerrillastrijders bleven er bij elke stap meer mensen achter langs de route: Napoleon kwam vrijwel alleen aan. Ook wordt melding gemaakt van de race van Wenen naar Simmering (achttien of twintig mijl), waar hij reed, lunchte en direct daarna weer terugkeerde. Hij werd vaak gezien terwijl hij gedurende 38 mijlen jaagde, waarvan de kortste afstand vijftien mijl was. Op een dag arriveerde een Russische officier per koerier uit Petersburg. Hij had twaalf of dertien dagen de tijd om zich bij Napoleon aan te sluiten in Fontainebleau, aan het begin van de jacht. Ter ontspanning werd hij uitgenodigd om hem te volgen, hij zorgde ervoor dat hij niet weigerde, maar hij viel in het bos en het duurde niet lang voordat hij werd terug gevonden.

	Ik zag de keizer bij de Raad van State, waar hij acht of negen uur achter elkaar zaken afhandelde. Hij sloot de zitting af met nog steeds heldere ideeën en een nog steeds even frisse geest als aan het begin. Ik zag hem op Sint-Helena tien of twaalf uur achtereen abstracte onderwerpen bestuderen, zonder ook maar een enkele moeheid te vertonen. Zonder te beven verdroeg hij de sterkste schokken, die een mens hier beneden kan meemaken. Bij zijn terugkeer uit Moskou of Leipzig, na de presentatie van de ramp aan de Raad van State, zei hij: ‘In Parijs ging het gerucht, dat mijn haar wit was geworden, maar u ziet dat het niet zo is (wijzend naar zijn voorhoofd met zijn hand) en ik hoop dat ik er nog veel meer zal kunnen verdragen. Maar al deze enorme beproevingen zijn, om zo te zeggen, alleen volbracht in de teleurstelling van zijn fysieke gesteldheid, die zich nooit minder ontvankelijk toont dan wanneer de activiteit van de geest groter is. Napoleon eet zeer onregelmatig en over het algemeen erg weinig. Hij herhaalt vaak, dat je wel degelijk last kunt hebben van te veel eten, maar nooit van te weinig eten. Hij is een man die 24 uur lang niets eet, alleen maar om de volgende dag weer trek te hebben. Hij drinkt nog minder. Een enkel glaasje Madeira of champagne is voldoende om hem weer op krachten te brengen of vrolijk te maken. Hij slaapt heel weinig en op heel onregelmatige tijden, opstaan om te lezen of te werken bij het eerste ontwaken, en weer in slaap vallen. <table border="1" data-bbox="319 1070 1388 1256"> <tr> <td data-bbox="319 1070 853 1256"> 1. Dit lijkt ongelooflijk. Ikzelf heb, toen ik vandaag mijn manuscript herlas, mijn twijfels, maar ik kan echter niet vergeten dat toen het een kwestie was in Longwood, het, naar men zegt, het onderwerp werd van een </td><td data-bbox="853 1070 1388 1256"> een hele discussie en ik heb toen zeker niets anders gedaan dan wat mij goed uitkwam. Bovendien zijn er nog steeds meerdere mensen, die het hebben meegebracht en het kunnen verifiëren. </td></tr> </table>	1. Dit lijkt ongelooflijk. Ikzelf heb, toen ik vandaag mijn manuscript herlas, mijn twijfels, maar ik kan echter niet vergeten dat toen het een kwestie was in Longwood, het, naar men zegt, het onderwerp werd van een	een hele discussie en ik heb toen zeker niets anders gedaan dan wat mij goed uitkwam. Bovendien zijn er nog steeds meerdere mensen, die het hebben meegebracht en het kunnen verifiëren.
1. Dit lijkt ongelooflijk. Ikzelf heb, toen ik vandaag mijn manuscript herlas, mijn twijfels, maar ik kan echter niet vergeten dat toen het een kwestie was in Longwood, het, naar men zegt, het onderwerp werd van een	een hele discussie en ik heb toen zeker niets anders gedaan dan wat mij goed uitkwam. Bovendien zijn er nog steeds meerdere mensen, die het hebben meegebracht en het kunnen verifiëren.		
283	De keizer gelooft niet in medicijnen, hij slikt nooit een medicijn. Hij bedacht een speciale behandeling voor zichzelf: zijn grote geheim was al lang, zo zei hij, dat hij een excessief gedrag vertoonde, dat tegengesteld was aan zijn huidige gewoonte. Dat is wat hij het oproepen van het evenwicht in de natuur noemt. Als hij een tijdje stil had gezeten, ging hij plotseling lang wandelen of een hele dag op jacht. Als hij daarentegen te maken kreeg met een grote vermoeidheid, veroordeelde hij zichzelf tot vierentwintig uur absolute rust. Deze onverwachte schok veroorzaakte onmiskenbaar een innerlijke crisis bij hem, die onmiddellijk het gewenste resultaat teweegbracht. Hij zei dat dit hem nog nooit in de steek had gelaten. De lymfe van de keizer is te dik, zijn bloed circuleert moeilijk. De natuur heeft hem twee zeer waardevolle voordelen geschonken, zegt hij. Ten eerste kan hij in slaap vallen zodra hij rust nodig heeft, op elk tijdstip en op elke plaats, de andere dat hij geen schadelijke excessen moet begaan in zijn drank- of eetgedrag: als ik ook maar iets meer zou drinken dan toegestaan, zei hij, zou mijn maag het overschot onmiddellijk opgeven. Hij braakt heel gemakkelijk, een simpele, irritante hoest is voldoende om zijn avondeten uit te braken. <i>Zondag 26 tot en met dinsdag 28 november</i>		

	<i>Leven op de Briars, etc.</i> <i>Mijn eerste bezoek aan Longwood.</i> <i>Infernale Machine, zijn geschiedenis</i> Op de 26e kleepte de keizer zich heel vroeg aan. Hij voelde zich volkomen gezond. Hij wilde naar buiten gaan. Het was prachtig weer en bovendien was zijn kamer al drie dagen niet schoongemaakt. We gingen naar de tuin, waar hij onder de boom wilde lunchen. Hij was erg vrolijk en zijn gesprekken gingen over veel onderwerpen en mensen. De keizer, volledig hersteld, hervatte zijn normale bezigheden: zij waren zijn enige hulpbron, zijn kamer, lezen, dicteren, de tuin, dat alles zou zijn hele dag in beslag nemen, soms nog het onderste laantje, waaruit een nieuw seizoen of de toestand van de maansikkel ons onmerkbaar verdreef. De vele bezoeken, die de nieuwsgierigen deden om onze woonplek te zien, hadden de Keizer in
284	in verlegenheid gebracht en hem volledig op afstand gehouden. Wij bleven opgesloten binnen onze kleine omheining. We zouden er maar een paar dagen blijven. Er waren zes weken verstreken en er was nog steeds geen sprake van een verandering. Gedurende al die tijd voelde de keizer zich net zo benauwd alsof hij aan boord van het schip was gebleven. Hij had zichzelf slechts één keer een uitstapje naar Majoor Hodson gegund en we hoorden later dat dat zelfs tot grote onrust had geleid: het had de autoriteiten bereikt, terwijl de Admiraal op bal was en hen in paniek had gebracht. Er werd nog steeds aan Longwood gewerkt, dat onze nieuwe thuisbasis zou worden. De troepen, die uit Engeland waren mee gekomen, waren in de buurt gelegerd. De kolonel gaf een bal, wij waren uitgenodigd; De keizer wilde dat ik daarheen ging en de plek onderzocht. Ik ging daarheen met mevrouw Bertrand, in een rijtuig getrokken door zes ossen. Met deze Merovingische bemanning overbruggden wij de afstand, die ons scheidde van Longwood. Het was de eerste keer dat ik nieuwe delen van het eiland zag. De hele weg door zag ik niets anders dan een voortdurende herhaling van de grote schokken van de natuur: steeds weer enorme, afschuwelijke en opkomende rotsen, volledig verstoken van enige vegetatie. Als men bij iedere verandering van horizon in de verte wat groen en wat bosjes kon zien, verdween dit alles bij het naderen, als de schaduwen van dichters. Het waren slechts een paar zeeplanten, een paar wilde struiken en zelfs een paar trieste gombomen, die de hele versiering van Longwood vormden. Rond zes uur keerde ik te paard terug om op tijd bij de keizer te zijn. Hij stelde mij veel vragen over ons nieuwe huis. Hij vond mij er helemaal niet enthousiast over. Hij vroeg mij kortweg of er iets te winnen of te verliezen was. Ik kon mijn gedachten in twee woorden aan hem overbrengen: 'Sire, we zitten hier in een kooi, daar zullen we Geparkeerd zijn.' Op de 28e trok de keizer zijn militaire uniform uit, dat hij weer had aangetrokken om zich aan boord van de Bellerophon te begeven. In verschillende gesprekken die dag noemde hij een groot aantal samenzweringen, die tegen hem gericht waren. De helse machine kwam aan de beurt, de duivelse uitvinding, die zoveel geruchten veroorzaakte en zoveel slachtoffers maakte, werd door de royalisten ten uitvoer gebracht, die het idee van de jakobijnen hadden overgenomen.

285	Honderd razende jakobijnen, zei de keizer, de echte beulen van september, van 10 augustus, enz., enz., hadden besloten om van de Eerste Consul af te komen. Ze hadden hiervoor een soort granaat van vijftien of zestien pond bedacht, die als hij in een kar werd geworpen, door de schok zou barsten en alles er omheen zou vernietigen. Ze stelden voor om, om zekerder te zijn van hun effect, een bepaald stuk van de weg vol te zaaien met hoefijzers. Die zouden de paarden plotseling doen stoppen en zo het rijtuig tot stilstand brengen. De arbeider aan wie de uitvoering van de explosiekar werd voorgesteld, kreeg argwaan over wat er van hem werd verwacht en over de moraliteit van degenen, die de uitvoering hadden bevolen. Hij waarschuwde de politie. Deze mensen werden al snel opgespoord en wel zo goed dat ze op heterdaad werden betrapt, toen ze de werking van deze machine uitprobeerden buiten Parijs, vlakbij de Jardin-des-Plantes, wat een verschrikkelijke explosie veroorzaakte. De Eerste Consul, die een systeem hanteerde om de talrijke samenzweringen, waarvan hij het doelwit was, niet te onthullen, wilde niet dat deze zaak werd vervolgd. De schuldigen werden eenvoudigweg gevangengezet. Al snel werden ze het beu om geheim te blijven en kregen ze een zekere vrijheid. Nu zaten in dezelfde gevangenis royalisten opgesloten, omdat ze de Eerste Consul met luchtgeweren wilden doden. Deze twee groepen verboederden en ze lieten hun vrienden weten, dat het idee van een helse machine de voorkeur genoot boven elk ander middel. Het is zeer opmerkelijk, dat de Eerste Consul op de avond van de ramp een grote terughoudendheid toonde om naar buiten te gaan. Er werd een oratorium opgevoerd en Madame Bonaparte en enkele goede vrienden van de Eerste Consul wilden per se dat hij meeging. Hij sliep op een sofa en het was nodig hem wakker te maken. De een gaf hem zijn zwaard en de ander zijn hoed. Terwijl hij in het rijtuig zat, dommelde hij weer, toen hij plotseling zijn ogen opende. Hij droomde, zo zei hij, dat hij aan het verdrinken was in de Tagliamento. Om dit te begrijpen, moet je weten dat hij enkele jaren eerder, als generaal in het Italiaanse leger, 's nachts in een rijtuig de Tagliamento overstak, tegen de mening van iedereen om hem heen in. In de roes van zijn jeugd en zonder enig obstakel te kennen, waagde hij deze tocht. Hij werd omringd door honderd mannen, gewapend met stokken en fakkels. Maar het rijtuig begon te drijven, hij was in groot gevaar en dacht dat hij echt verdwaald was. Toen, op dat moment, werd hij wakker midden in een brand, het rijtuig werd opgetild, hij bevond midden in de Tagliamento, het duurde slechts
286	een seconde, want onmiddellijk daarna klonk er een verschrikkelijke explosie. ‘Wij worden ondermijnd!’, waren de woorden die hij richtte tot Lannes en Bessières, die bij hem waren. Ze wilden koste wat kost stoppen, maar hij zei dat ze voorzichtig moesten zijn. De Eerste Consul arriveerde en verscheen bij de Opera alsof er niets was gebeurd. Hij werd gered door de stoutmoedigheid en behendigheid van zijn koetsier Caesar, aan wie deze omstandigheid, net als zijn toewijding en trouw, een soort roem verleende. De machine raakte slechts één of twee mannen achter het escorte. Onmiddellijk na de gebeurtenis werden de Jacobijnen, die eerder waren veroordeeld wegens het beramen van deze aanval, aangevallen en een groot aantal van hen werd gedeporteerd, hoewel zij niet de echte schuldigen waren, een andere zeer vreemde samenloop van omstandigheden leidde tot hun ontdekking.

	Drie- of vierhonderd taxirijders gaven een maaltijd voor één louis of twaalf frank per persoon aan de koetsier van de Eerste Consul, die voor hen de held van de dag en van het beroep was geworden. Tijdens de hitte van de maaltijd vertelde een van de gasten, die genoot van zijn vaardigheden, dat hij wist wie hem voor de gek had gehouden. Hij werd onmiddellijk opgepakt en het bleek dat deze koetsier op de dag zelf of de dag ervoor, met zijn rijtuig voor een rijtuigpoort was gestopt om het kleine karretje dat alle schade had aangericht, te laten passeren. Wij haastten ons naar deze plek, waar allerlei rijtuigen verhuurd waren, de eigenaren hadden haar niet verstoep, ze lieten de schuur zien waar deze was gerepareerd. Er waren nog sporen van kruit aanwezig. Ze dachten, zo zeiden ze, dat ze het aan Bretonse smokkelaars verhuurden. Het was gemakkelijk om iedereen, die daar gewerkt had, degene die het paard verkocht had, enz., enz., op te sporen en er werd bewijs gevonden, dat dit complot afkomstig was van de Chouan-royalisten. Sommige intelligente mensen werden naar hun hoofdkwartier in Morbihan gestuurd; ze verzwegen niet dat sommige schuldigen aanwezig waren en alleen maar klaagden, dat hun zaak niet was geslaagd. Enkele schuldige personen werden opgepakt en gestraft. Er wordt gezegd, dat de leider sindsdien boete heeft gedaan voor zijn misdaad door middel van religieuze soberheid en trappist is geworden.
287	<i>Woensdag 29, donderdag 30 november</i> <i>Samenzwering van Georges, Pichegru, enz.</i> <i>De zaak van de hertog van Edingen. Slaaf Tobias.</i> <i>Karakteristieke reflecties van Napoleon</i> Ik vind hier, in mijn manuscript, waardevolle details over de samenzwering van Georges, Pichegru, Moreau en over het proces tegen de hertog van Enghien, maar omdat ik het meerdere malen in mijn dagboek vermeld, verwijs ik naar wat ik hier vind, zodat ik het complete verhaal elders kan presenteren. De kleine tuin van meneer Balcombe, waar we vaak wandelden, werd verzorgd door een oude neger. Toen wij hem voor het eerst ontmoetten, stelde de keizer hem, zoals gebruikelijk, vragen en zijn verhaal boeide ons enorm. Hij was een Maleis-Indiër, die vele jaren geleden op frauduleuze wijze uit zijn huis was gehaald door een Engelse bemanning, aan boord was vervoerd en verkocht op Sint-Helena, waar hij sindsdien in slavernij verbleef. Zijn verhaal straalde oprechtheid uit, zijn gezicht was oprecht en goed, zijn ogen nog steeds levendig, zijn hele houding was helemaal niet vernederend, maar juist innemend. Wij waren verontwaardigd over het verhaal van zo'n misdaad en een paar dagen later dacht de keizer erover hem te kopen en hem mee terug naar zijn land te laten nemen. Hij sprak hierover met de admiraal, die als eerste ter verdediging van zijn volk beweerde dat de oude Tobias – zo heette de ongelukkige slaaf – niets meer kon zijn dan een bedrieger en dat het onmogelijk was. Hij deed echter navraag naar de zaak en het bleek maar al te waar te zijn. Hij deelde dus onze verontwaardiging en beloofde dat hij er werk van zou maken. Wij verlieten Briars en werden naar Longwood overgebracht en de arme Tobit, die hier beneden hetzelfde lot onderging, werd al snel vergeten. Wat er met hem is gebeurd, weet ik niet.

	Maar als we de tuin in kwamen, bleef de keizer meestal bij Tobias staan en liet mij hem ondervragen over zijn land, zijn jeugd, zijn familie, zijn huidige situatie. Het leek alsof hij zijn gewaarwordingen probeerde te bestuderen. De keizer beëindigde het gesprek altijd met de vraag of ik hem een Napoleon wilde geven.
288	Tobias was erg aan ons gehecht geraakt, onze komst scheen zijn vreugde te zijn. Hij onderbrak onmiddellijk zijn werk, leunde op zijn schop en bekeek onze twee gezichten met een tevreden blik. Hij verstond geen woord van onze taal, maar glimlachte alvast als ik de eerste woorden voor hem vertaalde. Hij noemde de keizer alleen maar de goede heer, dat was de enige naam die hij hem gaf. Hij wist niet beter. Ik heb bij deze details stilgestaan, omdat de ontmoetingen met Tobias door de keizer altijd gepaard gingen met nieuwe, pikante en bovenal karakteristieke overwegingen. Wij kennen de beweeglijkheid van zijn geest. Zo werd de zaak telkens vanuit een nieuwe invalshoek bekeken. Ik heb hier eenvoudigweg het volgende vastgelegd: ‘Deze arme Tobias’, zei hij ooit, ‘is een man, die van zijn familie, van zijn land, van zichzelf is gestolen en verkocht. Kan er een grotere kwelling voor hem bestaan door grotere misdaad bij anderen! Als deze misdaad uitsluitend het werk is van de Engelse kapitein, dan is hij zeker een van de meest goddeloze mannen, maar als het door de massa van de bemanning werd begaan, dan is deze misdaad misschien toch begaan door mannen, die misschien niet zo slecht waren als men zou denken, omdat perversiteit altijd individueel is en bijna nooit collectief. De broers van Jozef kunnen het niet over hun hart verkrijgen hem te doden, Judas levert zijn meester koud, hypocriet en met laffe berekening uit aan de marteling. Een filosoof beweerde dat mensen slecht zijn. Het zou een enorme en zinloze bezigheid zijn om uit te zoeken of hij de waarheid sprak. Wat zeker is, is dat de massa van de samenleving niet slecht is, want als de overgrote meerderheid crimineel zou willen zijn en de wetten zou willen negeren, wie zou dan de macht hebben om hen te stoppen of te beperken? En juist daarin ligt de triomf van de beschaving, want dit gelukkige resultaat komt uit haar schoot en wordt geboren uit haar eigen natuur. De meeste gevoelens zijn tradities. Wij ervaren ze, omdat ze aan ons voorafgingen, ook de menselijke rede, haar ontwikkeling, die van onze vermogens, dat is de hele maatschappelijke sleutel, het hele geheim van de wetgever. Alleen zij die het volk willen bedriegen en alleen voor eigen gewin willen regeren, willen het volk in onwetendheid houden; want hoe verlichter ze zijn, hoe meer mensen overtuigd zullen raken van de noodzaak van wetten en van de noodzaak om ze te verdedigen en hoe beter de samenleving zal zijn, hoe gelukkiger en welvarender. En als het ooit zou kunnen gebeuren dat de lichten donker zijn, mogelijk in de massa,
289	zal het alleen mogelijk zijn wanneer de overheid, in vijandschap met de belangen van het volk, hen in een gedwongen positie drijft of de laatste klasse tot de dood van ellende reduceert, want dan heeft hij meer zin om zichzelf te verdedigen, anders wordt hij een crimineel. Alleen al mijn wetboek heeft door zijn eenvoud meer goeds gedaan in Frankrijk dan alle wetten, die aan mij voorafgingen. Mijn scholen en mijn gezamenlijke onderricht bereiden onbekende generaties voor. Ook daalde de criminaliteit tijdens mijn regering snel, terwijl deze bij ons buurland Engeland schrikbarend toenam.

	En dat is voldoende om met open armen over de twee respectievelijke regeringen te kunnen spreken! (1) En kijk hoe in de Verenigde Staten, zonder enige moeite, alles floreert; Hoe gelukkig en vredig men daar is: dat komt omdat het in werkelijkheid de wil is, het zijn de publieke belangen die daar heersen. Als dezelfde regering de wil en de belangen van iedereen op de proef stelt, zult u onmiddellijk zien wat een commotie er ontstaat, hoeveel conflicten, problemen, verwarring en vooral hoeveel criminaliteit er zal toenemen! <table><tr><td> 1. Deze waarheid werd ontwikkeld door authentieke documenten, die ongetwijfeld veel grotere resultaten presenteren dan men zich zou kunnen voorstellen. (<i>Zie Situation de L'Angleterre</i>, door M. de Montvéran.) <table><tr><td colspan="2">FRANKRIJK</td><td colspan="2">ENGELAND</td></tr><tr><td>Jaar</td><td>inwoners</td><td>veroo</td><td>inwoners</td><td>veroo</td></tr><tr><td>1801</td><td>34.000.000</td><td>882</td><td>16.000.000</td><td>3400</td></tr><tr><td>1811</td><td>42.000.000</td><td>392</td><td>17.000.000</td><td>6400</td></tr></table> (veroo = ter dood veroordeelden) Men ziet dus dat er in 1801 in Frankrijk 26 doodstraffen per miljoen inwoners waren en dat dit aantal in 1811, tien jaar later, al met twee derde was gedaald, er zijn er slechts negen per miljoen inwoners. </td><td> In Engeland daarentegen, waar het aantal veroordelingen in 1811 nog 212 per miljoen inwoners bedroeg, was dit aantal met meer dan de helft gestegen. In 1811 bedroeg het 367 per miljoen inwoners. We kunnen ook opmerken dat deze veroordelingen in Engeland later met die van Frankrijk werden vergeleken.: 9 op 376 en 1 op 42. De verhouding tussen bedelen in Frankrijk en het werk dat ten laste van parochies in Engeland werd verricht, is veel hoger: in 1812 telde Frankrijk amper 1.000 personen op 43 miljoen inwoners, terwijl in Engeland een gezonde minderheid, een kwart van de bevolking, oftewel 4.250.000, tel laste van de kerk kwam. (Montvéran) </td></tr></table>	1. Deze waarheid werd ontwikkeld door authentieke documenten, die ongetwijfeld veel grotere resultaten presenteren dan men zich zou kunnen voorstellen. (<i>Zie Situation de L'Angleterre</i>, door M. de Montvéran.) <table><tr><td colspan="2">FRANKRIJK</td><td colspan="2">ENGELAND</td></tr><tr><td>Jaar</td><td>inwoners</td><td>veroo</td><td>inwoners</td><td>veroo</td></tr><tr><td>1801</td><td>34.000.000</td><td>882</td><td>16.000.000</td><td>3400</td></tr><tr><td>1811</td><td>42.000.000</td><td>392</td><td>17.000.000</td><td>6400</td></tr></table> (veroo = ter dood veroordeelden) Men ziet dus dat er in 1801 in Frankrijk 26 doodstraffen per miljoen inwoners waren en dat dit aantal in 1811, tien jaar later, al met twee derde was gedaald, er zijn er slechts negen per miljoen inwoners.	FRANKRIJK		ENGELAND		Jaar	inwoners	veroo	inwoners	veroo	1801	34.000.000	882	16.000.000	3400	1811	42.000.000	392	17.000.000	6400	In Engeland daarentegen, waar het aantal veroordelingen in 1811 nog 212 per miljoen inwoners bedroeg, was dit aantal met meer dan de helft gestegen. In 1811 bedroeg het 367 per miljoen inwoners. We kunnen ook opmerken dat deze veroordelingen in Engeland later met die van Frankrijk werden vergeleken.: 9 op 376 en 1 op 42. De verhouding tussen bedelen in Frankrijk en het werk dat ten laste van parochies in Engeland werd verricht, is veel hoger: in 1812 telde Frankrijk amper 1.000 personen op 43 miljoen inwoners, terwijl in Engeland een gezonde minderheid, een kwart van de bevolking, oftewel 4.250.000, tel laste van de kerk kwam. (Montvéran)
1. Deze waarheid werd ontwikkeld door authentieke documenten, die ongetwijfeld veel grotere resultaten presenteren dan men zich zou kunnen voorstellen. (<i>Zie Situation de L'Angleterre</i>, door M. de Montvéran.) <table><tr><td colspan="2">FRANKRIJK</td><td colspan="2">ENGELAND</td></tr><tr><td>Jaar</td><td>inwoners</td><td>veroo</td><td>inwoners</td><td>veroo</td></tr><tr><td>1801</td><td>34.000.000</td><td>882</td><td>16.000.000</td><td>3400</td></tr><tr><td>1811</td><td>42.000.000</td><td>392</td><td>17.000.000</td><td>6400</td></tr></table> (veroo = ter dood veroordeelden) Men ziet dus dat er in 1801 in Frankrijk 26 doodstraffen per miljoen inwoners waren en dat dit aantal in 1811, tien jaar later, al met twee derde was gedaald, er zijn er slechts negen per miljoen inwoners.	FRANKRIJK		ENGELAND		Jaar	inwoners	veroo	inwoners	veroo	1801	34.000.000	882	16.000.000	3400	1811	42.000.000	392	17.000.000	6400	In Engeland daarentegen, waar het aantal veroordelingen in 1811 nog 212 per miljoen inwoners bedroeg, was dit aantal met meer dan de helft gestegen. In 1811 bedroeg het 367 per miljoen inwoners. We kunnen ook opmerken dat deze veroordelingen in Engeland later met die van Frankrijk werden vergeleken.: 9 op 376 en 1 op 42. De verhouding tussen bedelen in Frankrijk en het werk dat ten laste van parochies in Engeland werd verricht, is veel hoger: in 1812 telde Frankrijk amper 1.000 personen op 43 miljoen inwoners, terwijl in Engeland een gezonde minderheid, een kwart van de bevolking, oftewel 4.250.000, tel laste van de kerk kwam. (Montvéran)		
FRANKRIJK		ENGELAND																				
Jaar	inwoners	veroo	inwoners	veroo																		
1801	34.000.000	882	16.000.000	3400																		
1811	42.000.000	392	17.000.000	6400																		
290	‘Nu ik aan de macht was gekomen, had men gewild dat ik een Washington was geweest. Woorden kosten niets en degenen, die het zo gemakkelijk zeiden, deden dat ongetwijfeld zonder kennis van tijd, plaats, mensen en zaken. Als ik in Amerika was geweest, zou ik met plezier een Washington zijn geweest en ik zou daar weinig verdienste hebben gehad, omdat ik niet inzie hoe het redelijkerwijs mogelijk zou zijn geweest om anders te handelen. Maar als hij zich in Frankrijk had bevonden, onder de ontbinding van binnenuit en de invasie van buitenaf, zou ik hem hebben uitgedaagd om zichzelf te zijn. En als hij dat had gewild, zou hij slechts een dwaas zijn geweest en niets anders hebben gedaan dan grote tegenslagen teweegbrengen. Voor mij kon ik alleen maar een gekroonde Washington zijn. Alleen tijdens een congres van koningen, te midden van overtuigde of overmeesterde koningen, kon ik dat worden. Pas toen en alleen toen kon ik op vruchtbare wijze zijn gematigdheid, zijn onbaatzuchtigheid, zijn wijsheid demonstreren. Dit kon ik alleen redelijkerwijs bereiken via de universele dictatuur, waar ik aanspraak op maakte. Zou ik er een misdaad van maken? Zou iemand denken dat het beneden de menselijke macht is om af te treden? Sylla, behept met vele misdaden, durfde af te treden, vervolgd door publieke verontwaardiging. Welk motief had mij kunnen tegenhouden, ik die alleen maar zegeningen te oogsten had... Ik had moeten winnen in Moskou!... Hoe velen zullen met de tijd spijt krijgen van mijn tegenslagen en mijn val... Maar mij vóór de tijd vragen wat niet het seizoen was, was vulgaire domheid. Het aankondigen, het																					

	beloven dat het voor veel gepraat zou worden aangezien, voor charlatanisme. Het was niet mijn stijl... Ik herhaal, ik had moeten winnen in Moskou!... Een andere keer, toen hij voor Tobias bleef staan, zei hij: ‘Wat een arme menselijke machine is dit!’ geen envelop is hetzelfde. geen interieur dat niet verschilt! en het is door deze waarheid te weigeren dat we zoveel fouten maken! Maak van Tobias een Brutus en hij zou zelfmoord plegen. Als Aesopus zou hij vandaag de dag wellicht de adviseur van de gouverneur zijn. Als een vurig en ijverig christen zou hij zijn ketenen dragen voor het aangezicht van God en hen zegenen. En de arme Tobias kijkt niet zo goed, hij buigt zich voorover en doet onschuldig zijn werk!’ En nadat hij hem een paar ogenblikken zwijgend had bekeken, zei hij, terwijl hij wegliep: ‘Het is zeker dat er een lange weg is tussen de arme Tobias en koning Richard!... En toch, zo ging hij verder, is de misdaad niet minder afschuwelijk, want deze man had tenslotte zijn gezin, zijn genoegens, zijn eigen leven. En er werd een vreselijke misdaad begaan door hem hier te komen doden onder
291	het gewicht van de slavernij.’ En plotseling bleef hij staan en zei tegen mij: ‘Maar ik lees in jouw ogen, dat je vindt dat hij niet het enige voorbeeld van dit soort op Sint-Helena is!’ En of hij nu geschokt was door het feit dat hij zichzelf in dezelfde lijn als Tobias zag of dat hij vond dat ik meer moed moest verzamelen of dat er uiteindelijk toch iets anders aan de hand was, hij vervolgde met vuur en majesteit: ‘Mijn beste, hier kan geen sprake zijn van een verband. Als de aanval ernstiger is, bieden de slachtoffers ook veel andere hulpmiddelen aan. Wij zijn niet onderworpen aan lichamelijk lijden en zelfs als we in de verleiding zouden komen, hebben we de ziel om onze tirannen te misleiden... Onze situatie kan zelfs aantrekkelijk zijn! Het universum beschouwt ons... Wij blijven martelaren van een onsterfelijke zaak... Miljoenen mannen rouwen om ons, het vaderland zucht en de glorie is in de rouw!... Wij vechten hier tegen de onderdrukking van de goden, en de wensen van de naties zijn voor ons!...’. En na een pauze van enkele seconden vervolgde hij: ‘Mijn ware lijden is hier niet!... Als ik alleen aan mezelf dacht, zou ik misschien reden hebben om te juichen... Ook tegenslagen hebben hun heldendom en hun glorie!... Tegenspoed ontbrak in mijn carrière... Als ik op de troon was gestorven, in de wolken van mijn almacht, zou ik een probleem zijn gebleven voor veel mensen. Vandaag zal ik, dankzij het ongeluk, naakt beoordeeld worden’ <i>Vrijdag 1 december tot en met zondag 3 december</i> <i>Oorsprong van gidsen.</i> <i>Nog een gevaar van Napoleon.</i> <i>Een grote Duitse officier.</i> <i>Een hond</i> Een groot aantal gebeurtenissen vullen deze dagen. Een deel ervan laat ik weg, omdat het nutteloos is en een ander deel houd ik voor het gemak stil. Ik beschrijf hier slechts enkele nieuwe kenmerken met betrekking tot de opperbevelhebber van het leger van Italië. Nadat Napoleon de Mincio was overgestoken, gaf hij opdracht alle maatregelen te nemen en de vijand in alle richtingen te achtervolgen. Hij hield halt in een kasteel op de linkeroever. Hij had last van hoofdpijn en nam een voetbad. Een groot vijandelijk detachement, verdwaald en dwalend, arriveert via de rivier bij dit

	kasteel. Napoleon was daar bijna alleen, de schildwacht, die bij de poort staat heeft alleen tijd om hem te naar binnen te duwen, terwijl hij om de wapens schreeuwt,
292	en de generaal van het leger van Italië, midden in zijn overwinning, moet via de achterkant van de tuin ontsnappen, met slechts één laars, het andere been bloot. Als hij was meegenomen voordat zijn reputatie was gevestigd, waren de daden van het genie waarmee hij zojuist was begonnen, voor het gewone volk wellicht niets anders zijn geweest dan vrolijke en verwerpelijke schermutselingen. Het gevaar waaraan de Franse generaal zojuist was ontsnapt, een omstandigheid die zich gezien zijn manier van opereren zich vaak herhaalde, werd de aanleiding voor de soldaten, die belast waren met de bewaking van zijn persoon. Ze werden sindsdien door andere legers over genomen. Tijdens dezelfde veldtocht liep Napoleon nog een ander, even dringend gevaar; Wurmser werd gedwongen zich op Mantua te werpen, kwam plotseling op een vlakte terecht. Daar hoorde hij van een oude vrouw, dat de Franse generaal, die vrijwel alleen was, slechts een moment geleden voor haar deur was gestopt en dat hij was gevlucht, toen hij de Oostenrijkers zag. Wurmser stuurde onmiddellijk een groot aantal ruiters in alle richtingen, omdat hij er geen twijfel over had dat hij een kostbare buit kon maken. Maar bovenal raadde hij aan - en we moeten hem recht doen, zei de keizer - om mij niet te doden of kwaad te doen. Gelukkig konden de snelheid van zijn paard en zijn geluksster de jonge generaal redden. We zullen zien dat de nieuwe manier van oorlog voeren, die Napoleon toepaste, iedereen in verwarring bracht. Nauwelijks was de campagne begonnen of heel Lombardije werd in alle richtingen overspoeld of de toegangen tot Mantua werden al massaal en midden tussen de vijanden geopend. De opperbevelhebber, die zich in de buurt van Pizzighitone bevond, ontmoette een grote Duitse kapitein of kolonel, die zojuist gevangen was genomen. Napoleon durfde hem te ondervragen, zonder hem te kennen en vroeg hoe het met hem ging. 'O, heel slecht,' zei de ander, 'ik weet niet hoe het zal aflopen, maar wij begrijpen er niets meer van. Een jonge spreekw is op ons afgestuurd, hij valt ons van rechts, van links, van voren, van achteren aan; wij weten niet meer wat we moeten doen. Deze manier van doen is ondraaglijk, dus ik ben voor mij zelf heel blij dat ik klaar ben.' Napoleon zei dat hij na een van zijn grote avonturen in Italië als derde of vierde het slagveld overstak, waarvan de doden nog niet waren verwijderd: 'Het was in prachtig maanlicht en in de diepe eenzaamheid van de nacht, zei de keizer,
293	'plotseling kwam er een hond onder de kleren van een lijk vandaan, stormde op ons af en keerde bijna onmiddellijk terug naar zijn plek, terwijl hij pijnlijke kreten uitte, hij likte op zijn beurt het gezicht van zijn meester en stortte zich vervolgens weer op ons. Het was zowel vragen om hulp als wraak nemen. Of het nu de aard van het moment was, vervolgde de Keizer, of de plaats, het tijdstip, het weer, de handeling zelf, of ik weet niet wat nog meer, het blijft een feit dat niets, op welk slagveld dan ook, ooit zoveel indruk op mij heeft gemaakt. Onwillekeurig bleef ik stilstaan bij dit schouwspel. Deze man, dacht ik bij mezelf, heeft misschien vrienden. Hij heeft er misschien een paar in het kamp, in zijn gezelschap en hier ligt hij, verlaten door iedereen behalve zijn hond! Wat een les heeft de natuur ons via een dier geleerd!'

	‘Wat is de mens en wat is het mysterie van zijn indrukken! Ik had emotioneel bevel gegeven voor veldslagen, die over het lot van het leger zouden beslissen. Ik heb met droge ogen bewegingen gezien, die tot het verlies van een groot aantal van ons hebben geleid en hier voelde ik mij ontroerd, ik werd bewogen door het geschreeuw en de pijn van een hond... Wat zeker is, is dat ik op dat moment volgzamer zou zijn geweest voor een smekende vijand. Ik kon mij beter voorstellen, dat Achilles het lichaam van Hector overgaf aan de tranen van Priamus. <i>Maandag 4 en dinsdag 5 december</i> <i>Oorlog.</i> <i>Principes.</i> <i>Sollicitatie.</i> <i>Uitsparaken van verschillende generaals</i> Mijn ogen waren erg slecht geworden. Ik moest mijn werk onderbreken, geheel los laten. Ik zou ze tijdens de Italiaanse campagne kwijtgeraakt zijn. Al enige tijd vertoont de temperatuur een merkbare schommeling, op den duur begrepen wij niets meer van de seizoenen, aangezien de zon twee keer per jaar boven ons hoofd kwam, moesten wij, zo zeiden wij, minstens twee zomers hebben of beter gezegd het geheel leek in onze gebruikelijke opvattingen nergens meer op,
294	Om de verwarring compleet te maken, moesten we vanaf nu alle berekeningen in omgekeerde volgorde uitvoeren ten opzichte van Europa, omdat we ons op het zuidelijk halfrond bevonden. Maar het regende vaak, de lucht was zeer vochtig, het was kouder en de keizer ging 's avonds niet meer naar buiten: hij liep voortdurend verkoudheid op en sloep slecht. Hij moest in de tent eten en kreeg nieuwe gerechten opgediend in zijn kamer, die daar beter was, maar hij kon niet voldoende bewegen. Nadat het eten was afgeruimd, werd het gesprek aan tafel voortgezet. Vandaag nam hij het op tegen Generaal Gourmand, die was gebleven voor het diner, over de elementen en over de eerste oefeningen van de artillerie. Hij kwam uit dit leger en was nog helemaal nieuw. Het onderzoek was heel nieuwsgierig en heel galant. De keizer gedraagt zich nooit als de zwakste, men zou hebben gezegd dat hij net zijn eigen examen op school had gehaald, Toen spraken we over oorlog, over grote aanvoerders. 'De uitkomst van een veldslag', zei de keizer, 'is het resultaat van een moment, van een gedachte. We naderen met verschillende combinaties, we mengen ons, we vechten een bepaalde tijd, het beslissende moment dient zich aan, een morele vonk slaat over en de kleinste reserve rondt het af'. Er werd gesproken over Lutzen en Bautzen, enzovoort, enzovoort. Later zei de keizer dat hij tijdens de Waterloo-campagne gemakkelijk succes zou hebben gehad als hij de strategie had gevolgd om de vijand aan de rechterkant te verslaan. Hij had er de voorkeur aan gegeven het midden te doorbreken en de twee legers te scheiden. Maar alles was fataal in deze zaak, die volgens hem een absurde toon had gekregen en toch zou hij de overwinning behalen. Nooit had een van zijn gevechten minder twijfel in zijn ogen opgeroepen. Hij moet nog steeds begrijpen wat er gebeurd is. ‘Grouchy was verdwaald,’ zei hij.

	‘Ney was volkomen van streek.’ ‘Derlon heeft zichzelf nutteloos gemaakt.’ ‘Niemand is zichzelf geweest,’ enz. Als hij 's avonds op de hoogte was geweest van Grouchy's positie, zo vervolgde hij en zich erin had kunnen storten, zou hij overdag, met deze geweldige terughoudendheid, de zaken weer op orde hebben kunnen krijgen en misschien zelfs de bondgenoten hebben kunnen vernietigen door een van die wonderen, die ommekeer van het lot, waarmee hij vertrouwd was en die niemand zou hebben
295	verrast, maar hij had geen kennis van Grouchy en het was ook niet eenvoudig om jezelf te beheersen te midden van het puin van dit leger. ‘Het zou moeilijk zijn haar te schilderen in deze nacht vol pijn,’ zei hij, ‘het was een stortvloed, die buiten zijn oevers trad en alles meesleurde.’ Hij ging hier niet verder op in en zei dat de gevaren, waaraan generaals tegenwoordig blootstaan niet te vergelijken zijn met die uit de oudheid. ‘Er is vandaag geen enkele positie waar een generaal niet door artillerievuur bereikt kan worden. Vroeger liepen generaals alleen risico als ze zelf aanvielen, wat Caesar slechts twee of drie keer is overkomen.’ Het was zeldzaam en moeilijk, zei hij bij een andere gelegenheid, om alle kwaliteiten te verenigen, die nodig zijn voor een groot generaal. Wat het meest wenselijk was en iemand meteen op het verkeerde been zette, was dat bij hem het verstand of het talent in evenwicht was met het karakter of de moed. Dat noemde hij vierkant zijn, zowel in basis als in lengte. Als de moed, zo vervolgde hij, veel groter was, ondernam de generaal wrede daden, die zijn voorstellingsvermogen te boven gingen en integendeel, hij durfde ze niet te volbrengen, als zijn karakter of zijn moed beneden zijn geestesvermogen bleven. Vervolgens citeerde hij de onderkoning, voor wie dit evenwicht de enige verdienste was en toch voldoende om hem tot een zeer vooraanstaand man te maken. Vanaf dat moment is er veel gezegd over fysieke moed en morele moed en de keizer zei, wat fysieke moed betreft, dat het voor Murat en Ney onmogelijk was om niet dapper te zijn, maar dat wij niet minder intelligent waren dan zij, vooral de eerste. Wat morele moed betreft, zei hij, vond hij die zeer zeldzaam: twee uur na middernacht. dat wil zeggen de moed van het onverwachte, die ondanks de meest plotselinge gebeurtenissen, toch dezelfde vrijheid van geest, oordeel en beslissing laat. Hij aarzelde niet om uit te spreken, dat hij degene was, die de moed twee uur na middernacht het meest te baat had genomen en dat hij maar weinig mensen had gezien, die niet ver waren achtergebleven. Hij zei hierna dat men een onjuist idee had van de zielskracht, die nodig is om, met volledige overweging van de gevolgen, een van die grote veldslagen te leveren waarvan het lot van een leger, van een land en van de troon afhangt. Ook merkte
296	hij op dat generaals zelden haast hadden om slag te leveren Ze namen hun positie goed in, vestigden zich, dachten na over hun combinaties. maar daar begonnen hun

	besluiteloosheid en niets is moeilijker en tegelijkertijd waardevoller dan te weten hoe je moet beslissen. Hij ging verder met een groot aantal generaals en verwaardigde zich om een paar vragen te beantwoorden. '<i>Kléber</i>', zei hij, 'bezat het grootste talent, maar hij was slechts de man van het moment: roem was voor hem de enige weg naar genot, bovendien was hij helemaal geen staatsburger en had hij zonder moeite een buitenlander kunnen dienen. Hij was in zijn jeugd begonnen bij de Pruisen, bij wie hij erg betrokken bleef. <i>Desaix</i> bezat in veel grotere mate dit kostbare evenwicht zoals hierboven gedefinieerd. Moreau was van weinig belang in de eerste linie van generaals, de natuur was bij hem nog niet voltooid, hij had meer instinct dan genie. In <i>Lannes</i> won moed eerst van vernuft, maar in hem steeg de geest elke dag om evenwicht te vinden. Hij was zeer superieur geworden toen hij omkwam, ik had hem als pygmee genomen, ik verloor hem als reus.' 'Sprekend over vurigheid en moed,' zei de keizer: 'Er is geen enkele generaal van mij van wie ik niet weet hoe ik zijn dienst noem. Sommigen,' zei hij, zichzelf begeleidend met een gebaar, 'brengen het tot aan hun gordel, anderen tot aan hun kin en weer anderen tot aan hun kruin en het aantal van hen is zeer klein, dat verzeker ik u.' '<i>Suchet</i> was iemand wiens karakter en humor mij verraste.' '<i>Masséna</i> was een zeer superieur man die, door een zeer bijzonder voorrecht, de balans bezat, die hij zo graag wilde hebben te midden van waanzin, een evenwicht dat hem aangeboren was te midden van gevaar.' 'De generaals die moesten opstaan, de lotsbestemmingen van de toekomst,' concludeerde hij, 'waren Gérard, Clausel, Foy, Lamarque, enz.: zij waren mijn nieuwe maarschalken.'
297	<i>Woensdag 6 december</i> <i>Situatie van de prins van Spanje in Valencey.</i> <i>De paus in Fontainebleau.</i> <i>Reflecties, enz.</i> De keizer heeft, na mij vanmorgen een dictaat te hebben gegeven, achtereenvolgens met de heren gewerkt en zijn wandeling met hen nog enige tijd voortgezet. Toen ze weg waren, volgde ik hem door het laantje, hij was verdrietig en stil. Zijn gelaatsuitdrukking had iets verontrustends en strengs. 'Nou!' vertelde hij me, terwijl we teruggingen naar het avondeten, 'we zullen schildwachten onder onze ramen hebben in Longwood, ze zouden me willen dwingen om een buitenlandse officier aan mijn tafel te ontvangen, in mijn woonkamer. Ik zou niet op een paard kunnen rijden zonder begeleiding, kortom, we kunnen geen stap zetten, geen beweging maken zonder beledigd te worden!'

	Ik vertelde hem, dat het slechts één druppel absint in de bittere kelk was, die we moesten drinken op zijn glorie en zijn vroegere almacht, dat zijn stolcisme voldoende was om zijn vijanden te trotseren en hen zou doen blozen vanwege hun wreedheid tegenover de andere volken. Ik durf te stellen dat de prinsen van Spanje in Valence en de paus in Fontainebleau waarschijnlijk nog nooit zoiets hadden meegemaakt. ‘Dat geloof ik wel,’ vervolgde hij, ‘de prinsen jaagden in Valence, ze gaven daar bals, zonder dat ze hun kettingen fysiek vermoedden. Zij werden van alle kanten omringd met respect en aandacht. De voormalige koning Karel IV werd van Compiègne naar Marseille overgeplaatst en van Marseille naar Rome, wanneer hij maar wilde. En toch, wat een verschil is er tussen die plaatsen en deze hier! De paus in Fontainebleau werd, hoewel men dat in de wereld durfde te beweren, op dezelfde manier behandeld en toch weten we niet hoeveel mensen er, ondanks al deze verzachtingen, in deze omstandigheden geweigerd hebben om de hoeders te zijn. Weigeren, die mij niet beledigden, omdat ze mij eenvoudig leken, deze taken speelden zich af op het gebied van de innerlijke fijngevoeligheid en onze Europese gewoonten verlangen, dat macht wordt beperkt door eer. Hij voegde eraan toe dat hij, als mens en als officier, niet zou hebben gearzeld om de overplaatsing van de paus naar Frankrijk te weigeren, omdat hij die nooit had bevolen.
298	Mijn gezicht drukte grote verbazing uit: ‘Verbaast dit u?’ hervatte hij, ‘U wist het niet? Toch is dit waar, net als vele andere soortgelijke dingen, die u in de loop der tijd zult leren. Bovendien zou het nodig zijn om onderscheid te maken tussen de handelingen van de vorst, die collectief handelt en die van de privépersoon wiens gevoelens door niets worden verstoord, de politiek geeft in de ene toe, zelfs bevelen, wat in de andere vaak ongegrond zou blijven. Het avondeten bracht andere gesprekken met zich mee en verjoeg zijn verdriet, daar nam vrolijkheid het over. De keizer overwoog echter ernstig om zijn eenvoudige woning (de Braiars) te verlaten, ongeacht het ongemak, dat zijn nieuwe verblijf met zich mee zou brengen. Toen ik onderweg ing om mijn avond bij onze gastheer af te sluiten, vroeg hij mij om hem een doosje met zijn afbeelding erop te brengen en hem te zeggen dat het hem speet voor alle moeite, die hij hem had bezorgd. <i>Donderdag 7 december</i> <i>Over de Nieuwe Heloise en over de liefde.</i> <i>Irritaties</i> De Keizer liet mij vroeg in zijn kamer komen. Hij begon de Nieuwe Héloïse te lezen, waarbij hij vaak de nadruk legde op de kunst en de kracht van de redenering, de charme van de stijl en de uitdrukkingen. Hij las meer dan twee uur. Het lezen hiervan maakte een diepe indruk op mij, een sterke melancholie gemengd met zoetheid en pijn. Dit werk was mij altijd nauw aan het hart gelegen, het bracht gelukkige herinneringen terug en zorgde voor spijtgevoelens. De keizer glimlachte er meer dan eens om. Tijdens de lunch bleef dit werk onderwerp van gesprek.

	Jean-Jacques had zijn onderwerp geladen, zei de keizer, hij had waanzin geschilderd. Liefde moest een genot zijn en geen kwelling. Ik stelde dat er niets in Jean-Jacques was wat een mens niet kon voelen en dat de kwelling, waar de keizer over sprak, een vorm van geluk was. ‘Ik zie,’ zei hij lachend tegen mij, ‘dat je je hebt overgegeven aan romantiek. Heeft dat je gelukkig gemaakt?’ ‘Ik klaag niet over mijn lot, Sire’, antwoordde ik, ‘als ik het opnieuw moest doen, zou ik het doen weer zo doen, ik zou niets willen veranderen.’
299	Na de lunch ging de keizer verder met voorlezen. Maar terwijl wij verder gingen, stopte hij af en toe, de magie bereikte op zijn beurt hem. Uiteindelijk liet hij het boek liggen en we namen de weg naar de tuin. ‘Ja’, zei hij onderweg, dit werk heeft vuur, het raakt je aan, het maakt je ongerust.’ Het onderwerp is uitgebreid behandeld, we hebben een heleboel gepraat waaruit we de conclusie hebben getrokken dat volmaakte liefde een ideaal geluk is, dat beide even etherisch waren als elkaar, even vluchtig, even mysterieus, even onverklaarbaar en dat liefde bovendien de bezigheid moest zijn van de luiaard, de afleiding van de krijger, de valkuil van de vorst. De Grootmaarschalk en de heer Gourgaud sloten zich bij ons aan. Ze kwamen uit Longwood. De admiraal had al enkele dagen grote haast om ons daarheen te sturen, de keizer had er evenveel zin in. Hij voelde zich zo slecht in Briars! De geur van de verf moest dit echter toelaten, het was voor zijn specifieke organisatie onmogelijk om dit te ondersteunen, in de keizerlijke paleizen was dit mooi gebeurd. Tijdens zijn reizen was het vaak nodig om snel de accommodatie, die voor hem was geregeld, te wijzigen. Aan boord van de Northumberland was hij alleen al de verf op het schip zat. Hier was hem de dag ervoor verteld, dat alles klaar was en dat er geen geur meer was. Hij had daarom besloten om overmorgen, zaterdag, naar Longwood te vertrekken om daar te kunnen genieten van de afwezigheid van de arbeiders op zondag, maar de Grootmaarschalk en de heer Gourgaud vertelden hem op dat moment, dat ze de plek zojuist hadden gecontroleerd en dat het niet klaar zou zijn. Ze spraken lang over dit onderwerp. De keizer was zeer verontwaardigd over het eerste rapport, dat aan hem was gegeven en over het besluit dat men had genomen. Deze twee heren kwamen terug. We bereikten het laantje. De keizer was nog steeds niet helemaal lekker. De heer de Montholon arriveerde op een heel slecht moment uit Longwood, hij herhaalde dat alles voorbereid was en dat de keizer erheen kon gaan, wanneer hij maar wilde. Er ontstond ergernis en woede over deze twee berichten, die zo dicht bij elkaar lagen en zo tegenstrijdig waren. Gelukkig bood het avondeten wat afleiding, de tafel was gedekt in de slaapkamer, de keizer was zo verkouden, dat hij niet in de tent wilde eten. Na het diner hervatte hij zijn voorlezen. Hij sloot de dag af zoals hij hem begonnen was: met de Nieuwe Heloise.
300	Vrijdag 8, zaterdag 9 december Engelse luitenant. Singulariteit. Vertrek naar Longwood gestopt. Beleid. Staat van Frankrijk. Het motiveringsmemorandum van Ney

	De twijfel, die gisteren ontstond over de verflucht in Longwood, bracht mij op het idee om zelf te gaan kijken en ik wilde het aan de Keizer kunnen melden tijdens zijn lunch. Daarom vertrok ik heel vroeg in de ochtend en legde driekwart van de reis te voet af, omdat er nog niemand in de stallen was. Ik was voor negen uur terug. Het was zeker waar dat de appartementen weinig geur hadden, maar voor de keizer was het nog steeds te veel. Op de 9e ontving de keizer in de tuin de presentatie van de kapitein van de <i>Minden</i>, een schip van vierenzeventig kanonnen, afkomstig van de Kaap en binnen enkele dagen vertrekkend naar Europa. Twaalf jaar eerder had deze kapitein al de eer gehad om in Parijs aan hem te worden voorgesteld onder het Consulaat. Hij vroeg toestemming om een van zijn luitenants aan de keizer voor te stellen, vanwege persoonlijke omstandigheden, die wij zeer ongebruikelijk vonden. Deze jongeman werd geboren in Bologna, precies op het moment dat het eerste Franse leger deze stad binnentrok. De Franse generaal Napoleon was zelfs tussenbeide gekomen in de ceremonie van zijn doop, vanwege iets wat de jongeman niet kon verklaren en de Franse generaal had bij deze gelegenheid een driekleurige kokarde geschonken, die sindsdien zorgvuldig in de familie werd bewaard. Nadat deze mensen vertrokken waren, arriveerde de Grootmaarschalk uit Longwood. Hij vond dat er eigenlijk helemaal geen geur te bekennen was. De keizer was zo ziek! Omdat hij een deel van zijn bezittingen al had verlaten, ging hij de volgende dag niet meer naar Longwood. Ik was er zelf ook erg blij mee. Ik kan mezelf er al een aantal dagen van overtuigen dat het besluit de keizer tot vertrek moest dwingen. Ik had de openbare en geheime mededelingen, die aan mij waren gedaan, voor mezelf gehouden. Ik maakte er een gewoonte van om hem zoveel mogelijk ergernis te besparen en ik hield me tevreden met het gedrag dat ik erop nahield. Twee dagen geleden kwam er iemand, zonder dat wij dat wilden, de tent afbreken. De verantwoordelijke officier kreeg tegelijkertijd opdracht om de luiken van de residentie van de keizer te verwijderen. Ik heb het op mij genomen om ertegen te protesteren.
301	Dit kon niet, vertelde ik hem, de keizer sliep nog en ik heb hem teruggestuurd. Aan de andere kant, om mij bang te maken, werd mij op een geheimzinnige manier verteld, dat als de keizer langer zou blijven, er gesproken zou worden over het sturen van honderd soldaten om te kamperen bij de poorten van de omheining. Ik antwoordde dat het heel goed was en schonk er geen aandacht aan, enzovoort, enzovoort. Wat zou het motief voor deze nieuwe druk kunnen zijn? Ik vermoedde dat de grillen van onze bewakers en de uitoefening van hun gezag hier meer mee te maken hadden dan wat dan ook. Wij hadden op 15 september papieren ontvangen, ze werden onderwerp van gesprek. De Keizer analyseerde ze en concludeerde dat de toekomst in donkere wolken gehuld bleef. Er waren echter slechts drie belangrijke uitkomsten denkbaar, zei de keizer: de verdeling van Frankrijk, het bewind van de Bourbons of een nieuwe dynastie met nationale instellingen. Lodewijk XVIII, zo merkte hij op, had in 1814 gemakkelijk kunnen regeren, doordat hij zichzelf tot staatsburger

	had gemaakt. Het enige wat hem vandaag nog restte was de kans, zeer weerzinwekkend en zeer onzeker, van buitensporige ernst: met terreur. Zijn dynastie kon blijven bestaan of de dynastie, die hem zou opvolgen, kon nog steeds slechts in het geheim van de tijd bestaan. Nadat een van ons had opgemerkt dat het de hertog van Orléans zou kunnen zijn, bewees de keizer met een scherp en welsprekend gebaar dat, tenzij de hertog van Orléans de troon zou bestijgen door zijn troonopvolging, het in het welbegrepen belang van alle vorsten van Europa zou zijn geweest om hem, Napoleon, te verkiezen boven de hertog van Orléans, die door een misdaad was gekomen. Want wat beweert de leer van de koningen vandaag de dag over de gebeurtenissen van vandaag? Om te voorkomen dat het voorbeeld dat ik gaf, opnieuw wordt gebruikt tegen wat zij legitimiteit noemen. Het voorbeeld, dat ik heb gegeven, zal zich in geen eeuwen herhalen: het voorbeeld van de hertog van Orléans, een nauwe verwant van de vorst op de troon, kan iedere dag, op ieder moment, in ieder land worden herhaald. Er is geen vorst, die niet in zijn eigen paleis, op een steenworp afstand, neven, broers en enkele verwanten heeft, die gemakkelijk degene kunnen imiteren, die hen ooit heeft vervangen. In dezelfde krant lasen we een uittreksel uit het ondersteunende memorandum van maarschalk Ney. De keizer vond hem zeer beklagenswaardig, het zou zijn leven niet kunnen redden en het zou zijn eer op geen enkele manier ten goede komen.
302	Zijn mogelijkheden waren bleek, zonder kleur, om het zachtjes uit te drukken. Met wat hij had gedaan, toonde hij nog steeds zijn toewijding aan de koning en vooral zijn afstand tot de keizer. ‘Een absurd systeem, zei Napoleon, ‘dat zij die op deze gedenkwaardige momenten verschenen, schijnbaar over het algemeen hebben overgenomen, zonder acht te slaan op het feit, dat ik zozeer verbonden ben met onze wonderen, onze monumenten, onze instellingen, al onze nationale daden, dat men mij daar niet meer los van kan zien zonder Frankrijk te beledigen: haar glorie moet aan mij worden toegegeven! En welke subtiliteit, welke omweg, welke leugen men ook gebruikt om het tegendeel te bewijzen, in de ogen van deze natie zal ik dat alles blijven. De politieke verdediging van Ney, vervolgde de keizer, leek volledig in kaart te zijn gebracht, hij was meegesleept door een algemene beweging, die hem de wil en het welzijn van het vaderland toescheen. Hij had er zonder voorbedachte rade en zonder verraad aan voldaan. Er volgden tegenslagen en hij werd voor de rechter gedaagd. Hij had niets meer te zeggen over deze grote gebeurtenis. Over de verdediging van zijn leven had hij nog niets te antwoorden, behalve dat hij zich verschool achter een heilige capitulatie, die iedereen garandeerde dat hij zou zwijgen en alle daden en politieke meningen zou vergeten. Als hij in dit systeem zou bezwijken, zou dat tenminste in het aangezicht van het volk zijn, in overtreding van de heiligste wetten en zou hij de herinnering aan een groot figuur achterlaten, het wegnemen van de belangen van edelmoedige zielen en het bedekken met afkeuring en schande degenen, die uit minachting van een plechtig verdrag, het zonder schaamte verlieten. ‘Maar deze rol gaat wellicht zijn morele draagkracht te boven’, zei de Keizer. ‘Ney is de dapperste van alle mannen, daar door zijn al zijn vermogens beperkt.’

	Het is zeker dat Ney Parijs geheel verliet voor de koning; dat hij zich alleen omdraaide toen hij door zijn soldaten werd meegesleurd. Als hij vervolgens juist in de tegenovergestelde richting enthousiast werd, kwam dat, omdat hij vond dat hij veel vergeven moest worden. Bovendien kan men gerust zeggen, dat hij na zijn beroemde dagorder aan de keizer schreef, dat wat hij zojuist had gedaan vooral in het belang van het vaderland was en dat hij, omdat hij het waarschijnlijk niet naar zijn zin zou hebben, hem smeekte zich terug te trekken. De keizer liet hem komen en zei dat hij hem zou ontvangen zoals hij dat de dag na de slag bij Borodino had gedaan. Toen Ney bij Napoleon aankwam, vertelde hij hem opnieuw, dat hij na de gebeurtenissen in Fontainebleau, ongetwijfeld nog steeds vooroordelen moest hebben over zijn gehechtheid en zijn trouw, dat hij hem daarom niet om een andere functie vroeg dan die van grenadier in zijn Garde.
303	De keizer stak hem daarop de hand toe en noemde hem, zoals hij wel vaker deed, de dapperste onder de dapperen. Later vertelde hij de keizer... De keizer vergeleek de situatie van Ney met die van Turenne. Ney kon verdedigd worden. Turenne was onrechtvaardig en toch werd Turenne vergeven en geëerd en Ney zou waarschijnlijk ten onder gaan. In 1649 voerde Turenne, zo zei hij, het bevel over het leger van de koning. Dit bevel was hem verleend door Anna van Oostenrijk, regentes van het koninkrijk. Hoewel hij een eed van loyaliteit had afgelegd, corrupteerde hij zijn leger, verklaarde zich voorstander van de Fronde en marcheerde naar Parijs. Maar zodra hij schuldig werd bevonden aan hoogverraad, verliet zijn berouwvolle leger hem en Turenne, die achtervolgd werd, zocht zijn toevlucht bij de Prins van Hessen om aan het gerecht te ontkomen. Ney daarentegen liet zich meeslepen door de wens en door het eensgezinde gejuich van zijn leger. Het was pas negen maanden geleden dat hij een monarch had herkend aan wie zeshonderdduizend buitenlandse bajonetten vooraf waren gegaan, een vorst, die de grondwet die hem door de Senaat was voorgelegd, niet als formele en noodzakelijke voorwaarde voor zijn terugkeer had aanvaard en die, door te verklaren, dat hij negentien jaar had geregeerd, daarmee te kennen gaf dat hij alle voorgaande regeringen als machtsovernemes beschouwde. Ney, opgegroeid in een staat van nationale soevereiniteit, had vijftientwintig jaar lang voor deze zaak gevochten en was van een eenvoudig soldaat opgeklommen tot de rang van maarschalk. Als zijn gedrag op 20 maart niet eervol was, is het in ieder geval beter te verklaren en in zekere zin te verontschuldigen, maar die van Turenne was werkelijk crimineel, omdat de Fronde een partij was, die bondgenoot was van Spanje, dat op dat moment oorlog voerde tegen zijn koning. Ten slotte omdat hij gedreven werd door zijn eigen belang en dat van zijn familie in de hoop om de soevereiniteit te verkrijgen ten koste van Frankrijk en dus ten koste van zijn vaderland.
	EINDE BOEK 1